T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE KADIN ÖNDERLER VE "ANALIK"

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Velimert KOÇER

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE KADIN ÖNDERLER VE "ANALIK"

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Velimert KOÇER

Prof. Dr. Işıl ALTUN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 29072020/18

KOCAELİ 2020

ÖN SÖZ

Kültürü, bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin toplamı olarak tanımlayabiliriz. Manevi kültür ögelerinin temelini, toplumların sahip olduğu inançlar oluşturmaktadır. İnsanlığın çok eski dönemlerinden beri, inanç yapılarının var olduğu bilinmektedir. İnsanoğlu, ilkel zihnin çözemediği, kendi dışındaki birtakım olayların müsebbibi olarak yine birtakım doğaüstü güçleri görmüş ve zamanla bunlara tapınmaya başlamıştır. İnsan zihni ve dolayısıyla medeniyet seviyesi değiştikçe tapındığı güçler de dönüşüm ve değişime uğramıştır. Tek tanrılı dinler egemenlik alanlarını öte dünya ile sınırlı tutmamış, bu dünya ile ilgili kurallar da belirlemişlerdir. Söz konusu tüm inançlar, tebliğcilerinin ölümü üzerine bazı değişimler geçirmiştir. Bunda, dinlere başka milletlerin dâhil olması, dinlerin egemenlik alanlarını genişleterek başka kültürlerle etkileşime girmesi başat rol oynamıştır.

Alevilik, İslamiyet'in Arap Yarımadası dışına çıkarak Türklerin kültür coğrafyasına girmesiyle; Türklerin kendi kültürleri ve İslamiyet'i mezcetmesi sonucu ortaya çıkmış eklektik bir inançtır. Kendine ait tapınmaları, ritüelleri bulunan bu inanç, özellikle Anadolu coğrafyasında kristalize olmuş ve diğer coğrafyalarda Alevilikten ziyade Alici olarak tanımlayabileceğimiz inançlardan ayrılmıştır.

Yüzyıllar içerisinde yaşam biçimi olan yarı göçer ve köy yerleşimli topluluklar arasında, ilk dönem tekâmülünü tamamlayan Alevilik, yirminci yüzyıldan itibaren topluluk üyelerinin şehirlere göçmesi ile başka bir oluşum evresine girmiştir. Geleneksel yapı içerisinde talip-pir-mürşit yapılanmasını oluşturan inanç, kadını bu bağ içerisinde yer yer etkin konumda tutmakla birlikte; özellikle inanç temelinde kısmen edilgen durumda bırakmıştır. Ancak bu edilgenlik, topluluğun yaşam biçimi düşünüldüğünde tam anlamıyla yerleşik ve müteşerri inanç mensuplarının kadın profili ile aynı değildir.

Çalışmada, Alevilerin *Ana* diyerek saygı duyduğu kadınların, topluluk içerisindeki konumları incelenmeye çalışılmıştır. Anaların inanç temelli uygulamaları incelenerek inancın yaşatılmasında üstlendikleri misyon belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle son dönemde cem yürüten anaların varlığı üzerinden, geçmiş ile bugün

arasındaki karşılaştırma yapılmış ve söz konusu uygulamanın temelleri incelenmiştir. Analaların günümüzde, geçmiştekinden farklı bir misyon yüklendiği ve kendi ocak ve icazet ilişkileri dahilinde cem yürütmeye başladıkları tespitler arasındadır.

Çalışmaya konu edilen analarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler deşifre edilmiştir. Analaların farklı şehirlerde ikamet etmeleri, istenilen zamanlarda kendileri ile yüz yüze görüşmeyi zorlaştırdığından, kendileri ile online görüşmeler yapılmış, edinilen bilgiler ayrıca işlenmiştir. Çalışma yaptığımız analarla ilgili ikinci sözlü kültür kaynakları taranmış, elde edilen veriler; metin içerisinde ele alınan konuları destekleyecek şekilde kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Alevilerin yol pratiklerini açıklayan buyruk, risaleler, deyişler ve inanç önderlerinin ifadeleri temelinde Aleviliğin tanımı yapılmış; yazılı literatür taraması ile de Aleviliğin oluşumu tarihsel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Talip-pir-mürşit bağı incelenmiş, günümüz Aleviliğinde bu bağın durumu ve şehirlerdeki yeni kurumsallaşma açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Alevilikteki kadın algısı işlenmiş, bu algının şekillenmesinde etkili olan ve Alevilerce kutsanan Hz. Fatıma başta olmak üzere, Hz. Hatice, Hz. Zeynep, Hüsniye ve Kadıncık Ana'nın Alevi tasavvurundaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, 01.06.2019- 15.04.2020 tarihleri arasında; Arife Ulusoy, Sultan Kümbet, Naime Nayman, Şenay Malkoç, Sevim Yalıncakoğlu, Türkan Öztürk Analar ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler temelinde analaların hayatları, Alevilik tanımları, analığa yükledikleri anlamlar verilmeye çalışılmıştır. Elif Ana hakkındaki bilgiler, 23.08.2019- 25.08.2019 tarihleri arasında Elif Ana Türbesinde gerçekleştirilen saha araştırması verileri ve kaynak kişi görüşmelerine dayandırılmıştır. Zöhre Ana ile ilgili bilgiler ise 21.10.2017 – 18.11.2017 tarihleri arasında dergâhta gerçekleştirilen saha araştırmasına dayandırılmıştır.

Dördüncü bölümde sahada toplanan veriler, analaların inanç temelli uygulamaları ele alınmış ve söz konusu uygulamalar değerlendirilmiştir.

Analaların, özellikle modern Alevilik olarak isimlendirilebilecek şehir yapılanması içerisindeki işlevi, onları öncü kişilikler olarak karşımıza çıkartmaktadır. Bu anlamda modern Alevilikte analığın, tıpkı geleneksel Alevilikteki dedelik kurumu gibi belirginleşmeye başladığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmamız boyunca gerek yüz yüze gerek online temelli görüşmelerde her türlü sorumuzu cevaplayan ve vakitlerini bize ayırarak tezimizin temelini oluşturan analara en derin minnetlerimizi sunmayı borç bilmekteyiz. Analardan başka, konuyu aydınlatmamızda bizlere yardımcı olan dede ve taliplere de sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Tezin son okumalarını yaparak düzenlemelerde bize yardımcı olan dostlarımız, Veli İnce ve Sakine Karaca'ya de şükranlarımızı sunarız.

Ayrıca gerek ders dönemi gerek tez çalışması boyunca, kıymetli vaktini ayırarak her türlü sorunumuza çözüm bulan, bizi destekleyen ve cesaretlendiren, Sayın Hocamız Prof. Dr. Işıl Altun'a teşekkür etmek de bizim için bir zevktir.

Velimert Koçer

Darıca, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
ÖZET iii
ABSTRACT iv
A. GİRİŞ 1
A.1. KONU 1
A.2. AMAÇ 2
A.3. KAPSAM 3
A.4. METOT 3
A.5. ALANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER 6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU ALEVİLİĞİNİN TANIMI ve TARİHİ 7
1.1. ALEVİLİĞİN TANIMI 7
1.2. ALEVİLİĞİN OLUŞUMU 14
1.3. ALEVİLERİN OSMANLI VE SAFEVİLERLE İLİŞKİSİ 17
1.4. ALEVİLİK İLE HACI BEKTAŞ VELİ İLİŞKİSİ 20
1.5. ALEVİLİĞİN GELENEKSEL RİTÜELLERİ 22
1.5.1. Cem 23
1.5.1.1. İkrar (Musahiplik) ve Görgü Cemi 35
1.5.1.2. Birlik Cemi 39
1.5.1.3. Dar Cemi 40
1.5.1.4. Diğer Cemler 41
1.5.2. Kirvelik 41
1.5.3. Muharrem Orucu 43
1.5.4. Hızır Orucu 46
1.5.5. Hakka Yürüme -Cenaze Erkânı 48
1.5.6. Gülbank 53
1.6. ALEVİLİKTE TOPLUMSAL KURUMLAR VE OCAK KAVRAMI 55
1.6.1. Ocak 55
1.6.2. Mürşit 57
1.6.3. Pir 58
1.6.4. Talip 61
1.6.5. Toplumsal Kurumlar Arası Bağlar 62
1.6.6. Cem Evleri 64
1.6.7. Farklı Alevilik Yorumları Ve Bunun Modern Kurumsallaşmaya Yansımaları 66

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALEVİLİKTE KADIN 70
2.1. HAZRETİ FATIMA 77
2.1.1. Hz Fatıma'nın Tarihsel Kişiliği 77
2.1.2. Alevilikte Hz. Fatıma Tasavvuru 84
2.2. KUTSANAN DİĞER KADINLAR 95
2.2.1. Hz. Hatice 96
2.2.2. Hz. Zeynep 99
2.2.3. Hüsniye 105
2.2.4. Kadıncık Ana 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALEVİLİKTE ANA 117
3.1. ANA KİMDİR 117
3.2. GÜNÜMÜZDEKİ ANALAR 122
3.2.1. Arife Ulusoy Ana 122
3.2.2. Sultan Kümbet Ana 129
3.2.3. Şenay Malkoç Ana 134
3.2.4. Sevim Yalıncakoğlu Ana 141
3.2.5. Naime Nayman Ana 156
3.2.6. Türkan Öztürk Ana 160
3.2.7. Elif Şuğan Ana 171
3.2.8. Süheyla Gülen (Zöhre Ana) 180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İNANÇ ÖNDERİ KADINLAR VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ 197
4.1. OCAKZADE ANALAR 197
4.2. ANALARA AİT UYGULAMA ve PRATİKLER 201
4.2.1. Posta Oturma ve Cem Yürütme 202
4.2.2. Hastalık Sağaltımı ve Lokma Verme 207
4.2.2.1. Su 207
4.2.2.2. Toprak 209
4.2.2.3. Elma 211
4.2.2.4. Yeşil Bez ya da Kuşak 212
4.2.2.5. Taş Şeklinde Mercimek, Buğday ve Arpa 214
4.2.3. Analaların Dernek Vakıf Faaliyetleri 215
SONUÇ 218
FOTOĞRAFLAR 221
KAYNAKÇA 251
ÖZGEÇMİŞ 262

ÖZET

Bu çalışmada, Alevilikte Ana olarak isimlendirilen kutsal kadınlar işlenmiştir. Çalışmada Anadolu Aleviliği olarak isimlendirilen inancın tanımı, oluşum süreci, Alevilikte kadın, inanç önderi olarak Ana'lar ve onların inanca dair uyguladıkları pratikler açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde amaç, konu, kapsam, metot ve saha araştırmasında karşılaşılan güçlüklerden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde Anadolu Aleviliğinin tanımı, tarihsel oluşumu, toplumsal kurumları ve geleneksel ritüelleri; akademik çalışmaların yanı sıra Alevilerin kutsal metin saydıkları metinler ve kaynak kişi ifadeleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Alevilerin kutsal kadınlar olarak gördüğü başta Hz. Fatıma olmak üzere, Hz. Hatice Hz. Zeynep, Hüsniye ve Kadıncık Ana'nın tarihsel kişilikleri ile Alevilikteki tasavvurları verilmiştir.

Üçüncü bölümde Alevilikte Ana olgusu tanımlanmış, bu tanıma uyan günümüzdeki Ana'lar ile yakın dönemde vefat eden Ana'ların hayatları, Alevilik hakkındaki düşünceleri açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise çalışmaya konu edilen Ana'ların inançsal ve kültürel temelli uygulamaları işlenmiştir. Söz konusu uygulamaların İslam öncesi inançlar ile bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda ise Ana'lık olgusunun tarihte günümüzden farklı olduğu, modern Alevilik olarak değerlendirilebilecek günümüz Aleviliğinde Ana'ların farklı misyonlar üstlendiği tespit edilmiştir.

Son bölümde ise sahada çekilen fotoğraflar ile çalışma görseller ile desteklenmiş, yararlanılan yazılı ve sözlü kaynaklar sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, İnanç, Kadın, Ana, Ocakzade

ABSTRACT

In this study, the holy women referred to as Mother in Alevism were studied. In the study, the definition of the belief referred to as Anatolian Alevism, its historical process, the woman in Alevism, the Mothers as faith leaders and the practices they applied on belief were attempted to be explained.

In the introduction section of the study, the purpose, subject, scope, method and the difficulties encountered during the field research were mentioned.

In the first part, the definition, historical process, social institutions and traditional rituals of Anatolian Alevism were attempted to be explained through the texts that Alevis regard as sacred texts and the statements of people of reference.

In the second part, women regarded as holy by Alevis, particularly Hazrat Fatma, Hazrat Hatice, Hazrat Zeynep, Hüsniye and Kadıncık Mother, were presented with their historical personalities and their conception in Alevism.

In the third part, the phenomenon of Mother in Alevism was defined, and the lives of the present-day Mothers and Mothers who passed away recently and their thoughts on Alevism were explained.

In the fourth part, the religious and cultural practices of the Mothers subject to the study were discussed. The connection of these practices with pre-Islamic beliefs was aimed to be established. As a result of the study, it was determined that the phenomenon of Mother in history was different from what it is in the present day, and that Mothers have undertaken different missions in today's Alevism, which can be considered as modern Alevism.

In the last part, the study was supported with visuals through the photographs taken in the field, and the written and verbal sources benefited from were listed.

Keywords: Alevism, Faith, Woman, Mother, Ocakzade

A. GİRİŞ

A.1. KONU

Alevilik, eski Türk inançları ile İslamiyet'in harmanlanarak birbirini tevil ettiği bir inanç sistemi olarak tanımlanabilir. Bu inancın tüm toplumsal kurumları ile Anadolu coğrafyasında belirgin hale geldiği bilinmektedir. Bu toplumsal kurumların işleyişi ve oluşumu, yaşam biçimi temelli olup yüzyıllar içerisinde kümülatif bir inanç sistemi oluşturulmuştur.

Alevililik içerisinde kutsal karizmatikler olarak karşımıza çıkan ocak ululuları, kendi ocaklarına isimlerini vermiş kimselerdir ve bu karizmatik liderlerin soy olarak İslam peygamberinin ailesine mensup olduklarına inanılır. Bu kutsallara ikrar vermek topluluk üyeleri için zorunluluk olarak kabul edilmiş, söz konusu talip-pir-mürşit zinciri ikrar üzerine bina edilmiştir. Ocak ailelerine mensup erkeklere dede ya da pir denilmiştir.

Dedelerin eşleri ya da kızlarına, ocak ailesine mensup ve kutsal soya dâhil olmaları sebebi ile ana denmekte; onlara da tıpkı dedelere duyulduğu gibi saygı duyulmaktadır.

Dedeler geçmişten günümüze topluluğun inanç önderi olmuş, toplulukla ilgili tüm ritüellerin ve pratiklerin uygulayıcılığını üstlenmişlerdir. Analar ise geleneksel Alevilikte saygı duyulan kadınlarken günümüz Aleviliğinde dedeler gibi inanç önderi olarak nitelendirilmeye başlanmışlardır. Özellikle ocak içi icazet ve talip topluluklarının kabulü ile hizmet görmeye başlayan analar, dedelerin kimi misyonlarını da yüklenmişlerdir. Bu sebeple analar, günümüz Aleviliğinde Kadın Önderler olarak nitelendirebilir. Bu durumun en bariz örnekleri, Alevilerin şehirlerde oluşturdukları dernek ve federasyonların inanç kurullarında yer alan Analar'dır.[1]

Anadolu Aleviliğinde Kadın Önderler ve Analık adını taşıyan bu çalışmada, geleneksel ve modern Alevilik olarak ikiye ayrılan inanç yapısı içerisinde, analaların konumu incelenmeye alışılmıştır.

---

1 http://www.alevifederasyonu.org.tr/inancdetay.php?id=1 (Erişim: 05.05.2020)

Günümüzde, analaın, inancın doktrinlerini belirleme ve ritüellerini uygulamaları neticesinde; analık olgusunun, tıpkı dedelik gibi belirginleşmeye ve yavaş yavaş kurumsal bir yapıya bürünmeye başladığı tespitler arasındadır.

Bu anlamda analaın gerek inanç temelli gerek kültürel icraatları incelenmiş, bu uygulamalar geleneksel ve modern Alevilik içerisinde karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

A.2. AMAÇ

Alevilik ve kadın temelli bu çalışmada, geçmişten günümüze Alevilik içerisinde kutsanan, tarihsel kişiliğinden kısmen koparılarak birer tasavvur haline gelen kadın karakterlerin yazılı kaynaklardaki anlatımı ve sözlü kültürdeki algılanışı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda günümüzde yaşayan ya da yakın geçmişte vefat eden analar tespit edilerek, geleneksel algının günümüzdeki tezahürleri verilmeye çalışılmıştır.

Alevilikte kadın konusu daha evvel çeşitli boyutları ile incelenmiş analar hakkında mevcut bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar genelde, sosyolojik ve antropolojik çalışmalardan oluşmaktadır. Nimet Okan'ın ''Alevilik ve Kadın/ Alevilikte Kadın", Ceyda Etirli'nin ''Alevi Geleneğinde Kadına Bakış Açısı: Şahkulu, Garip Dede ve Erikli Baba Örneğiyle", Emine Yüksel'in ''Alevi Bektaşi Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri", Nazlı Gümüş'ün ''Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergâhındaki Kadınların 'Alevi Kadını' Algılayışı", Ceren Ataş'ın ''Anadolu'dan Londra'ya Göç: Alevi Kadınların Alevilik Pratikleri ve Eşitlik Söylemleri", Nazlı Yetkin'in ''Abdal Alevilerinde Toplumsal Kimlik ve Kadın (Antalya Örneği)", Dilek Kızıldağ Soileau'nun ''Elif Ana (Maraş-Pazarcık) Ziyareti Üzerine Antropolojik Bir Çözümleme" isimli tezleri, Alevilik ve kadın orijinli çalışmalar olup konunun sosyolojik boyutlarını incelenmişlerdir.

Adı geçen tezler, analık konusu ile ilgili kısa değinmeler yapmakla birlikte, konunun müstakil bir değerlendirmesi mevcut değildir. Bu meyanda; analaın, Alevilik içerisinde değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını olmuştur. İnancın temel doktrinleri ve ritüelleri bağlamında incelenen analar, özellikle günümüz Aleviliği içerisinde konumlandırılmaya çalışılmıştır. Böylece yeni bir oluşum evresine giren Alevilikte, analaın konumu ve misyonu incelenmeye çalışılmıştır.

A.3. KAPSAM

Çalışmamızda, Anadolu ve Avrupa'da faaliyet gösteren, kaynaklarımız sayesinde ulaşmayı başardığımız tüm analar incelenmeye çalışılmıştır. Adını duyduğumuz ancak kendisine ulaşamadığımız Sultan Battal ve Narin Gülçiçeği Ana'lar, çalışmanın dışında tutulmak zorunda kalınmıştır. Babağan kolu Bektaşi geleneği içerisinde kadın derviş olarak tespit edilen Gülizar Cengiz Bacı da kendisi hakkında müstakil bir akademik çalışmanın yapılmakta olduğunu belirtmiş ve bu sebeple çalışmamıza katkıda bulunmasının uygun olmayacağını ifade etmiştir.

Bununla birlikte Türkiye'de ikamet eden, Arife Ulusoy (Hacıbektaş), Sultan Kümbet (Çorum), Türkan Öztürk (İstanbul), Sevim Yalıncakoğlu (İstanbul), Süheyla Gülen (Zöhre Ana) (Ankara) Analarla görüşülmüştür. Almanya'da ikamete etmelerine rağmen kendilerine ulaşabildiğimiz, ocakzade olmaları ve özellikle cem yürütmeleri sebebi ile Şenay Malkoç ve Naime Nayman Analar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Yakın dönemde vefat eden ve yaşadığı çevrede evliya olarak kabul gören Elif Şuğan Ana da türbesi etrafında gerçekleştirilen ritüeller, kaynak kişilerden elde edilen hayatı ve kerametlerine dair bilgiler dâhilinde, çalışmanın kapsamına alınmıştır.

A.4. METOT

Çalışma için öncelikli olarak kaynak taraması yapılmış, Aleviler için önemli olan buyruk, risale ve deyişler taranmıştır. Bununla birlikte Alevilik ile ilgili oluşturulmuş akademik çalışmalar da incelenmiş ve kaynaklar arasına dâhil edilmiştir. Saha araştırmasında analarla yüz yüze görüşmeler yapılmış, gözlemci olarak ritüellere katılım sağlanmış, daha sonra gerek gözlemler gerek sözlü kaynaklardan elde edilen veriler deşifre edilerek tasnif edilmiştir.

Aleviliğin ritüel anlamında canlı bir ziyaret fenomenine sahip olduğu söylenebilir. On iki imamın kutsanması anlamında Şia ile ortak bir paydası bulunan Aleviliğin, ziyaret fenomenini karşılaştırmalı olarak incelemek ve özellikle kadın evliyaların ziyaretlerini değerlendirmek amacıyla, kabri İran'ın Kum kentinde bulunan sekizinci imamın kız kardeşi Hz. Masume'nin Türbesi ve Meşhed'de bulunan İmam Rıza Türbesi ziyaret edilmiştir. Elde edilen bulgular, metin içerisinde yeri geldikçe gerek metnin gövdesinde gerek dipnotta verilmiştir.

Ülkenin değişik yerlerinde bulunan ve Alevilerce kutsal sayılan, Hacı Bektaş, Abdal Musa, Şücaettin Veli gibi büyük dergâhların anma etkinliklerine katılım sağlanarak, yeni sözlü kaynaklar tespit edilmiştir. Çalışmada kişilere özel soru kâğıdı ve önceden belirlenmiş soru kalıpları, kaynak kişilerden bilgi alırken onları soru merkezli düşünmeye iteceği ve gerekli bilgiyi veremeyeceklerini düşündükleri noktada mülakatı sonlandıracakları düşüncesi ile kullanılmamıştır. Kaynak kişilere genel anlamda Alevilik, inancın gerekleri, ritüellerin çeşit ve içerikleri, Alevilikte kadının yeri, Hz Fatıma, geleneksel yapıdan farklı olarak son dönemde ortaya çıkmış inanç önderi olarak 'Ana'lık ile ilgili sorular sorularak, kendilerini ifade anlamında bir genişlik sağlanmaya çalışılmıştır. Uzun mülakatlardan elde edilen veriler, deşifre edilmiş, elde edilen malzemeden yola çıkılarak başlıklandırmalar yapılmıştır.

Zöhre Ana ile ilgili saha araştırması, 2017 Ekim ve Kasım aylarında yapılmıştır. Ankara'daki dergâh, toplamda dört kez ziyaret edilmiş, bir muhabbet cemine katılım sağlanmıştır. Çorum dernekleri çatı örgütlenmesi yolu ile Sultan Kümbet Ana'nın oğlu İrfan Kümbet'e ulaşılmış onun kanalıyla da Sultan Ana ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler 07.08.2019- 09.08.2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Sultan Ana kanalıyla Arife Ulusoy Ana'ya ulaşılmış ve 16-18 Ağustos tarihlerinde yapılan Hacı Bektaş Veli'yi Anma Törenlerinde, Arife Ana ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hacı Bektaş Ocağı postnişini Veliyettin Hürrem Ulusoy'la yapılan görüşmede, kendisinden icazetli analaın olduğu bilgisine ulaşılmış ve bu yolla Naime Nayman Ana'ya ulaşılmıştır. Alevilikte Kadın konusuyla ilgili yazıları tespit edilen Ceren Ataş vasıtasıyla da Şenay Malkoç ve Sevim Yalıncakoğlu Ana'lara ulaşılmıştır. Yapılan ikincil sözlü kültür kaynağı taramasında Türkan Öztürk Ana'ya ulaşılmış, kendisiyle online bağlantı yoluyla iletişime geçilmiş, daha sonra da kendisi evinde ziyaret edilmiştir. Söz konusu analar ile görüşmeler 01.06.2019-15.04.2020 tarihleri arasında mükerrer şekilde gerçekleştirilmiştir.

Yaşadığı dönemde bir evliya olarak kabul görmüş Elif Ana'nın Türbesi ise önce araştırma izni almak amacıyla Akdemir Köyü muhtarı vasıtasıyla aranmış, daha sonra da 23.08.2019- 25.08.2019 tarihleri arasında ziyaret edilmiş ve türbede sözlü kaynak taraması yapılmıştır. Daha sonra sahadan toplanan tüm veriler deşifre edilmek suretiyle kayıt altına alınmıştır.

Çalışmamızda öncelik olarak Aleviliğin tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda geleneksel yapıyı tanımlayan İmam Cafer Buyruğu, Virani Risalesi ve Yedi Ulu ozanın şiirlerinden yararlanılırken, dede ve analardan edinilen Alevilik tanımları da yazılı kaynaklar ile karşılaştırılarak verilmeye çalışılmıştır. Kahir ekseriyetin, Aleviliği, İslam içerisinde bir inanç olarak değerlendirmesi sebebiyle çalışmada Aleviliğin, İslam ve diğer inançlarla olan bağı objektif olarak incelenmeye çalışılmıştır.

İnancın tanımlaması yapıldıktan sonra, ritüel boyutu değerlendirilmiş; ikrar, cem, musahiplik, Muharrem orucu, Hızır orucu, kirvelik gibi pratikler incelenmeye çalışılmıştır.

Geleneksel Aleviliğin talip-pir-mürşit bağı açıklanmış, yapılanmanın tarihçesi yazılı kaynaklardan derlenmeye çalışılmış, kaynak kişiler aracılığı ile de uygulamanın sözlü kültürdeki karşılığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Geleneksel yapıdaki bu zincirin daha sonra günümüzdeki durumu da değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Alevilikte kadın algısı değerlendirilmiş, inancın kadına yaklaşımı açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreçte Alevilik içinde kutsanan, başta Hz. Fatıma olmak üzere ehlibeyte tabii olan kadınlarla birlikte, Hüsniye ve Kadıncık Ana'nın Alevilikteki konumları değerlendirilmiştir. Bu bölümde yazılı kaynaklara ek olarak sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler de konunun aydınlatılmasında kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde yukarıda adını zikrettiğimiz analar ile yüz yüze görüşmelerden edinilen bilgiler kendi içerisinde sistematize edilerek verilmeye çalışılmıştır. Çalışma sırasında, Almanya'da ikamet etmesi ve tezin yazım aşamasında Türkiye'ye gelmemesi sebebiyle Naime Nayman Ana ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilememiş, kendisi ile genel ağ temelli iletişim sağlanmıştır. Analaın Aleviliği tanımlayışı, ritüel uygulamaları, Hz. Fatıma tasavvurları, hayatları, ana olarak hizmet etmeye başlama hikayeleri ve varsa keramet olarak nitelendirilen durumlara dair örnekler derlenmiş ve bunlar çalışmanın ilgili bölümlerinde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise analaın gerçekleştirdiği tüm uygulamalar; inanç ve mitoloji temelinde incelenmeye çalışılmıştır. Geleneksel ocak yapılanması bağlamında icazetname durumları değerlendirilmiştir. Ayrıca analaın birleştiricilik

vasfı olarak değerlendirilebilecek dernek, vakıf ve federasyon bünyelerinde aldıkları görevler de bu bölümde belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde gerek yazılı kaynaklar gerek saha araştırmasında sözlü kaynaklardan alınan bilgiler değerlendirilmiş, bulgular geleneksel ve modern karşılaştırılması yapılarak verilmeye çalışılmıştır. Alanda çekilen ve kaynakların kendisinden edinilen fotoğraflarla da kimi uygulamalar görünür kılınmıştır. Bu noktada analık kurumunun geleneksel yapıda, günümüzdekinden kısmen farklı bir konumu olduğu tespit edilmiş, analığın inanç önderliği anlamında yakın geçmiş ve günümüzde olgunlaşmaya başlayan bir yapı olduğu belirlenmiştir.

A.5. ALANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmaya konu edilen analaın, yurdun değişik yerlerinde ve hatta Avrupa'da ikamet ediyor olmaları zaman zaman onlara ulaşma anlamında sorun teşkil etmiştir. Söz konusu seyahatlerin yapılmasında gerekli olan ve maddiyat temelli ihtiyaçlar da saha araştırması yapan tüm araştırmacıların ortak problemidir denilebilir.

Esas kaynaklara ulaşmada köprü görevi görecek kişilerin doğru seçilebilmesi hem bilgiye ulaşmakta hem de topluluk içinde kabul görme anlamında faydalı olmuştur. Yukarıda sözü edilen maddiyat temelli ihtiyaçlar da söz konusu topluluğun paylaşımcı tutumu dolaysıyla sorunları asgari düzeye indirmiştir.

Konaklama mekânı bulma anlamında, zaman zaman yaşanan sıkıntılar bir kenarda bırakılacak olursa, çalışma esnasında işleyişi sekteye uğratacak bariz bir sorun ile karşılaşılmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU ALEVİLİĞİNİN TANIMI ve TARİHİ

1.1. ALEVİLİĞİN TANIMI

Alevi, genel manada Hz. Ali'ye taraftar olan kimse anlamına gelmekle birlikte kelimenin sözlükteki bu tanımı Alevilik adı verilen, tarihte Kızılbaşlık olarak isimlendirilen inancı tanımlamak için yeterli değildir. Alevilik, Hz. Ali'ye bağlı olmayı gerektirmekle birlikte kendine ait inanç esasları ve ritüellere sahiptir. Kişiye Alevi denilebilmesi için bu esas ve uygulamaların kişi tarafından benimsenmesi ve yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Alevilik tanımlanırken tanım içerisinde bu esas ve uygulamaların bulunması gerekmektedir.

Bu tanımın içinde; inancın temelini oluşturan karizmatik kutsallar, inancın ortaya çıkış noktası (burada Alevi kozmogonisi ile başlayan ama büyük bölümü kesintiye uğramış, daha doğrusu kültürel bellekte yaşamayan insanlık tarihi), inanca mensup insanlar tarafından ritüelden ziyade ibadet olarak isimlendirilen uygulamalar, köken bilgisi gibi pek çok unsur bulunabilmektedir. Bu sebeple konuya öncelikle bir Alevilik tanımı yaparak başlamak, bu tanımı oluştururken de ilk olarak Alevilerin kendilerini nasıl tanımladığını müşahede etmek önem arz etmektedir.

Geleneksel yapıyı ve inanç esaslarını anlatan *İmam Cafer Buyruğu*'nda, Alevi sözcüğünün tanımından ziyade imanın tanımı faslı bulunmaktadır. *İman Nedir* başlığı altında, ''Cebrail a.s vasıtasıyla Hak celle ve ala hazretlerinin indinden Sultan-ı Enbiya efendimize getirdiği hazret-i Kur'an içinde her ne emir olundu ise ona iman etmektir. '' (Vaktidolu, 2014: s.11-14) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Bu tanım inancın itikadi boyutunu özetlemektedir.

Alevi dedesi Hüseyin Orhan, *'Alevi İbadeti'* adlı kitabında, Aleviliği;

''Allah'ın birliğine, Hz. Muhammet Mustafa'nın Hakk peygamberi olduğuna; Ali-yel Mürteza'nın mürşit ve imamlığına inanan, Allah, Muhammet, Ali, ehlibeyt ve

on iki imamı seven, bunların ismini zikreden, ehlibeyt-i resulün düşmanlarına teberra edip Muhammet- Ali dostlarına tevella[2] kılan on iki imama ikrar verip mürşide biat eden, ehlibeyti ve Kur'an'ı birbirinden ayırmayıp bu iki emanete hıyanet etmeyen, bütün peygamberlerin hak peygamber olduğuna ve başta dört büyük kitap olmak üzere peygamberlere inen 104 kitaba da inanan, kul ve komşu hakkı yemeyen, insana sevgi ve saygı gösteren, nefsine ağır geleni başkasına yapmayan bir İslami inançtır." şeklinde tanımlamaktadır (Orhan, 2017: s.7).

Yukarıdaki tanım, kitabın dördüncü baskısından alınmıştır. İbrahim Bozkurt'un, *Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik* adlı yüksek lisans tezinde, aynı kitabın 2003 yılı basımından alınan tanımda *laikliği içeren ve bu çerçevede Atatürk ilke ve devrimlerine sahip çıkıp bu ilkeleri savunan* ifadesi kaydedilmiştir. (Bozkurt, 2009: s.17). Bu durumda Hüseyin Orhan başlangıçta, Atatürkçülüğü de Alevilik tanımı içerisine yerleştirmiş fakat kitabın sonraki baskılarından bu ibareyi kaldırmıştır. Bu durum Aleviler ile Atatürk arasında varlığı bilinen ünsiyetle ilgili olabileceği gibi, Orhan'ın kendi siyasi görüşünü, inancın tanımına yerleştirmiş olmasıyla da açıklanabilir. Geleneksel bir metindeki tanımla, modern bir metindeki Alevilik tanımının farkı bu anlamda önemlidir.

Akademik olmamakla birlikte *Alevilik* adlı eserinde, Türkiye'deki pek çok Alevi ocağı hakkında bilgi veren Hamza Aksüt ise adı geçen eserde Aleviliği;

''Kutsalı Ali olan, Hak (Allah)- Muhammet- Ali kutsallığına inanan, ehlibeyti (Muhammet- Fatıma- Ali- Hasan- Hüseyin) ve on iki imamı kutsayan, matem (muharrem) ve Hızır oruçlarını tutan; bir dede, pir ya da şeyh grubundan olan ya da bu gruba talip olan, temel ibadet formu cem olan, yıllık görgü ve sorgudan geçen, musahibi, hacısı ya da emi seyyidi olan kişidir. " (Aksüt, 2012: s.13) şeklinde tanımlamaktadır. Aksüt'ün tanımı kutsal karizmatikler, toplum içi sınıflar ve ibadet çeşitleri üzerine temellenmiş bir tanımdır.

Dedekargın Ocağı dedesi olan bir kaynak kişimiz, yapılan görüşmede Aleviliği; *Alevi demek Ali'ye bağlı olan demekle birlikte, bu ifade Aleviliği tanımlamaya yetmez.*

[2]Tevellanın sözlük anlamı, birini dost edinmek, yaklaşma yanaşma ve Hz. Muhammet ve soyuna sevgi beslemek demektir. Teberra ise uzak durmak, sevmeyip yüz çevirmek, ehlibeyte düşman olanlara düşman olmak demektir (Parlatır, 2006: s.1652, s.1713.).

Anadolu'daki Alevilik olarak nitelendirebileceğimiz bu inancın olmazsa olmazı dede ocaklarıdır. Alevi, bir dede ocağına bağlı olan, Hak- Muhammet- Ali anlayışını benimsemiş, ibadet hizmetleri dedeler tarafından görülen, görgü- sorgu- düşkünlük uygulamalarını kabul eden kişiye Alevi denir ve Alevilik İslam dairesi içinde bir inançtır. (KK28) şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlar baz alındığında Aleviler için Alevilik, Hak- Muhammet- Ali kutsalı ekseninde şekillenmiş, ehlibeyt sevgisi temelli, aynı zamanda ehlibeyt soyundan geldiğine inanılan dedelere ikrar bağı ile bağlı olmayı gerektiren, temel ibadet şeklinin cem ve türevlerinin olduğu bir inanç sistemidir. Tanım içerisindeki isim ve kavramların çoğu İslami literatüre aittir. Ancak inancın ritüel boyutu, eklektik yapısı itibariyle başka kültürlerle de ilintilidir.

Aleviliğin İslam dairesine girip girmediği tartışması, Osmanlı döneminden başlamak üzere zaten var olan bir tartışmadır. Aslında o dönemde tartışmadan ziyade bir kanaat hâkim olup Aleviler, İslam dışı olarak görülmüştür. Buna en büyük delil Osmanlı dönemine ait, Alevilik ya da Alevilerle ilgili belgelerdir.[3] Burada üzerinde durulması gereken bir başka durum ise Alevi inanç önderi olan ailelere yani ocakzadelere, bizzat Osmanlı tarafından verilmiş olan seyitlik şecereleridir.[4] Bu şecereleri veren Osmanlı idaresi, öncü konumdaki kişi ya da ailelerin, İslam peygamberi ile olan kan ve soy bağını tasdik etmiş bulunmaktadır. Bu durumda Osmanlı'nın Aleviler hakkında verdiği fetvalar ile söz konusu şecereler, görünüşte tezat yaratsa da Osmanlı'nın bu konudaki tutumunun, zamana ve zamanın siyasetine göre değiştiğini söylemek mümkündür.

İslam içi ya da dışı olma durumu, günümüz Alevileri arasında da tartışılan bir konudur. Topluluk dışından biri olarak Faik Bulut'un yazdığı *Alisiz Alevilik* kitabı, özellikle kendisini İslamiyet dışı olarak niteleyen Alevilerin, dayanak noktası olmuştur. Ancak alan araştırmasından elde edilen genel kanı şudur ki; Aleviler kendi

[3] Belgelerin ayrıntısı için bakınız: Ahmet Hazerfen, Cemal Şener, Osmanlı Arşivinde- Mühimme ve İrade Defterlerinde- Aleviler ve Bektaşiler, 1. Baskı, İstanbul, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, 2002. Ahmet Hazerfen, Cemal Şener, Osmanlı Belgelerinde Aleviler Bektaşiler, 1. Baskı, İstanbul, Karacaahmet Sultan Derneği, 2002. Ahmet Refik, On Altıncı Asırda Rafızilik ve Bektaşilik,
1. Baskı, İstanbul, La Yayınları, 2017. M. Ertuğrul Düzdağ, Ebussud Efendi'nin Fetvaları'na Göre Kanuni Devri Osmanlı Hayatı, 2. Baskı. İstanbul, Kapı Yayınları, 2018, s. 135-140.

[4] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayfer Karakaya Stump, Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık, Alevi Kaynaklarını, Tarihini ve Tarihyazımını Yeniden Düşünmek, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

inançlarını İslam içerisinde bir inanç olarak görmekte, Hz. Muhammet'i peygamber olarak tanımakta (cemde mürşit postu Hz. Muhammet'e aittir), kendilerini Ali'ye talip olarak görmektedirler. Hatta Aleviliği, İslam'ın özü olarak değerlendirmekte, hakiki İslam'ın kendilerinin yaşadığı inanç olduğunu belirtmektedirler.

Cemlerde uzun yıllar zakirlik yapmış bir kaynak kişimiz,[5] konu ile ilgili düşüncesini bir şiirinde; ''…Âdem'in zürriyetiyim, Halilullah milletiyim/ Muhammet'in ümmetiyim, tarikim Haydar göründü.*"* (KK40) şeklinde dile getirmiştir. Burada yalnız İslam peygamberinin değil, geçmiş peygamberlerin de tasdiki söz konudur.

Aleviliğin temel kuralllarını ifade eden ve Virani'ye ait olduğu düşünülen *Virani Risalesi*; Allah'a şükür, Hz. Muhammet ve ehlibeytine salat- selam ile başlamakta ve ''Elhamdülillahtan murad Allah-u Teâla'ya inanmaktır. Ona inanmaktan murat, Allah'ı fark etmektir… Her kim ki fakrı, fakrın ihtirasın bilmezse o kimse mürşide ermemiştir. Mürşide ermeyenler ise Hakk'ı bilmemiştir. Hakk'ı bilmeyenler, Hz. Muhammet'i ve Hz. Ali'yi bilmemiştir. Hz. Muhammet ve Hz. Ali'yi bilmeyenler dinsiz ve imansızdırlar. " (Virani, 1998: s.262) ifadeleriyle devam etmektedir. Bu ifade, kişinin kutsalının, Allah-Muhammet-Ali olmadan, Alevi olarak değerlendirilemeyeceği yönünde bir çıkarıma açıktır.

Ayrıca cemlerde söylenen deyişlerde[6], Allah- Muhammet- Ali terkibinin çok sık zikredildiği gözlenmiştir. Dua olarak nitelendirilebilecek gülbanklerden sonra *'âmin'* yerine '*Allah Allah'* dendiğini de kaydedilmiştir. Bu ifade biçimlerinin İslamiyet'le olan ilgisi açıktır.

Özellikle ocakzadelerin, kendilerini kan ve soy yolu ile İslam peygamberine bağlamaları, İslami bir kabul olarak değerlendirilebilir. Dedelerin seyit olup olmadığı tartışmasına burada girmemekle birlikte; topluluğun genel kabulü, dedelerin seyit olduğu yönündedir. İnanç önderi olarak İslami karakterlerin kabullenilmesi,

[5] Kaynak kişi hakkında yapılmış yüksek lisans tezi için bakınız: Burak Tan(2012), ''Cem Zakirliği ve Âşık Murtaza Şirin", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[6] 07.07.2019 tarihli Abdal Musa Tekke Köyü'nde gerçekleştirilen muhabbet cemi, 12.09.2019 tarihli Karacaahmet Sultan Dergâhında gerçekleştirilen Muharrem Cemi.

topluluğun İslam ile arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu anlamda Aleviliği İslam dışı bir inanç olarak görmek, ortaya çözümü zor bir paradoks çıkartabilmektedir.

Yukarıdaki ifadeler ışığında bir tanımlama yapmak gerekirse, Alevilik; Hak-Muhammet-Ali kutsal çekirdeği etrafında şekillenen, ehlibeyt olarak adlandırılan Muhammet, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin'e duygusal anlamda bağlı, ehlibeytin ve sonrasında Hüseyin soyundan gelen diğer imamların kutsallık ve önderliğine iman etmiş; genel anlamda ibadetlerini toplu olarak icra eden ve bu yönüyle dışa dönük, Kur'an'da geçen savm, salat, hac, zekât kelimelerinin anlamlarını batıni anlamda yorumlayan[7], öz itibariyle İslami ancak uygulama olarak genel İslami kabulden farklı uygulamalara sahip, her şeyden önemlisi kendine ait hukuk sistemi ve cezai yaptırımı olan bir inanç sistemi olarak tanımlanabilir.

Anadolu, Balkanlar, Suriye, Irak ve İran'da, kendini Alevi olarak niteleyen zümrelerin; etnik kimlik, inanç ve itikat anlamında birbirinden farklı özellikler gösterdiği bilinmektedir. Anadolu'da köy ve köy altı yerleşmelerde ikamet eden Türkmen ve Kürt Alevilerine Kızılbaş; Balkanlar'da ve Anadolu'da Bektaşiliğin babağan koluna bağlı olanlara Bektaşi; Suriye ve buna ek olarak ülkemizde çoğunlukla Adana, Mersin ve Hatay'da yaşayan ve Arap olan zümreye Nusayri; Irak'ta yaşayan ve Sultan Sahhak Ocağı mensubu zümreye Kakai; İran'da yaşayan ve yine Sultan Sahhak Ocağı'na mensup zümreye de Yarsan Alevileri denmektedir.

Nusayri, Kakai, Ehl-i Hak ve Yarsan Alevileri, ritüel ve itikat anlamında birbirine benzemekle birlikte, bazı kilit noktalarda Anadolu Aleviliğinden ayrılmaktadırlar. Reenkarnasyon bu kilit noktalardan biridir. Kakai, Yarsan ve Ehl-i Hak Alevilerinde, Hz. Ali'nin ulûhiyet özelliği vardır ve Hz. Ali, belli zamanlarda yol ululara hulul ederek reenkarnasyona uğramaktadır.[8] Yapılan saha çalışmasında, reenkarnasyon ile ilgili farklı görüşler tespit edilmiştir. Bazı inanç önderleri bunun, bir

[7] Aleviliğin, İslam'ın batıni yorumu olmasının yanı sıra, Alevi zümre içerisindeki toplulukların İslam öncesi inanç ögelerinin, inancın içerisine nüfuz ettiği inkâr edilemez bir gerçektir. Tezin ilerleyen bölümünde bu konu yoğun olarak işleneceğinden burada bu notla iktifa edilmiştir.

[8] Ayrıntılı bilgi için bakınız: İsmail Numan Telci, ''Bir Etno- Dini İnanış Olarak İran'daki Yarsan İnancı: Tarihi, Esasları ve Bugünkü Durumu.'' e- Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 2017, s.435- 454. Mehmet Yaşar Bayatlı, ''Irak'ta Kakailik ve Iraklı Bir Türkmen Şairi Hicri Dede.'' Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2010, s.69-80. Abdülcebbar Kavak, ''Türkmenler ve Kürtler Arasında Bektaşilik Geleneği ve Başlıca Temsilciler: Irak Örneği.'' Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2019, s. 261- 277.

inanış olarak Alevilikte var olduğunu beyan ederken[9] kimileri bu anlamda müteşerri İslam öğretisini delil getirerek böyle bir inancın olmadığını ifade etmişlerdir.

Anadolu Aleviliği için en önemli ibadetlerden biri Muharrem orucudur. Muharrem orucu yöreden yöreye değişmekle birlikte on, on iki, on beş gün şeklinde tutulmaktadır. Muharrem orucu öncesinde üç günlük Masum-ı Pak orucu da tutulmaktadır. Kakailer, Muharrem orucunu tutmakla birlikte; 12,13,14 Aralık tarihlerinde üç günlük bir oruç daha tutarlar. Bu oruç Sultan Sahhak'ın öldürülme korkusu ile dağa sığındığı dönemde aç ve susuz kalmasının anısına tutulmaktadır. Yarsan Alevileri ise bu üç günlük orucu tutmakla birlikte, Muharrem orucunu tutmazlar. Kakailer doğan çocuklarını doğumdan üç ya da yedi gün sonra vaftiz ederler. Ancak diğer Alevi gruplarında bu uygulamaya rastlanmaz. (Telci, 2017: s.435-454, Bayatlı, 2010: s. 69-80.).

Adı sayılan tüm Alevi gruplarda ortak ibadet formu cemdir. Müteşerri gruplarda olduğu gibi beş vakit sistematik bir namaz algısı, Alevi zümreler içerisinde bulunmamaktadır. Cem ibadetinin müzik eşliğinde yapılması bir diğer ortak noktayı teşkil etmektedir. Cemlerde söylenen nefeslerin kutsallığına olan itikat, tüm zümrelerde mevcuttur.[10]

Bir diğer konu ise zümrelerin Kur'an hakkındaki görüşleridir. Geleneksel yapıyı anlatan İmam *Cafer Buyruğu, Virani Risalesi* gibi metinlerde, Kur'an'ın eksik olduğu ya da değiştirildiğine dair bir ifade bulunmamakla birlikte; saha araştırmasında konu ile ilgili farklı düşüncelerin olduğu kaydedilmiştir. Örneğin; Sultan Kümbet Ana, ''Kur'an'a inancımız sonsuz ama peygamber öldükten sonra Kur'an'a el karışmıştır. Hakiki Kur'an âşıkların nefeslerinde yaşar. "[11] ifadesini kullanmıştır. Arzuman Ocağı dedesi bir dede ise konu ile ilgili; ''Kur'an'ı okumadan evvel, Buyruklar ve risaleler okunmalıdır. Bunları okuyup anlamayan kimse, Kur'an'ın zahirinden bir mana çıkartamaz. *"* (KK34) demiştir. *Geleneksel Alevilik* adlı eserinde Yıldırım, araştırma

[9] KK11, KK30, KK49, reenkarnasyon inancının olduğu ancak belli şartları olduğunu söylerken KK57, bu düşünceyi reddetmiştir.

[10] Bülent Akın, ''Ehl-i Haklar'da Kelamhanlık Geleneği ve Kelamhan Defterlerinin Geleneğin Korunması ve Aktarımındaki Rolü: Hüma Kuşu Yere Düştü Ölmedi'' Milli Folklor, Cilt 14, Sayı 111, 2016, s. 100- 116.

[11] KK51, KK34.

yaptığı Alevi köylerinde, Kur'an'ın evlerde en çok rastlanan kitap olduğunu kaydetmiştir. (R. Yıldırım, 2018: s.296).

Yukarıdaki kaynak kişi ifadeleri ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler dâhilinde Alevilerin, Kur'an'ın Hz. Muhammet'e inen kitap olduğuna inandıkları söylenebilir. Ancak Kur'an'ın batıni anlamının, nefeslerde yaşadığına olan inanç, müteşerri İslam ile Alevilik arasındaki Kur'an anlayışını ayrıştırmaktadır. Bu düşüncenin oluşmasında, Hz. Ali'nin konuşan Kur'an yani *Kur'an-ı natık* olarak nitelendirilmesinin etkili olduğu düşünülebilir. Hz. Ali'nin Kur'an'ı batıni anlamda yorumladığı ve bu yorumların daha sonra deyişlerde dile getirildiğine inanılmaktadır. Söz konusu batıni yorum, zamanla yolun sırrı olarak adlandırılmıştır. Kakai, Yarsan ve Ehl-i Hak Alevilerinin ise Kur'an'ın Hz. Osman döneminde değiştirildiğine dair kat'i bir inançları vardır. Bu zümrenin kutsal kitabı, *Serencam* adını verdikleri; yaratılış, hayat ve doğa hakkında bilgi veren, aynı zamanda yasakların da yazılı olduğu bir kitaptır.[12]

En önemli noktalardan biri ise Anadolu Alevlileri büyük bir kısmı kendisini İslamiyet içerisinde görmekten rahatsız olmazken Kakai, Yarsan ve Ehl-i Hak Alevilerinin özellikle geleneksel formu devam ettiren takipçileri, bu düşünceye karşı çıkmakta, kendilerinin farklı bir inanç olduğunu savunmaktadırlar.[13]

Görüldüğü gibi adı anılan ve Hz. Ali etrafında toplanan bu inançlar gerek ritüel gerek inanç anlamında farklılık arz etmektedirler. Bu sebeple Alevilik tez boyunca; mürşit- pir- talip bağı ile birbirine bağlı, temel ibadet formu cem olan, Hz. Ali'yi ve soyundan gelen diğer karizmatik liderleri imam kabul eden, Muharrem ve Hızır oruçları tutan; rızalık, musahiplik, kirvelik gibi pratikleri bulunan, İslam içi inanç sistemi olarak kabul edilecek ve çalışma söz konusu zümreyi kapsayacaktır.

Alevilik, İslami bir zemin üzerine oturmakla birlikte senkretik bir yapıya sahiptir. Aleviliği inanç olarak kabul eden toplulukların, İslamiyet öncesi inanç ve

[12] Telci, a.g.m, s. 439.
[13] Telci, a.g.m, s. 439.

uygulamaları ile İslamiyet sonrası geçirdikleri sosyal ve siyasi değişim, inancın şekillenmesinde başat rol oynamıştır.[14]

1.2. ALEVİLİĞİN OLUŞUMU

Aleviliğin pir- mürşit- talip üçgeni arasında ikrar bağı ile oluşmuş bir inanç sistemi olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Bu bağın oluşumu ve inanç olarak kristalize olması; Türk ve Kürt topluluklarının İslamiyet'i kabul etme süreçleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Türklerin İslamiyet ile tanışması 751 Talas Savaşı ile başlamıştır. Bununla birlikte İslamlaşma topyekûn olarak gerçekleşmemiş, boy boy, kabile kabile bir İslamlaşma süreci yaşanmıştır. Özellikle Emevilerin ırkçı politikası, Kuteybe bin Müslim'in Türklere karşı izlediği katı siyaset, İslamlaşmayı geciktirmiş hatta zorlaştırmıştır. (Karatay, 2019: s.67-77).

Türklerin, İslamiyet'le ilk sıcak temas kurduğu coğrafya bugün bir kısmı İran toprakları içerisinde bulunan Horasan bölgesidir. Horasan bölgesi başlangıçta yoğun Fars yerleşimlerinin bulunduğu bir bölge iken, Arapların bölgeyi fethi ile bölgeye, Arap yerleşimciler getirilmiş ve iskân edilmiştir. Bu yerleşimcilerin çoğu Emevi ordusunda görev alan Irak kökenli Araplardır. Türgiş Hanı Sulu Han bölgeye akınlar düzenlemiş, Gazneliler döneminde bölgeye egemen olunmuştur. Oğuz kökenli Selçukluların bölgeye tam anlamıyla egemen olması ise 1040 yılında Dandanakan Savaşı ile gerçekleşmiştir[15]

Anadolu'da yaşayan, Alevi inanç topluluğu içerisinde yer alan ve Osmanlı kaynaklarında Türkmen olarak adlandırılan zümre, Oğuz Türklerinden müteşekkil bir zümredir. Bu zümrenin İslamiyet ile tanışması Horasan denilen bölgede gerçekleşmiştir. Bu meyanda, saha çalışmasında bazı kaynak kişilerin, ''Bizim kökümüz Horasan'dan gelme, biz Horasan'dan gelmeyiz.'' şeklinde ifade ettikleri sözlü tarih bilgisi de kaydedilmiştir. [16]

---

[14] Ahmet Yaşar Ocak, Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, 13. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018. Rıza Yıldırım, Aleviliğin Doğuşu, 2. Baskı İstanbul, İletişim Yayınları, 2017. Kibar Taş, Orta Asya'dan Anadolu'ya Uzanan Köklü Tarihi ile Kureyşan Ocağı, 1. Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi, 2019.

[15] Osman Çetin, ''Horasan'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 18, 1998, s. 237.

[16] KK3, KK51, KK38.

Horasan bölgesi özellikle Hanefi mezhebinin itikadi etkisinde olan bir bölge olmakla birlikte; bölgedeki Şii faaliyetler, Emevi baskısından bölgeye iltica eden Zeydiler tarafından başlatılmıştır. Bununla birlikte Alevilerce kutsal kabul edilen on iki imamdan sekizincisi İmam Ali ibni Musa er-Rıza, 816'da Medine'den Merv'e getirilmiştir. İmam Ali Rıza 818'de Merv'de vefat etmiş, bu şehir o günden sonra Meşhed olarak adlandırılmıştır.[17] Bugün İran'da Meşhed isimli şehirde imamın kabri bulunmakta ve özellikle Şiilerce ziyaret edilmektedir.[18]

Bölgedeki Zeydi öğreti ve özellikle İmam Rıza'nın bir zaman bölgede bulunması, Horasan bölgesinde ehlibeyt temelli bir öğretinin oluştuğunu göstermektedir. Daha sonra bölgeye gelen Türkler, bu öğreti kanalı ile İslamiyet'i tanımaya başlamıştır. Bölgede etkin olan Hanefi mezhebinin, Ebu Hanife'nin, İmam Cafer-i Sadık'ın öğrencisi olması hasebiyle ehlibeyt sevgisini inanç içerisine yerleştirdiği bilgisi de bunu teyit eder niteliktedir. Türkler' in İslamiyet'i tasavvuf kanalı ile kabul ettikleri de tarihsel bir gerçektir. Tasavvufun kurumsallaşmış hali olan tarikatlar incelendiğinde, Nakşibendilik[19] tarikatı hariç Kadirilik, Halvetilik, Rıfailik ve hatta Yesevilik gibi tüm büyük tarikatların şeyh şecereleri, Hz. Ali'ye ulaştırılmaktadır. Bu da tarikat müntesiplerinin ehlibeyte bağlı olmasını inançsal bir gereklilik olarak karşımıza çıkartmaktadır.

Alevilerin ocak sisteminin oluşmasında da İmam Ali Rıza'nın diğer imamlara nazaran daha etkili olduğu görülmektedir. İnanç içerisinde her ne kadar on iki imam

---

[17] Çetin, a.g.m, s.238.

[18] 2019 yazında Meşhed'e yapılan ziyarette, Anadolu'daki Alevi ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen pek çok ritüelin burada da uygulandığına şahit olunmuştur. Örneğin; bir parça yeşil bezin teberrük niyetiyle türbenin parmaklıklarına sürülerek muhafaza edildiğine, türbe görevlilerinden yine bereket için küçük tuz paketleri istendiğine; türbeye ait aşevinde pişen yemekten alındığına ve bu yemeğin, özellikle pilavın pirinç tanelerinin kurutularak yine teberrük niyeti ile saklandığınıa şahit olunmuştur. Bununla birlikte hastaların gelerek burada şifa niyetiyle dua ettikleri, özellikle İmam Rıza ziyaretine ait *ziyaretname* isimli duaların okunduğu gözlenmiştir. İnsanların seyitlere özel bir saygılarının olduğu, onların üzerlerine ellerini sürerek ye da seyitlerin ellerini öperek teberrük umulduğu görülmüştür. İran'da özellikle Kum'da çok fazla dini eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu şehirde erkeklerin kısa kollu üst kıyafeti ile gezmesi yasaklanmaktadır. Şehirde genellikle geleneksel molla kıyafeti olan iç gömlek giymiş, cübbeli ve sarıklı din adamları görmek mümkündür. Seyit olan din adamları siyah sarık sararken diğer din adamları beyaz sarık sarmaktadır. Bu sebeple bir kişinin seyit olup olmadığı kıyafetinden kolayca anlaşılmaktadır. İnsanlar seyitlere, 'Seyid Ağa' diye seslenirken diğer din adamlarına, 'Hacı Ağa' diye seslenmektedirler. Yukarıda söz konusu edilen İmam Rıza türbesinde gerçekleştirilen pratiklerin hepsi, Kum'da Hz. Masume türbesinde de gerçekleştirilmektedir. (11- 22 Temmuz 2019 İran seyahati, kişisel notlar.)

19 Bu tarikat kendisini altın silsile dedikleri üçüncü silsile örneği ile Hz. Ebu Bekir'e dayandırmaktadır.(https://islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide-kadar/) (Görülme: 19.01.2020)

kutsansa da ocak sistemi içerisinde İmam Ali Rıza, İmam Musa Kazım ve İmam Zeyn'el- Abidin'e ayrıca önem verilmektedir. Anadolu'da özellikle Zeynel Abidin Ocağı ve İmam Rıza ocağı adlı iki ocak mevcuttur. Hatta *Velayetname* adlı esere göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin babası İbrahim-i Sani, İmam Rıza'nın himmeti ile dünyaya gelmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin dedesi İbrahim El- Mucab, İmam Rıza ile amca çocuğudur. (Gölpınarlı, 1995: s. 1-3).

Ancak göz ardı edilmemesi gereken en temel unsur, o yüzyılda İslam ile tanışan Oğuz topluluğunun, göçebe olduğu ve İslam öncesi inançlarına da sıkı sıkıya bağlı olduğudur. Dinin değişimi, beraberinde köklü kültürel değişimleri de gerektireceğinden, eski inançlara bağlılık, yeni dinin kabulünü kısmen geciktirmiştir. Bu gecikme yer yer tasavvufi akımlar ile telafi edilmiştir. Yesevi dervişleri, eski inanç bakiyeleri olan babalar, gezici dervişler, göçebe kabileler arasında gezerek heterodoks yapıdaki dini öğretiyi halk içinde yaymaya çalışmışlardır. Söz konusu derviş zümresi arasında yaşam tarzlarından ötürü Şii ve özellikle Şii temelli batıni öğretinin etkisi olduğu bilinmektedir. ''Türkler arasına İslamiyet'in Manihaizm, Budizm, ve Şamanizm gibi dinlere az çok uyabilen Şiilik, Alevilik ve tasavvuf kanallarından girdiği de muhakkaktır."(Togan, 2019: s. 111). Bu sebeple Müslüman olmaları uzun süren Türkler, İslamiyet'in, hayatın her alanına müdahil olan kurallarına karşı töreyi öncelemişlerdir. Togan aynı eserde ''…devlet işlerinde bu şeyhlerle katiyen istişare etmemişler, din ile devleti karıştırmamışlar, hele şeriatın ve İslamiyet'in ordu meselelerine karışmasına karşı çok titiz davranmışlardı.'' tespitinde bulunmuştur. (Togan, 2019: s. 135).

Aynı tespitler Köprülü tarafından da dile getirilmiştir. Müteşerri İslam'ın şehirli halk arasında yayılması söz konusu iken göçebe halk arasında tasavvuf temelli heterodoks İslam'ın yayıldığı kabul edilmektedir. Ahmet Yesevi, Aslan Baba, Korkut Ata gibi '*Türkmen Babalarının'* göçebeler üzerindeki etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. Bu babalar, Şiilikten etkilendikleri din anlayışlarını, göçebeler arasında yaymaya başlamışlardır. Bunların amacı insanlara 'farzdan' ziyade İslam'ın ahlaki boyutunu vermeye çalışmak olmuştur. Böylece kitabi naslardan uzak, en asgari düzeyde İslami bilgilerin verildiği halk tipi bir İslamiyet ortaya çıkmıştır. (Köprülü, 1991: s.162-180).

Bir toplumun din değişiminin, topyekûn ve hızlı bir şekilde olmayacağı; toplumun eski dini inancının, devlet geleneğinin, toplumsal yapısının buna direneceği kabul edilmektedir. Nitekim Türkler de eski inançları, devlet gelenekleri; göçebe yaşam biçimine ait sosyal, ekonomik ve askeri yapılarını İslamiyet'e karşı korumaya çalışmışlardır.[20]

Alevilik içerisinde yaşayan; atalar kültü, tabiat kültü, ateş ve su kültü gibi inanışların temelinin Orta Asya göçebe kültürüne dayandığı, kabul edilmektedir. Ancak cem ve ikrar uygulamaları ile mürşit, pir, talip ilişkisinin hangi sosyal, siyasi ve ekonomik ortamlarda doğduğu sorusu cevaplanamamıştır. (Ocak, 2018: s. 113-128, 2017: s.104). Bu durumun anlaşılması için Alevilerin, *Kızılbaşlar* olarak adlandırıldığı döneme yani Osmanlı dönemine bakılması gerekmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalar, Aleviliğin toplumsal kurumlarının Safevi- Osmanlı mücadelesi döneminde oluştuğunu ifade etmektedir. (R. Yıldırım, 2018: s.227- 253).

1.3. ALEVİLERİN OSMANLI VE SAFEVİLERLE İLİŞKİSİ

Büyük Selçuklunun kurucu unsurunu Oğuzların oluşturduğu bilinmektedir. Bu boyların göçebe oldukları ve eski inanç akidelerini korudukları da kabul edilmektedir. Büyük Selçuklu, Orta Asya ve Türkistan'dan gelen göçebe topluluklarını Anadolu'ya göndermektedir. Bu durumun oluşmasında göçebelerin ekonomik faaliyetleri etkili olmuştur. Bu göç dalgaları 14. Yy'e kadar sürmüştür. Büyük Selçuklunun Anadolu'ya bir anlamda sürdüğü bu grup; Anadolu Selçukluları tarafından da sınır boylarına yerleştirilmiştir.[21]

Âşık Paşazade Tarihi'nde bu zorlu süreç Osman Bey'in ağzından; ''…komşularımızdır, biz bu yere geldiğimiz zaman acınacak durumda idik, onlar bizi hoş tuttular. Şimdi bize yakışan bunlara saygı duyup iyilik etmektir. '' şeklinde ifade edilmektedir. (Âşık Paşazade, 2018: s.56).

Bu göçler esnasında daha evvel şehirlerde yaşayanlar şehirlere, göçebe yaşayanlar ise köylere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Köylere yerleşenler yarı göçebe yaşam biçimini devam ettirmiş; zorlu hayat şartlarına karşı güçlü bir sosyal ve

[20]Bekir Biçer, ''Türklerin Müslüman Olması Meselesine Yeni Bir Bakış Denemesi'', Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi'', Sayı 3, 2018, s. 112.

[21] Metin Bozkuş, ''Anadolu Selçuklularında Sosyal Dini ve Mezhebi Yapı'', Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı2, 2001, s. 249-257.

geleneksel bir yapı oluşturmuşlardır.[22] İslamiyet'i de kendi yaşam biçimlerine uyduran bu topluluk, eski kültüre dair ne varsa yeniden dönüştürmüş ve yaşatmaya çalışmıştır.

"İdeolojik olarak, Kızılbaş hareketi 15. Yüzyıl ortalarından itibaren İslam dünyasını etkisi altına alan Mehdici[23] cereyanların bir parçası olarak görülebilir. Ancak bu Mehdici inançların yükselişinin arkasında çok daha toplumsal ve siyasal dönüşümler vardır. Töre temelli aşiret konfederasyonlarından şeriat temelli bürokratik imparatorluk düzenine geçilirken eski ve yeni düzenin aktörleri arasında amansız bir mücadele baş göstermiştir. Osmanlı örneğine bakacak olursak, 15. Yüzyıl şeriat temelli merkezi, bürokratik bir imparatorluğa dönüşen Osmanlı rejimi ile Türk- Moğol geleneğini sürdürmek isteyen Türkmen aşiret güçleri arasında bitmek bilmeyen çatışmalara sahne olmuştu. En sonunda Osmanlılar galip gelmiş ve eski hayat tarzını devam ettirmek isteyen Türkmenler, Osmanlı yönetimi ile beraber, onun ideolojik temsilini üstlenen 'Osmanlı Sünniliği' nden de uzaklaşmışlarıdır. "(R. Yıldırım, 2017: s.23).

Osmanlının da kuruluş aşamasında, göçebe kültürün etkisinde olduğu kabul edilmektedir. Standart bir vergi anlayışının olmaması da bunu kanıtlar niteliktedir. Örnek vermek gerekirse, Osman Gazi, pazar yeri için haraç almayı reddetmiş; ''Bu, kazananın kendi mülkü olur, onun malına ortak mıyım ki bana akçe ver deyim. Hadi git ve sana zararımın dokunmamasını istersen bu sözü söyleme." demiştir(Âşık Paşazade, 2018: s.62).

Osmanlı ile Alevilerin arasının açılmasının, göçebe-yerleşik çatışması temelli olduğu kabul edilmektedir. Aradaki anlaşmazlık zamanla ekonomik sahaya taşınmıştır. Osmanlı'ya, devlet idaresinde görev alamadığı ve müteşerri İslam tarafından da ötelendiği için dargın olan Türkmenler, kendi içlerinde daha homojen, kapalı ve sağlam bir toplumsal yapılanma oluşturmak durumunda kalmışlardır. İşte bu durum daha ileride işleyecek olduğumuz mürşit- pir- talip topluluklarının belirginleşmesine sebep olmuştur. Söz konusu bağ kutsal olmakla birlikte, adeta

[22]Bozkuş, a.g.m, s. 252.

[23]Mehdicilik cereyanı için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, ''İslam Tarihinin Mitolojik Kültüründen Kaynaklanan Sosyo- Politik Bir Problem: Mehdilik ve Mehdici Hareketler'', *Selçuklular, Osmanlılar ve İslam; Tespitler, Problemler ve Öneriler,* 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, s. 32-49.

bağlayıcı ve yaptırım gücü yüksek olan yarı siyasi olarak değerlendirilebilecek bir antlaşmayı yani ikrarı doğurmuştur.

Osmanlı ile arası açılan Türkmenler; daha doğuda, geldikleri yerde Safeviler'in yıldızının parlaması ile yönlerini İran'a dönmüşlerdir. Safevi tarikatı Şeyh Safiyüddin Erdebili döneminde kurulmuştur ve kuruluş itibariyle de Sünni bir tarikattır. Alevilerin zamanla mürşid-i kâmil olarak niteleyeceği Şah İsmail'in de mensubu bulunduğu Safevi soy şeceresi; Şeyh Safiyüddin Erdebili (öl. 1334), Şeyh Sadrüddin Musa(1305-1391), Hoca Ali(öl. 1427), Şah İbrahim(öl. 1447), Şah Cüneyd (öl. 1640), Şah Haydar (öl. 1488), Sultan Ali(öl. 1494), Şah İsmail (öl. 1524) şeklindedir.[24]

Safeviler başlangıçta Sünni, müteşerri bir tarikat olup Hoca Ali döneminden itibaren yavaş yavaş Şiiliğe kaymışlardır. Bunda tarikatı destekleyen Türkmen grubunun etkisi de vardır. Şah Cüneyd, Erdebil tekkesinden sürgün edildiğinde Anadolu'ya gelmiş, uzunca bir müddet burada kalmış, bu süre zarfında Aleviler kendisi ile yakın temasta bulunmuştur. Şah Cüneyd'in Erdebil'e dönmesi ile Erdebil tekkesi tamamen Şiileşmiş, Sünni ve müteşerri İslam'ın izleri silinmiştir. Şah Haydar ve özellikle Şah İsmail döneminde Erdebil tekkesi artık Aleviler için kutsal bir mekân olmuş, Şah İsmail ise mürşit-i kâmil seviyesine yükselmiştir. Tarikatın siyasi bir harekete dönüşmesi Şah İbrahim ve Şah Cüneyd dönemlerine tekabül etmektedir. Daha öncesinde dergâh Sünni eğilimini devam ettirmiştir. Hatta II. Bayezid döneminde bile dergâha çıralık akçesi adı altında hediyeler gönderilmiştir. (R. Yıldırım, 2017: s. 157-198).

Safevilerin siyasi propaganda sahası Anadolu, özellikle Doğu Anadolu'dur. Osmanlı hâkimiyetindeki Türkmenler 'in alenen Safevileri desteklemesi, Türkmenler ile Osmanlı'nın arasını iyice açmıştır. Safevilerin İran'da güçlü bir devlet kurmasında, Anadolu'dan Şah'a desteğe giden Türkmen boylarının büyük etkisi vardır. Yani Anadolu'da Osmanlı'nın kuruluşunda etkin olan Türkmenler, şimdi de İran'da yeni bir devletin kurulmasında başat roldedirler.[25]

---

[24] Reşat Öngören, ''Safeviyye'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, 2008, İstanbul, s.460-462.

[25] Safevilerin kuruluşunda etkili olan Türkmenler için bakınız: Yıldırım a.g.e, 223-280. Faruk Sümer, ''Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesin 'de Anadolu Türkmenlerinin Rolü'', 3. Baskı, Ankara, Türk Tarik Kurumu Yayınları, 2018. Tufan Gündüz, ''Safeviler'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, İstanbul, 2008, s.379-384.

Türkmenler ’in İran’daki maceraları uzun sürmemiştir. Çünkü kurulan yeni devlet de büyüyüp kurumsallaştıkça heterodoks yapıdan sıyrılıp müteşerri bir yapıya bürünmüştür. Bu sefer Lübnan’dan getirilen Amuli ailesi eliyle Safeviler, On İki İmamcı Caferi mezhebini resmi mezhep olarak kabul etmişlerdir. Özellikle Şah Abbas Dönemi’nde müteşerri İslam’dan yana net bir tavır takınılmıştır. Allame Meclisi’nin Kızılbaşları alenen sapkın ilan etmesi ile Kızılbaşların, Safevi devleti ile ilişiği durma noktasına gelmiştir. (R. Yıldırım, 2017: s,322-323).

Bu tarihten itibaren Erdebil tekkesi ile arası açılan Aleviler, Osmanlı’nın aldığı tedbirler neticesinde İran’dan yavaş yavaş uzaklaşmaya ve tamamen kendi içlerine kapanarak, kendi içlerinde toplumsal yapılar oluşturmaya başlamışlardır. Aleviler ’in Safeviler ile olan ilişkisini deyişlerden de takip etmek mümkündür. Nefeslerde, deyişlerde, Şah İsmail’in adı *Şah* diye geçerken Şah İsmail’den önceki ya da sonraki şeyhlerin isimlerine pek rastlanmamaktadır. Şeyh Safi Buyruğu adı altında Erdebil tekkesinden gelen metinler, risaleler Alevilerce kutsal kabul edilmiş, ilişkiler kısmen Şah Abbas dönemine kadar devam etmiştir.

1.4. ALEVİLİK İLE HACI BEKTAŞ VELİ İLİŞKİSİ

Hacı Bektaş Veli’nin tarihsel kişiliği hakkında bilgi veren kaynaklar, son derece kısıtlıdır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1209’da doğup 1270-1273 yılları arasında vefat ettiği kabul edilmektedir. (Maden, 2019: s. 25). Velayetname’de; kendisinin Nişabur’da doğduğu, İmam Musa-i Kazım soyundan geldiği, Ahmet Yesevi’nin talebesi olduğu ve onun görevlendirmesi ile Anadolu’ya geldiği bilgisi verilmektedir. Anadolu’ya ilk olarak Elbistan üzerinden gelmiş, Sulucakarahöyük’e yerleşmiştir. (Gölpınarlı, 1995: s.1-30).

Âşık Paşazade’nin Tevarih-i Al-i Osman’ı, Elvan Çelebi’nin Menakıbu’l-kudsiyye’si, Ahmet Eflaki’nin Menakıbu’l-Arifin’i Hacı Bektaş Veli hakkında bilgi veren en eski kaynaklardır.

Hacı Bektaş Veli'nin Yesevilik, Haydarilik, Vefailik gibi tarikatlarla bağlantılı olduğu, Orta Asya'dan gelen Türkmen Babalarından biri olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.[26]

Hacı Bektaş Veli'nin ve Bektaşiliğin Aleviler ile olan ilişkisi halen tam olarak aydınlatılmış değildir. Köprülü bu bağı '*şehirde yaşayan Alevilere Bektaşi, kırsalda yaşayan Alevilere Kızılbaş denir'* şeklinde sistematize etmiştir. 1501 yılında II. Beyazıd'ın isteği üzerine, Balım Sultan'ın dergâhın postnişinliğine getirilmesi, dergâh ile Osmanlı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Dergâh içerisinde özellikle Balım Sultanla birlikte kurumsallaşan mücerretlik uygulaması, Babağan kolunun oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Ancak Alevilerin, Bektaşiler'in Babağan kolu ile bir bağlarının olmadığı bilinmekle birlikte, Çelebi ailesi ile ilişkilerin hangi durum ve zamanda başladığı bilinmemektedir. Çünkü özellikle Hacı Bektaş Dergâhının Osmanlı döneminde çıkmış Alevi ayaklanmalarında- Kalender Çelebi Ayaklanması hariç- etkin bir rol üstlenmediği bilinmektedir. Ayrıca Çaldıran Savaşı, Alevi tarihinde kırılma noktasıdır. Bu tarihlerde Anadolu'daki Aleviler türlü zorluklarla baş ederken dergâhın faaliyetlerine devam edebiliyor olması, üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur.[27] Hacı Bektaş Dergâhının, yeniçeriler kanalı ile Osmanlı idaresine yakın olduğu da tarihsel bir gerçektir.

Yıldırım; Alevilerin, mürşit ocağı olarak Hacı Bektaş Veli ocağını yani Çelebileri kabul etmesini, Çaldıran yenilgisine bağlamaktadır. Çünkü 16. ve 17. Yy'e gelindiğinde konargöçer olan Aleviler, yavaş yavaş köylere yerleşmeye başlamıştır. Bu da Osmanlı için göçebe tehdidinin bittiği anlamına gelmektedir. Bu tarihten itibaren Osmanlı, Alevilere karşı politikalarını yumuşatmaya başlamıştır. Hacı Bektaş Dergâhı bu bağlamda Aleviler ile Osmanlı arasında bir köprü görevi görmüştür. (R. Yıldırım, 2017: s.343, 2018: s.233). Ayrıca Ocak da Velayetname'de geçen[28] Dede Garkın ile Hacı Bektaş arasındaki mücadeleden yola çıkarak, Dede Gargın'ın kendi döneminde çok büyük bir topluluğu olduğunu ve şu an da Anadolu'daki en büyük

[26]Bu konuda ayrıntılı okumalar için Ahmet Yaşar Ocak, ''Babaniler İsyanı'', 1. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1980. Mehmet Fuat Köprülü, ''Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'', Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993. Baki Öz, ''Bektaşilik Nedir?'', 1. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1997. Suraiya Faroqhı (Çeviren: Işıl Karaelmas Erdem), ''Anadolu'da Bektaşilik, XV. Sonlarından 1826 Yılına Kadar'' 1. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017.

[27]Osmanlı'nın dergâhta yaptığı düzenlemeler için bakınız: M. Baha Tanman, 'Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 14, 1996, s. 459- 471.

[28]Gölpınarlı, a.g.e. s.22

mürşit ocaklarından biri olduğunu ifade eder. Dede Garkın Ocağı'nın mürşit olarak Çelebileri tanımamasını da o dönemden kalan ilişkilerin devamı niteliğinde ifade eder. (Ocak, 2017: s.104-105).

Çalışmanın, halkbilim temelli bir çalışma olması hasebiyle tarihsel verilere dayanan birinci bölüm olabildiğince kısa tutulmaya çalışılmıştır. Konu, *kadın inanç önderliği* olmasına rağmen ilk bölümde kadınlara hiç yer verilmemesi resmi tarihin ve incelenen topluluğun ataerkil bir yapıda olmasından ileri gelmektedir. Bu meyanda, birinci bölüm kısaca özetlenecek olursa; Aleviler, büyük çoğunlukla Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenler 'den ve buna ek olarak kimi Kürt aşiretlerinden oluşmaktadır. Bu zümrenin İslamiyet ile tanışması Horasan bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu bölgede İslamiyet'i; tasavvuf, tarikat ve Şii akımlar kanalı ile kabul eden topluluk, İslamiyet'in farzlardan ziyade ahlaki yönünü kabul etme eğilimi göstermiştir. Büyük Selçukluları eliyle Anadolu'ya gönderilmiş, Anadolu Selçuklu eli ile Anadolu'daki uç belgelerlere yerleştirilmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluşunda etkin rol oynayan topluluk, devletin bürokratik yapılanmaya gitmesi ve müteşerri bir çizgiye kayması neticesinde devletle ve onun resmi inancıyla arasına, kırmızı bir çizgi çekmiştir. Doğu'da Safeviler'in yükselmesi ve onlarla kurdukları temas ile Safevi devletinin kuruluşunda etkin rol oynamışlardır. Ancak Safeviler'in Şah Abbas döneminde Şiiliğin İmamiyye kolunu resmi mezhep kabul etmesi üzerine devletten uzaklaştırılmışlardır. Anadolu'daki evlerine dönen topluluk üyeleri, yavaş yavaş köylere yerleşmeye başlamış ve bugünkü Anadolu Aleviliği dediğimiz inanç belirmeye başlamıştır. Osmanlı ve Safevi tarafından kabul edilmeyen topluluk, reddedilmesine sebep olan inancı kendi kapalı toplum yapısı içerisinde muhafaza etmiş, bunun için de kendi bünyesinde toplumsal kurumlar oluşturmuştur. Bu toplumsal kurumların başında Alevi ocakları ve taliplerin, ocaklarla olan ritüel temelli ilişkileri yer almaktadır.

1.5. ALEVİLİĞİN GELENEKSEL RİTÜELLERİ

Ritüel kelimesi Türkçe'de ayin kelimesinin karşılığı olarak kullanılan ve toplumsal tören manasına gelen bir kelimedir. Ayin kelimesi dini tapınma ile ilgili olup bu anlamda ritüel kelimesi tezde inanç temelli pratikler için kullanılmıştır.[29] Alevilik

29 https://sozluk.gov.tr/, http://www.tubaterim.gov.tr/ (Erişim: 14.07.2020)

denilince akla gelen ritüeller geleneksel yapı içerisinde şekil, zaman ve mekân bağlamında belirgin halde bulunmaktadır. Görgü, cuma, birlik, Hızır ve Muharrem cemleri; Muharrem orucu ve orucu tutarken uyulması gereken kurallar, türbe ziyaretlerinde uygulanan pratikler ve musahiplik gibi pek çok uygulama, Alevilikte zengin bir ritüel icrasının oluşumunda etkili olmuştur.

1.5.1. Cem

Anadolu Alevilerini, diğer Müslüman zümrelerden ayıran en önemli ibadet formu *cem*'dir. Cemin, Alevilik içerisindeki önemini ve işlevini kavrayabilmek için meseleyi üç boyutlu incelemenin önemli olduğu düşünülmektedir.

Üç boyuttan ilki, cemin formudur. Kadın ve erkek birlikte cem yürütülmesi, cem içerisindeki hizmetlerin kadın- erkek birlikte ifa edilmesi, cem için özel ve belirli bir mekânın olmaması (Cem evi, Aleviliğin şehirleşme süreci ile ortaya çıkmış bir mekândır.), cemi idare eden otoritenin ocakzade olması; cemde dairesel bir biçimde oturulması, çerağ uyandırılması, bağlama eşliğinde nefes okunması, semah dönülmesi, sak(k)a suyu dağıtılması, lokma bölüştürülmesi (kurban ya da saçı) cemin biçimsel özelliklerini oluşturmaktadır. Söz konusu pratikler, daha sonra aşağıda sıralanacak olan cem çeşitlerinin hemen hemen hepsinde mevcuttur.

Cemin ikinci boyutu ise topluluk içindeki işlevidir. Yarı göçebe ya da köylerde yerleşmiş insan topluluklarının; günlük hayatın işleyişinde onlara yardımcı olacak, aralarındaki ilişkileri düzenleyecek gayri resmi kurum ve kurallara ihtiyaçları vardır. Topluluğun hâkim yaşam biçimi, bu kurumların topluluk içerisinde teşekkül etmesini sağlamıştır. Bu anlamda cem, topluluk içi yargılamaların (görgü- sorgu) yapıldığı, resmi otoriteye göre gayri resmi kabul edilebilecek bir yargı organıdır. Bununla birlikte cem; erginlenmiş (ikrar vermiş) topluluk üyelerine, topluluğun kültürel bellekte muhafaza ettiği *yolun sırrının* açıklandığı ve bu sayede kültürün devam ettirildiği bir okuldur.

Cemin üçüncü boyutu ise yukarıda yolun sırrı ve kutsalın yeniden üretilmesi olarak ifade ettiğimiz kozmik bilgi yani mitolojik boyutudur.

Cemin biçimsel boyutunun, İslamiyet içerisinde kendine yer edinmesi; ilahiyat bilgisi ve tarih bilimi açısından zor olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple biçimsel özelliklerin temelleri, Aleviler'in İslamiyet öncesi inançlarında aranmıştır. Bu

anlamda, Şamanizm ve Manihaizm, cemin biçimsel kökeninin anlamlandırılmasında temel kabul edilmiştir.

‘‘Türklerde kurban merasimi, bir içki ve ziyafet sahnesiyle sona ermektedir. Bunun için kadınlar önceden merasime uygun bir çadır hazırlayıp zeminine halı sererler. Akşam güneş battıktan sonra, bir ateş yakılır. En önce şaman gelir. Peşinden kadın- erkek eşler halinde diğerleri gelip çadırda yer alırlar. Daha sonra, önceden hazırlanmış tulumlardan içki alınıp sırasıyla misafirlere sunulur. Böylece içip ilahiler söyleyerek toplantıya devam ederler. Buna rağmen kadınların asla içkiyi fazla kaçırmadıklarını, aşırı harekete teşebbüse yeltenenleri ikaz ettiklerini…” (Aktaran: Ocak, 2018: s.175.) Bu alıntı bir şaman kurban ayinini anlatmakta olup kadın erkek birlikte ayin yapıldığı, ayin için çadırda ateş yakıldığı, ayin esnasında içki içildiği ancak kesinlikle aşırıya kaçılmadığı, ayini bir inanç önderinin yönettiği ifade edilmektedir. Söz konusu ritüel betimlemesinin, Alevilerin cem törenleri ile benzerliği oldukça fazladır.

‘‘Altaylar ’da kökü çok eskilere giden bir adet yürürlükteydi. Ekşi sütten bir içki hazırlanmakta ve bu topluca içilmektedir. Köyün erkek ve kadın bütün yetişkinleri bu içkiyi içmek üzere akşam evde toplanırlardı. Toplantıya iştirak edenler, bir daire halinde yere otururlar, erkek ve kadınlar yaşlarına göre sıralanırlardı. Sonra belli kaidelere göre, uygulanan bu merasimle içki içilirdi. Yakutlar ’da da Isı- ah (vurgu yazara ait) denilen bir ayin yapılır, bu ayinde topluca kımız içilirdi. Ayini şaman yönetir, kadın- erkek bir yerde toplanarak birbirlerinin ellerinden tutup bir daire meydana getirirlerdi. Sonra hû hû diyerek raks etmeye başlarlardı. Bazen de şaman yalnız dans eder ya da dokuz erkek ve dokuz kadın ona refakatte bulunurdu” (Aktaran: Ocak: 2018, s. 176). Burada da Altay ve Yakut Türkleri arasında gerçekleştirilen bir törenden bahsedilmekte olup kadın erkek dairesel formda oturmak, raks etmek, *‘hû’* şeklinde seslenmek, cemin biçimsel özelliklerini anıştıran diğer benzerliklerdir.

Müzikli ve kadın- erkek karışık olarak ifa edilen dini mahiyetteki törenlerin, Yesevilik ve Vefailik gibi İslami tarikatlarda da mevcut olduğu ifade edilmektedir. (Ocak: 2018, s.177, Köprülü: 1991, s.33-34). Adı geçen bu iki tarikatın Anadolu Aleviliği için kaynak teşkil ettiği belirtilmektedir. Yesevilik’in Orta Asya kökenli olduğu bilinmektedir. Yesevilik’in, Alevilik üzerindeki etkisi hem coğrafi hem de Yesevilik’in yayılım alanında göçebe Türkmenlerin olması sebebi ile mümkün

gözükmektedir. Irak kökenli ve Sünni eğilimin yoğun olduğu Vefailik içerisineki söz konusu gayri müteşerri uygulamalar; tarikatın yayıldığı alanlarda, göçebe Türkler'in ve Kürtler 'in yaşamakta olduğu, bu göçebelerin tarikatın Sünni doktrinlerine karşı kendilerine has uygulamaları tarikata zerk ettiği ve tarikatı kendilerince şekillendirdikleri biçiminde açıklanmaktadır. (Şahin, 2012: s.600-603).

Bu anlamda kadın- erkek karışık, dairesel biçimli, şamanın yönettiği, müzikli, içkili, ortada bir ateşin yakıldığı, dini mahiyetteki tören; Alevilerin İslamiyet öncesi inançları ile bağlantılı olmakta olup bu, biçimsel menşei teşkil etmektedir.

Cemin incelenmesinde baz alınacak ikinci durum ise cemin topluluk içindeki işlevidir. Cemin bir mahkeme, okul ve ibadet formu olduğu yukarıda belirtilmiştir. Bu anlamda alan araştırması sırasında, Abdal Musa, Hacı Bektaş, Karacaahmet Sultan gibi köklü dergâhlarda yapılan cemlere gözlemci olarak katılım sağlanmıştır. Söz konusu cemlerde öncelikle cemi yürütecek dedenin ya da ananın cem evine girerken posta oturmadan evvel üç defa topluluktan; "Canlar yolumuz rızalık yoludur, bu erkânı yürütmek için benden razı mızsınız?" şeklinde rızalık istediği kaydedilmiştir. Bu noktada ilk sorulan ve görülen, dedenin ya da ananın kendisi olmaktadır. Ayrıca köylerde gerçekleştirilen geleneksel cemlerde, dede önce taliplerin evlerini tek tek gezerek taliplerin görgüsünü kendi haneleri içinde yapmakta, daha sonra tüm köyün katılımı ile gerçekleştirilen görgü ceminde talipler aileleri ile meydana gelmekte ve tüm köyden kendileri için rızalık istemektedirler. (KK51, KK34). Bu noktada birbiri ile alacak verecek davası olan, ya da bir şekilde birisi ile husumeti olan talipler; meydanda, dede huzurunda mahkeme edilmekte, mahkemenin sonucunda da başta *İmam Cafer Buyruğu* olmak üzere kendi süreklerindeki cezalara çarptırılmaktadırlar.[30] Yapılan okumalarda, cemin mahkeme işlevinin, Orta Asya kökenli şaman adetleri ile ilgisi tespit edilememiştir. Bu uygulamanın, topluluğun Anadolu'ya geldiği ve özellikle yerleşik hayata geçmeye başladığı dönemde ortaya çıktığı düşünülebilir. Çünkü aşiret ya da köy içerisinde kamusal düzeni sağlamak ve bunu bir yaptırıma (düşkünlük) dayandırmak gerekmektedir. Bu durumda Aleviliğin kurumsallaşmaya

[30]Ayrıntılı bilgi için bakınız: Seyit Derviş Tur, ''Erkanname'', 3. Baskı, İstanbul, Can Yayınları, 2012, s.667-678. Hüseyin Orhan, ''Alevi İbadeti'', 4. Baskı, Anlara, Altan Özyurt Matbaacılık, 2017, s.46-63. Hüseyin Dedekargınoğlu, ''Dede Garkın Süreğinde Cem'', 2. Baskı, Ankara, Yurt Yayınları, 2012. Mehmet Demirtaş, ''Horasandan Balkanlara Seyyid Şücaaddin Veli Ocağı ve Erkânı", 1. Baskı, Kalender Yayınevi, İstanbul, 2018. Raşit Tanrıkulu, ''Cemde Makamlar ve On İki Hizmet Bilgisi", 1. Baskı, ty, Ankara, Şura Yayıncılık,

başladığı düşünülebilir. Çünkü topluluk, kendi içerisinde bir hukuk sistemi oluşturmuştur. Ayrıca görgü ceminde kadın- erkek ayrımı yapılmamakta, tüm aile bireyleri tek tek sorgudan geçmekte hatta musahiplerden birinin gerçekleştirdiği eylem, diğer musahibi de etkilemektedir. Bu da topluluk içi üst düzey bir otokontrol mekanizması geliştirmektedir. Bu noktada İslami literatürde çok önemsenen *kul hakkı* olgusu, İslami bir öge olarak ibadet içerisine dâhil edilmektedir. Bu uygulama ile ilgili Alevilikte; '*burada sorulan, orada sorulmaz*'[31] düşüncesi hâkimdir.

İzlenen cemlerde; inanca ait geçmiş bilgi birikimin aktarıldığı, inancın gereklerinin bildirildiği, inanç ulularının kıssalarının anlatıldığı görülmüştür. Burada talip, birincil kaynak olan dededen, doğrudan bilgi edinmektedir. Bu anlamda, cemin topluluk arasında bir okul görevi gördüğü söylenebilir. Ayrıca, vakti geldiğinde dedenin yerine geçecek olan genç dede adayı; *dedelik okulu* olmadığı için erkânı uygulamalı olarak söz konusu cemlerde görmektedir. Bu anlamda cem, yalnız talip için değil, genç yaşta ve henüz hizmet görmeyen ocakzade için de bir okul niteliğindedir.

''İslâm dininde cemaat halinde ibadet teşvik edilmiş, hatta bazı ibadetler için cemaat şart koşulmuştur. Her gün kılınan beş vakit namaz, haftada bir kılınan cuma namazı, bayram namazları cemaatle eda edilen belli başlı ibadetlerdir. Cemaatle namaz, Müslümanlar arasında mevcut manevi bağın en önemli tezahürlerinden biridir. Namazların cemaatle kılınmasının hikmeti, Müslümanların birbirleriyle görüşüp hallerinden haberdar olmalarını, bilgi alışverişinde bulunmalarını, aralarında disiplin, sevgi ve düzenin yerleşmesini ve ibadetlerini severek yapmalarını sağlama amacına yönelik olmalıdır. "[32] Bu anlamda İslamiye'teki toplu ibadet ile cemin toplu icrası şeklen benzerlik arz etmektedir. İslamiyet'te cemaat şartı olmayan namazların bireysel kılınabilmesi imkânı varken, Alevilikte görgü ceminin tek başına yapılması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu yönüyle cem tamamen toplumsal bir ibadet formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü içerisinde barındırdığı görgü- sorgu- ikrar ve on iki hizmet uygulaması, onu bireysel bir ibadet olmaktan uzaklaştırmakta hatta yalnızca ibadet olarak nitelendirilmesini de zorlaştırmaktadır.

[31] KK34.

[32] Mustafa Uzunpostalcı, ''Cemaat'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, 1993, İstanbul, s.288.

Burada önemli bir diğer nokta, topluluğun tüm üyelerinin ibadete katılması ve ibadet içerisindeki hizmetlerin icrasında, görev paylaşımında kadın- erkek ayrımı yapılmamasıdır. On iki hizmetten çerağcı, ibrikçi, süpürgeci gibi görevleri kadınlar üstlenebilmektedir. Yukarıda sayılan bu görevler toplumsal cinsiyet rollerine göre dağıtılmış rollerdir. Çünkü süpürgecinin zahiri görevi, cem evinin temizliğini yapmak, ibrikçinin görevi dedeye ve ilk halkadakilerin eline su dökmektir. Tezin konusu gereği anaların yürüttüğü cemlere de katılım sağlanmıştır ancak tarihsel veriler, bu uygulamanın yaygın bir uygulama olmadığını göstermektedir. Geleneksel Alevilikte bu roller yazıl kurallara dayanmamakla birlikte, topluluğun zaman içindeki uygulamaları bunu standardize etmiştir denilebilir.

Cemin içerisindeki ikrar, çerağ uyarma, mersiye söyleme, sak(k)a suyu serpme, secde gibi pratikler bazı ayetlerin tevili ile açıklanmaktadır.

Alevilikte ikrar, yola bağlanan talibin dede vasıtasıyla, Hak- Muhammet- Ali yoluna yani ehlibeyte biat etmesi anlamına gelmektedir. *İmam Cafer Buyruğu'nda* talip ve ikrar ilişkisi ‘‘Talibin nişanı, evliya eteğini tutmak, ikrar verip can u gönülden iman getirmektir. Yani her fiiline ve her haline beli deyip inanmaktır. Menakıb-ı Şerif(buyruk) dinleyip, erenler nefesinin anlamını kavrayıp, ona göre amel etmektir. Cümle varlığını onların yoluna harcamaktır ve kendini yok bilmektir. ” (Vaktidolu, 2014: s.84) şeklinde ifade edilmektir. Alevilikte kişinin Alevi olabilmesi için Alevi ana babadan doğma şartı bulunmaktadır. Bununla birlikte dede huzurunda ikrar vermeyen yani musahip tutmayan kişi, Alevi sayılmaz. Alevi olmanın baş şartı ikrar vermektir. İkrar veren, sorgudan geçen kişinin görgüsü, tarik[33] altından geçirilerek ya da sırtına pençe vurularak tamamlanır. Bu işlem esnasında bazı ocaklarda, Fetih Suresi onuncu ve on sekizinci ayetler okunduğu bilgisi kaydedilmiştir.[34]

Cemin halka yani oval şekilde düzenlenmesi yukarıda bahsedilen İslamiyet öncesi inançların devamı niteliğindedir. Burada amaç insanların cemal cemale secde

[33] Tarik, ağaçtan, ince uzun değneğe verilen isimdir. Bu değneğin kutsal olduğuna inanılmaktadır. (Taş, 2019: s.181-182).

[34] Tur, a.g.e. 669. Fetih 10: ‘‘Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.’’ Fetih 18- 19: ‘‘O ağacın altında sana yeminle bağlılık söz verirlerken bu müminlerden Allah razı olmuştur; onların gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir.’’

etmesidir. Kur'an'da meleklerin Âdem'e secde etmesi, Alevilikte secdenin, Âdem'e yapılmasını zorunlu kılmıştır. Âdem'e secde ile ilgili anlatım Bakara suresi 30-34 ayetler arasında aktarılmaktadır. Ayetler;

(30) Hani rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler. Allah "Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim" buyurdu. (31) Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip "Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin" dedi. (32) "Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin" cevabını verdiler. (33) "Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir" dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de "Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim, demedim mi!" buyurdu. (34) "Meleklere, "Âdem'e secde edin" dediğimizde İblîs dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu.[35] şeklinde sıralanmıştır.

Ayetler baştan sona okunduğunda, Allah'ın Âdem'e kendi bilgisinden vermesi, bu bilginin meleklerin sahip olmadığı bir bilgi olması, meleklerin Âdem'e kendilerinden daha bilgili olduğu için secde etmesi gibi bir yoruma imkân vermektedir. Burada Âdem, meleklerden daha bilgili ve olgun bir yapıda betimlenmiştir. Bu durumda insan-ı kâmil olan Âdem, melekler için secdegâh olmuştur. Alevilikteki '*secde Âdem'e'* ifadesi bu tevil ile anlam kazanmaktadır. Ayrıca, Allah'ın insanı kendi suretinde yaratması[36] da Âdem'e secde etmeyi gerektiren bir diğer husustur. Tüm bu yorumlar ayet ve hadislerin tevil edilmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Son dönem Bektaşi şairlerinden Edip Harabi (1853-1917), Kur'an'ın tevili ile ilgili, bir gazelinde; ''Hazret-i Kur'an'ı ben bin dürlü tefsir eylerim/ Çekme zahmet boş yere gel verme mana bana" ifadesini kullanmaktadır. (Harabi, 2013: s.186). Yine başka bir şiirinde kıble ile ilgili, ''Ger kıble-yi hakikat n'olduğunu bileydi/ Yüz döndürürdü mutlak, bu kıbleden cemale" ifadesini kullanmıştır. (Harabi, 2013:s.203).Bu yorumlamalar

35 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara (Görülme: 25.01.2020)

36 Ayrıntı için bakınız: Şaban Çiftçi, ''Allah Âdem'i kendi suretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahric ve Değerlendirmesi'', Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 2014, s. 1-20.

neticesinde İslami secde formu, İslamiyet öncesi inançlar ve Kur'an tevili ile başkalaştırılarak ibadete dâhil edilmiştir.

İzlenen cemlerde ceme başlarken, Hak- Muhammet- Ali adına üç adet mum yakıldığına şahit olunmuştur. Bu yanan mumlara, Farsça *çerağ* denmektedir. Bu uygulamanın tasavvufi yorumu, adı geçen üç nurun hem mekânı hem de mekânda bulunan canların gönüllerini aydınlatmasıdır. ''Cem başladığında kırklar meclisini temsilen Allah'ın, nübüvvetin ve velayetin nurunu temsilen, üç çerağ uyarılır. Bunun yerine tek çerağ da uyarılabilir çünkü nurun başı Hak- Muhammet- Ali nurudur. Nur, sönmeyen ışıktır. Kandil nasıl ışık verip karanlığı aydınlatıyorsa, dede ve cem halkı da etraflarına Kur'an-ı Kerim önderliğinde ışık saçarak, insanlığa faydalı olmalı, yapılan şeylere örnek olmalıdır. "(Demirtaş, 2018: s.234). Köylerde yapılan geleneksel cemlerde mum yerine, cem için kesilen kurbanın yağına bulanan çaputtan çerağ yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.[37] Ancak bu uygulama, katılım sağlanan cemlerde gözlemlenmemiştir. Şaman ayinlerinde de ayin yapılacak çadırın bir yerinde ateş yakıldığı yukarda ifade edilmiştir. Çerağ uyarma uygulaması, bu ayinlerle bağlantılıdır, bu uygulamanın İslamiyetle ilgisi ise Nur suresi otuz beş ve otuz altıncı ayetler ile kurulmuştur. Ayetler; ''(35) Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciyi andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir. (36) Allah'ın yapılmasına ve içinde isminin anılmasına izin verdiği evlerde, akşam sabah Allah'ı tesbih ederek anarlar…"[38]şeklindedir. Otuz beşinci ayetteki kandil, kutsal ışık gibi ifadeler, çerağ ile ilişkilendirilmiştir. Otuz altıncı ayetteki *'Allah'ın isminin anılmasına izin verdiği evler'* ifadesi ise Alevilerce, cem yapılan mekânı tanımlamak için kullanılmıştır. Bu ayet ve ifadelerin erkânnamelerde geçmesi ve cemlerde halen uygulanması, Aleviliğin İslamiyet ile arasında kurduğu bağa çok açık delillerdir. Ancak tevil etme ve ilişkilendirme işlemi, anakronik bir şekilde yapılmaktadır.

[37] Demirtaş, a.g.e, s.239, Yıldırım, a.g.e, s. 287.

38 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2826/35-ayet-tefsirin(Görülme: 02.05.2020)

Sak(k)a suyu, İmam Hüseyin'in ve beraberindekilerinin Kerbela'da susuz bir şekilde şehit edilmesine telmih olarak; cemin sonuna doğru, ceme katılanların üzerine su serpilmesi hizmetidir. Sak(k)a hizmetini görecek talip, içinde su bulunan bir kapla meydana gelir, önce kendisi tercüman okur, sonra dedenin huzuruna gider, dede gülbank okur, gülbank bittikten sonra taliplerin üzerine su serpilir. Su serpilirken Yezit'e lanet edilir.[39] Bu suyun teberrük özelliği olması ilerde ayrıca değerlendirilecektir.

Miraçlamalar, Hz. Muhammet'in miraç hadisesine binaen söylenmiş şiirlerdir. Cemlerde istisnasız olarak okunmakta olup (en azından bizim katıldığımız yirminin üzerinde cemin hepsinde okunmuştur) Alevi kültürel belleğinde esas ibadet formu olan cemin tarihsel (mitolojik) temeli, bu hadiseye dayandırılmaktadır. Alevi belleğindeki miraç olayı bir miraçlamada şu şekilde anlatılmaktadır;

Geldi ol gece çağırdı ya Muhammet Mustafa
Hak seni miraca okur davete kadir Hüda

Ol emanetim budur ki bir irehber dutasın
Kadimi erkâna yetüb tarik-i müstakime

Muhammet sükûta vardı yoktur andan bir aziz
Şimdi senden el tutayım, Hak buyurdu ve'd-duha

Habibullah'ın belin bağladı ahir Cebrail
İki gönlü bir edüben yürüdüler dergâha

Vardı dergâh kapusuna gördü bir aslan yatur
Aslan anda hamle kıldı başta koptu bir niza

Dedi ki sırr-ı kâinat korkma benim habibim
Hatemi ağzına ver ki senden ister nişane

Hatemi ağzına verdi aslanı kıldı sakin
Muhammet'e yol verildi aslan gitti nihane

Vardı Hakk'a dava etti önce bunu söyledi
Ne güzel sırrın var imiş hayli cevrettin bana

O benim sır-ı devletim sana tabii hayatı
Geldi eşiğe baş eğdi kıble-yi kıblegâha

[39] Burada okunan gülbankler için bakınız: Dedekargınoğlu, a.g.e, s. 241- 246. Demirtaş, a.g.e, s. 266-276.

Baktı bir biçare derviş anı yutmak diledi
Ali bile olsa idi dayanamaz o cana

Doksan bin kelam danıştı iki gönül dostuna
Tevhidi armağan etti yeryüzünde insana

Muhammet ayağa durdu ümmetini diledi
Ümmetini yarlıgadum dedi perverdigâra

İndi turab etti yüzün Hakk'a teslim etti özün
Hak tapşırıp salkım üzüm Hüseyin ile Hasan'a

Eğülüben secde kıldı hoş ol sultanım dedi
Kalktı evine giderken yol uğrattı kırklara

Vardı kırklar sohbetine oturup oldu sakin
Cümlesi de secde etti Hazret-i Emrullah'a

Kuduretten bir el geldi ezdi şerbet eyledi
Hatemin gördü Muhammet uğradı müşkül hale

Selman anda hazır idi Şeydullah'ın dilinde
Bir üzüm tanesi koydu Selman da keşkullaha

Ol şerbetten biri içti cümlesi de oldu hayran
Mümin Müslüm üryan büryan başladılar semaha

Cümlesi de el çırptılar dediler Allah Allah
Muhammet de bile girdi kırklar ile semaha

İbadetler kadim oldu erkân yerini aldı
Muhammet'i gönderdiler hatırlar oldu sefa

Evine gitti Muhammet Ali Hakk'ı davet etti
Hatemi önüne koydu dedi saddak Murtaza

Evveli sen ahiri sen evliyalar sahibi
Cümlesi de sana tabii dedi şah-ı evliya

Can Hatayi'm vakıf oldu bu sırrın ötesine
Haklı sözü inandıra özü çürük ervaha[40]

[40] İbrahim Aslanoğlu, ''Şah İsmail Hatayi, Divan, Dehname, Nasihatname ve Anadolu Hatayileri'', 1. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1992, s. 432-433. Söylencenin düz metinleri için bakınız: Yıldırım, a.g.e, s.317- 327. Vaktidolu, a.g.e, 13-23.

Yukarıdaki şiirde anlatıldığı üzere Alevilerin genel kabulü, Hz. Muhammet miraca gittiğinde, müteşerri İslam'ın[41] ifade ettiği gibi ibadet formu olarak namazı değil; cemi getirdiği yönündedir. Anlatıya göre Hz. Muhammet, cemi *Kırklar* adı verilen topluluktan öğrenmiştir. Kırklar ile semaha girmeden evvel, bir üzüm tanesi ezilip şerbet yapılmış ve bu içildikten sonra onun verdiği esriklik ile semah dönülmüştür. Buradaki üzüm suyu Alevilik'te *dem* ya da *dolu* adını almaktadır. Bu konuda Alevilik içerisinde standart bir uygulama yoktur. Kimi ocaklar yukarıdaki anlatıda olduğu gibi üzüm şerbeti ya da başka bir içeceği dolu ya da dem olarak verirken kimi ocaklar rakı ya da şarabı dem olarak vermektedir. Bu uygulamaya Kur'an'dan getirilen delil ise İnsan suresi 21. ayetteki "*Sekahum rabbuhum şaraben tahura" (Rab'leri onlara gayet temiz şarap içirmiştir)*[42] ifadesidir. Alkolsüz dem kullananların anlatıdaki üzüm suyunu baz almaları, İslamiyet'in etkisi ile zamanla şaraptan ya da rakıdan üzüm suyuna döndükleri şeklinde yorumlanabilir. Rakı ya da şarap olarak dem alanların ise daha evvel şaman ayini esnasında alkollü içki alındığı bilgisini hatırladığında[43] bu geleneğin de İslam öncesi inanışlarla ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Alevi belleğinde cemin ibadet formu olması, peygamberin cemi Kırklardan öğrenmesi ile gerçekleşmiş ve bu şekilde ibadet etme bizzat peygamber tarafından da gerçekleştirilmiştir.

Cemin incelenmesi gereken üçüncü boyutu ise mitolojik boyutudur. Mitler, en eski zamandaki, başlangıçta olup bitmiş öyküleri anlatan; doğaüstü varlıkların eksik ya da tam eylemleri ile bir olayı, nasıl başlatıp bitirdiklerini anlatan yaradılış öyküleridir. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder.[44] Mit ilk insanın inandığı, kutsal saydığı değerler sistemidir. Kozmik bilgilerin, sembolik dil ile ifade edilmiş şeklidir.[45] Mitler insanın vücudunun ve aklının

[41] Sünni inanıştaki miraç hadidesinin, Zerdüştlükteki benzeri için bakınız: Nimet Yıldırım, ''Ardavirafname'', 1. Baskı, İstanbul, Pinhan Yayınları, 2011.

[42] Erdal Yıldırım, ''Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları'', Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Güz 2012, s.157-176

[43] Demin içki olması hususunda bakınız: Dedekargınoğlu, a.g.e, s.199. İbadet esnasında içki kullanma Zerdüştlükte de uygulanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Nimet Yıldırım, a.g.e, s. 82-140.

[44] Mırcea Eliade (Çev: Sema Rifat), ''Mitlerin Özellikleri'', 2. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s. 17.

[45] Fuzuli Bayat,''Mitolojiye Giriş'', 5. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2016, s.14.

eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır. Mitler kozmosun sonsuz enerjisini, insanın kültürel yaratımına aktaran derin bir yarıktır.[46]

Tanımlardan anlaşılacağı gibi mitlerin sahibi olan topluluk, mitin gerçek olduğuna iman derecesinde inanır. Hayatında olup biten tüm şeylerin başlangıcının ne olduğunu kolektif bilinçte üreterek kutsar ve kolektif bilinçaltı ile de geleceğe taşır. Kırklar cemi anlatısı temelli cem ibadeti de Alevi kolektif bilincinde halen yaşamaktadır. Bu meyanda, yapılan her cem, kutsalın yeniden üretilerek geleceğe aktarımı görevini görmektedir.

Cemi oluşturan ögelerin çoğu mitolojik ögeler olup bu anlamda cem, yalnız bir ibadet değil, adeta topluluğun neredeyse tüm mitolojik birikiminin ete kemiğe bürünmüş halidir denilebilir. Bir kaynak kişinin; ‘‘Cem içerisindeki çerağ, ateşi; sakka suyu pek tabii ki suyu, zâkir’in nefesi, havayı; insan da Âdem’in topraktan olması sebebi ile toprağı simgelemektedir. Böylece anasır-ı erbaa dördü bir yerde cem olmuş ve varoluş tekrardan gerçekleşmiştir.’’(KK49) şeklindeki ifadesi, ibadetin; kutsalın yeniden yaratılışındaki misyonunu açıklamaktadır.

Rızalık, ceme girenlerin, cemin başlangıcında birbirlerinden tam anlamıyla razı olduklarında gerçekleşmiş olmaktadır. Bu anlamda herkesin birbirinden memnun olduğu bir düzen tasavvuru; Alevilikte, *Rıza Şehri* denen ütopik şehri meydana getirmektedir. İkrar denilen pratik ise kişinin ruhlar âleminde *elest bezminde,* Hakk’a verdiği ikrarı simgelemektedir. İkrar, dede huzurunda her sene yenilenmektedir.

‘‘Süpürgeci hizmetini gören bacı, cemin bitiminde meydana üç kez süpürge çalmış ve böylece ortaya dökülen suçu, günahı sırlamıştır.’’(KK55). Bu işlemin bir kadın tarafından yapılması, suçun ve günahın bir anlamda rahmete uğraması, Alevi belleğinde Allah’ın rahman ve rahim sıfatlarının, kadın bedeninde tecelli ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Miraçlamada, Hz. Muhammet’in önüne yatarak onun önünü kesen bir aslan betimlenmektedir. Hz. Muhammet bu aslanın Hz. Ali olduğunu daha sonra anlamaktadır. Hz. Ali’nin miraçlamada aslan olarak simgelenmesi, İslami kültürde Hz.

[46] Joseph Campbell, ‘‘Kahramanın Sonsuz Yolculuğu’’, 1. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2017, s. 13.

Ali'nin Allah'ın aslanı olarak tanımlanmasından ileri gelmektedir. Türk mitolojisinde aslan, Budizm etkisi ile görülmeye başlanmış; güç ve kudret sembolü olarak değerlendirilmiştir. Hatta Buda, Sakya'nın aslanı olarak anılmıştır.[47] Bu anlamda miraçlamada Hz. Ali'nin aslan olarak değerlendirilmesi, ağırlıklı olarak İslami kültürün etkisiyle olmakla birlikte, bilinçaltında eski inançların da etkisi olduğu söylenebilir.

İkrar veren canın, *tarik* adı verilen değneğin altından geçirilmesi ve değneğin kutsal sayılması, pek çok kültürde olmakla birlikte hassaten Türk kültüründe de olan ağaç kültü ile alakalıdır. Tarikin cennetten çıkma, tuba ağacından olduğuna[48] ve yer yer kendi kendine uçarak keramet gösterdiğine inanılmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Şevki Koca Halife Baba (1921-1997) bir şiirinde;

On iki imamlar tubadan geldi/ Bizlere farz olan tubadır tuba/Ali zülfikarın altından geçti/ Bizlere faz olan tubadır tuba/ Baba huzurunda dara duruldu/ Haklısı haksızı ceme soruldu/Tarikten geçildi erkân kuruldu/ Bizlere farz olan tubadır tuba. (Koca, 1999: s.36) bilgisini vermektedir.

Ayrıca dinsel anlatılarda, ağacın sık kullanılan bir metafor olduğu bilinmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; Âdem ile Havva'ya, cennet içerisinde yasaklanmış bir ağaç bulunmaktadır.[49] Zekeriya peygamber, bir ağacın içinde saklanmış ve saklandığı ağaçta öldürülmüştür. (Taberi, 2007: s.329). Allah, Musa peygamber ile yanan bir çalı vasıtasıyla konuşmuş; Musa peygamber, asasını attığında asa, ejderhaya dönüşmüştür.[50] Yine Musa peygamber, kızıl denizi asası ile ortadan ikiye yarmıştır ve çölde asasını vurduğu kayadan on iki tane pınar fışkırtmıştır. Bir diğer anlatı Hz. Süleyman hakkındadır. Süleyman peygamber, asasına dayandığı halde ölmüş ve bir kurt, asayı yemeye başlamıştır. Kurt asanın içini tam olarak oyduğunda, asa kırılmış ve Süleyman peygamber yıkılmıştır.[51] Hz. Meryem, Hz. İsa'yı bir hurma ağacı altında

[47] Yaşar Çoruhlu, ''Türk Mitolojisinin Anahatları'', 1. Baskı, 2002, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 136.

[48] Dedekargınoğlu, a.g.e. s.293-295, Vaktidolu, a.g.e. s.184

[49] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/A'r%C3%A2f-suresi/973/19-ayet-tefsiri (Görülme:07.02.2020)

[50] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2357/9-24-ayet-tefsiri (Görülme:07.02.2020)

[51] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Sebe'-suresi/3620/14-ayet-tefsiri Görülme:07.02.2020

doğurmuştur.[52] Buda bir ağacın altında aydınlanmıştır(Elliade:2012, s.89). Bu örnekler, ağaç ya da türevlerinin değişik inançlar içerisinde bir şekilde hep var olduğunu göstermektedir.

İkrar veren talip, cem başlangıcında sorgudan geçmiş ve varsa hatalarını düzeltmiştir. Bu anlamda tarikat abdesti yenilenmiş olan talip, eline- beline- diline sahip olacağına tekrar ikrar getirmiştir. Bu noktada geçmiş hayatı sonlanan talip, yeni bir hayata başlamış, pirinden yeniden doğmuştur. Tarik'in altından geçmek, hatalarından arınıp yeniden doğmak düşüncesi baz alındığında, yeniden doğuş olarak nitelendirilebilir. Türklere ait ağaç kültünde, ağaç dişi olarak kabul edilmektedir. Çünkü ağaç kültü, mitolojik ana olgusunun değişmiş ve dönüşmüş halidir.[53] Tarik altından geçerek yeniden doğma yine dişil bir mitolojik öge ile sembolize edilmiştir. Ayrıca bu uygulamanın İslam tarihinde *Rıdvan Biati* yani ağaç altındaki biate da açıktan bir gönderme olduğu düşünülebilir.

Çerağ uyarma bazen kadınlar tarafından gerçekleştirilmekte olup burada kadına aydınlatma rolü biçildiği söylenebilir. Nitekim Türk mitolojisinde ateş, tanrının baş ruhu Ülgen ya da onun kızları tarafından icat edilmiştir. Ayrıca ocak kültüne bakıldığında ocak iyesinin dişi[54] olması, kadın ile ateş arasında bir bağ kurmayı gerektirmektedir. Buna ilaveten Şücaettin Veli Dergâhında bulunan ocağın adı *Fatma Ocağı*'dır.[55] Burada ocağın Hz. Fatıma ile ilişkilendirilmesi, eski inançtaki dişil ateş iyesi ile Fatıma arasında bir bağ kurmaya imkân vermektedir.

Sonuç olarak cem, Alevilik için yalnız bir ibadet formu değil; mahkeme, okul ve kutsalın yeniden yaratıldığı ritüel olmasının yanı sıra kolektif bilincin tekrar edilerek tazelendiği mekân ve kozmik bilginin bedenleşmiş halidir denilebilir.

1.5.1.1. İkrar (Musahiplik) ve Görgü Cemi

İkrar, Arapça *karar* kökünden gelmekte olup; *saklamayarak söyleme, açıkça söyleme, inkâr karşıtı, söyleme, bildirme, benimseme, onama, kabul, tasdik* gibi anlamlara gelmektedir(Parlatır, 2006: s.717). Alevilikte ikrarın kökeni elest

[52] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Meryem-suresi/2274/24-27-ayet-tefsiri (Görülme:07.02.2020)

[53] Fuzuli Bayat, ''Türk Mitolojik Sistemi 2'', 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016, s. 19.

[54] Bayat, a.g.e, s.57.

[55] İbrahim Bahadır, ''Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler'', 1. Baskı, İstanbul, Su Yayınları, 2005, s. 134.

bezminde[56] ruhların, Allah'ın varlığını kabul etmesi şeklinde açıklanır. Verilen ilk ikrar, orada verilen sözdür. (Demirtaş, 2018: s. 302).

Alevilikte ikrar, yolun olmazsa olmazı olarak kabul edilmektedir. İkrar vermeyen kişi, biyolojik olarak Alevi bir aileye mensup olsa da kendisi Alevi sayılmamaktadır. (R. Yıldırım, 2018: s.259). Görüşme yapılan dedeler konu ile ilgili ''Kişi iki kez doğar, biri anadan, diğeri pirinden. Pirden doğmak ikrar ile olur, Anadan doğan şeriat kapısından girer, pirden doğan tarikat kapısından girer.'' bilgisini vermişlerdir. (KK30, KK34).

Buyruk'ta ikrar, talibin nişanı sayılmış, talibin tüm benliği ile yola bağlanması gerektiği vurgulanmıştır. (Vaktidolu, 2014: s.82). Kişinin Alevi inancı gereği, piri, mürşidi, rehberi olmalı ve musahibi de yoksa musahip tutmalıdır. (Tur, 2012: s.464). *Virani Risalesi*'de konu ile ilgili olarak: ''Allahu Teala'birliğine, Hz. Muhammet'in nübüvvetine, Hz. Ali'nin imametine ikrarın var mı? Ya da yok mu? Eğer âdem isen anla. Âdem değil isen bil ki hasteri'l- dünya ve ahiretsin. Ve o Hz. Şahlar şahı buyurur ki; bir kişi Hakk'a eremez taa ki delili pirler olmayınca, pirler ehli marifettir. Bu dünyada, ahireti pirlerinden öğrenmek gerektirir.'' (Virani, 1998: s.267) bilgisi verilmektedir. Şah Hatayi de bir gazelinde ikrar konusuna değinerek; *Tōhid ehli möminin, imanı bir ikrardur/ Kabil-i rahmet degül kim mürşide inkârdır/ Piri yolun varmayan olmaz mürid ü merd- rah/ Ol kemer kim bağlanupdur beline zunnardur.*(Cavanşir ve Necef, 2006: s.379) ifadelerini kullanmıştır.

Alevilikte ikrar verecek kişilerin evli olması gerekmektedir.[57] Evli olan iki çift, musahip olduklarında yola ikrar vermiş olurlar. Musahibi olmayanın ikrarı olmaz ve görgüye giremez.[58] Musahip kelimesi; *sohbet eden, konuşan, hemdem, samimi arkadaş; bir büyük kişinin yanında bulunup onu eğlendiren; padişahların özel*

---

[56] İkrarın İslami delilleri olarak kabul edilen ayetler: Al-i İmran suresi 81-82 (Allah peygamberlerden, "Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz" diyerek söz almış, "Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?" dediğinde "Kabul ettik" cevabını vermişler; bunun üzerine "O halde şahit olun, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu. Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.), Araf suresi 172 (Rabbin Âdemoğullarından -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? "Elbette öyle! Tanıklık ederiz" dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz.) şeklindedir.

[57] Demirtaş, a.g.e. s.302

[58] KK28.

işlerinde bulunanlardan her biri şeklinde tanımlanmaktadır. (Parlatır, 2006: s.1136). Evlenen bireyler, ikrar vererek yola bağlanırlar. Pir huzurunda ikrar veren kişilerin; *Bismi şah. Hamdüllillah kim ben oldun bende-yi Âl-i aba can-ı dilden aşk ile hemçaker-i Âl-i aba. Rah-ı zulmetten çıkıp doğru yola bastım kadem. Hab- gafletten uyandım can gözüm kıldım güşa. Mezhebim haktır, Caferidir, gayrılardan el yudum. Pirim, ustadım Hacı Bektaş Veli, kutb-u urc-u evliya. Sevdiğim on iki imam ben güruh-ı nacidenim, yetmiş iki fırkadan oldum beri. Dahi cüda hak deyip bel bağladım, ikrar verip erenlere. Rehberim oldu Muhammet, mürşidimdir Murtaza.* (Vaktidolu, 2014: s.302) şeklindeki ikrar tercümanını okuması gerekmektedir. Böylece iki aile, öz kardeşlikten daha ileri bir kardeşlik bağı ile birbirlerine bağlanırlar. Hatta bu kişiler, tek nefis kabul edildiğinden, musahip çocuklarının evliliği, öz kardeşlerin evliliği gibi algılanmakta ve kesinlikle yasaklanmaktadır.

Kuran'da Hucurat suresi onuncu ayette ‘‘Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.’’(Turabi, 2013: s.515) denmektedir. Bu ifade ile inananlar arasında bir ünsiyetin olması telkin etmekte, kişilerin birbirine düşmanlık etmesi yasaklanmaktadır. Alevilikte düşmanlık, yalnızca tevella- teberra inancı gereği ehlibeyte açıktan düşmanlık edenlere karşı meşru kılınmıştır. Musahipliğin Alevi belleğindeki tarihsel temeli, Hz. Muhammet ile Hz. Ali arasındaki ilişkiye bağlanmaktadır. İlk Musahipler, Hz. Muhammet ile Hz. Ali olarak kabul edilmiştir. Konu ile ilgili söylence şu şekildedir: ‘‘Hz. Muhammet, Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde, bir gün Medineleri ve Mekkelileri bir araya toplar. Medinelilerin durumunun iyi olduğunu Mekkelilerin ise ellerinde bir şey olmadığını belirtir, bu sebeple aralarında birbirlerine yardımcı olmalarını ister. Bu meyanda Medineli bir aile ile Mekkeli bir aileyi birbirine kardeş yapar. Kendisine de musahip yani kardeş olarak Hz. Ali'yi seçer. Bir gömlek içinden ikisi baş verir ve gövdeler tek gövde olur. Daha sonra Ali'nin kanı kanımdır, eti etimdir, ruhu ruhumdur.' manasına gelen hadisi söylemiştir.’’ (Demirtaş, 2018: s.169). *Buyruk'*ta da musahipliğin önemi ‘‘Amma sufi musahip olmak erkân-ı kadimdir. Musahip olanın işleği hak pirdir. Hak pir olmaktan murat odur ki her can musahip ola. Ne maldan ve ne candan ve ne halden birbirinden gizlisi olmaya ki iki cihanda yüzleri ak ve sözleri saf olalar.’’(Vaktidolu, 2014: s.51) şeklinde açıklanmaktadır. Kültürel bellekte yaşayan bu musahiplik anlatısı, sadece

Hz. Muhammet ve Hz. Ali için anlatılmaktadır. Bunun dışında diğer imamların, yol ulularının, kimle ne şekilde musahip olduğu çoğu zaman bilinmemektedir.

Musahiplikte ayrıca dikkat edilecek bir konu da kimin kimle musahip olabileceği hususudur. Ocakzade ancak başka bir ocakzadeyle, talip de ancak başka bir taliple musahip olabilmektedir. Musahiplerin çocukları da genelde musahip olmaktadır. Çünkü musahiplerin çocukları evlenememekte ve bu yasak bazı süreklerde yedi, bazı süreklerde üç göbek devam ettirilmektedir. Hal böyle olunca bir aileyi musahip tutan başka bir aile, evlenebileceği aile sayısını azaltmış olmaktadır. Bu aileden doğan çocuk başka bir aile ile musahip olduğunda, diğer kuşağın evleneceği aile sayısı daha da azalmaktadır. Ocakzadeler, başka bir ocakzade ile evlenebilmekte, Alevilik içinde ocakzade ile talibin evlenmesine hoş bakılmamaktadır. Bundaki temel düşünce, kutsal soyun korunması düşüncesidir. Ocakzadenin kendi talibi ile evlenmesi ise aile içi evlilik gibi kabul edilmektedir; ‘‘Pir kendi talibi ile musahip tutamaz ve talibi ile evlenemez. Çünkü kendi talibi pirin evladıdır. ” (KK49). Yani pir- talip arasında evlat-baba bağı olduğundan bu evlilik de yasaklanmıştır. Bu noktada Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin evliliği sorgulanmamıştır. Çünkü yukarıdaki açıklamalara bakıldığında bu evliliğin de olmaması gerekmektedir.

‘‘Musahip olan canlar mala mal; cana can katmışlardır.” (Dedekargınoğlu, 2012: s. 280). Bir aile olarak birbirleri ile her türlü dayanışmayı kabul etmişlerdir. Bu uygulama, göçebe toplum yapısı ve köy yerleşimi düşünüldüğünde hem gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırmakta hem de güvenliği ve sosyal adaleti sağlamaya yardımcı olmaktadır. Çünkü musahiplerden birinin düşkün olması halinde, diğeri de düşkün sayılmakta ve görgüden geçememektedir. Musahipliğin Alevi toplulukları arasında İslamiyet’le etkileşim sonucu ortaya çıktığı kanaati, İslamiyet öncesi geleneğe dayalı köken açıklamalarına göre daha makul kabul edilmektedir.[59] Ancak bu uygulama İslami bir form ile açıklansa da yolun gereği olarak kabul edilmesi ve uygulama dışında kalanların ceme alınmaması, yaşam biçiminin ortaya çıkarttığı uygulamaların aynı zamanda insan hayatını da nasıl etkilediği ile ilgilidir. Topluluk içi dayanışmayı ve düzeni sağlamak adına oluşturulan ve toplumsal kökeni, topluluğun

[59] Halil İbrahim Bulut, ‘‘Alevi Bektaşi ve Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma Ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiplik’’, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 65, 2013, s. 101-118.

yaşam biçimine dayanan musahiplik uygulaması, Alevilik içerisinde gruba aidiyet oluşturmanın temel şartı haline gelmiştir. Şah Hatayi bir şiirinde musahipliğin gerekli olduğunu; *Keçmek gerek dört kapudan/ Kurtulasun mürebbiden/ Mürebbiden, musahibten / Eli gerek yol ehlinün*[60](Cavanşir ve Necef, 2006: s. 489) ifadesi ile belirtmektedir.

Görgü ise yola ikrar veren kişilerin, yılda bir kez pir huzurunda, diğer kişilerin da bulunduğu cemde, ailesi ile birlikte sorgudan geçmesi, diğer insanlarla rızalık alıp vermesidir. Bu sorgulama, topluluk içerisinde görülen bir mahkeme niteliğindedir. Burada sorulan ahrette sorulmaz düsturu ile hataların sorgusu burada yapılmakta, ceza gerektiren hataların cezası da yine cem içerisinde, diğer kişilerin gözü önünde verilmektedir. Zina etme, adam öldürme, eşini nedensiz boşama gibi suçlar kebâirden sayılmış ve bunların cezası düşkünlük olarak belirtilmiştir. Düşkünlük görgü esnasında, sorgudan geçemeyen talibin işlediği suça göre toplumdan uzaklaştırılmasıdır. Bu uzaklaştırma topluluk üyesinin, bulunduğu sosyal ortam ile bağının tamamen kesilmesi ve yalnızlığa itilmesi olarak algılanmalıdır. Çünkü düşkün olanın cenazesi kılınmamakta, bayramına gidilmemekte, lokması yenmemektedir. Ayrıca düşkün olan kişi yalnız kendisi değil musahibi ile birlikte dışlanmaktadır. Burada iki musahibin birbirini sürekli kontrol etmesinin yanı sıra diğer topluluk üyelerinin de birbirinden haberdar olması amacı vardır. (R. Yıldırım, 2018: s.272- 280, Tur, 2012: s.687-699, Orhan, 2017: s.70- 159).

Sorgudan geçen yani görülen canlar, tarikat abdestlerini bir yıl süre ile tekrar tazelemiş olurlar. Gelecek yılki görgüye kadar bu abdesti bozmamaları gerekir. Böylece toplum içerisinde adalet tesis edilmiş ve günlük hayatın akışı güvence altına alınmıştır. Bu uygulama neticesinde çoğu Alevinin, şehirleşme sürecine kadar kendi iç sorunlarını cemde çözümlediği ifade edilmektedir. Bu yazısız hukuk kuralları, Türklerin töre dediği yazısız hukukun devamı ve hayata entegre edilmiş halidir denilebilir.

1.5.1.2. Birlik Cemi

Birlik cemi ya da diğer adı ile Abdal Musa cemi, ayrı cemler gibi anılsa da aslında aynı cem olarak kaydedilmektedir. Birlik cemi, görgü ceminin ön hazırlığı

[60]Musahiplik için başka bir nefes, bakınız: Cevanşir ve Necef, a.g.e, s.183.

mahiyetindedir. Görgüden önce, arasında küslük olanlar, birlik ceminde barıştırılır. Birlik cemi eylül ekim ayı gibi yapılır. Ekim işlemi gerçekleşmeden görgü ceminin yapılması tercih edilmektedir. Çünkü ekim işlemi başlamadan görgü yapılırsa, herkes birbirinden razı olacak bu da beraberinde bereketi getirecektir. (Yıldırım, 2018: s.280-282). Abdal Musa ceminin olmazsa olmazı kurbandır. Bütün köyden toplanan ortak para ile kurbanlar alınır ve kesilir. (Orhan, 2017: s. 67).

Bu ceme Abdal Musa Cemi adı verilmesi ve kurbanının bulunması; ‘‘Birlik kurbanından sonra Abdal Musa kurbanı kesilir. Rahmetlik babam, ‘Oğlum, Abdal Musa kurbanını geciktirmeyeceksin. Ya birlik kurbanı ile birlikte ya da hemen peşine keseceksin. Abdal Musa’nın askerleri sürekli gezer. Derde, belaya, afete, tufana, ağrıya, acıya karşı onun lokmasını da vereceksin.’ derdi.”şeklinde açıklanmaktadır(R.Yıldırım, 2018: s.282). Burada Abdal Musa adlı, ermiş olduğuna inanılan ve özellikle Bektaşiliğin esas kurucusu kabul edilen tarihsel kişiliğin[61], zamanla eski atalar kültü içerisinde eritilmesi söz konusudur. Ayrıca eski Türkler’ de yer- su ruhlarına kurban sunarak onları memnun etme düşüncesinin olduğu bilinmektedir.[62] Burada yılın bereketli geçmesi için Abdal Musa ceminde kurban kesmek, ata ruhuna kurban kesmek olarak değerlendirilirken, yılın bereketi için ayin düzenlemek ve saçı yapmak, yer- su ruhları ile ilgili eski inanışların tekrarlanması olarak kabul edilebilir.

1.5.1.3. Dar Cemi

Dar cemi ya da diğer adıyla dar hizmeti, ölen kişinin varislerinin, ölen kişi adına, geride kalan ve ölen kişi ile hukuku olan topluluk üyeleriyle rızalaşma törenidir.[63] Bu tören kişinin ölümünden (hakka yürümesinden) kırk gün sonra gerçekleştirilmektedir. Ölen kişinin varisleri, pirin huzurunda meydana gelmekte; ölen kişinin başkaları ile alacak verecek işinin olup olmadığı hem varislere hem de hazır bulunanlara sorulmaktadır. Ölen kişide hakkı olduğunu ifade eden kişiler, meydana gelerek

[61] Ahmet Yaşar Ocak, ‘‘Selçuklular, Osmanlılar ve İslam’’, 1. Baskı, 2017, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 210.

[62] Bayat, a.g.e, s.16.

[63] Caferi mezhebinde büyük oğul, ölen ebeveynin gerideki borcunu ödemekle birlikte kılamadığı farz namazları da kılmak ya da başkasına para ile kıldırmak durumundadır. İkrar gülbanginde mezhep olarak Caferiliğin kabul edilmesi düşünüldüğünde, bu iki uygulama arasında benzerlik kurulabilir.
Konu ile ilgili müçtehit fetvası için bakınız: https://www.sistani.org/turkish/book/59/3168/ (Görülme:05.02.2020)

haklarını almaktadırlar. Böylece kişinin arkada bıraktığı varisleri, onun adına diğer üyeler ile helalleşmiş olmaktadır. (Demirtaş:2018, s. 293- 299, Tur: 2012, s. 703- 740).

1.5.1.4. Diğer Cemler

Alevilikte cem toplumsal hayatın bir parçasıdır. Bu anlamda topluluğun hayatında önemli olan Muharrem ayı, Hızır ayı, Nevruz günü gibi özel günlerde cemler düzenlenmektedir. Ayrıca *kırk sekiz perşembe* denen ve özellikle dedenin olduğu yerlerde her perşembe (cuma) akşamı yapılan cemler bulunmaktadır. Dede yoksa ve ocak içerisinde dikme baba[64] uygulaması varsa, dedenin görevlendirdiği bu yol ehli kişi önderliğinde, cem yapılabilmektedir. Buna ek olarak bazı ocakların, kendilerine has cem ritüelleri bulunmaktadır. Örneğin; talip topluluğunun büyük kısmı Ardahan ilinde bulunan Sultan Gözükızıl Ocağı, yeni yetişen genç talipleriyle, yolun gereklerinin anlatıldığı ve adı '*Karapaça Cemi'* olan bir cem gerçekleştirmektedir. Bu cem tamamen eğitici nitelikte olup, genç taliplere yöneliktir.[65] Malatya ve Adıyaman bölgesinde yapılan Üryan cemleri de bunun diğer bir örneğidir. Bu cemlere, Alevi olsa da herkes alınmamaktadır. Dört kapı kırk makamı hakkıyla icra eden kişiler bu cemlere katılmakta ve cemdeki hizmetler kadın ya da erkek ayrımı gözetilmeksizin herkes tarafından yürütülebilmektedir. Bu anlamda pir, mürşit ya da talip ayrımı olmadan, on iki hizmet adı verilen uygulamalar, herkes tarafından görülebilmektedir. (Bahadır, 2005: s.115).

1.5.2. Kirvelik

Kirvelik, Alevilik içerisinde iki aile arasında, musahiplikten sonra kurulabilecek en kuvvetli bağdır. Ancak kirvelik uygulamasının Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Alevilerinde daha yaygın olduğu, İç Anadolu, Ege ve Akdeniz'de bu denli yaygın olmadığı bilinmektedir.

Kirvelik uygulaması, sünnet olma geleneği ile ilintili olup Türkler ya da Kürtler arasında, İslamiyet öncesi dönemde olmadığı tahmin edilmektedir. Genel kabul,

[64] Dikme Baba'ya günümüzde en bilindik örnek olarak Veli Aykut bilinen ismiyle Dertli Divani'yi verebiliriz. Kendisi Veliyeddin Hürrem Ulusoy Efendi'nin görevlendirmesiyle, Türkiye ve Avrupa'da çeşitli durumlarda erkân yürütebilmektedir. (KK42)

[65] Hüseyin Türk, Zeki Uyanık, Arif Kala, ''Sultan Gözükızıl Ocağı ve Karapaça Cemi'', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı: 65, 2013, s. 81-100.

sünnetin bir Ortadoğu geleneği olduğu yönünde olup özellikle Yahudilik ve İslamiyet eksenli bir uygulama olduğu kabul edilmektedir.

Kirvelik geleneği hakkında, çalışmada kullanılan buyruk metninde bilgi bulunmamaktadır. Aynı durum günümüz Alevi dedelerinin eserleri için de geçerlidir. Sadece Seyit Tur'un *Erkanname* adlı eserinde kirvelik ve erkânı ile ilgili bilgi bulunmakta olup bu bilgi de gayet yüzeyseldir.

Erkanname'ye göre kirvelik; Hz. İbrahim'in ve oğlu İsmail'in sünnet olmaları ile ortaya çıkmıştır. Hz. İbrahim sünneti Allah'a ikrar vermek amacıyla gerçekleştirmiştir.[66] Bunu oğluna da uygulamıştır. Erkanname'ye göre Hz. İbrahim sünnet olduğunda 100 yaşındadır. Şeyh Safiyüddin'in büyük dedesi Seyyid Firuz, Erdebil'e, Mısır'dan gelmiştir. Bulunduğu çevredeki aşiretlerin kan davalarından rahatsız olan Seyyit Firuz, sünnet esnasında kirvelik; yani ikrara şahitlik durumunu kutsamış, özellikle tartışmalı taraflar arasında bunu uygulamış ve bu yolla anlaşmazlıkları bitirmeyi düşünmüştür. Böylece kirvelik, Alevilik içerisine girmiştir. (Tur, 2012: s. 747-748). Bir kaynak kişi konu ile ilgili; ''Kirveliğin musahiplik gibi özel bir erkânı yoktur, benim ailemin üç aile ile kirvelik bağı var. Kirvelerin çocuklarının evlenmesi, musahiplikteki gibi kesin yasak olmamakla birlikte hoş karşılanmaz. ''[67] ifadesini kullanmıştır.

Bu anlatıya göre kirvelik, yaratılan ile yaratan arasında, bir organ kesimi pratiğiyle kurulmak istenen yakınlaşmadan doğmuştur denebilir. Bu uygulama kutsanmış, kutsala şahitlik ederek ritüelin bir parçası haline gelen kirveye de bu anlamda manevi bir misyon yüklenmiştir. Dikkat edilmesi gereken husus, bugün iyi anlaşan aileler arasında gerçekleştirilen kirvelik uygulamasının; geçmişte, arasında husumet olan ailelere uygulatılarak aradaki husumetin bitmesinin hedeflenmesidir. Yani kirvelik de musahiplik gibi toplumsal düzeni sağlama amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. Kirve, bir çocuğun babası ve babasının musahibinden sonra çocuk üzerinde hakkı bulunan ikinci kişidir. Çocuğun erken yaşta babasız kalması gibi bir olumsuzluk

[66]Kutsala, penis keserek adakta bulunmak âdeti, Kibele rahipleri tarafından gerçekleştirilen bir adettir. Rahip olmak isteyen erkek, tanrıçaya olan sevgisini en değerli uzvunu yani erkeklik organını keserek göstermektedir. Erkeklik organlarını kesip, toprağa atmak yoluyla toprağı dölleyip bereketlendirdiklerine inanmaktadılar. (Cıbıroğlu, 2017: s.49). Sünnet hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Salime Leyla Gürkan, Nebi Bozkurt, ''Sünnet'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, 2010, İstanbul, s. 155-159.

[67]KK49.

düşünüldüğünde, söz konusu olumsuzluk babanın yerine geçecek iki kutsal karakterle tolere edilmektedir. Erken yaşta babasız kalacak bir çocuğun, köy yerleşimi ve göçebe hayatında çekeceği sıkıntı düşünüldüğünde, bireyin bu durumdan asgari düzeyde etkilenmesi amaçlanmış gibi görünmektedir.

1.5.3. Muharrem Orucu

Muharrem, kelime anlamı olarak, *haram kılınmış, yasaklanmış* demektir. (Parlatır, 2006: s. 1117). Hicri takvimin ilk ayı olan muharrem, cahiliye dönemi Araplarınca haram aylardan sayılmış ve bu aya saygı gösterilmiştir. Bu gelenek Hz. İbrahim'e verilen emrin devamı olup, İslamiyet de muharrem ayını haram aylardan saymıştır. Bu aylarda savaş ve her türlü kötü iş yasaklanmıştır.[68]

Sünni literatürde, Hz. Muhammet'in ramazan orucu farz kılınana kadar muharrem ayında belirli günler oruç tutmayı emrettiği, ramazan orucu farz kılındıktan sonra da muharrem orucu için serbestlik getirdiği kabul edilir. Ancak Yahudilere benzememek amacıyla muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu günü ile onuncu ve on birinci gününün birlikte tutulmasını telkin ettiğine inanılır.[69]

Alevilikte ise muharrem ayı, inanç içerisinde en kutsal ay kabul edilmiş ve bu ayın kendine has ibadet biçimleri oluşturulmuştur. Muharrem orucu, yöreden yöreye değişiklik göstermekle birlikte, on, on iki, on beş gün şeklinde tutulmaktadır. Muharrem ayı girmeden hemen evvel tutulan üç günlük oruca *masum u pak orucu* denmektedir. Bu oruç bir rivayete göre İmam Hüseyin'in amcası oğlu olan ve Kufe'de şehit edilen Müslim bin Akil ile oğulları için tutulmaktadır. Diğer bir rivayete göre de Kerbela'da şehit edilen ve yaşları on dörtten küçük olan ehlibeyt mensupları için tutulmaktadır. (Orhan, 2017: s. 165-166).

Muharrem orucunun geleneksel uygulamasında; su içmeme (su yerine akşam oruç açımından gece yarısına kadar ve aşırıya gitmemek kaydıyla meşrubat tüketilir), tıraş olmama, cinsel ilişkiden uzak durma, eğlence düzenlememe (düğün, nişan, kız siteme vb.), don(kıyafet) değiştirmeme, et yememe (bazı yörelerde yumurta da canlı kabul edilerek yasaklara eklenmiştir), kesici aletlere dokunmama, kan

[68] Hüseyin Algül, ''Haram Aylar'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 16, 1997, İstanbul, s. 105- 106.

[69] M. Kâmil Yaşaroğlu, ''Muharrem'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 31, 2006, İstanbul, s. 4-5.

akıtmama(kurban kesmemek anlamında), soğan başı kesmeme, aynaya bakmama(süsten uzak durmak anlamında) gibi yasaklar söz konusudur(Sarıyar: 2008, s.167, Orhan, 2017: s. 166). Ayrıca oruç yirmi dört saat esasına göre tutulup, oruç açımından sonra yani akşam hava karardıktan sonra gece yarısı kabul edilen saate (24.00'e) kadar yenip içilir, bu saatten ertesi gün oruç açımına kadar tekrar oruca başlanır. Yani muharrem orucunda sahur bulunmamaktadır. (Tur:2012, s. 520).

Muharrem orucu yasaklarının dikkate değer bir özelliği ise söz konusu yasakların, hacda uygulanan ihram yasaklarına benzer olmasıdır. Dört mezhep arasında bazı ihtilaflar olmakla birlikte genel anlamda ihram yasakları şu şekildedir: Saç, sakal, bıyık, koltuk altı, kasık tıraşı yapmak ve vücudun herhangi bir yerinden kıl koparmak. Süslenmek amacıyla saçı, sakalı, boyamak, yağlamak; vücudun herhangi bir yerine hoş koku sürmek ve kokulu sabunla yıkanmak. İhramlıyken dikişli elbise giymek, başın bir kısmını ya da tamamını örtmek, çorap ya da topuğu kapalı ayakkabı giymek. Erkeğin eldiven giymesi, kadının peçe takması. İhramlı iken silah kuşanmak. Cinsel ilişkide bulunmak ve ona yol açacak fiiliyattan sakınmamak. Her türlü kara avını yapmak, avcıya yardım etmek, av hayvanının yuvasını bozmak ya da yumurtasına zarar vermek, av eti yemek (eti yenen evcil hayvanların etini yemek yasak değildir), yırtıcı hayvan öldürmek (Hanefi, Maliki, Zeydi ve Caferi mezhebine göre). Harem bölgesindeki bitki örtüsüne zarar vermek. Bu yasaklar çerçevesinde hac tamamlanmakta ve ihramdan ancak tüm farzlar yerine getirildikten sonra kurban kesilip saç tıraş edilerek çıkılmaktadır.[70]

İki ritüelin icrası esnasında dikkat edilmesi gereken yasaklar, birbiri ile oldukça benzemektedir. Muharrem orucu, kutsal kişi etrafında şekillenen bir ibadettir. Burada bir sevap beklentisi yoktur. Esas olan tarihteki trajik olayın sıkıntılarını duyumsayarak manevi anlamda o acıya ortak olmaktır. Bu esnada yasaklardan sakınmak ancak acıyı gönlünde hissederek mümkün olacaktır çünkü yasakları çiğnemenin herhangi bir yaptırımı yoktur, bu durum tamamen kişi ile yaratıcı arasındadır. Sevim Yalıncakoğlu Ana bu konuda; ''*Buradaki uygulamaları, insana yalnızca inanç yaptırır, buna inanmayan, bundan duygulanmayan adam, orucu nasıl tutacak.* '' ifadelerini kullanmıştır. Acıyı gönlünde hissetmek; gönlün Kâbe'ye eş değer olması, insanın bu

[70] Salim Öğüt, ''İhram'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, 2000, İstanbul, s. 539- 542.

esnada kendi gönlünü ziyaret etmesi olarak yorumlanabilir. Bu durumda kişi batını anlamda hacı olacaktır. Çünkü Alevilikte yasak olmamakla birlikte, müteşerri inançtaki gibi zahiri bir hac ibadeti bulunmamaktadır. Bu anlamda hac, kutsalların türbeleri ziyaret edilerek gerçekleştirilir. Hac yasağındaki ayağı komple kapatacak bir çorap ya da ayakkabının giyilmemesi, Alevilikte *baş açık yalın ayak* deyimi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca bazı ziyaret yerlerine (Düzgün Baba) yalın ayak çıkılmasının daha makbul olduğuna dair inancın da yine bu yasakla ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu durumda kutsal mekân ile yalınlık arasında bir bağın olabileceği düşüncesi doğmaktadır. Ayrıca Caferi mezhebinde cenaze namazının müstahapları arasında *namazın yalın ayak kılınması* [71]maddesinin olması, yine kutsal-ritüel-yalınlık arasında bir bağın olduğunu destekler niteliktedir. Diğer taraftan, oruç boyunca don(elbise) değiştirmemek ile, ihramın hac boyunca giyilen sade dikişsiz bir giysi olması arasında da bir benzerlik söz konusudur. Bu uygulama kişinin ibadet boyunca, her türlü benlikten sıyrılması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Bununla birlikte ilk on gün oruç açımından sonra mersiyeler okunmakta ve İmam Hüseyin için gözyaşı dökülmektedir. Mersiyenin yanı sıra Kerbela vakasını anlatan *Kumru, Hadikatü's-süeda* ve Alevi şairlerin mersiye niteliğindeki şiirleri okunmaktadır. Bu ayın kutsiyeti ve orucun önemi Pir Sultan Abdal'a atfedilen bir şiirde şu şekilde dile getirir;

Aşura ayında matem orucu
Onları tutana sevap yazılır
Kerbela'da yatan Hasan Hüseyin
Onları görenin benzi bozulur

Birini tutan Hakk'ına yeter
İkisini tutan günahın atar
Üçünü tutanlar cennette yatar
Engür olmuş hak ceminde ezilir

Dördünü tutan veli dediler
Beşini tutana ulu dediler
Altısın tutana dolu dediler
Engür olmuş hak ceminde ezilir

Yedisini tutan havada uçar
Sekizini tutan hulleler biçer

71 Bakınız: https://www.sistani.org/turkish/book/59/3074/ (Görülme:05.02.2020)

Dokuzunu tutan cennetin açar
Engür olmuş hak ceminde ezilir

Pir Sultan Abdal'ın onunda zahmet
On birini tutana indi rahmet
On ikiyi tutana nasiptir cennet
Engür olmuş hak ceminde ezilir. (Öztelli, 1978: s.416).

1.5.4. Hızır Orucu

Arapça kaynaklarda hadır (hadr, hıdr) şeklinde yer alan ve Arapça menşeli olduğu kabul edilen kelime, Türkçe 'de Hızır ve Hıdır biçiminde kullanılmaktadır. Hadır "yeşil, yeşilliği çok olan yer" manasındaki ahdar ile eş anlamlıdır. (Çelebi, 1998: s.406-407). İslam kaynaklarında Hızır'ın, peygamber mi veli mi olduğu kesinlik kazanmış değildir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın başından geçen bir olay anlatılırken onunla birlikte olan salih kişi, Hızır olarak tefsir edilmiştir.[72]

Alevilikte *boz atlı Hızır*[73] olarak geçen bu karizmatik kutsal, kimilerine göre; Allah'ın kendini evrende insan sıfatında yansıtması[74], kimilerine göre ise Hz. Ali'dir. Pir Sultan Abdal bir şiirinde; *Bin bir ismi vardır biri de Hızır/ Nerede çağırsan orada hazır/ Ali'im padişahtır Muhammet vezir/ Bu fermanı yazan Ali değil mi*?(Öztelli, 1978: s.94) demektedir. Hızır'ın elinin yeşil olduğuna inanılması, Hz. Ali'nin elinde yeşil bir ben olması, hatta bunun sonradan soy bağı ile Hacı Bektaş'ta görülmesi kutsalın zamanla tekerrürü şeklinde yorumlanabilir. Bir inanışa göre de ''Hızır'ın sağ elinin serçe parmağında kemik yoktur.''(KK7).

Hızır orucunun tutuluş amacı yukarıdaki dörtlükte belirtildiği üzere, nerede çağrılsa orada hazır olan, insanların yardımına koşan, türlü doğaüstü güce sahip bu veliyle arada, bir ünsiyet kurmak şeklinde açıklanabilir. ''Hızır orucunun tutulduğu zaman dilimi, ocak ayının on dördü ile şubat ayının on beşi arasındaki dört haftalık süredir ve bu tarihler Hızır ayı olarak adlandırılır. Bu ay içerisindeki dört haftanın herhangi birinde, son gün Perşembe olacak şekilde üç gün oruç tutulur, üçüncü gün Hızır cemi yapılır. "[75] Ancak günümüz Aleviliğinde bu tarih 13-14-15 Şubat

[72] Kehf suresi Ayet: 60-82

[73] Hızır kültüyle ilgili daha derin bir okuma için bakınız: Ahmet Yaşar Ocak, ''İslam- Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü'', 2. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2012.

[74] Tur, a.g.e, s. 787

[75] KK10.

tarihlerinin olduğu güne ya da o haftaya denk düşen salı, çarşamba, perşembe günlerine sabitlenmiş ve bir birlik oluşturulmaya çalışılmıştır.[76] Hubyar Sultan Ocağı süreğinde ise Hızır orucu yedi gün tutulmaktadır. Bunun sebebi ise ‘‘Hubyar Sultan İstanbul’da padişah yanındayken, padişah Hubyar’ı yedi gün fırında bekletmiş, Hubyar’ın eşi Gönül Ana da bu sebepten, yedi top madımakla yedi gün oruç tutmuştur.’’(Sarıyar, 2008: s.167-169) şeklinde açıklanmaktadır.

Hızır orucu esnasında gerçekleştirilen başka ritüeller de vardır. Örneğin; ‘‘Üç gün su içilmez, hatta susayıp rüyanda su görmek için özellikle tuzlu şeyler yenir. Rüyanda kapısından su içtiğin evin kızını alırsın ya da bir kız sana su verirse onunla evlenirsin.’’[77] Sabah pınardan taze su getirilir, bu su eve ve ahıra serpilir, artan su ile çocuklar yıkanır. Aynı sudan lokma yapılır dağıtılır. Gençler çayırdan çiçek toplar, köydeki bir evin orta direğine bu çiçekleri asar, etrafında mâni söyleyerek niyet tutup talih açılır (Tur: 2012, s. 789). ‘‘Bu ayda, başka aileden evlenmiş bir kadın ziyaret edilir, bu kadına da Zazaca zeyi/ zeyiye derler. ”[78]

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da Hızır ayı olarak nitelenen tarihlerin bir kısmının(yarısı), zemheri (12 Aralık- 31 Ocak) denen ve halk arasında karakış olarak adlandırılan zamana denk gelmesidir. Kışın en soğuk dönemi olarak kabul edilen bu tarihler, köy yerleşimi ve göçebeler için önemlidir denebilir. Bu ayda başa gelecek olumsuzluklardan korunmak için oruç tarihlerinin bu aralıkta kabul edilmesi halkın takvim bilgisi dolayısıyla yarattığı kutsalla açıklanabilir. Ayrıca orucun genelde son hafta tutulduğu ve yukarıda da ifade edildiği gibi günümüzde 13-14-15 Şubat’a sabitlendiği göz önüne alındığında, bu tarihlerin zemherinin bitimine denk geldiği görülmektedir. Bu durumda Hızır orucunun, karakış denen zaman diliminin bitmesi münasebetiyle duyulan sevinçle ilişkilidir denilebilir.

Aleviler arasında muharrem ve Hızır orucunun dışında, tutulan başka oruçlar da vardır. Bunlardan biri *Medet- Mürvet* orucudur. İnanışa göre Hz. Fatıma’nın evine zorla girilmiş, Hz. Fatıma kapı ile duvar arasında kalmış ve hamile olduğu için

76 Bakınız: https://www.cemvakfi.org/pages/inancHizmetleriDetay/71/aleviler-icin-ozel-gunler--2019-takvimi, https://karacaahmet.org.tr/duyuru-detay/78/hizir-orucu (Görülme: 05.02.2020)

77 KK10.

78 KK13.

çocuğunu düşürmüştür.[79] Hz. Muhammet bu vefat eden bebeklere Medet- Mürvet-İmdat isimlerini vermiştir. Adı geçen oruç, bu bebekler için tutulmaktadır (Sarıyar, 2008: s.169-170).

Alevilerce tutulan diğer bir oruç ise *dilek orucudur*. Bu oruç ile ilgili anlatı da şu şekildedir; *Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hastalanmışlardır. Bunu duyan peygamber, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya üç gün oruç tutmalarını öğütler. Evlerinde bir şey olmayan Hz. Ali ve Hz. Fatıma, orucu tutmaya başlarlar. Bu arada Hz. Ali ancak üç ekmek pişirilebilecek miktarda arpayı birisinden ödünç alır. Bu arpa ile ekmek yapılır. Oruçların açılacağı üç gün de iftar vakti kapıya; dilenci, yetim ve esir kılıklı üç kişi gelir. Hz. Ali ve Hz. Fatıma da bu insanların kendilerinden daha kötü durumda olduğunu düşünerek, üç gün boyunca pişirdikleri ekmeği gelen ihtiyaç sahiplerine verirler ve oruçlarını su ile açarlar. Sonrasında Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin iyileşir.* (Orhan:2017, s167-169) Kur'an'da İnsan suresi, 7-21 arasındaki ayetlerin bu olay üzerine indiğine inanılır.[80] Bu oruç adak ya da dilek orucu olarak, bu kutsalı yaşatmak adına Aleviler arasında tutulan bir oruçtur.

1.5.5. Hakka Yürüme -Cenaze Erkânı

Dünya üzerindeki tüm toplumların, geçiş dönemlerinden biri olan ölümle ilgili pratik ve ritüelleri olduğu kabul edilmektedir. Çünkü insanoğlu, varoluşun derin sancısı içinde, geçiş dönemlerine değişik anlamlar yüklemiş, onu kutsamış, her geçiş töreninde de kutsalı şekillendirerek dönüştürmüştür.

Alevilerin, tüm geçiş dönemi ritüellerinde olduğu gibi cenaze ritüellerinde de çeşitlilik ve yöreden yöreye farklılıklar bulunmaktadır. Ancak cenaze erkânı öncesi

---

[79] Bu olay Şii kaynaklarında geçmekle birlikte olayın cereyanı kısaca şu şekildedir: Hz. Muhammet öldükten sonra, Hz. Ebu Bekir halife seçilmiştir. Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'e biat etmek istemez. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'i biat alması için Hz. Ali'nin evine gönderir. Eve gelen Hz. Ömer, biat etmedikleri taktirde evi ateşe vereceğini söyler. Gelenlerin kapıya dayandıkları sırada, kapı arkasında olan Hz. Fatıma'nın kaburgaları kırılır ve bu esnada karnındaki çocuğunu düşürür. Bu çocuğa Hz. Muhammet ölmeden evvel Muhsin adını vermiştir. (İlyas Üzüm, ''Muhassin bin Ali bin Ebu Talip'', TDVİA, Cilt 31, 2006, İstanbul, s. 21-22, Mehmet Ünal, ''Ali'siz Sünnilik'', 1. Baskı, Ankara, İkaz Yayıncılık, 2012, s. 75-78).

80 Alevi belleğindeki bu anlatımın Caferi ekolünde de olduğu tespit edilmiştir. Nitekim ilgili ayetlerin tefsiri, anlatılan olay zikredilerek verilmiştir. Bakınız: Turabi, a.g.e, s: 60. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Tefsirinde ise ilgili ayetler başka şekilde yorumlanmıştır. Bakınız: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0ns%C3%A2n-suresi/5598/7-10-ayet-tefsiri (05.02.2020)

yıkama ve kefenleme; erkan sonrasında sırlama(defin), ardından yemek verme ve kırkıncı gün dar cemini yapma genel geçer pratiklerdir.

Cenaze erkânı Alevilikte son yıllarda üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Yapılan saha araştırmasında, inanç önderleri olan dede ve anaların dahi bu konuda derin fikir ayrılıkları olduklarına şahit olunmuştur. Bu konuda geleneksel Alevilik ile modern Alevilik uygulamalarının zaman içinde birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma, çalışmanın başında belirttildiği gibi bir kısım Alevilerin kendilerini İslam dairesi dışında görmelerinden ve Aleviliği farklı bir inanç olarak değerlendirmelerinden ileri gelmektedir. Bu konu ile ilgili geniş inceleme *Günümüz Aleviliği* başlıklı bölümde yapılacağından, tartışma burada derinleştirilmemiştir.

Yapılan saha çalışmasında, üç tip cenaze erkânı olduğuna şahit olunmuştur. Birincisi; ikrarsız olan ve bir ocakzade ile herhangi bir bağı olmayan, inanca yabancı, Alevi aileden gelen ancak kendisi bu inanç dairesi içinde olmayan bireylerin; müteşerri İslam çerçevesinde bir hocanın kıldırdığı cenaze namazı ile camide gerçekleştirilen cenaze hizmetidır. İkincisi, İslam dairesi dışında olduğunu belirten ama kendisini Alevi olarak tanımlayan ve yolun esas cenaze erkânının bağlama ile yapıldığını savunan kişilerin cenaze erkânıdır. Üçüncüsü; ikrarlı ve geleneksel Aleviliği bir şekilde yaşatmaya çalışan Aleviler'in, dedeleri ile birlikte yürüttükleri dört ya da beş tekbirle yapılan cenaze duasının okunmasıyla icra edilen cenaze erkânıdır.

Yapılan saha çalışmasında pirin yani dedenin cenaze hizmeti görmekle mükellef olmadığını belirten dedeler olmuştur (KK28, KK34). Onlara göre bu hizmeti, topluluk içinde cenaze hizmetlerini öğrenmiş kişiler yapmalıdır. Dede cenaze esnasında yalnızca, bu işlemler yapıldıktan sonra helallik almada ya da gülbank okumada görevlidir. Ancak bunun aksini uygulayan ocaklar da vardır. Örneğin Hozat bölgesinde bulunan Sarı Saltık Ocağı dedeleri, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze erkânının yürütülmesi ve sırlamada etkin görev almaktadırlar.[81]

[81] Yalçın Çakmak (2012), ''Tunceli- Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik: Tarih-İnanç ve Doktrin- Ritüel'', Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Geleneksel Alevilik çizgisinde olan Aleviler, cenaze erkânlarının Sünnilikteki gibi olmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Türkan Öztürk Ana, konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır; *Ben istersem cenaze namazı kılarım. Annem benim mürşidim. Benim Kerbela'dan döndüğüm gün annem vefat etti. Cenaze Ankara'daydı. Uçakla Ankara'ya gittim ama cenazenin yıkanmasına yetişemedim. Anneme Kerbela'dan kefen de getirmiştim. Neyse mezara gittik. Getirdiler, annemizi musalla taşına koydular. Bir hoca geldi, okudu. Dört tekbirle namazı kıldırdı. Namazda duada hiç ehlibeyti okumadı, anmadı. Ben erkeklerin en arkasındaydım. İçimden Ebruşim Anne bana dedi ki 'Sen niye orada durdun da bir şey demedin.' Şimdi geldim, cenazenin üzerine. Dedim: 'Hoca Efendi, sen niçin bu seyyide hanımın üzerine ehlibeyti okumadın?' O da: 'Ben güzel dualar okudum.' dedi. Ben de ben senin okuduklarına kötü demiyorum dedim, döndüm cemaate 'Açın gardaşlar ellerinizi!' dedim. Ben orada on iki imamlara salavatlar getirttim. Dua ettim üstüne. En son 'Allah'ım ben bu Ebruşim Anne'yi sana misafir gönderiyorum. Onu şanına yakışır şekilde kabul et.' dedim. Duayı herkes beğendi. Kadınlar ağladılar, erkekler çok beğendi. Kerbela'dan getirdiğim kefeni mezarın içine serdiler, cenazeyi üstüne indirip kefeni üzerine sardılar. Sonra telkini de sen ver dediler. Sofra duası da et dediler. Yani gerekirse namazı da kılarım. Dedemin yolu olan İmam Cafer mezhebince yaparım bunu. Bana yakışan da budur, onlar benim ceddim.* (KK57). Burada Sünni hocanın yaptığı hizmete karşı çıkış sebebi özellikle on iki imamın adının, edilen duada geçmemesinden kaynaklanmaktadır.

Naime Nayman Ana ise cenaze erkânı hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: *Cenaze erkânı halka en açık şekilde yapılan erkândır. Bizler zamanla bu erkânların, Sünnilere yaranmak adına asimilasyona uğradığını anladık. Alevilikte, Sünnilikte olduğu gibi bir namaz ya da dua yoktur. Canın tabutu ortaya alınız, dua insanlarımızın anlayacağı dilde yani Türkçe edilir, canın başında deyişler okunur. Bu bağlama çalmayı ben ailemde görmedim ama dediğim gibi Sünnilerden çekindiklerinden ya da unuttuklarından yapmamışlar. Bizce esas olan budur. Çünkü korkmuşuz bu konuda, çünkü herkese açıktır.*(KK42). Burada da esas Alevi cenaze erkânının, bağlama eşliğinde deyişler söylenerek yapıldığı, şekil olarak müteşerri forma benzeyen bir erkânın Alevilikte olmadığı, şu an şekil olarak Sünnileşen erkânın bir asimilasyonun ürünü olduğu, bunun da sebebinin cenaze erkânının herkese açık alanlarda

yapılmasından ileri geldiği belirtilmektedir. Türkiye'de bu anlamda yürütülmüş bir cenaze erkânı da sanatçı Arif Sağ'ın eşi, Yıldız Sağ için yapılan cenaze erkânıdır. Bu erkânda bağlama eşliğinde deyişler söylenmiştir. Hatta Arif Sağ'ın oğlu Tolga Sağ, annesinin tabutu başında bağlama çalarak deyiş söylemiştir.[82] Bağlama eşliğinde deyiş söyleyenlerden başka bir zakir de şu anda Hacı Bektaş Çelebisi olan Veliyettin Hürrem Ulusoy Efendi'nin dikme baba olarak görevlendirdiği *Dertli Divani* mahlaslı Veli Aykut'tur.[83]

Sevim Yalıncakoğlu Ana ise konu ile ilgili; *Cenaze erkânları, komşuların, komşu köylerin yani dışardan olan insanların çok fazla olduğu erkânlar. İçine kimin karıştığını bilmediğin şeyler… Görgü cemi gibi değil. Cemde gözcü var, kapıcı var bilirsin kim kimdir. Ama cenaze öyle değildir. Bu anlamda bizde çok fazla takiyye var. Cenaze gömüldükten sonra eve gelinir ve evde deyiş okunur. Temeli olmayan inanç, bizim içimize sokulan bazı hurafeler asla yer bulamayacaktır. Benim dayım Hakk'a yürüdü. Vasiyet olarak; 'Normal erkânı yürütün, sonra da şu şu deyişleri okuyun.' demiş. Normal erkânı yürüttük, abim komşu hakkı aldı, yani evin kapısında hak alındı. Sonra meydana yani cem evine getirttiler. Ağuçan dedeleri geldi. Arada Arapça cümleler kurdular. Kimse buna tepki vermedi. Sağa selam, sola selam. Namaz kılındı yani. Sonra babalarının vasiyetini söyledi kuzenlerim. Hangi deyişleri istediğini de söylemiş. Biri de 'Ne çare ayrılık zamanı geldi' isimli deyişti. Sonra Ağuçanlı Hüseyin Dede geldi. O deyişleri söyledi. Kırıldı insanlar. Herkes mest oldu. İşte hakiki erkân oydu. O zaman sırladık aslında. Yol kendinden olmayan şey uygulandığında, uygulamadan almanız gereken o hissi, size vermiyor. Yolun böyle bir gücü var. Bu inançla alakalı. Alevilik kültürdür, Alevilik şu, bu, falan... Bunlar boş. Alevilik bir inançtır. Bunun dışındaki tüm yakıştırmalar yanlıştır ve yol içinde kendisine yer edinemez.* (KK49) şeklinde açıklama yapmıştır.

1939 Erzincan doğumlu, Baba Mansur Ocağı dedesi Seyit Derviş Tur, yazdığı *Erkanname* adlı kitapta, *Cenaze Namazının (Erkânının) Kılınması* başlıklı bir bölüm açmıştır. Bu bölümde, erkânın dört tekbirle olduğunu, bazı yörelerde ellerin bağlanırken bazı yörelerde dara durulur gibi sağ elin göğüste tutulup sol elin yana

82 Görüntü örneği olarak: https://www.youtube.com/watch?v=j2vleVpIoyU

83 Veli Aykut aynı zamanda, UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında, 2008 yılında, yaşayan insan hazinesi seçilmiştir. http://www.unesco.org.tr/Pages/184/19

salındığını ve ayakların mühürlendiğini[84] belirtmiştir. *Bismillahirrahmanirrahim, Bismişah Allah Allah, er veya bacı niyetine yüce Allah için salâta, Hz. Muhammet ve onun soyu için salavata, Hakk'a yürüyen meyyit için durdum duaya, uydum on iki imama* şeklinde niyet edildiğini, birinci tekbirden sonra Allah'ın birliğinin tastik edildiğini, şükür ve sena edildiğini; ikinci tekbirde, Hz. Muhammet'in peygamberliğine iman edildiğini; üçüncü tekbirde, ehlibeyte salat ve selam verip dua edildiğini, dördüncü tekbirde ise meyyit için dua edildiğini belirtmiştir(Tur, 2012: s. 713-716).

Kantarma yöresi dedeleri cenaze erkânında Kur'an okurken, bunun Arapça olmak zorunda olmadığını belirtmişlerdir. Cenazede dua okunurken Sinemilli dedelerinin *'Hayrin min Allahu Teala, şerrin enfüsehum'* yani ''*hayır Allah'tandır, şer ise kendi nefsimizdendir"* ibaresini kullanarak, Allah'tan insanlara şer gelmeyeceğini vurguladıkları kaydedilmiştir. Cenaze namazında abdest almak zorunda olunmadığı, zaten Alevilik'te su ile alınan bir abdestin olmadığı vurgulanmıştır. Yapılan bu işleme cenaze namazından çok, cenaze erkânı demek gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte bazı cenazelerin tabut ile gömüldüğü,[85] yanlarına su şişesi, ölen kişinin sevdiği bir eşya ya da bir şişe içki konulduğu da kaydedilmiştir. (Aras, 2019: s, 423-440).

Yapılan saha araştırması ve yazılı kaynak taramasında tespit edilebildiği kadarıyla Alevilik'te tek tip bir cenaze töreninin olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Burada *yol bir sürek binbir* tabirinin etkili olduğu söylenebilir. Ancak esas farklılık sebebi, günümüzde farklı kültürlerle tanışan Aleviliğin (Avrupa'ya yapılan göçler neticesinde Hristiyan kültürü ile kurulan yoğun ilişki, sol ve diğer siyasi fikirlerin dernekler aracılığı ile Alevilik içerisine nüfus etmesi vs.) zamanında kurumsallaşamamasıdır. Bu anlamda standardın oluşabilmesi için buyruk ve erkânname yazmalarının edisyon kritik şeklinde neşredilmesi gerekmektedir. Görgü- musahiplik, pir-talip-mürşit ilişkisi hemen hemen bütün ocaklarda birbirine çok yakın uygulamalara sahipken cenaze erkânında böyle bir benzerliğin olmadığı gibi

[84] Ayağı mühürlemek, sağ ayağın başparmağını, sol ayağın başparmağı üzerine koymaktır.

[85] Tabut ile defin geleneğinin Malatya Darende ilçesine bağlı eski adı Engüzek, yeni adı Ağılbaşı olan Alevi köyünde de uygulandığı bilinmektedir (KK44). Ayrıca Tahtacıların, mevtayı mezara koyarken yatak, yorgan, yastık, çiçek, havlu koydukları da bilinmektedir. Bakınız: Şeref Uluocak: ''Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde 'Hakka Yürümek' '', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 71, 2014, s. 55-82.

birbirine taban tabana zıt düşüncelerin olması, bu anlamda bir standardın oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

1.5.6. Gülbank

Gülbank sözcüğü, Farça *gül* ve *bang* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur; gül, *sözlükte kokulu çiçek,* bang *ise ses, avaz gibi anlamlara gelmektedir. Gülbank ise tekkelerde toplu olarak ezgili bir tarzda okunan dua, şarkı veya teklil; mektebe yeni başlayan çocuğun kapısı önünde okunan dua* gibi anlamlara gelmektedir (Parlatır, 2006: s.531).

Alevi ve Bektaşiler 'de ibadet bağlamında uygulanan ritüellerde, günlük hayat içerisinde belli zamanlarda (sabah, akşam…), lokma niyetiyle yapılan saçıların sunumu esnasında olmak üzere çok farklı gülbank örnekleri bulunmaktadır.

Bu konuyu anlayabilmek için Alevilikte dua kavramının ifade ettiği anlama bakılması gerekmektedir. *İmam Cafer Buyruğu'nda* zikredilen gülbangler şu şekildedir; cem sonunda okunan büyük gülbang, dar gülbangi, sofra gülbangi, sabah gülbangi, akşam gülbangi, uyku gülbangi, tığbend gülbangi, hak hayırlısı gülbangi, eşik gülbangi, ayrılış gülbangi, yeni ay görüldükte gülbank, sitemi çelik gülbangi, tekbiri tac, tıraş tercümanı, teslim tercümanı, saki gülbangi, yol gülbangi, ikrar tercümanı, meydan gülbangi, telkin tercümanı, cem dağılma gülbangi, tercüman-ı çerağ, tercüman-ı lokma, ikrar aldıktan sonra dar gülbangi, tercüman-ı özürdar, tercüman-ı teslim-i celil, tercüman-ı nefir.(Vaktidolu, 2012: s.291-306).

Yukarıda adı sayılan dua mahiyetindeki gülbanklerin dili Türkçedir. Alevilikte, kişinin anlamadığı dilde birtakım şeyleri tekrarlaması karşılık görmemiş, bunun yerine anadilde ibadet edilmesi telkin edilmiştir. İzlenen cemlerde de Fatiha ve İhlas surelerinin, cem başlangıcında, Türkçe meallerinin okunduğuna şahit olunmuştur. [86] Bazı yörelerdeki Kürt- Zaza Alevilerinin (Sivas, Çorum) de cemlerde Türkçe ibadet ettiği kaydedilmiştir. (R Yıldırım, 2018: s.262.). Pazarcık yöresinde yapılan bir alan araştırmasında da benzer sonuçlara varılmıştır. Sinemilli dedelerinden alınan bir dua kaydında, duanın Türkçe olduğu görülmektedir. (Aras, 2019: s, 449-452).

[86] 12.09.2019 tarihinde Karaacahmet Sultan Dergâhında gerçekleştirilen Muharrem Cemi.

Gerçek adı Hıdır Gürel olan ve Aleviler arasında özellikle, Sarız ve Pazarcık yörelerinde İbreti Baba olarak bilinen şair, iki ayrı şiirinde Türkçe dua ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır;

Arapça duaya değiliz mecbur
İster Müslüman bil, istersen gâvur
İnsanı hor görmek en büyük kusur
Buna inanmışız münkir değiliz[87]

Benden sorma abdest namaz
Sabırlı ol hele biraz,
Arapçam çok kısa, pek az
Safi Türkçedir lisanım.[88]

Ayrıca alan araştırması esnasında Hacı Bektaş Veli Ocağı Postnişini Sefa Ulusoy Efendi'nin, kendisine dualaması için verilen elmayı, eline alıp yalnızca '*Allah, Muhammet, Ali'* dedikten sonra talibe geri verdiği gözlenmiştir. Ulusoy'un sonrasında *''Bana dua et diyorlar, ben Arapça bilmem, Allah, Muhammet, Ali demekten başka dua da bilmem.* "(KK46) dediği kaydedilmiştir.

Sevim Yalıncakoğlu Ana, annesinin gelen taliplere; ''Kazan, belan, derdin, çorun Kaf Dağı'nın ardına gitsin, bir daha da gelmesin. Ya Allah ya Muhammet ya Ali.''*(*KK49) şeklinde dua ettiğini belirtmiştir.

İbadet esnasında okunan gülbanklerin *Buyruk*'ta kayıtlı olanları standart olmakla birlikte, kişilerin günlük hayatın içerisinde okudukları gülbangler için çeşitlilik söz konusudur. Kişiler kendi dillerinde, içlerinden geldiği şekilde dua etmektedirler. Nitekim Kur'an'da da vahiy ile muhatap olan ilk topluluğun ırki olarak Arap olmasından ötürü, Kur'an'ın Arapça indirildiği ifade edilmektedir.[89] Bu anlamda Aleviliğin ibadet dilinin büyük oranda Türkçe olduğunu söylemek mümkündür.

87 http://www.ibreti.net/siirleri/140-s126 (Erişim: 06.02.2020) [88]http://www.ibreti.net/siirleri/136-s122 (Erişim: 06.02.2020)

[89] Konu ile ilgili ayetler için bakınız: Nahl suresi 103. Ayet, Şuara suresi 192-195. Ayetler, Ta-Ha Suresi 113. Ayet, Zümer Suresi 28. Ayet, Fussilet Suresi 3. Ayet.

1.6. ALEVİLİKTE TOPLUMSAL KURUMLAR VE OCAK KAVRAMI

1.6.1. Ocak

Ocak kelimesi TDK tarafından, ‘‘*Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer; ev, aile, soy; halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile.* ’’[90] şeklinde tanımlanmaktadır. Sözcüğün etimolojisi ise; *Eski Türkçe’de odak/ ocak ateş yakılan yer, ev yuva anlamlarına gelmektedir.*(Eyüboğlu, 1988: s.235). Gülensoy ise kelimenin etimolojik açıklamasını; *ateş yakmaya yarayan pişirme, ısınma, ısıtma gibi amaçlarla kullanılan yer; ateş, eski ve soylu ail*e şeklinde yapmaktadır.(Gülensoy, 2007: s.610). Yuakrıdaki açıklamalarda sözcüğün Türkçe olduğu belirtilmektedir.

Alevi terminolojisinde ise ocak kelimesi en basit anlamıyla, dedenin soyuna verilen isimdir. Ocak ailesine mensup olan kişiye ocakzade denir. Soyun kutsallığının sebebi ise soya adını veren inanç ulusunun (Baba Mansur, Ağuçan, Şücaettin Veli, Hıdır Abdal, Hubyar Sultan, Hacı Bektaş Veli, Şah İbrahim Veli, Güvenç Abdal vb.), on iki imam kanalı ile Hz. Muhammet’e ulaşan bir soy zincirine sahip olmasıdır. Yani ocak adı verilen aileler ‘*Seyid-i saadat evlad- resul*’ olarak tanımlanmaktadır.

Ocakların kökeni hakkında iki görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ocak mensuplarının yani dedelerin, İslamiyet öncesi dönemdeki kam ve şamanın devamı niteliğinde olduklarıdır. Buna dayanak olarak şamanlığın babadan oğula geçmesi, ayini şamanın yönetmesi ve şamanın hastalıkları iyi etmesi gibi uygulamalar delil getirilmektedir. Ocakların kökenine dair ikinci tez ise, ocak adı verilen ailelerin, göçebe aşiretler içerisinde yönetici aile olduğu ve yönetici ailenin başındaki kabile şefinin de zamanla dedeye evrildiği yönündedir. Bu görüşe ise dedenin topluluk içerisinde kanun uygulayıcısı olduğu ve İslamiyet öncesi bazı kurban törenlerine şamandan ziyade kabile şefinin iştirak ettiği şeklindeki bilgiler delil getirilmektedir.[91]

---

90 https://sozluk.gov.tr/ (Görülme: 15.02.2020)

91 Tartışmanın ayrıntıları için bakınız: Haşim Şahin,‘‘Ocak’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, 2007, İstanbul, s. 316,317. Ahmet Yaşar Ocak,‘‘Selçuklular Osmanlı ve İslam’’, 1. Baskı, İstanbul, 2017, s.69, s.85, s.96. Mehmet Çeribaş, Serkan Köse, ‘‘Alevi İnanç Siteminde Dedelik Kurumu’nun Menşei Meselesi ve Dedelik Kurumuna Dair Yeni Değerlendirmeler’’, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 22, 2018, s. 13-27. Cenksu Üçer, ‘‘Alevi Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi’’ e- Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, 2019 s. 353- 402.

Saha araştırması boyunca görüşülen dede ve anaların tamamının, kendilerini soy olarak Hz. Muhammet'e dayandırdıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çoğu dede ve ananın kendisini ırki anlamda Türk olarak ifade ettiği kaydedilmiştir. Yukarıdaki yazılı kaynak verileri ve sözlü kaynak taraması sonucunda edinilen bilgiye göre seyitlik, sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilebilir. Çünkü özellikle sözel tarih bilgisi olarak sürekli ifade edilen '*Aslımız Horasan'dan gelme.*' ifadesi, soyların Asya kökenli olduklarını göstermektedir. Soyların seyitlik iddialarının doğruluğu ya da yanlışlığı, tarih biliminin konusu olup doğru bilgiye ancak seyitlik iddiasında bulunan ailelerin ellerinde (varsa) mevcut olan şecerelerin incelenmesi sonucunda ulaşılabileceği bilinmektedir.

Çalışmanın alan araştırmasına dayalı bir halk bilim çalışması olması, kaynak olarak sahada erişilen sözel kaynakları temel almayı esas kabul etmektedir. Bu noktada ocakzade olan kaynak kişilerin kendilerini *evlad-ı resul* olarak nitelendirdikleri kaydedilmiştir.[92] Ayrıca talip olarak nitelenen ve ocakzade olmayan Alevilerin oluşturduğu grup da bağlı oldukları ocakların, peygamber soyuna dayandıklarını ifade etmişlerdir.

Alevilik, inancın temeli olarak bu ocaklara bağlanmayı esas almaktadır. Çünkü ehlibeyte bağlılık, günümüzde onların devamı olan bu ocak ailelerine bağlanmakla mümkün olmaktadır. Bu anlamda ocağa bağlılık, inancın olmazsa olmazıdır. Virani Risalesinde bu durum ''*Eğer ateşe yanmamak dilersen Ali evlad-ı Ali'ye ikrar eyle ve her kim eylemezse cennet ehli değildir. Surette insan manada hayvandır''*(Virani, 1998: s.325) şeklinde ifade edilmiştir.

Alevi ocaklarının sayısı bilinmemekle birlikte, kendi içlerinde hiyerarşik bir sistemleri olduğu bilinmektedir. Bunların en üstünde mürşit ocakları bulunmaktadır. Mürşit ocaklarına bağlı pir ocakları vardır. Talipler de bu pir ocaklarına bağlıdırlar. Ayrıca pir ocakları arasında musahiplik ilişkisi bulunmakta olup bunların tarihsel süreçte birbirleri ile olan ilişkisi girift bir yapı teşkil etmektedir.

Hamza Aksüt, ''Aleviler, Dede Ocaklarının Toplulukların ve Yerleşimlerin Tarihi'', 4. Baskı, Ankara, Yurt Yayınları, 2012, s 13-53. Rıza Yıldırım, ''Geleneksel Alevilik İnanç İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek'', 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 227- 253, Fuzuli Bayat, ''Türk Mitolojik Sistemi'', Cilt 1, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015, s. 187.

[92] KK34, KK28, KK30, KK7, KK21, KK51, KK33, KK40.

1.6.2. Mürşit

Mürşit (Ar. rüşd>mürşid) sözcüğü ‘‘*doğru yolu gösteren kılavuz rehber, müritlere tarikatı öğreterek tasavvuf yolunu öğreten tarikat şeyhi, gafletten uyandıran akıl öğreten’’* gibi anlamlara gelmektedir. *(*Parlatır, 2006: s.1189). Alevilikte mürşit, en üst dini kişiliği yani Hz. Muhammet’i temsil etmektedir. Bu durum bir deyişte

‘‘*Yolumuz on iki imama çıkar*
Mürşidim Muhammet Ahmed-i Muhtar
Rehberim Ali’dir sahihib (i) zülfikar
Kulundur Şahîya divana geldim. ’’[93] şeklinde ifade edilmektedir.

Ayrıca mürşitlik makamı, cemde on iki hizmetten biri olup mürşit postu Hz. Muhammet’e tahsis edilmiştir.[94] Buna mukabil mürşitlik makamının Hz. Ali’ye ait olduğunu savunanlar da vardır. Son dönem Bektaşi babalarından Yusuf Fahir Baba mürşitliğin Hz. Ali’nin makamı olduğunu, Hz. Muhammet’i tarikat anlamında Hz. Ali’nin irşat ettiğini ifade etmektedir.[95] Bektaşilikteki on iki hizmet postu, Aleviliktekinden farklı olup burada Horasan postu olarak nitelendirilen en üst düzey postta, Hacı Bektaş Veli oturmaktadır (Öz, 1997: s. 227). Pir Sultan Abdal da bir şiirinde mürşidin Hz. Ali olduğunu ‘‘*Muhammet dinidir bizim dinimiz/ Tarikat altından geçer yolumuz/ Hem Cibril-i Emin’dir rehberimiz/ Biz müminiz mürşidimiz Ali’dir.*’’(Bezirci, 2010: s. 269) ifade etmektedir.

Bir mürşide bağlanmak, yolun en temel gerekliliği olarak ifade edilmektedir. Yazılı kaynaklar incelendiğinde bu durum çok açık bir şekilde görülmektedir.

Noksani bir şiirinde mürşide bağlılığı ‘‘Mürşid-i kâmile yetip canı başı teslim eden/ Varını mahv eyleyip hem şirk-i tuğyandan geçer.*’’* (Noksani, 1997: s.23) şeklinde ifade etmektedir. Sıdkî Baba da bir deyişinde ehlibeyte bağlılık ile ilgili ‘‘Velakün denildi hakkında ayet/ Niçin fark etmezsin ey şeytan siyret/ Evlad-ı Ali’ye eylemez biat/ Bir kişinin aslı Mervan olursa” *(*Altınok, 2013: s.46) dörtlüğünü söylemektedir. Şah Hatayi de bir deyişinde ‘‘Sufi olmaz bir kişi kim gelli vardur safı

---

93 http://www.turkuler.com/sozler/turku_nurhak_semahi.html Deyişin müzikal performansı için bakınız: https://www.youtube.com/watch?v=NrpW6LtEdkI (Görülme: 15.02.2020)

94 http://www.aleviislamdinhizmetleri.com/pages/haftalik-sohbet/58/--ayn%E2%80%99ul-cemde-on-iki-hizmet (Görülme: 15.02.2020) https://karacaahmet.org.tr/kutuphane-detay/6/alevilikte-12-hizmet (Görülme: 15.02.2020)

95 Yusuf Fahir Baba (Haz. Kahraman Özkök), ‘‘Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum’’, 1. Baskı, İstanbul, Revak Yayınları, 2016, s. 84.

yoh/ Mürşidün elini tutmaz kelbinin insafı yoh. ” (Cevanşir ve Necef, 2006: s.207) diyerek mürşide bağlı olmayanın, insafının olmadığını belirtmektedir.

Alevi ocakları içerisinde hangi ocakların mürşit ocağı olduğu net olarak cevaplanamamaktadır. Bunun sebebi ocakların birbiri ile olan hiyerarşik yapısının ve ocaklar arası bağların kesin olarak çözülememesidir. Hüseyin Dedekargınoğlu mürşit ocağı için ‘‘Bir ocağa bağlı pir ocağı yoksa, o ocak mürşit ocağı değildir. Ayrıca bir ocağın görgüsü başka ocaktaki bir dede tarafından yapılıyorsa yine o ocak, mürşit ocağı değildir. Bu anlamda Anadolu’da mürşit ocağı olarak, Dedekargın, Hacı Bektaş, Ağuçan ve Baba Mansur ocakları sayılabilir. Bizim ocaktan örnek verirsek, Dedekargın mürşit ocağıdır, bizim ocağımıza bağlı pir ocakları ise, Şah İbrahim, Ali Seydi, Garip Musa Ocaklarıdır.’’ değerlendirmesini yapmıştır. Naime Ana da kendi ocakları ile ilgili ‘‘Ben Musa-i Kazım ocağındanım. Mürşit ocağımız Hacı Bektaş’tır. Her sene görgümüz yapılır. Veliyeddin Efendi’m gelirse o yapar yoksa onun vekili olarak gelen, misal Dertli Divani, o yapar. ” bilgisini vermektedir.

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında piramidal olarak düşünebileceğimiz Alevi toplumsal yapısının, en üstünde mürşit ocakları vardır. Bu kurum günümüz adalet sistemi düşünüldüğünde yargıtaya tekabül etmektedir. Pirin karar veremediği ya da danışma ihtiyacı duyduğu konular hakkındaki kararları, mürşit vermektedir. Bu anlamda yargı sisteminin en başında mürşit bulunmaktadır ve mürşit ocakları en üst yargı organlarıdır.

1.6.3. Pir

Pir kelimesi TDK güncel sözlükte; *Yaşlı, koca, ihtiyar kimse; bir tarikat veya sanatın kurucusu, herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse”*[96] gibi anlamlara gelmektedir. Farsça sözlükte ise pir sözcüğü; *yaşlı, ihtiyar, koca; mürşit, şeyh; Zerdüşt din adamı, meslek öncüsü; İsmaili mollası”* gibi anlamlara gelmektedir (Kanar, 2016: s.391).

Yapılan saha araştırmasında özellikle Kürt Alevilerin ocakzade mensubu erkeklere *pir*, Türkmen Alevilerin ise aynı zümreye *dede* dedikleri kaydedilmiştir.

96 https://sozluk.gov.tr/ (Görülme: 15.02.2020)

Pirin ya da dedenin görevi, talibin her türlü dini hizmetini görmektir. Görgü, ikrar, yer yer cenaze gibi ritüel arz eden uygulamaları gerçekleştirmenin yanı sıra; hastalara dua etmek, teberik vermek, lokma (yiyince şifa bulunacağına inanılan yiyecek cinsi her şey) vermek gibi pratikleri de uygulamaktadırlar. Ayrıca sağaltım işlevleri de pirin görevleri arasında sayılabilmektedir

El ele, el hakka düşüncesinde, talibin verdiği ikrar vasıtasıyla onu Güruh-ı Naci'ye ulaştıracak olan aracı pirdir. Yola yani bir anlamda pire ikrar verilmeden Alevi olmak mümkün değildir. Güruh-i Naci, *kurtuluşa ermiş topluluk* anlamına gelmektedir. Peygambere atfedilen bir hadiste, ''Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunlardan biri hariç diğerleri ateştedir.''[97] denildiğine inanılmaktadır. Bu hadis neredeyse tüm İslami fırkalar tarafından kabul görmüş ve her fırka kendisini kurtuluşa eren fırka olarak nitelendirmiştir. Alevilik de bu anlamda kendini Güruh-ı Naci olarak görmekte, bu düşünce nefeslerde ve deyişlerde çok sık dile getirilmektedir. Davut Sulari bir deyişinde; *Kemerbest bağlamış başında tacı/ Kulağında küpe güruh-ı naci/ Gönül bir Kabe'dir yap da ol hacı/ Davut Sulari de nişan eylesin* demektedir. Burada kulaktaki küpe ile Bektaşi dervişlerin mücerretlik nişanı olarak taktıkları mengüşe bir atıf olmakla birlikte, bunu takanların da Güruh-ı Naci'den olduğu ifade edilmektedir. Sıdkî Baba da bir deyişinde; *Şavk verir hüsnünde nur-ı müebbed/ Beni haşim güruh naci ced be ced/ Ali meşreb, nesl-i âl-i Muhammed/ Kutuptur meclis-i irfanımızda* (Altınok, 2013:s.37)demektedir. Burada Ben-i Haşim'in ceddi olarak Güruh-ı Naci gösterilmektedir. Alevi tahayyülünde Güruh-ı Naci, ümmetin kurtuluşa eren fırkasından ziyade, erenlerin, velilerin, peygamberlerin geldiği soyu nitelemektedir. Bu düşünceye göre Âdem ile Havva'nın evliliğinden tüm insanlığın dünyaya geldiği; Şit Peygamber ile Naciye adı verilen hurinin evliliğinden ise peygamberlerin ve onların soylarının türediğine inanılmaktadır. Yakın dönemde özellikle Erzincan- Tunceli bölgesinde ünlenmiş, kerametleri olduğuna inanılan, Hacı Kureyş Ocağına mensup, Başköylü Hasan Efendi (1896-1973) *Hakk'ın Emri Rızası* adlı eserinde bu miti, *İki ana yol vardır. Bir Naciye'dir bir de Havva'dır. Dünyada olup biten bütün iyilikler ve kötülükler ana yolundan ispat olur… Havva Âdem'i*

[97]Hadis hakkında mütalaa için banınız: Ahmet Keleş, ''73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme'', Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 5/3 (Ocak 2005), s. 25- 46. Kadir Gömbeyaz, ''73 Fırka Hadisinin Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Fırkaların Tasnifine Etkisi'', Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4/2 (Haziran 2015), s.147-160.

kandırdı ve kendine tabii ettirdi. Allah'ın verdiği emri bozdu. Bu nedenle sürgün olarak dünyaya geldiler, kötülüklerin başı Havva'dır. Emirle gelen Naciye'dir. Naciye ile Şit Hakk'ın rızasını kazanmıştır. (Hasan Efendi, 2017: s.29) şeklinde anlatmıştır. Bu noktada bir açıklama yapan ve Hasan Efendi'nin taliplerinden olan Hıdır Çetin, *Naci ile Naciyenin evliliğinden erenler evliyalar dünyaya gelmiştir. Âdem ile Havva'nın evliliğinden ise tüm insanlar gelir. Naciye'nin soyunun amacı Havva'dan olan çocuklara yol göstermektir. Naci yani Şit'in cennetteki adı Hz. Ali, Naciye'nin ise Hz. Fatıma'dır. Bu nur süzülüp onlardan zuhur etmiştir.*[98] ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere ehlibeyt soyu yaradılışın en başında, diğer insanlardan ayrılmış ve yol göstericilik ile görevlendirilmişlerdir. Bu meyanda 'Ehlibeyte yani Güruh-ı Naci'ye biat edenler kurtuluşa erecektir.' düşüncesi ile Aleviler, bu soydan olduklarına inandıkları pirlere ikrar vermişler ve diğer insanlardan kendilerini ayrı tutmuşlardır.

İslami literatürde, Kur'an'daki bazı surelerin başında müstakil olarak bulunan harfler huruf-ı mukattaa olarak isimlendirilmektedir. Bu harflerin ne anlama geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bazı ocaklara mensup dedelerin ellerinde bulunan hilafetnamelerde, '*Sıratu 'Aliyin Hakkun, numsikuhu'* ibaresi bulunmaktadır. Arapça olan bu ibarenin Türkçe anlamı, *Ali'nin yolu haktır ve biz ona tutunuruz*, şeklindedir. (Stump Karakaya, 2016: s.99). Huruf-ı Mukattaa olarak nitelendirilen harflerden müteşekkil olan bu ibare, Ali'ye bağlılığın Kur'an'ın emri olduğu yönündeki iddiayı destekleyen bir kanıt olarak sunulmaktadır. Buyruk adlı eserde pirliğin Muhammet-Ali'den kaldığı ve onların soyundan gelenlerle devam ettiği, talibin asli görevinin bunlara bağlanmak olduğu ifade edilmektedir. (Vaktidolu, 2013: s.27).

Esas itibariyle bu yapı Aleviliğin kısmen sınıflı bir toplumsal yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi talibin görevi kutsal olan ve dolayısıyla kendisinden farklı olan bu aile ya da ailelere, ikrar bağı ile bağlanmaktır. Ocakzadeye bağlanmayan talip, Alevi olamayacağı gibi, manevi anlamda kurtuluşa da eremeyecektir. Ayrıca kutsal soyun bozulmaması için ocakzade ile talip evliliği son dönemlere kadar sıkı bir yasak teşkil etmektedir. Ocakzadeyle

98 https://www.youtube.com/watch?v=B4FocvNV7aw (Görülme:15.02.2020) Güruh-ı Naci Menkıbesi için ayrıca bakınız R. Yıldırım, 2018, a.g.e, s.355-365. Yüksel, a.g.e, s.125-134.

ocakzade, taliple talip evlenebilmektedir. Hatta mürşit ocaklarından özellikle Hacı Bektaş Ocağı evladı olarak kabul edilen Ulusoy ailesi, yakın döneme kadar sürekli kendi içinde evlenmiştir. (Yıkmış, 2014: s. 193- 206). Bu evliliğin çok önemli olduğunu söyleyen Sultan Kümbet Ana bu konuda; ‘‘Veliyettin Efendim ile Fitnat Ana’m ikisi de Ulusoy’dur. Yani onlara gelene kadar soy hiç bozulmamış. Kaynak hiç bozulmamış” demiştir.

Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir başka husus, ocakzadelerin soylarını İmam Hüseyin’e dayandırmalarıdır. Saha araştırasında kendini İmam Hasan’a dayandıran bir ocağın bilgisine ulaşılamamıştır. Alanda görüşülen bir dede bu durumu ‘‘Hz. Ali ölmeden evvel, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’i yanına çağırır. Öldükten sonra kendisini yıkamalarını, kefenlemelerini ve bir tabuta koymalarını vasiyet eder. Çölden yüzü peçeli bir Arap’ın gelip cenazesini götüreceğini söyler ve ona kim olduğunun sorulmamasını ister. Hz. Ali ölünce dedikleri yapılır ve yüzü peçeli olan bir Arap gelerek tabutu deveye yükler ve yola koyulur. Hz. Hasan dayanamaz, Arap’ın peşine düşer ve önünü keser. Arap’a yüzünü açmasını söyler. Arap yüzünü açınca Hz. Hasan, karşısında Hz. Ali’yi görür. Hz. Ali ona ‘Sözümü dinlemedin, sırrımı faş ettin, sana pirlik yoktur, pirlik Hüseyin’e kalmıştır’ demiştir.’’(KK34) şeklinde açıklamıştır.

Pirler, mürşitten aldıkları icazetname ile göreve başlamaktadırlar. Kendi taliplerinin görgülerini yaparak, talibin kendilerinden istedikleri hizmetleri görmektedirler. Özellikle cemde, hâkim vasfını taşıyan pirler, talip ile mürşit arasında bir bağ durumundadırlar. Pirler yaptıkları hizmetin karşılığı olarak *hakkullah* denen bir ücret almakta, bunun bir kısmını kendileri için ayırırken diğer kısmını mürşide teslim etmektedirler. Ayrıca pirler, kendi görgüleri yapılacağı zaman kendi hakkullahlarını kendi pirleri olan mürşitlerine vermektedirler. Hacı Bektaş’taki mürşide verilen bu ücrete *kara kazan hakkı* denmektedir. (KK42, KK51).

1.6.4. Talip

Alevilikte toplumsal sınıf piramidinin en altında talipler bulunmaktadır. Talipler, ocakzadelere ikrar bağı ile bağlanan kalabalık insan topluluklarıdır. Bir talibin hangi ocağa bağlı olacağı doğduğu gün itibariyle bellidir. Çünkü talip- pir bağının kökü çok eskilere dayanmakta olup talibin isteğine göre değişememektedir. Talibin mensup olduğu soy, bağlı olduğu ocak soyunu da belirlemektedir.

Anadolu'da aynı köyde farklı ocaklara mensup taliplerin bulunması, bağlı bulunulan ocağın önceden belli olduğunun göstergesidir. ''Aynı köyde yaşayıp farklı ocaklara mensup olan talipler ancak kendi bağlı bulundukları ocakzadeler tarafından görülürler ve bu görgü cemine diğer ocakların talipleri alınmaz.''[99] Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde zorunlu iskâna tabii tutulan aşiretlerin parçalanarak iskân edilmesi durumu söz konusudur. (Ocak, 2017: s.103). Aynı köyde farklı ocaklara mensup taliplerin bulunmasının, bu iskân politikası ile ilintili olabileceği düşünülmektedir.

Alevilik içindeki bu kurumsal yapıyı özetlemek gerekirse; piramidin en üstünde mürşit ocakları bulunur, bunlar en üst topluluğu temsil etmektedirler. Mürşit ocaklarına bağlı olan pir ocakları ise talibin inançsal tüm gereksinimlerini yerine getirmekle yükümlü zümrelerdir. Bu iki zümre soy olarak kutsal olup İmam Hüseyin ve Ali- Fatıma kanalı ile Hz. Muhammet'e bağlanırlar. Talipler ise topluluğun en alt tabakası olup pirler kanalıyla ehlibeyte ikrar bağı ile bağlı, yeminli topluluk üyeleridir. Bir kişinin talip olabilmesi için ikrarlı olması şarttır. Aynı durum pir ve mürşit için de geçerlidir. Yolun gereği olan; ikrar, musahiplik, muharrem orucu, kırk sekiz perşembe vb. ritüellerin hepsi, pir ve mürşit tarafından da gerçekleştirilmelidir. Burada *bel oğlu* olmaları dolayısıyla kendilerine tanınmış bir ayrıcalık söz konusu değildir. Bu yapı, sınıflı bir toplum yapısını işaret etse de uygulamalar ve yaptırımlar herkes için eşit olduğundan tam anlamıyla sınıflaşmış bir toplumdan söz etmek güçtür.

Ayrıca hukuksal ve yönetimsel bir işlevi olan bu yapıların bir devlet teşkilatlanmasına benzediği de açıktır. Göçebe bir toplum olarak Anadolu'ya gelen Aleviler, daha sonraki yüzyıllarda köylere yerleşmeye başlamışlardır. Güçlü bir göçebe devlet geleneği olan bu zümre, kendi içinde merkezi yönetimden uzak, otonom bir yönetim oluşturmuş, toplumsal bütünlüğünü bu şekilde sağlamıştır denilebilir.

1.6.5. Toplumsal Kurumlar Arası Bağlar

Aleviliğin oluşum sürecinde, ihtiyaçlar dâhilinde oluşturulmuş olan talip-pir-mürşit bağı, modern yaşamın değişen ihtiyaçları içerisinde kendine yer edinememiş; bu sebeple neredeyse kopma noktasına gelmiştir. Yapılan saha araştırmasında, yukarıda belirtilen geleneksel Alevi formuna uyan ikrarlı ve seneden seneye görgüden

99 https://www.youtube.com/watch?v=P2zi4D0RjiI&t=1411s (Görülme: 16.02.2020)

geçen talip sayısının, hissedilir oranda azaldığı tespit edilmiştir. Bu sayının azalmasında etkili olan pek çok değişken bulunmaktadır.

Bu değişkenlerden ilki Aleviliğin içinden çıktığı yaşam biçimidir. Başlangıçta göçebe olan ve daha sonra köylere yerleşen/yerleştirilen talip toplulukları, kendi örgütsel yapılarını oluşturmuşlardır. Bu yaşam biçimi sınırlarında kaldıkları müddetçe, örgütsel yapının işleyişinde bir aksaklık olmadığı ve 1960'lara kadar inancın, köylerde canlı bir şekilde yaşatıldığı ifade edilmektedir. Pir ya da talip zümresinden herhangi birinin, bulunduğu bölgeden göç etmesi, aradaki bağın kopmasında ilk adımı teşkil etmektedir. Bağın kopmasının yanı sıra talibin sosyal çevresi tamamen değişmekte, özellikle Sünnilerin yoğunlukta olduğu bölgelere yerleşen talipler için görgü uygulaması oldukça zorlaşmaktadır. Görgüde esas olan talibin içinde yaşadığı toplulukla barış içerisinde yaşaması ve onlarla rızalaşmasıdır. Ancak görgü cemine yalnız o ocağa bağlı talipler girebilmektedir. Bu anlamda talibin komşularının başka ocağa bağlı Aleviler ya da Sünnilerden oluştuğu düşünüldüğünde, adı geçen uygulama işlevselliğini yitirmektedir. Günümüzde görgü cemi köyden göçmemiş ya da göçse de bir şekilde köy ile olan ilişkilerini devam ettirmiş talipler arasında yapılabilmektedir. Aynı köyden, aynı şehre göçen ve ilişkilerini devam ettiren talipler de büyükşehirlerde görgü cemlerini yapabilmektedirler. İsmail Acar Dede bu konu ile ilgili; "Her sene taliplerimizin görgülerini yapıyoruz. Avrupa'da da taliplerimiz var. Biz iki ocak dedesiyiz. Avrupa'daki talipleri görmeye de her sene birimiz gidiyoruz". açıklamasını yapmıştır. (KK34).

Talip-pir-mürşit ilişkisinin kopmasında ikinci etken şehirlerde karşılaşılan seküler örgün eğitim sistemidir. Köyde yaşayan ve okuma yazma bilmeyen talibin, yolun sırrı denen gerçek bilgiyi alabileceğini düşündüğü tek bilgi kaynağı piridir. Şehre göçen talip zümresi, resmi ve örgün eğitim sistemine dâhil olmuş, pozitif bilimlerle tanışmıştır. Bu bağlamda pirin geleneksel yöntemlerle öğrendiği ve aktardığı bilgi, talibin yeni yaşam biçimi ve düşünce sisteminde yer edinmekte zorlanmaktadır. İnancın heterodoks yapısı, sekülerliğin Alevilik içinde kolay bir şekilde karşılık bulmasını sağlamıştır. Seküler dünya görüşü dâhilinde, pirin geçmişten getirdiği bilgi, dogma olarak nitelendirilmiş ve bu bilgi yeni fikir dünyasında yer bulmakta zorlanmıştır.

Diğer taraftan kırsal köklerden kopuş, köyden göç eden ilk kuşak için hemen mümkün olmamıştır. Bunda büyükşehre göçün hemen sonrasında, topluluk üyelerinin aynı mahallede yaşamasının etkili olduğu söylenebilir. Şehre uyum sağlama aşamasında ilişkiler sıkı tutulmakla birlikte, ilerleyen zamanlarda şehrin farklı bölgelerine göçler başlamış, bu da talipler arasındaki bağın zamanla kopmasına sebep olmuştur. Şehre göç ederek piri ile bağlantısını koparan talip, aynı şehir içinde farklı bölgelere göçerek diğer taliplerle olan bağını da zayıflatmıştır. Bu bağlar daha sonra şehirde kurulan köy dernekleri vasıtası ile kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

1.6.6. Cem Evleri

Cem evleri, günümüzde cemlerin yanı sıra yukarıda bahsedilen diğer ritüellerin icrasında kullanılan yeni mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960 öncesinde köylerde yapılan cemler, köyde insanların toplanmasına en elverişli mekânda yapılmakta ve bu mekânın özel bir ismi bulunmamaktadır. Hatta bu mekânın bir ev olması dahi gerekmemektedir. Bir kaynak kişi konu ile ilgili; ‘‘Köye dede gelmeden evvel, büyükçe bir ahır vardı köyde, onu siler süpürürdük. Cem orada yapılırdı. ’’ bilgisini vermiştir. (KK45).

Şehre göç ile birlikte ibadet için mekân ihtiyacı doğmuş, dernek ve vakıflar eliyle bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan Osmanlı döneminden kalma Karacaahmet, Şahkulu, Abdal Musa, Hacı Bektaş[100], Hüseyin Gazi, Şücaettin Veli, Seyit Gazi gibi eski tekke ve zaviyeler de günümüzde bu ihtiyacı karşılamakta ve her birinin bünyesinde cem yapmaya uygun mekânlar bulunmaktadır.

Saha araştırması boyunca ziyaret edilen cem evlerinin yalnızca ibadet amaçlı kullanılmadığı kaydedilmiştir. Örneğin; Çorum’da Sultan Ana Cem Evi’ne yapılan ziyarette çok katlı bir mekân bünyesinde cem evi, mutfak, yemek salonu, kütüphane, misafir odası gibi bölmelerin olduğu kaydedilmiştir. Bundan önce birkaç kez cem evinin bahçesinde düğün yapılmasına da izin verildiği ancak sonradan vazgeçildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu konu ile ilgili kaynak kişimiz ‘‘Bir zaman düğün de yaptılar.

[100] Saha araştırmasında Hacı Bektaş ve Abdal Musa tekkelerinin içinde cem yapmaya uygun mekânlar olmadığı görülmüştür. Hacı Bektaş tekkesinde yapılacak olan cemler, taç kapıdan girildiğinde ilk meydan olan avluda yapılmaktadır. Abdal Musa tekkesinde ise tekkenin dışına inşa edilen konferans salonu ve cem evi bulunmaktadır. Bunda adı geçen mekânların müze olarak nitelendirilmesi etkilidir.

Ama baktık içki içiyorlar. Burası ibadethane. İbadethanede içki içilmez. Bu sebeple düğün için vermiyoruz artık.''(KK22) bilgisini vermiştir.

Ankara'da Zöhre Ana'ya ait olan ve dergâh olarak nitelendirilen yapının da yine kompleks bir yapı olduğu görülmüştür. Yapı içerisinde kurban kesim yeri, mutfak, kütüphane, cem evi, düğün salonu, mağara, abdest alma yeri, misafirhane gibi bölümler bulunmaktadır. Düğün salonu, ücreti mukabilinde kiralanabilmekte; dergâh içerisindeki bu bölümler, yalnız ibadet için değil her türlü sosyal faaliyet için de kullanılmaktadır.

Karacaahmet Sultan Dergâhında da benzer bir durum söz konusudur. Buraya gelen topluluk üyeleri lokma niyetine dergâhın çay ocağına çay ve şeker bırakmakta, bu çaylar görevli tarafından demlenmekte ve gelen misafirlere ikram edilmektedir. Bunun için çay ocağına herhangi bir ücret ödenmemektedir. Ayrıca neredeyse her gün bir ya da iki kurban kesilmekte, bu kurban da gelenlere ikram edilmektedir. Dergâhın içerisindeki yemek salonu kimi zaman konferans salonu olarak kullanılmakta olup çeşitli konulardaki seminer ya da paneller bu salonda gerçekleştirilmektedir.[101]

Kartal cem evine yapılan ziyarette de benzer durumlarla karşılaşılmıştır. Burada tespit edilen farklı bir uygulama ise *cem evi hocası* adı ile hizmet veren görevlilerdir. Cem evi hocaları cenaze hizmetlerini görmekte, Kur'an kursu açmakta ve cenaze yemeklerinde Kur'an okumaktadırlar. Kadın ve erkek olmak üzere iki tür cenaze hocası vardır. Bu hizmetlerin, Caferi mezhebi esas alınarak görüldüğünü ifade eden cem evi hocası, ''1969 Erzincan Kemah doğumluyum. Seyit Nuri Cemal Ocağı talibiyim. İmam hatip lisesi mezunuyum. On dokuz senedir burada cem evi hocalığı yapmaktayım. Hizmetleri Caferi mezhebine uygun gerçekleştiriyoruz. '' bilgisini vermiştir (KK36).

Ayrıca Abdal Musa ve Hacı Bektaş Veli tekkelerine yapılan ziyaretlerde gelen otobüslerin büyük çoğunluğunun cem evleri bazında geldiği kaydedilmiştir. Bu anlamda cem evleri ülke çapında, Aleviler için kutsal sayılan ziyaret yerlerine turlar düzenlemekte ve inanç turizmine katkı sağlamaktadırlar. Hatta bazı cem evleri

[101] 03.07.2019, 12.09.2019 tarihli saha notları.

bünyelerinde oluşturdukları dernekler aracılığı ile[102] adı geçen ziyaret yerlerinden arsa almakta bu arsalara da senelik yapılan geziler esnasında kullanılması amacıyla misafirhaneler inşa etmektedirler.

Yukarıdaki bilgiler ışığında cem evlerinin ibadet mekânı olmasının yanı sıra, kişilerin sosyal yaşamlarını destekler nitelikteki faaliyetleri gerçekleştirmesi bu mekânları bir ibadethane olmasının ötesine taşımakta, bir kültür evi konumuna getirmektedir. Adı geçen cem evlerinde her perşembe cem yürütülmesinin yanı sıra, cem evleri bünyesinde gerçekleştirilen konferanslar, seminerler, konserler, açılan müzik kursları, düzenlenen köy geceleri, kadınlar günü kutlamaları, düzenlenen kermesler düşünüldüğünde bu mekânların yalnızca ibadet amaçlı kullanılmadığı, topluluk üyelerinin sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik pek çok uygulamaya ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

1.6.7. Farklı Alevilik Yorumları ve Bunun Modern Kurumsallaşmaya Yansımaları

Aleviliğin farklı çatı kurumlarının olduğu ve bunların birbirlerinden farklı Alevilik tanımlamaları bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli faktör, Aleviliği tanımlama çalışmalarıdır.

Alevi dernekler incelendiğinde; ocak temelli dernekler, kutsal mekân orjinli dernekler, cem evi merkezli dernekler, bu derneklerin bir araya gelerek oluşturdukları federasyonlar olmak üzere geniş bir yelpaze görülmektedir. Türkiye'de kurulan derneklerin yanı sıra Avrupa'da Amerika'da, Avustralya'da kurulan Alevi dernekleri de bulunmaktadır.

Ocak temelli derneklere Yalıncak Sultan Alevi Kültür Derneği, Ali Baba Sultan Derneği, Seyit Garip Musa Sultan Kültür Derneği, Abdal Musa Kültür ve Tanıtma Derneği, Hacı Bektaş Veli Kültür ve Dayanışma Derneği, Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği gibi dernekler örnek gösterilebilir. Kutsal mekân orjinli dernekler ise Çamşıhı

[102]Hacı Bektaş Veli tekkesine yapılan ziyarette 16-17 Ağustos 2019 tarihlerinde Karacaahmet Sultan misafirhanesinde kalınmıştır. Abdal Musa tekkesine yapılan ziyarette de Kartal Cem Evi
Derneğinin burada bir arsa satın aldığı ve ziyaretlerde kullanmak amacıyla üzerine misafirhane inşa edecekleri bilgisi kaydedilmiştir.

Hüseyin Abdal Derneği, Karacaahmet Sultan Derneği, Şahkulu Sultan Vakfı, Garip Dede Kültür ve Cemevi Derneği gibi dernekler örnek teşkil etmektedir.

Kartal Cemevi Vakfı, Maltepe Cemevi Derneği, Torbalı Anadolu Alevileri Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Erenler Kültür Derneği, İzmir Alevi Bektaşi Derneği gibi dernekler ise cem evi merkezli dernekler olup bu bölgelerde yaşayan Alevilerin bir araya gelerek oluşturdukları derneklerdir.

Bunlara ek olarak Pir Sultan Abdal Derneği bir çatı kurum olup, yol ulusu adı taşımasına karşın, ocak merkezli değildir. Saydığımız kuruluşların çoğu Alevi Bektaşi Federasyonu çatı kuruluşuna tabii bileşenlerdir.[103] Demokratik Alevi Federasyonu da bir çatı kurum olup çeşitli illerde cem evleri yapımında etkin rol üstlenmektedir. Bu federasyon kısmen Kürt Aleviliği ile yakın ilişkide bulunan bir dernek olarak nitelendirebilir.[104] Bunlara ek olarak Cem Vakfı, Serçeşme Kültür ve Dayanışma Derneği gibi kuruluşlar da çatı örgütler olarak değerlendirilebilmektedir.

Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, Cem Almanya Alevi Federasyonu, Almanya Alevi Kadınlar Birliği, Almanya Alevi Gençler Birliği, Fransa Alevi Birlikleri Federasyonu, Avusturya Alevi Birlikleri Federasyonu, Avusturya Alevi İnanç Toplumu, Belçika Alevi Birlikleri Federasyonu, Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu, Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu, Hollanda Alevi Federasyonu, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi, İsviçre Alevi Birlikleri Federasyonu, İsveç Alevi Birlikleri Federasyonu, İtalya Alevi Bektaşi Kültür Birliği, Kıbrıs Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, Romanya Alevi Kültür Merkezi, Avustralya Alevi Kültür Merkezi, Avustralya Alevi Bektaşi Federasyonu, Kanada Alevi Kültür Merkezi, Amerika Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, gibi dernekler ise Avrupa ve diğer kıtalarda kurulan dernek ve federasyonlardır.[105]

Yukarıda zikredilen dernekler ile özellikle Türkiye'deki ve Avrupa'daki dernekler arasında, Alevilik tanımı üzerine bir fikir birliği olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin Cem Vakfı, Karacaahmet Sultan Derneği, Hubyar Sultan Derneği, Hacı

103 http://www.alevifederasyonu.org.tr/bilesenlerimiz.php (Görülme 29.02.2020)

104 14.09.2019 tarihli Tuzluçayır Ana Fatma Cem Evinde yapılan cemi Şenay Ana yönetmiştir. Cem evi Demokratik Alevi Federasyonuna bağlı bir cem evidir. Burada katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde cem evinde Kürt Aleviliğinin ön plana çıkarıldığı ve Aleviliğin İslamiyet dışı bir inanç olarak nitelendiği gözlemlenmiştir.

105 http://www.alevitakvimi.com/alevi-links/alevi-cati-orgutleri/ (Görülme: 29.02.2020)

Bektaş Veli Kültür ve Dayanışma Derneği, Ali Baba Sultan Derneği gibi derneklerin Alevilik tanımı, geleneksel Alevilik tanımı ile örtüşmekte ve Aleviliği İslamiyet dairesi içerisine yerleştirmektedir. Ancak 8-9 Şubat 2020'de Viyana'da düzenlenen 1. Alevi Kurultayı adlı toplantıya, özellikle Avrupa'da faaliyet gösteren dernekler katılmış ve yayınlanan sonuç bildirisinde; *Alevilik, mevcut diğer tüm din ve inançlar gibi kendine özgü ve farklı bir inançtır. Hakkı kendinde bulması, Varoluş olgusunu Vahdeti Vücut, Vahdeti Mevcut 'la bütünleyen ve Devriye anlayışı ile yetmiş iki millete/inanca bir nazarla bakması, cihat karşıtlığı, kadın erkek ayrımcılığını reddetmesi, Kırklar Cemi, Rıza şehri, Kâbe'yi insanda görmesi, vb. özellikleriyle Bâtıni bir inançtır. Başta Cem olmak üzere, Rızalık ve İkrarlık ilkesi ile oruçları, Hızır'ı, Devriye inancı, Bağlaması, Semahı ile Alevilik, herhangi bir dinin veya inancın mezhebi değil, ancak kendi değerleri içinde doğru anlaşılır bir inanç, başlı başına bir YOL'dur,* ifadeleri yer almıştır. Bu ifadelere göre Alevilik, hiçbir dinin dâhilinde olmayan özgün bir inanç olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bildirinin sonunda siyasi kimlik belirtisi olarak; *Bu yol Pir Sultanların, Nesimilerin, Hace Bektaş Veli'nin, Deniz'in, Mahir'in, İbo'nun, Sakinelerin, Berkin Elvan'ın, Ali İsmail Korkmaz'ın, Ethem Sarısülük'ün yoludur,* ifadeleri de kullanılmıştır.[106] Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer ifade ise tüm kaynaklarda ve özellikle Alevi kültürel belleğinde *Hacı Bektaş* olarak yaşayan ismin, *Hace Bektaş* olarak değiştirilmesidir. Bunda İslamiyet dışında yer alma düşüncesi etkili olmuştur denilebilir çünkü malum olduğu üzere *hacı* sözcüğü, İslam terminolojisine ait bir terimdir.

Rıza Yıldırım, *Geleneksel Alevilik* adlı eserinde Aleviliği geleneksel ve modern Alevilik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Geleneksel Alevilik tanımı; ikrarlı, talip-pir-mürşit bağını koruyan ve seneden seneye görgüden geçen Alevilerin inancı için kullanılmıştır. Modern Alevilik ise günümüzde şehirde yaşayan, geleneksel Alevilikte bulunan ve yukarıda zikredilen yapıların yerini başka yapıların aldığı Aleviliktir. Yıldırım, Geleneksel ve Modern Aleviliğin farklarını şu şekilde maddeleştirmiştir; ''Geleneksel Alevilik oluşum sürecini tamamlamış ve nihai formuna ulaşmıştır ancak modern Alevilik oluşum sürecinin ortalarında olup tamamen kurumsallaşmamıştır. Geleneksel Alevilik kırsaldır, modern Alevilik kentseldir. Geleneksel Alevilik inanç

106 Bildiri metninin tamamı için bakınız: https://alevi-fuaf.com/tr/2020/02/14/4005/ (Görülme: 29. 02.2020)

merkezlidir, modern Alevilik kimlik merkezlidir. Geleneksel Aleviliğin taşıyıcı kurumları dede ocakları musahiplik ve cemdir, modern Aleviliğin taşıyıcıları dernekler ve cem evleridir. Geleneksel Alevilik dede-talip ilişkisi üzerine oturur, modern Alevilik cem evi- cemaat ilişkisi üzerine oturur. Geleneksel Alevilik toplum merkezlidir, modern Alevilik bireyselliğe vurgu yapar. Geleneksel Alevilik İslami geçmişe dayalı bir ortak bellek tarih algısına sahiptir; modern Alevilik Kemalist geçmişi ve yakın tarihli mağduriyetleri ön plana çıkarır. Geleneksel Alevilik sözlü, modern Alevilik yazılı karakter taşır. ” (R. Yıldırım, 2018: s.83-92).

Yıldırım’ın ifade ettiği gibi modern Alevilik, dernekler ve federasyonlar kanalı ile örgütlenmekte, bu kurumların siyasi, etnik ve dini görüşleri ile şekillenmektedir. Yukarıda ismi zikredilen kuruluşlar, Alevilik adı etrafında birleşse de inancı tanımlama anlamında birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kuruluş sayısının fazla olması, neredeyse Türkiye’nin her şehrinde bir derneğin bulunması, Avrupa’nın pek çok yerinde dernek ve federasyonların olması, gelişmiş bir kurumsal oluşumu gösterse de yapılar arası düşünce farkı, bu kurumsallaşmayı ayrıştırmaktadır. Bu noktada Aleviliği meşru olarak temsiliyet meselesi ortaya çıkmaktadır. Geleneksel Aleviliğin erkannameleri ve buyruklarının yerini, dernek ve federasyonların çalıştay bildirileri almaktadır. Bu bildirilerin altında Alevi inanç önderlerinin imzasının bulunması ise Aleviliğin tamamen başka bir oluşum safhasına girdiğini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALEVİLİKTE KADIN

İnanç başlığı altında cinsiyet değerlendirmesi yapılması, kast edilen cinsiyetin inanç içerisinde, diğer cinsiyetten farklı bir yere konumlandırıldığı anlamına gelmektedir. Yapılan kaynak taramasında '*Alevilikte Erkek'* başlıklı bilimsel bir metne rastlamazken *'Alevilikte Kadın'* başlığı altında değerlendirilebilecek pek çok çalışmanın varlığı tespit edilmiştir.[107]

Aleviliğin eklektik yapısı sebebi ile inanç içerisinde, kadının yerini değerlendirebilmek için İslamiyet öncesi dönemde Türklerde kadının yerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Kadının inanç içerisindeki yerinin, aile ve toplumsal gruplar içerisindeki konumunun, Alevilikte kadının durumunu değerlendirebilmek adına reel veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Türklerin İslamiyet öncesi yaşamları dikkate alındığında özellikle Oğuzların göçebe olduğu bilinen bir gerçektir. Göçebe Türklerin inanç sistemi içerisinde kadın önemli bir yer tutmaktadır. Umay Ana olarak bilinen ve iyiliğin simgesi olan tanrıça, kadındır. (Bayat, 2016: s.1-75). Ayrıca Altay yaradılış destanında tanrıya yaratma ilhamı veren Ak Ene de kadındır. (Bayat, 2015: s.83-88). Türklerin kozmogonik bilgisi dâhilinde olan bu iki bilgi, kadının kozmosun en başından beri var olduğu düşüncesini ifade etmektedir. Orta Asya Türk kültüründe kadın ocağın sahibidir ve aynı zamanda ocak iyesi kadındır. Göktanrı inancından sonra Türklerin inanç sistemini en çok

---

[107] Nazlı Yetkin (2012), ''Abdal Alevilerinde Toplumsal Kimlik ve Kadın (Antalya Örneği'', Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta. Nimet Okan (2014), ''Alevilik ve Kadın/ Alevilikte Kadın'', Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkbilim Anabilim Dalı, Ankara. Emine Yüksel (2016), ''Alevi Bektaş, Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri'', Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara. Nazlı Gümüş (2011), ''Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergâhındaki Kadınların 'Alevi Kadını' Algılayışı'', Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya. Dilek Kızıldağ Soileau (2006), ''Elif Ana (Maraş-Pazarcık) Ziyareti Üzerine Antropolojik Bir Çözümleme'' Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Ceren Ataş (2018), ''Anadolu'dan Londra'ya Göç: Alevi Kadınların Alevilik Pratikleri ve Eşitlik Söylemleri'', Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Ceyda Etirli (2018), ''Alevi Geleneğinde Kadına Bakış Açısı: Şahkulu, Garipdede ve Eriklibaba Dergâhı Örneğiyle'', Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.

etkileyen inançlardan olan Şamanizm'de ilk şamanlar kadındır[108]ve erkek şamanlar, kadın şamanı taklit ettiği ölçüde başarılı sayılmıştır. Bununla birlikte dağ ve ağaç kültlerinin de temelinde mitolojik ana motifi olup özellikle dağlar ve ağaçlar antropomorfik olarak dişil özellikler gösterir. (Bayat 2016: s.79-222). Ancak eski Türklerde bazı törenlere şaman alınmamakta, töreni kabile şefi yönetmekte ve kurbanı kendisi sunmaktadır[109]. Bazı şaman törenlerine de kadınlar alınmamaktadır[110]. Bu durumu, baskın dişil ögelerin kaybolduğu ve egemen eril düşüncenin, bunların yerine başka olgular türettiği şeklinde yorumlamak mümkündür.[111]

Toplumun temelini, kendi içinde örgütlü bir yapı olan aile oluşturmaktadır. Türklerde, ailenin kuruluş aşamasında; kadının eşi olacak kişiyi seçmede özgür olması, sonrasında (boşanma hoş karşılanmasa da) boşanma hakkının olması, kadının kocasının ölümü neticesinde aile içinde diğer erkeklere miras kalmaması (Hunlar hariç), eşini aldatan kocanın idam edilmesi, tecavüzün cezasının idam olması gibi durumlar, eski Türklerde kadının, aile içindeki ve dolayısıyla toplum içerisindeki yerini anlamak için önemli pozitif göstergelerdir. Günümüz seküler düşüncesine göre bir diğer olumlu tutum ise çok eşlilik yerine ekseriyetle tek eşliliğin tercih edilmesidir. Ayrıca yapılan evlilikler iç evlilik yerine dış evlilik yolu ile kurulmaktadır.[112]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere İslamiyet öncesi Türklerde kadın, kutsanmış, pek çok alanda erkek ile eşit görülmüştür. Kurultayda kağanın yanında oturan hatun, resmi evrakları onaylamış ve hükümdarın olmadığı zamanlarda elçileri

[108]Fuzuli Bayat, ''Türk Kültüründe Kadın Şaman '', 4. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 19-64

[109]Bayat, a.g.e, s.162.

[110]Bayat, a.g.e, 241.

[111]Eski Türk kültüründe kadın ile ilgili derin okumalar için akınız: Fuzuli Bayat, ''Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri", 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017. Editör: Bedreddin Dalan, ''Tarih Boyunca Türk Kadını', 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınları,2019. Latife Kabaklı Çimen, ''Türk Töresinde Kadın ve Aile", 1. Baskı, İstanbul, IQ Kültür ve Yayıncılık, 2008, s.87-230. Belkıs Temren, ''Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu', 3. Baskı, Ankara, Bektaşi Kültür Derneği Yayınlar, 1998. Necati Gültepe, ''Türk Kadın Tarihine Giriş', 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017. Bahriye Üçok, ''İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar', 3. Baskı, İstanbul, Bilge Kültür Sanat,2011.

[112]Başak KUZAKÇI Bölükbaşı, ''Bozkır Kültüründe Türk Kadının Yeri ve Öne Çıkan Türk Kadın Şahsiyetleri', Tarih Boyunca Türk Kadını, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı İstanbul, 2019, s.30. Mehmet Mandaloğlu, ''İslamiyet'ten Önce Türklerde Aile Hukuku', Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 33, Ocak 2013, s. 133-159.

kabul ederek onlarla görüşmüştür. Ayrıca İslamiyet öncesinde olmakla birlikte, İslami Türk devletlerinde de yönetici ve naibe kadınlara rastlamak mümkündür.[113]

Pek çok bakımdan Orta Asya Türk Kültürünün devamı niteliğinde olan Alevilik, inanç içerisinde kadına biçtiği rol ile bu devamlılığı yer yer görünür kılmaktadır. Alevilikte kadın-erkek eşittir söylemi yolun bir düsturu olarak karşımıza çıksa da tarihsel süreç içerisinde toplumun geçirdiği dini, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin, bu söylemin uygulamaya dökülmesine bütün olarak imkân vermediği de bilinmektedir.

Alevilik içerisinde, kutsanan kadın tarihsel kişiliklerden ilki Hz. Fatıma'dır. Hz. Muhammet'in neslinin Hz. Fatıma'dan devam ettiği ifade edilmekte, bu nesilden de kutsal olduğuna inanılan on bir imamın geldiği belirtilmektedir. Ancak saha araştırmasında, görüşme gerçekleştirilen hiçbir ocakzadenin, kendini '*Ben Fatıma soyundanım'* şeklinde ifade ettiği kaydedilmemiştir. Baskın ifade biçiminin, '*Seyyid-i saadat, evlad-ı resul'* tamlaması olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda kutsal soy, her ne kadar kadın kanalıyla aktarılsa da kutsalın dayandığı esas nokta erkeğin yani Hz. Muhammet'in kendisidir denilebilir.

Ahmet Yesevi, Ebu'l-Vefa, Baba İlyas gibi tarikat pirlerinin kadın- erkek birlikte ibadet ettiği ve bundan ötürü şikâyet edildikleri bilinmektedir. Bu şikâyetler karşısında gösterilen ortak keramet ise, bir kap içerisine konulan ateş ve pamuğun birlikte gönderilmesi ve ateşin pamuğu yakmamasıdır. (Ocak, 2017: s.59). Burada verilmek istenen mesaj; *insan benliğinden sıyrıldığında karşısındakini kadın ya da erkek olarak değil, can olarak görür* mealindedir. Bu gelenek İslami tarikatlar içerisinde Bektaşilikte de devam ettirilmiştir.

Aleviliğin, insanı ve onun yaratılışını nasıl algıladığına bakıldığında, temelde kadın erkek ayrımının olmadığı görülmektedir. Özellikle Bektaşi tarikatı içerisinde kadın dervişlik, bacılık ve anabacılık kurumları bunun göstergesi niteliğindedir. Bektaşiliğe göre kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki eştir. Yalnızca biyolojik olarak birbirlerinden farklıdırlar. Bu sebeple Bektaşilikte insan, eğitilebilirlikle orantılı olarak bir ayrıma tutulmuştur. Müteşerri İslam anlayışında önce Âdem yaratılmış

[113]Kafesoğlu, a.g.e, s.259. Üçok, a.g.e, 35-225.

Havva ise onun bir parçasından (genel kabul Âdem'in kaburga kemiğidir) yaratılmıştır[114]. Bektaşilik bu yaratılış sırasına dair şu şekilde bir izahı tercih etmiştir; ''Mademki feyz-i mukaddesin oluşması için feyz-i akdes onun levazımatıydı, ilk murad edilen son oluşandı. O zaman ilk murad edilen ve son oluşan Havva ise Havva, feyz-i mukaddes; Âdem feyz-i akdestir. En küçüğümüz en büyüğümüzdür, en son gelen en mükemmel olandır. '' (Temren, 1998: s.168-171). Bu açıklamaya paralel olarak Bektaşiliğin Babağan kolu içerisinde kadın dervişlik uygulamasının halen devam ettiği kaydedilmiştir. Almanya merkezli Alevi Bektaşi Kültür Enstitüsü'nün 2000 yılından beri müdürlüğünü yapan Gülizar Cengiz, ikrarlı bir Bektaşi dervişidir. Aslen Sivas Kangal ilçesi Eymir köyünden olan Cengiz, 1958 doğumlu olup uzun yıllar Türkiye'de ve Almanya'da öğretmenlik yapmıştır. Almanya'daki Alevi kurumlarının oluşmasında etkin rol oynayan Cengiz, Türkiye'deki Alevi dernek ve federasyonları ile koordineli olarak çalışmalarına devam etmektedir.[115] Ancak Babağan geleneği içerisinde kadın dervişler, Halifebabalık ve Dedebabalık makamlarına ulaşamamaktadırlar. Halifebabaların hepsi erkektir ve sayıları on ikidir. Dedebaba bu on iki halife baba içerisinden istişare usulü ile seçilmektedir. Bilinen dedebabalık kayıtlarında kadın bir dedebaba bulunmamaktadır. (Öz, 1997: s.236).

Bektaşi geleneği içerisinde kadınlar, dergâhlarda etkin olarak hizmet görmüşlerdir. Bu anlamda dergâhtaki yemek ve temizlik hizmetleri kadınlar eliyle yürütülmüştür. Ayrıca dergâh bünyesinde hemşirelik görevi gören '*atasagun bacılar'* bulunmaktadır. Dergâhta bu hizmeti gören derviş kadınlar saçlarını kazıtmaktadırlar. Bu işlem, kadın-erkek ayrımını ortadan kaldırmak anlamında değerlendirilmektedir. Ancak saç kazıtmak yalnız kadın dervişlerin uyguladığı bir işlem değildir, Bektaşilikte yola giren dervişin erkek ya da kadın fark etmeksizin saçları kazıtılmaktadır.

---

[114] Genel kabulün tersi bir değerlendirme için bakınız: İbrahim Sarmış, ''Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı'', 3. Baskı, 2013, Düşün Yayıncılık, İstanbul, s.52-60.

[115] Saha araştırması yaptığımız 06.07.2019 tarihli Abdal Musa Anma Etkinliklerinde tanıştığımız Gülizar Cengiz ile bilgi alışverişimiz kısıtlı olmuştur. Kendisinin Almanya'da ikamet etmesi bunun başlıca sebeplerinden olmakla birlikte, daha sonra yaptığımız telefon görüşmesinde, Avusturyalı bir bilim insanının kendisi hakkında akademik bir çalışma yaptığını, bu süre zarfında başka bir akademik çalışmanın konusu olmanın etik olmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca Alevilik ile ilgili yapacağı çalışmaların Halife Baba ve Dedebaba onaylı olması gerektiğini de belirtmiştir. Cengiz'in Kızılbaş Aleviliği içerisinde ocak temelli bir Alevi Ana'sı olmaması, kendisi için ayrı bir başlık açmamamızın başka bir nedenidir. Cengiz hakkında bilgi için bakınız: http://www.hacibektas.bel.tr/portal/21-haci-bektas-veli-dostluk-ve-baris-odulu/ (Görülme: 23.03.2020)

Menemencioğlu, Atasagun bacıları, sağaltımcı özellikleri sebebi ile şamanların devamı olarak değerlendirmiştir[116].

Geleneksel Alevilikte özellikle ibadet esnasında kadın- erkek ayrımı yapılmadığı ifade edilerek ceme giren herkes *can* kabul edilmektedir. Bu bağlamda cemlerde on iki hizmet adı verilen uygulamalar, erkek ve kadın katılımcılar tarafından müşterek olarak icra edilmektedir. İkrar ve görgü ceminde kadınların da meydana gelmesi, sorgudan geçmesi, yaptıkları hatalar dolayısıyla erkeklerle aynı yaptırımlara maruz kalmaları, *can* sözcüğüne cinsiyet üstü bir anlam yüklenmesine sebep olmaktadır. Özellikle ibadet esnasında kadınların, erkeklerden ayrı olarak yapmakla yükümlü oldukları bir uygulama söz konusu değildir. Hatta günümüzde şehirlerdeki cem evlerinde yapılan cemlerde kadın ve erkek birbirinden ayrı otururken çoğu ocağın uygulamasında bu olmayıp kadın erkek yan yana oturabilmektedir.

İbadet anlamında ceme birlikte girme ve hizmetleri birlikte yürütme durumu Alevilikte kadın-erkek eşitliği söylemini ön plana çıkartmaktadır. Ancak gözlemlenen geleneksel yapıdaki cemlerin büyük çoğunluğunda, kadınların; süpürgeci, çerağcı, ibrikçi (tezekâr) ve gelen lokmaların taksiminde aldıkları görevler dışında başka bir görev aldıklarına şahit olunmamıştır. Örneğin, rehber postunda oturan ya da gözcülük yapan bir kadına rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra Ankara Pir Sultan Abdal Cemevinde Türkan Akbıyık Ana'nın zakirlik yaptığı bilgisine ulaşılmıştır[117]. Zakirlik, gelenek içinde erkeklerin yaptığı bir görev olarak düşünüldüğünde, bu uygulama son dönemde ortaya çıkmış bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Buna ek olarak Sarıbal Ocağı'na bağlı Alevilerde, kurbancı duasını almak için meydana bir kadın gelmektedir. Bunun nedeni de Kadıncık Ana'nın, Hacı Bektaş tekkesinde gelen gidenin yemeğini pişirmesi ve onları misafir etmesi olarak açıklanmaktadır. (Bahadır, 2005: s.159).

Yukarıdaki bilgilere ek olarak kısıtlı olmakla birlikte Zaza Aleviler arasında, pirin(erkeğin) olmadığı yerde gerek kendisi gerek aileden küçük bir erkeği yanına alarak cem yürüten ocakzade kadınların olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu kadınlara

[116] Belkıs Menemencioğlu, ''Bektaşi ve Alevi Kültüründe Kadın'', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 60, 2011, s. 136.

[117] KK49.

Alevilikte *Ana*[118] denmektedir. *Ana İmiş, Emine Ana, Fatma Ana, Ela Bibi* gibi kadınlar zaman zaman hakkullah[119] toplamış, kurban gülbangi vermiş, cem yürütmüş ya da zakirlik yapmışlardır. (Bahadır, 2005: s.198-222).

Cemlerde kadınların özellikle mersiye okumaları, geleneksel Alevilik içerisinde yaygın bir uygulamadır. Bu uygulama Hacı Bektaş'ta izlenen bir cemde de kaydedilmiştir. Feleknaz Akçael, yapılan cemde önce bir deyiş, ardından da İmam Hüseyin için bir mersiye okumuştur.[120]

Ancak Üryan Cemi adıyla bilinen ve Adıyaman- Malatya yöresinde icra edilen cemlerde durum farklıdır. Bu cemlere alınan kişilerin ikrarlı olması yetmemekte, bireylerden ayrıca *Hak ile Hak olmak, dört kapı kırk makama yetmek* gibi başka olgunluklar beklenmektedir. Bu cemlerde on iki hizmet kadın erkek karışık icra edilmekte, pir-mürşit-talip ayrımı yapılmaksızın tamamen eşitlikçi bir tutum sergilenmektedir. Bu ceme giren bireyler, beyaz yakasız ve bileklere kadar uzanan bir gömlek giymektedirler. Bu da kefeni simgelemekle birlikte, dünyadan elini eteğine çekme anlamına da gelmektedir. (Bahadır, 2005: s.115).

Alevilikte kutsal evliyalar zümresi olarak tanımlayabileceğimiz *Kırklar,* özel bir öneme sahiptir. Yukarıda belirtildiği gibi Hz. Muhammet, miraç dönüşü Kırklar'ın mekânına uğramış ve orada cemi öğrenmiştir. İçeri girdiğinde Kırklar'ın kadın ve erkek karışık olduğunu görmüştür. Kırklar'ın yirmi üçü erkek, on yedisi kadındır. Ancak bunların isimleri bilinmemektedir (KK55).

Aleviliğin toplumsal boyutu incelendiğinde ise ibadette kısmen yakalanan kadın-erkek eşitliğini kaydetmek zordur. Geleneksel Alevilikte kadının cem yürütmesi uygulaması birkaç istisna dışarıda bırakılırsa özellikle erkannameler ve İmam Cafer Buyruğu baz alındığında pek mümkün gözükmemektedir. Ancak tarihsel süreç içerisinde özellikle ocak kurucusu olarak kadın bir karakter etrafında şekillenen Anşa

---

[118] Analık kurumu ile ilgili ileride müstakil bir başlık açılacağından konunun ayrıntılarına girilmemiştir.

[119] Ocakzadelerin, yol hizmeti karşılığı kendi taliplerinden aldıkları para ya da para değeri olan meta. Hakkullah'ın Şia'daki karşılığı kısmen farklı olmakla birlikte seyitlere verilmesi anlamında benzerliğinden humus olarak kabul edilebilir. Humus için bakınız: https://www.sistani.org/turkish/book/59/3200/ (Görülme:24.03.2020)

[120] 16.08.2019 tarihinde, Arife Ulusoy'a ait evin bahçesinde yürütülen cem.

Bacı ve Zerban ocakları[121] bu durumun istisnası niteliğindedir. Tarihsel süreçte kadın bir eren etrafında organize olmuş bu ocakların bu günkü durumları incelendiğinde, ocağa bağlı taliplerin görgü ve sorgu işlerinin ocağa mensup erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir.[122]

Bununla birlikte Alevilikte, kadının evliya olamayacağı yönünde bir inanç yoktur. Nitekim Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Alevilerce kutsal sayılan kadın erenlere ait ziyaret yerleri mevcuttur. Kaz Dağları'ndaki Sarı Kız, Kahramanmaraş Pazarcık'ta Elif Ana, Tokat Zile'de Anşa Bacı ve Gönül Bacı, Nevşehir Hacı Bektaş'ta Kadıncık Ana'nın Evi Alevilerin sıklıkla ziyaret ettikleri kutsal mekânlardır. Bunlara ek olarak kadın erenlere ait olan şu mekânlar da sıralanabilir; Alkız (Erzincan, Çayırlı, Şebge Köy), Bacım Sultan (Ankara, Nallıhan Tekke Köy,) Çalı (Hatay, Reyhanlı), Ebe Kayası (Amasya), Gülveli (Yozgat) Hazal Hatun (Erzurum, Hınıs, Yeşilova), Kırk Kızlar (Eskişehir, Seyitgazi, Arapören), Sarıkız (Balıkesir, Kaz Dağları), Sarıkız (Kırıkkale, Sulakyurt), Sultan Ana (Isparta, Yalvaç) Şıx Zeliha (Hatay), Taş Bebek (Amasya) (Pınarbaşı, 2011: s.25 vd.).

Eskişehir Şücaettin Veli Dergâhında yapılan alan araştırmasında dergâhın bahçesinde, Şücaettin Veli soyundan gelen erkeklerin yanı sıra kadınlara ait *Sakine Hatun, Emine Hatun, Rukiye Hatun, Masumu Pak Lamia, Münife Akdolu, Hafize Anabacı, Emeti Kadın, Bahriye Demirtaş, Resiyme Demirtaş'ın* mezarlarının olduğu tespit edilmiştir. Ziyaretçiler burada kadın-erkek ayrımı yapmadan ocakzade kadınların da kutsallığını kabul etmekte ve onlar için de dua etmektedirler.[123]

Kendisi Battalgazi Ocağına mensup olan ancak Şücaettin Veli Ocağı dedesi Şeyh Nuri Efendi ile evlenen Rukiye Bacı hakkında Gelin *Kavağı Efsanesi* adlı bir efsane anlatılmaktadır. Efsaneye göre, Rukiye Bacı ikinci çocuğuna hamile iken, bir sabah çeşmeden su almak için evden çıkar. Çeşme önüne geldiğinde orada bulunan bir kavak ağacı Rukiye Bacı'nın önünde saygı ile eğilir. Rukiye Bacı, başına gelen bu olayı anlattığında kimsenin ona inanmayacağını düşünerek başındaki yazmayı kavağın en üst dalına bağlar. Eve geldiğinde 'Başın neden açık?' diye soranlara, olanları

[121]Anşa Bacı ve Zerban ocakları hakkında ileride detaylı bilgi verileceğinden ayrıntıya burada girilmeyecektir.

[122]Nimet Okan, ''Canların Cinsiyeti'', 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018. Ali Selçuk, ''Anşa Bacılı Ocağı'', 1. Baskı, Konya, Çizgi Yayınları, 2017.

[123]07.08.2019 tarihli saha araştırması.

anlatır. İnsanlar kavağın yanına gidip baktıklarında yazmanın kavağın en üst dalında bağlı olduğunu görürler. Bu olaydan bir zaman sonra doğum yapan Rukiye Bacı, doğumdan yirmi gün sonra hakka yürür. Bu ölümün sebebi, Rukiye Bacının ermişlik sırrını faş etmesi olarak kabul edilir. (Demirtaş, 2018: s.63-64).

Günümüzde şehirlerdeki cem evlerinin bünyesinde kurulan dernek ve vakıf yönetimlerinde, kadınların aktif olarak rol almaya çalıştıklarını ve özellikle son yıllarda bunun ivme kazandığını söylemek mümkündür. Özellikle yukarıda belirtildiği üzere Gülizar Cengiz, Alevi- Bektaşi Kültür Enstitüsü'nde yönetici olmakla birlikte Almanya'da kurulan pek çok Alevi derneğinin de kurucu üyesidir. Kaynak kişilerden Sevim Yalıncakoğlu, Alevi Birlikleri Federasyonu'nda inanç kurulu üyeliği yapmaktadır. Yine başka bir kaynak olan Naime Nayman Ana da Almanya ve Avrupa merkezli dernek ve federasyonlarda inanç kurulu üyeliği ve kurucu üyelik bazında Aleviliği ve Ana'lık kurumunu temsil etmektedir.

Özet olarak Alevi- Bektaşi inancında ibadet esnasında yaptıklarından sorumlu olma anlamında kadın ve erkeğin eşit olduğu görülmüştür. Ayrıca on iki hizmet adı verilen uygulamalar kadın-erkek müşterek yapılmakta olup buradaki görev paylaşımında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi yok değildir. Geleneksel Alevilik içerisinde kadının cem yürütmesi uygulaması pek yaygın olmamakla birlikte, bunu tamamen yasaklanması da söz konusu değildir. Nitekim çalışmanın konusu olan ve ileride ayrıntılı olarak incelenecek olan Ana'lar bu durumun göstergesidir. Kadının can olması, onun eren ya da evliya olmasının önünü açmış ve Alevilerce kutsal sayılan pek çok kadın eren ortaya çıkmıştır. Bunlara ait ziyaret yerleri her yıl düzenli olarak ziyaret edilmekte, kutsanan bu mekânlarda kurbanlar kesilmektedir. Cem evlerinin yönetimlerinde aktif olarak görev alan kadınlar, federasyonların inanç kurullarında da görev alabilmektedirler. Bu anlamda kadınlar, yeni Alevi yapılanmasında, paydaşlar olarak yerlerini almaktadırlar.

2.1. HAZRETİ FATIMA

2.1.1. Hz. Fatıma'nın Tarihsel Kişiliği

Doğum tarihine dair, miladi 605 ya da 609 yılında doğduğunda ihtilaf olmakla birlikte, 609 yılı daha muteber kabul edilmektedir. Hz. Muhammet ile Hz. Hatice'nin

evliliğinden doğan en küçük çocuğun Hz. Fatıma olduğu kabul edilir. Peygamberin hayatında, eşi Hatice ve amcası Ebu Talib'in ölümü sebebiyle *hüzün yılı* olarak adlandırılan 619 senesinde, on yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Peygamberin Medine'ye hicretinden kısa bir süre sonra Hz. Ali ve Hâşimî kadınları ile birlikte Medine'ye gelmiştir. 624 yılında Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz Ali'nin 601 doğumlu olduğu kabul edilirse, evlendiklerinde Hz Ali yirmi üç, Hz. Fatıma ise on beş yaşındadır. 625 yılında Hz. Hasan, 626 yılında ise Hz. Hüseyin dünyaya gelmiştir. Bu evlilikten Zeynep, Ümmü Gülsüm adında iki de kız çocuk dünyaya gelmiştir. Muhsin adlı bir oğlu da olmakla birlikte bu bebek henüz anne karnında iken ölmüştür. Hz. Fatıma, peygamberin ölümünden kısa bir süre sonra 632 yılında vefat etmiştir.[124]

609 yılı doğum yılı olarak kabul edilirse, Hz. Fatıma bisetten önce doğmuştur. Buradan Mekke'deki sıkıntılı dönemde çocuk olmakla birlikte, özellikle annesinin öldüğü yıl on yaşında olması sebebi ile çekilen sıkıntıları hatırlayabildiği düşünülebilir. Ayrıca babasına peygamberlik görevi verildiğinde bir ya da iki yaşında olduğu da düşünülürse tamamen İslami bir eğitim ile yetiştirildiği söylenebilir.

Vefat ettiğinde 20-21 yaşlarında olan Hz. Fatıma'nın, peygamberden on sekiz hadis rivayette ettiği bilinmektedir. Bu hadislerin, kütüb-i sitte adlı Sünniler için en muteber kaynaklar olarak kabul edilen hadis kitaplarında kayıtlı olduğu ifade edilmektedir.[125]

Temiz ve iffetli kadın anlamına gelen *Betül* ile aydınlık ve beyaz yüzlü anlamına gelen *Zehra* gibi lakapları vardır.[126] Buna ek olarak, Şii kaynaklarda Kevser, Safiyye, Tahire, Marziyye, Sıddıka, Emine, Havra, Mübareke, Zekiyye, Muhaddese, Nakiyye, Takiyye, Fazıla, Kerime, Azra, Rahime, Âlime, Mazlume, Mansure, Reyhane, Masume, Zahire, Veliyye, Mağsube, Şehide, Seyyide, Hürra, Hisane, Müdevvene, Semaviyye, Seyyidetü'l-kübra, Sıddıkatü'l-ekber, Meyemü'l-kübra, Celile, Nuriyye, Reşide, Şerife, Kavvane, Afife, Mahkure, Müteheccide, Savvame, Sacide, Selime, Azize, Haniyye, Cemile, Mahzune, Şefika, Aliyye, Ka'ine, Habibe, Sabire gibi lakapları da vardır. Şiiler arasında en çok kullanılan lakaplarından biri de *Ümmü ebiha*

[124]M. Yaşar Kandemir, ''Fatıma'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, İstanbul, 1995, s. 219-223.
[125]Kandemir a.g.m, s.220.
[126]Kandemir, a.g.m. s.219

yani *babasının annesi* anlamına gelen lakaptır. Bu lakap peygamberin sıkıntılı zamanlarında, Fatıma ile dertleşerek teskin olduğu bilgisini veren rivayetlere dayandırılmaktadır. Bu sözü ona ilk olarak Hz. Muhammet'in söylediğine inanılır. (Fatma Şadiye, 2012: s.43)

Uhud Savaşı'nda su ikmalinde görev alması ve yaralı askerleri tedavi etmesi onun toplumsal olaylarda aktif olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Babasının ölümünden sonra Fedek ve Hayber arazileri üzerindeki hakkını almak[127] için Hz. Ebu Bekir'e karşı çıkması ve talebi kabul edilmeyince de Mescid-i Nebevi'de bu durumu eleştiren bir hutbe okuması da ayrıca mücadele etme kabiliyetini gösteren bir diğer tutum olarak ifade edilmektedir.[128] Hz. Fatıma'ya atfedilen bu hutbede, Hz. Fatıma; Allah'a hamd, peygambere selam ve övgü düzdükten sonra, ehlibeyte itaatin farz olduğunu, halifeliğin bir oldubitti ile ehlibeytin elinden alındığını ifade etmiştir. Kur'an'dan ayetleri delil getirerek geçmiş peygamberlerin kendi evlatlarını arkalarında mirasçı olarak bıraktıklarını söyleyerek, kendisinin de peygamberin mirasçısı olduğunu ifade etmiştir. (Telif Komisyonu Dünya Ehlibeyt Kurultayı, 2016: s.179-196)

Bu anlaşmazlıklar sebebi ile Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ile arası açık olan Hz. Fatıma'nın vasiyeti üzerine; Hz. Ali tarafından yıkandığı, kefenlendiği ve gece gizli bir şekilde defnedildiği rivayet edilir.[129] Sünni kaynaklarda mezarının Medine'de Cennetü'l-baki adlı mezarlıkta olduğu kabul edilmektedir. Ancak Şia'ya göre, Hz. Fatıma'nın mezarının yeri tam olarak belli değildir ve mezarın Mehdi'nin zuhuru ile aşikâr olacağına inanılmaktadır.[130]

---

[127] Bu konudaki Şii kaynaklar için bakınız: Muhammet Ticani Semavi, Çeviri: Cevat Gök, ''Zikir Ehline Sorun''1. Baskı, İstanbul, Asr Yayıncılık, 2010, s.241-250. Hişam Al-i Katit, Çeviri: Cevher Caduk, ''Beyrut'tan Hakikate Yolculuk'', 1. Baskı, İstanbul, Kevser Yayınları, 2015, s.159-161. Seyyid Muhammet Musavi, Çeviren: Komisyon, ''Peşaver Geceleri: Şiilik Sünnilik Üzerine Münazara'', 4. Baskı, İstanbul, Kevser Yayınları, 2015, s.377-386.

Şii-Sünni Münazarası için ayrıca bakınız: Allame Şerefüddin, Çeviri: Seccad Karakuş, ''El-Müracaat'', 1. Baskı, İstanbul, Kevser Yayınları, 2015.

Genel Şia tarihi için bakınız: Gulam Hasan Muharremi, Çeviren: Hakan Karacan, ''Şia Tarihi Gaybet-i Suğra Dönemi Sonuna Kadar'', 1. Baskı, İstanbul, Kevser Yayınları, 2013.

[128] Kandemir, a.g.m. 221, Dünya Ehlibeyt Kurultayı, Çeviri: Vahdettin İnce, ''Hidayet Önderleri, Hz. Fatıma'', 4. Baskı, İstanbul, Kevser Yayınları, 2016, s.175.

[129] Kandemir, a.g.m. s. 222

[130] 20.08.2019 tarihli İran gezi notları.

Sünni ve Şii literatürde ihtilaf konusu olan bir diğer konu ise, Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi esnasında yaşananlardır. Sünni kaynaklara göre Hz. Ali, Hz. Fatıma ölene değin Hz. Ebu Bekir'e biat etmemiştir. Peygamberin defin işlemleri ile uğraşan Hz. Ali, halifelik seçiminde hazır değildir. Bu sebeple kendisinden biat alınmak istenmiştir. Sünni kaynaklarda, bu biat alımı için Hz. Ömer görevlendirilmiş o da Hz. Fatıma ve Hz. Ali ile konuşmuştur. Biat meselesinin ciddi olduğunu, halifeye muhalefet edenlerin Hz. Fatıma'nın evinde toplandığını, bunun doğru olmadığını, eğer bu böyle devam ederse evi içindekilerle birlikte kuşatacağını (bazı kaynaklarda yakabileceği ifadesi de vardır) söylediği rivayet edilmiştir.[131] Şii kaynaklara göre ise bu tehdit gerçekleşmiş, Hz. Fatıma çıkan arbedede, kapı ile duvar arasında sıkışmış ve hamile olduğundan karnındaki Muhsin adlı bebeğini düşürmüştür.[132](Telif Komisyonu Dünya Ehlibeyt Kurultayı, 2016: s. 214-220)

Şiiler arasında mevcut bir inanç da *Fatıma Mushafı* adlı, şimdiki Kur'an'ın hemen hemen üç katı hacminde bir kitabın mevcudiyetine dairdir. Bu Mushaf'ta Fatıma, babasından duyduğu hadisleri, dini hükümleri, edep ve ahlak kuralları ile ilgili hükümleri kaydetmiştir. Bunun yanı sıra peygamberin gelecekte olacak bazı olaylar hakkında da haberler verdiği ve haberlerin de Mushaf'ta kayıtlı olduğuna inanılır. Rivayete göre bu Mushaf Fatıma'nın ölümünden itibaren ehlibeyt imamlarına intikal etmiş ve miras olarak kalmıştır. Mushaf'ın günümüzdeki durumu muallak olmakla birlikte Şia arasındaki itikatta bu Mushaf da Mehdi'nin zuhuru ile ortaya çıkacaktır[133](Telif Komisyonu Dünya Ehlibeyt Kurultayı, 2016: s.255-288).

İslamiyet'te kişinin günahsız olması, *İsmet* sıfatına sahip olması ile ilgilidir. Sünni akidede bu durumun yalnızca peygamberler için söz konusu olduğu, akıl ve irade sahibi diğer varlıkların ismet sıfatına sahip olmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Şii akidesine göre ise İslamiyet içerisinde peygamberin yanı sıra on iki imamlar ve Hz. Fatıma'nın da masum olduğuna inanılmaktadır. Peygamber, on iki imam ve Hz. Fatıma'dan müteşekkil bu masum zümreye Şia içerisinde, *On Dört Masum* denilmektedir. Şia bu görüşüne delil olarak Kur'an'da bulunan Ahzab Suresi

[131]Kandemir, a.g.m. 222

[132]Konu ile ilgili ayrıca bakınız: Mehmet Ünal, a.g.e, s.75

[133]Böyle bir mushafın olmadığına dair görüşler için bakınız: Kandemir, a.g.m, s.222-223, Mehmet Atalan, ''Şii Kaynaklarda Ali bin Ebu Talib ve Fatıma Mushafı'', Dini Araştırmalar, Cilt 8, Sayı 23, 2005, s. 93 – 110. Mustafa Öztürk, ''Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya Nispet Edilen Mushafların Mahiyeti'', Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2006, s. 70-93.

otuz üçüncü ayeti delil getirmektedir. Ayette mealen; *Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah'a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah'ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir*[134] denmektedir. Ayetin başında peygamberin eşlerine hitap edilirken ayetin ortasından itibaren ehlibeyte hitap edildiği görüşünü savunmaktadırlar. Söz konusu kirden arınma durumunun da ehlibeyt ile ilgili olduğunu belirtmektedirler.

Şii tefsirlerde, Kevser suresinde bahsedilen Kevser'in, Hz. Fatıma olduğuna dair açıklamalar bulunmaktadır. Kevser suresi üç ayet olup mealen ; *Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen rabbin için namaz kıl ve kurban kes! Asıl sonu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır.*[135] şeklindedir. Surenin iniş sebebi, peygamberin bir erkek çocuğu olmadığı için, Mekkelilerin onunla alay etmesi olarak açıklanmaktadır. Kevser kelimesi, bitmek tükenmek bilmeyen nimet, cennette olduğuna inanılan ve adı Kevser olan havuz şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca surenin iniş sebebi peygamberin erkek çocuğunun olmaması olduğundan, buradaki Kevser Hz. Fatıma olarak yorumlanmıştır. Çünkü peygamberin soyunun Hz. Fatıma'nın iki erkek evladından devam ettiği ifade edilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma vefat ettikten sonra evlendiği eşlerinden olan çocuklarının kutsal soya dâhil olmadığıdır. Bu durumda burada kilit nokta çocukların Hz. Fatıma'dan doğmuş olmasıdır. Dolayısıyla kilit isim Hz. Fatıma'dır.

Şii akidesinde, ehlibeyt sevgisinin insanlar üzerine farz olduğu ifade edilmiş, buna delil olarak da Şura suresi yirmi üçüncü ayet işaret edilmiştir. Ayetin meali; *Allah'ın, iman edip dünya ve ahirete faydalı işler yapan kullarına verdiği müjde işte bu! De ki: "Sizden yakınlığa sevgi duymanızdan başka bir karşılık istemiyorum." Kim çaba harcayıp bir iyiliği gerçekleştirirse bu konuda ona daha büyük güzellikler bahşederiz. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır ve iyiliği asla karşılıksız bırakmaz.* [136] şeklindedir. Sünni literatürde söz konusu ayet, genel olarak Şiilerinkine benzer şekilde tefsir edilse de buna zıt fikirler de beyan edilmiştir. Akrabaya yakın olmaktan kastın

---

134 Diyanet meali ve tefsiri için bakınız: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ahz%C3%A2b-suresi/3565/32-34-ayet-tefsiri (Görülme: 01.04.2020) Şii tefsir için bakınız: Turabi, a.g.e, s.53-55.

135 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kevser-suresi/6205/1-3-ayet-tefsiri (Görülme: 01.04.2020), Telif Komisyonu Dünya Ehlibeyt Kurultayı, a.g.e, s. 26.

136 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C5%9E%C3%BBr%C3%A2-suresi/4295/23-ayet-tefsiri (Görülme: 01.04.2020) Turabi, a.g.e, s.56-57

ehlibeytin kendisinin olmadığı, her insanın kendi akrabalarına yakınlık duyması gerektiği yönündeki yorumlar bu ikinci gruba dâhildir.

Ehlibeytle ilgili olduğu ifade edilen bir başka ayet de mübahale ayetidir. Rivayete göre Necranlı Hristiyan âlimler bir gün peygambere gelerek bazı konularda kendisiyle münazarada bulunurlar. Peygamberin getirdiği tüm delillere rağmen ikna olmayan âlimlere karşı peygamber, *mübahale* yapmayı teklif eder. Mübahele karşılıklı lanetleşme demek olup her iki taraf da birbiri üzerine lanet edecek ve böylece kimin laneti tutarsa onun hak olduğu belli olacaktır. Bu olay üzerine Mübahale ayeti olarak adlandırılan ayetin indiğine inanılmaktadır. Al-i İmran suresi üçüncü ayet olan mübahale ayeti, mealen şu şekildedir; *Sana gelen bu ilimden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa, de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah'ın lâneti yalancıların üzerine olsun diye dua edelim."* [137] Bu olay üzerine Hz. Muhammet'in, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma'yı yanına alarak lanetleşmek üzere Necranlı Hristiyanlarla buluşmaya gittiği rivayet edilmektedir. Ayete göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin peygamberin çocukları, Hz. Ali de kendi nefsinden bir nefis olarak yorumlanmıştır. [138] Ayrıca İnsan (Dehr) suresi 6-22. ayetlerin de iniş sebebi olarak Hz. Hasan ve Hüseyin'in hastalanması neticesinde Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın tuttuğu üç günlük adak orucunun olduğuna dair görüşler de söz konusudur.[139]

Özellikle Şiiler arasında yaygın olan bir inanca göre Hz. Fatıma aybaşı olma halinden de beridir. Çünkü İslamiyet'te kadının bu hali pis bir durum ile özdeşleştirilirmiştir. Fatıma'nın her türlü kirden uzak olduğu düşüncesi ile böyle bir inanç geliştirilmiştir.[140] Tahire lakabı da Hz. Fatıma'nın tertemiz olduğu anlamında kullanılmaktadır.

Hz. Fatıma'nın peygamberden rivayet ettiği on sekiz hadis olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Ancak gerek Sünni gerek Şii hadis külliyatında Hz. Fatıma'nın fazileti

---

137 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/354/61-ayet-tefsiri (Görülme: 01.04.2020)

138 Şii tefsir için bakınız: Turabi, a. e, s.24. Ayetin geniş yorumu için ayrıca bakınız: Mustafa Fayda, ''Mübahale'', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 31, 2006, İstanbul, s. 425.

139 Turabi, a.g.e, s.60-62.

140 http://www.ehlibeyt.com/kategoriler.php?kategorino=6&sayfano=4 (Görülme: 05.04.2020)

hakkında söylenmiş çok sayıda hadis nakledilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıya kaydedilmiştir;

Kemale eren çok erkek vardır. Ama kadınlardan İmran kızı Meryem'den, Firavun 'un karısı Mezahim kızı Asiye'den, Hüveylid kızı Hatice'den, Muhammet kızı Fatıma'dan başka kemale eren kadın yoktur.

Fatıma benim bir parçamdır, onu sıkan şey beni de sıkar, onu ferahlatan şey beni de ferahlatır.

Fatıma benim kalbimdir, bedenimin içindeki ruhumdur.(Telif Komisyonu Dünya Ehlibeyt Kurultayı, 2016: s. 35).

Hz. Fatıma ekseninde gelişen bir edebi külliyat da söz konusudur. Hz. Fatıma'nın doğumu sebebi ile Türkçe bir mevlit yazılmış olup ayrıca *Hz. Fatıma Destanı* adlı bir de destan örneği mevcuttur.[141] Özellikle Fatıma'nın vefat günü olarak adlandırılan ve Şiiler arasında *Eyyam-ı Fatime* olarak isimlendirilen günlerde yas törenleri düzenlenmektedir. Bu törenlerde Fatıma adına yazılan mersiyeler okunmaktadır.[142]

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Hz. Fatıma peygamberin kendisinden sonra vefat eden tek kızı olması, Hz. Ali gibi İslamiyet içerisinde muteber sayılan bir kişi ile evli olması, peygamberin soyunun devam ettiricisi olması gibi sebeplerle kutsanmıştır. Sünni-Şii itikadi konularının tartışma merkezinde olmakla birlikte her iki ana akım tarafından yüceltilmiş bir kadın şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Halifelik meselesindeki tutumundan, onun Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e biat etmesini geciktirecek kadar etkili olduğu da ayrıca anlaşılmaktadır. Ehlibeytten olması, Kur'an ayetlerinden bazılarının kendisi hakkında indiğinin düşünülmesi, kendisi hakkında övgü dolu hadislerin rivayet edilmesi ona atfedilen kutsallıkta ayrıca önem arz etmektedir.

[141] Perihan Ölker, ''Hz. Fatıma Destanı'', Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 0 / 36 Aralık 2016, s.351-366. Necdet Şengün, ''Hz. Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-necat ile Mukayesesi'', Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Ocak 2018, s. 419-438.

[142] http://www.caferilik.com/makaleler/d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce-ve-ara%C5%9Ft%C4%B1rma/937-eyyam-%C4%B1-fat%C4%B1miyye (Görülme: 02.04.2020)

2.1.2. Alevilikte Hz. Fatıma Tasavvuru

Alevilik, her ne kadar İslami temeller üzerine otursa ve kutsal karakterler İslami kökenli olsa da onlara yüklenen mana, özünü İslamiyet öncesi din ve inançlardan almaktadır. Hz. Ali'nin *Şah-ı Merdan* sözü ile kutsanması, ona yüklenen ve Hz. Ali'nin tarihsel kişiliği ile ters düşen inançların[143] benzerini, Hz. Fatıma için de müşahede etmek mümkündür.

Hz. Fatıma, Alevilikte; *Fatma Ana, Ana Fatma, Fadime Ana* gibi isimlerle anılmaktadır. Alevilik içinde peygamber ve on iki imamdan sonra en çok kutsanan İslami karakter olmakla birlikte, en çok kutsanan kadın karakterdir. Hz. Fatıma'nın evliyalığı tüm Alevilerce kabul edilmektedir ve onun hatasız olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca Hz. Fatıma, Alevilerin yaratılış mitinde de etkin bir karakter olarak işlenmiştir. Yaradılışın en başında, kubbe-i rahman olarak nitelendirilen semada asılı duran yeşil bir kandilin içindeki nur olarak tasavvur edilmiştir. Sahada derlenen söz konusu mit aşağıdaki gibidir;

Allah yeri göğü yaratmadan önce Cebrail'i yarattı. Sonra ona 'Sen kimsin, ben kimim?' diye sordu. Cebrail; 'Sen sensin ben de benim' diye cevap verdi. Allah gazaplanıp Cebrail'e uçmasını emretti. Cebrail otuz bin yıl semada uçtu. Sonra tekrar Hakk katına geldi ve Allah aynı soruyu bir daha sordu. Cebrail aynı cevabı verince yine otuz bin yıl uçtu. Bu böyle üç defa oldu ve Cebrail doksan bin yıl semada uçtu. Sonra Allah, Cebrail'in yolunu arşın üstünde aslı bir yeşil bir kubbeye uğrattı. Yeşil kubbenin kapısı açıldı. Cebrail, o yeşil nurun içerisinde bir kadın gördür. Sonra o kadına soruyor: 'Başındaki taç kimdir?' kadın: 'Babam, Muhammet Mustafa'dır.' diyor. Cebrail: 'Belindeki kemer nedir?' deyince kadın: 'Erim, Ali'dir.' diyor. Cebrail: 'Kulaklarındaki küpeler kimdir? diye sorunca kadın: 'Şepper ile şüpperdir Hasan ile Hüseyin'dir.' diyor. Kadın ona, 'Hak katına varınca sen Halik'sin ben mahlûkum de.' diyor. Sonra Cebrail, Allah'ın huzuruna varıyor. Allah soruyor 'Ne gördün?' diye, Cebrail de 'Yer ve gökten önce ehlibeyti yaratmışsın ya İlahi!' diyor. Allah da: 'Eğer onları yaratacak olmasaydım, kâinatı yaratmazdım.' diyor. Yani Allah, bu dünyayı ehlibeyt için yaratıyor. Sonra Allah, Cebrail'e bir avuç toprak

[143]Hz. Ali ve etrafında şekillenen inançların toplu bir değerlendirmesi için bakınız: Kamile Ünlüsoy, ''Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları xııı- xvı. Yüzyıl''1. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2015. Ahmet Yaşar Ocak(Hazırlayan), ''Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali'', 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.

veriyor, deryaya serpmesi için. Cebrail de bu toprağı suya serpiyor, dünya düşen o toprak tanelerinden oluşuyor. Sonra sıra Âdem'in yaratılmasına geliyor. Allah Cebrail'e yerden toprak getir diye emir veriyor. Bütün melekler sırası ile gidiyorlar ama yerin ağlamasına dayanamıyorlar. En son Azrail gidiyor ve toprağı getiriyor. Toprağı alırken, tüm renkteki topraktan alıyor. Âdem, o topraktan yoğruluyor. İnsanların da renkli olması toprağın kendi rengindendir.[144]

Burada görüldüğü üzere, Fatıma'nın nuru kâinatta ilk yaratılan nurlardan biri olarak kabul edilmekte, ehlibeytin diğer erkek kişilerini de kendi bünyesinde cem eden bir varlık olarak simgelenmektedir.

Aynı zamanda dede de olan Âşık Murtaza Şirin, bu anlatı ile ilgili bir şiirinde; ''Doksan dokuz bin yıl gezdim dolandım/ Yoruldum bir yeşil kubbeye kondum/ Sordum müşkülümü mürşitten kandım/ Hem Cebrail idim hem rehber idim." demektedir. (Tan:2012, s.29). Burada Hz. Fatıma, Cebrail'in müşkülünü çözen bir mürşit olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Şirin, görüşme sırasında; ''Allah, iç içe geçmiş on iki nurdan oluşur, en içteki nur Fatma Ana'dır." ifadesini kullanmıştır. (KK40).

Bu bilgide görüldüğü üzere, kâinatın yaratılışından evvel yaratılan nurani varlıklar beş esma denen Muhammet, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in ruhlarıdır. Cebrail ile konuşan nur ise Hz. Fatıma'dır. Burada eril figürlerden evvel Cebrail ile Fatıma'nın konuşması, Alevi düşüncesinde kadının önemini vurgular niteliktedir. Müteşerri İslam'da *'Levlake…*' hadis-i kutsisi yalnız peygamberi muhatap alırken burada, Tanrının kâinatı yaratma sebebine ehlibeyt de dâhil edilmiştir. Altay Yaradılış Destanı'nda tanrıya yaratma ilhamı veren ve su üzerinde belirgin olan Ak Ene motifi, kısmen değiştirilerek Hz. Fatıma'ya evrilmiştir denilebilir. Yine Cebrail'in toprağı saçarak yeryüzünü belirgin hale getirmesi ile Yaratılış Destanı'ndaki Kayra Han'ın yeryüzünü toprak saçarak yaratması benzerlik göstermektedir.

Türk mitolojisinde Kayra Han'dan sudur yolu ile hâsıl olan iyilik tanrısı Ülgen bulunmaktadır. Ülgen gökyüzünün on altıncı katında altın bir dağda, altın bir tahtın üzerinde oturmaktadır. Ayrıca Ülgen'in sağında ve solunda iki *Ak Güneş*

[144] KK21. Aynı anlatının kısmen farklı versiyonları için bakınız: Tan, a.g.e, s.28-29. Yüksel, a.g.e, s. 91-92.

bulunmaktadır. (Bayat, 2017: s.17). Ülgen'in başlangıçta dişil özellik gösterdiği hatırlanırsa, mitolojideki Ülgen ile Hz. Fatıma; Ülgen'in sağındaki ve solundaki iki Ak Güneş ile de Fatıma'nın kulaklarında küpe olarak simgelenen Hasan ve Hüseyin'in özdeşleştirilmiştir denilebilir. Eski Türk inanışlarındaki dişil ögelerin, Alevilik içerisinde Hz. Fatıma ile özdeşleştirilmesi, kültürün sürekliliği açısından önemli olup, eski kozmik bilginin kısmen sansürlenerek kültürel bellekte taşındığının kanıtı niteliğindedir.

Kâinatın en başından beri var olan Fatıma, Alevilikte cemin ayrılmaz bir parçası olan *dar'*ın ilk kurucusu yani dara ilk duran kişi olarak kabul edilmektedir. Bir kaynak kişimiz, *dara durma*'yı şu şekilde ifade etmiştir;

Hasan ve Hüseyin bir gün kapının önünde oynuyorlardı. Hüseyin terlemişti. Fatıma kapıya çıktı. Hüseyin'in yüzüne baktı. Onun yüzünde parlayan bir nur gördü. 'Ya Hüseyin nedir bu nur?' diye sorunca, Hüseyin; 'Bir gönle iki sevgi sığmaz, ben mi üstünüm yol mu? diye sordu. Fatıma cevap vermeyince Fatıma'yı dara çekti. Bu durumu gören Hasan, Hz. Ali'ye haber verdi. Ali gelip Fatıma'yı o halde görünce Hüseyin, aynı soruyu ona da sordu. Ali de cevap veremeyince bu sefer Ali de Hüseyin'in karşısında dara durdu. Babasını o halde gören Hasan da dara durdu. Cebrail bu hali görünce Muhammet'e seslendi ki; 'Hüseyin herkesi dara çekti var git onları dardan indir.' dedi. Muhammet gidince baktı ki Hüseyin bir postta oturuyor, diğerleri karşısında dara durmuş. Bu sefer Hüseyin dedesine soruyor; 'Ey dedem, söyle, yol mu üstün ben mi?' O zaman Hak'tan Muhammet'e vahiy geliyor ve diyor ki; 'Yol üstün de!' Muhammet de 'yol üstündür!' deyince Hüseyin hepsini dardan indiriyor. Sonra Muhammet, Hüseyin'in yanına varıyor ve hırkasının önünü açarak hırkasının içinde sakladığı aslanı gösteriyor ve diyor ki; 'Eğer kibir gösterseydin diyor seni buna parçalatacaktım.' Hüseyin de bu sefer, 'Eğer sen de benim sevgimi üstün tutup sen üstünsün deseydin, (oturduğu postun ucunu kaldırıyor) ben de bu ejderhaya seni yedirecektim.' diyor. İşte dar buradan kalmıştır ve ilk dara duran Fadime Ana'mdır.[145] (KK40).

[145]Şirin, bu olay esnasında Fatıma dardan inene kadar, başı üzerine bir kumru kuşunun yuva yaptığını da belirtir. Bu ifade sürenin uzun olması ve yolun kuruluşundaki çileyi ifade eder. Tan, a,g,e. s.77.

Cemde özellikle kadınların miraçlama okunurken ayakta durmaları Fatıma Darı olarak adlandırılmaktadır. Hubyar Sultan Ocağı taliplerinin yürüttükleri cemlerde kadınlar, cemin çoğunu ayakta yani darda durarak geçirmektedirler. Fatıma Darı ile ilgili bir kaynak kişi; ‘‘Cemde kadınlar neden Fatıma darında durur, ayakta dimdik düpdüzgün, bunun anlamı yolun ondan gelmesidir. Çünkü kadın böylece dosdoğru yol benden sadır oldu demektedir. ”[146] ifadesini kullanmıştır.

Ceme gelirken cem evine girişten itibaren yapılması gereken birtakım uygulamalar olduğu kaydedilmiştir. Bunlardan biri de cem evine girerken kapının kendisinin, sonra sağ ve sol pervazının öpülmesi, sonra üst pervaza niyaz edilmesi ve en son, eşiğin öpülmesidir. Bu ritüel gerçekleştikten sonra, eşiğe basılmadan içeri girilmektedir. Burada eşiğin, Hz. Fatıma’yı simgelediği belirtilmiştir (KK20).

Cem evinin içi ile dışı birbirinden farklı âlemleri ifade etmektedir. Dış taraf zahiri dünyayı, cem evinin içi ise batını âlemi ifade etmektedir. Bu ikisi arasındaki eşiğin Hz. Fatıma olduğu kabul edilmektedir. Eşiğe basılmamasının nedeni ise eşiğin iç ve dış tarafında iki kardeş olan *Medet* ile *Mürvet* ‘in yattığına inanılması şeklinde ifade edilmiştir. Bu melaikeler eşiğin sahibi, aynı zamanda koruyucu iyesi olarak kabul edilmektedir. Bir kaynak kişi; ‘‘Eşiğin içinde ve dışında Mededinen Mürvet yatar, biri kız biri erkektir. Onların üstüne basılıp geçilmez. Benim anamı istemeye gelmişler. Anam damat olacağı (damat olacak adamı) kapıdan girerken gözlemiş. Adam da artık boş mu bulundu neyse eşiğe basıp da geçmiş. Dedem anama evlenmek isteyip istemediğini sorunca anam; ‘Eşiğe basan adama varmam ben.’ demiş. ” (KK47) bilgisini vermiştir. Burada eski Türklerde çadırın girişinde yattığına inanılan eşik iyesinin, kısmen İslami bir formda tekrar biçimlendiği görülmektedir.

Alevilik içerisinde Fatıma ile ilişkilendirilen bir diğer simge ise Fatıma’nın eli olarak isimlendirilen, birbirine yapışık beş parmak görüntüsü veren el çizimidir. Bu beş parmak aynı zamanda beş esma yani Muhammet-Ali-Fatıma-Hasan-Hüseyin isimlerini simgeler. Bu simge, evlerde nazara karşı asılmakla birlikte türbe duvarlarına da resmedilmiştir. Bulgaristan’da Momçilgrad yöresi Bivolyane köyü Elmalı Baba Türbesi’nde, Hz. Fatma’nın elini simgeleyen bir ıstampa asılıdır. Bu ıstampa köyde

[146] KK33.

son zamanlarda Hz. Fatıma'nın sağ eli ve gözünün defnedildiğine dair bir inancın oluşmasına da neden olmuştur. (Mikov, 2008: s.91).

El simgesinin nazara karşı korumada etkin olduğunun düşünülmesi, eski Türklerde insanları kötü ruhlara karşı koruduğuna inanılan Umay Ana'nın Hz. Fatıma ile ilişkilendirildiği kanısını kuvvetlendirmektedir. Kırgızlarda emci olarak adlandırılan şifacı kadınlar hastaya dokunurken '*Benim elim değil Umay Ana'nın eli.*' demektedirler. Anadolu'da da hastaya dokunan, yemek yapan ya da önemli bir iş yapacak olan kadınlar '*Benim elim değil Fadime anamın eli*.' demektedirler. (Bayat, 2016: s.65-66).

Dersim yöresi yüzyıllardır Alevi nüfusun yoğun yaşadığı bir bölge olup bölge Alevileri kendilerini Zaza, dillerini ise Kırmançki olarak adlandırmaktadırlar. Dersim yöresi ziyaret mekânları bakımından son derece zengin bir bölgedir. Bölgede Ana Fatma adı ile anılan bir ziyaret yeri olup bu ziyaret Munzur çayı kenarındadır. Ayrıca Düzgün Baba'nın kız kardeşi olduğu düşünülen Jele ve Haskar'a ait iki ziyaret yeri daha bulunmaktadır.[147] Özellikle Dersim'de kadınların dua ederken Ana Fatma'yı çokça çağırdıkları(andıkları) bilinmektedir. Özellikle dileği olanların akşam aya karşı Ana Fatıma'yı çağırması, ay ile kadın arasında eski dönemlerden itibaren kurulan ilişkiyi göstermektedir. Ay eski kültürlerde dişilik, doğurganlık, iffet, ölüm ve dirilişi simgelemektedir. Bunun başlıca sebeplerinden biri, kadınların regl durumunun ayın bir tam döngüsüyle yani yirmi sekiz günle ilintili olmasındandır. (Gardin ve Olorenshaw, 2014: s.73-74).

Dersim yöresine ait Ana Fatma'ya yakırışı ihtiva eden bir gülbangin Kırmançki dilinde ve Türkçe'deki karşılığı şu şekildedir; *Ana Fatma bexto xer to do. Himmet erdo re Ana Fatma ke rısko xer, bexto cer dana. Şefate Ana Fatma ra ma morim mekere/ Ana Fatma bahtını hayırlı etsin. Ana Fatma'nın himmetiyle hayırlı rızık hayırlı baht olur. Bizi Ana Fatma şefaatinden mahrum bırakmasın.* (KK13).

İran mitolojisinde de ay dişil olarak algılanmaktadır. Ayın yüzeyindeki lekeler, güneşin onu kıskanarak çamurlu ellerini aya sürmesi ile oluşmuştur. Ayrıca eski İran takviminde her ayın on ikinci günü *mahruz: ay günü* olarak bilinmektedir. Yine İran

147 https://www.pirha.net/dersimdeki-cok-sayida-ziyaretin-ismi-erkeklesti-bu-ziyaretler-tanricalar-kulturunden-116240.html/08/04/2018/ (Görülme:05.04.2020)

mitolojisinde, gece karanlığı yırtarak karanlığı ve korkuyu bertaraf edecek tek tanrısal ışık, aydır(N. Yıldırım, 2008: s.493). Burada tanrısal ışığın ayda belirgin olması, Dersim yöresi kadınlarının gece aya karşı Hz. Fatıma'nın adını anarak onu çağırması, ayrıca ferr olarak adlandırılan; kutsal ışık, ikbal, ululuk anlamına gelen kavramın da irdelenmesini gerektirmektedir.

Ferr birkaç çeşittir. Ferr-i Keyani İran hükümdarının İran'ı yönetirken elinde bulundurabileceği en büyük destek ve güçtür. Şah, tanrılar ile insanlar arasında bir araçtır. Bu ferr yani kutsal güç, hükümdar olduğu müddetçe kişide bulunur sonra onu terk eder. Ferr-i İrani de yine Ferr-i Keyani ile birlikte taşınır ve İran'ı kötülüklerden korur. Ferr-i Asumani de göksel güç olup yine kutsallıkla alakalıdır. (N. Yıldırım, 2008: s.317-318) Burada ay, ışık ve ferr kavramları birlikte düşünüldüğünde Hz. Fatıma ile göksel ışık ve kutsallık arasında bir bağ kurulabilmektedir. Keyani hanedanında bu ferrin soydan gelenlere devredildiği bilgisi çerçevesinde, Hz. Fatıma'da olan bu gücün onun kanalı ile soyundan gelen İmamlara devredildiği ifade edilebilir. Bu noktadaki aktarım ferr-i izedi yani tanrısal kutsallık, ululuk anlamına gelebilmektedir. Ayrıca on iki imamlardan, dördüncü imamdan itibaren gelen imamların Hz. Hüseyin ve son İran şahı III. Yezdgerd'in kızı Şehribanu'nun evliliğinden olduğu düşünülürse bu yorum daha anlaşılır olabilmektedir.

Ancak İslami anlamda On iki İmam'ın kutsallığı Âdem peygamberin sülbünde olan nübüvvet nurunun, peygamberler kanalı ile Hz. Muhammet'in dedesi Abdülmuttalib'e intikal etmesi, burada ikiye bölünerek bir parçanın Abdullah kanalı ile Hz. Muhammet'e geçerken diğer parçanın Ebu Talip kanalı ile Hz. Ali'ye geçmesi ile mümkündür. Burada ayrılan nübüvvet ve velayet nurunun, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin evlilikleri yoluyla On iki İmamlara geçtiğine ve tekrar birleştiğine inanılmaktadır. (Yüksel, 2016: s.134).

Hz. Fatıma'nın tarihsel kişiliği incelenirken belirtilmiş olan *Ümmü ebiha* yani *babasının annesi* tamlaması da ayrıca incelemeye değer bir ifadedir. Bu tamlama son dönem Alevi dedelerinden Pir Perişah mahlaslı Sezai Pehlivan'ın bir şiirinde de geçmektedir. Ayrıca deyişin Hz. Fatıma ile ilgili tüm Alevi tasavvurunu da ihtiva ettiği görülmektedir;

Cümleden evveli nuru var olan
Allahlın nurundan zuhura gelen
Kendi babasına analık eden
Nur üstüne nurdur Fatıma ana

Kutsal cennet ağacının kendisi
Ahmet-i Muhtarın vücut meyvesi
Kendi sultan melekler pervanesi
Hidayet kapısı Fatıma Ana
Canan-ı Hatice Mustafa gülü
Cennet bahçasının lale sümbülü
Cümle evliyanın gözünün nuru
Cennetin gözesi Fatıma Ana

Kıydılar nikâhın arş-ı alada
Melekler şahittir okuyan Huda
Çeyizidir yaratılmış ne varsa
Aşk-ı Şah-ı Merdan Fatıma Ana

Kalbinin sevinci Şir-i Yezdan'ın
Kokusu ondandır gülü reyhanın
Kurtulur ahreti onu bulanın
Cümlenin penahı Fatıma Ana

Odur cennet gençlerinin anası
On bir Şah'ın ana vücut meyvası
Bir kızı var cümle dertler devası
Zeyneb'in anası Fatıma Ana

Pir Perişah bahçalarımız hazan
Taze gelin elleri kınalı kalan
Ali'nin ellerin koynunda koyan
İçimin sızısı Fatıma Ana.[148]

Deyişte geçen ve Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın nikâhının arşta bizzat Allah tarafından kıyıldığına dair inancın, Aleviler arasında yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu konuyu kaynak kişimiz olan bir dede; ''Hz. Fatıma'yı pek çok kişi istemiştir. Hz. Resul; 'Fatıma'nın evlendirilmesi benim iznime bağlı değildir, Allah'a bağlıdır.' diyerek cevap verir. Evlenme zamanı geldiğinde Tanrı, Cebrail vasıtasıyla emrini bildirir. Emir üzerine Hz. Resul, Hz. Ali'yi çağırarak; 'Ya Ali, Allah, senin ve Fatıma'nın nikâhını dört kutlu meleğin tanıklığıyla kıymıştır. Bana düşen O'nu sana teslim etmektir, hazırlığını gör diyerek emir verir. Hz. Ali, Resul-ü Kibriya'nın emrini yerine getirir ve son derece sade bir törenle evlendirilirler. Nikâhlarını yeryüzünde

148 https://www.youtube.com/watch?v=ytnMyStDyh8 (Görülme: 05.04.2020)

Hatemü'l- Enbiya Muhammet Mustafa hazretleri kıyar. Böylece hem Tanrı hem de onun sevgili elçisinin katında iki kez nikâh kıyılmış olur. " şeklinde açıklamıştır. (KK20).

Hz. Fatıma ile ilintili olarak yukarıdaki bölümlerde kısaca bahsedilen Naci ile Naciye yani *Güruh-ı Naciye* menkıbesini ayrıntılı olarak görmek yararlı olacaktır. Menkıbeye göre; ''Âdem ata ile Havva dünyada yaşamaktadır. Havva yaşlanmış ve artık bazı görevleri yerine getiremez olmuştur. Bu sebepten Âdem, kendisine bir huri kızı vermesi için Tanrı'ya yalvarır. Tanrı buna karşılık Âdem için bir huri kızı gönderir. Huri kızı Âdem'i bulmak için onun evine gittiğinde Havva ile karşılaşır. Durumdan şüphelenen Havva, huri kızını saklar, kendisi de süslenir ve Âdem'i bekler. Eve geldiğinde Havva'yı süslenmiş olarak gören Âdem şaşırır. Havva Âdem'den kendisinden başka kimse ile evlenmeyeceğine dair ikrar alır. Havva'ya ikrar veren Âdem, evde güzel bir koku hisseder ve Havva'ya evde cennet kokusu olduğunu söyler. Sonra bir gün Âdem işten dönerken huri kızı onun karşına çıkar ve elinden yüklerini alır. Âdem huri kızına kim olduğunu sorar ve kız da kendisinin Allah tarafından Âdem'e hizmetçi olarak gönderildiğini söyler. Havva'ya ikrar verdiğini söyleyen Âdem onun ile evlenemez ama onu oğlu Şit ile evlendirir. Şit ile bu huri kızı Naciye'den olan çocukların soyundan peygamberler gelir. Yani Âdem ile Havva'nın evliliğinden tüm insanlar gelirken Şit ile Naciye'nin evliliğinden peygamberler ve

ehlibeyt gelir. Menkıbenin başlangıcı aynı olmakla birlikte bir diğer versiyonu ise şu şekildedir; Havva'ya ikrar veren Âdem, huri kızına yaklaşmaz. Sonra Havva ile huri kızı arasında kıskançlık hâsıl olur. Âdem de hangisinin iyi niyetli olduğunu anlamak için ikisinin de ayrı küplere yoğurt mayalayıp getirmesini ister. İkisi de birer küpe yoğurt mayalar ve Âdem'e verirler. Âdem ikisinin küpünün ağzını da kendi bağlar. Havva gizlice, huri kızının küpüne arada gelip tekme atmakta, küpü sallamaktadır. Aradan yirmi dört saat geçince Âdem iki küpü de açar. Havva'nın küpünden yılan, çıyan ve kertenkele cinsi çıkar. Âdem, Havva'ya bunu götürüp suya dökmesini ve arkasına bakmamasını tembihler. Havva küpü götürür, içindekileri suya döker ancak arkasına baktığından, tüm bu haşerat karaya çıkar. Huri kızının küpünü açarlar bakarlar ve onun içinden de güzel bir erkek çocuk çıkar. Ancak bu erkek çocuk topaldır ve topal olmasının sebebi Havva'nın gelip gidip küpe vurması ve küpü sallamasıdır. Bu çocuğa Şit adı verilir. Çocuk büyüyünce huri kızı yani Naciye ile evlendirilir ve bu

evlilikten olan çocukların soyundan peygamberler ve ehlibeyt gelir. ”(R. Yıldırım, 2018: s. 355-365, Yüksel, 2016: s.124-134).

Son dönem Alevi dedelerinden olan ve halk arasında evliya olduğuna inanılan Başköylü Hasan Efendi, *Hakkın Emri Rızası* adlı eserinde de bu konuyu işlemiştir. Hasan Efendi'nin taliplerinden olan Ali Hıdır Çetin'de konu ile ilgili; ‘‘Naciye'nin cennetteki ismi Fatıma, Şit'in yani Naci'nin ismi de Ali'dir, der. Bütün erenler, evliyalar, iyilikler bu soydan gelir. Havva ile Âdem'in soyundan ise tüm insanlık gelir. Güruh-ı Naci insanlığı aydınlatmak için gönderilmiştir.” bilgisini vermektedir.[149]

Hz. Fatıma yalnızca menkıbelerde değil; Alevi deyişlerinde, gülbanklerde ve mersiyelerde de çokça anılan bir karakterdir. Şah Hatayi'nin bir deyişinde Hz. Fatıma, Hz. Ali ve Hz. Muhammet'in gözünün nuru olarak ifade edilmektedir;

Nur-i çeşmi Ehmed'in, hem Murtaza'nın didesi
Kurretü'l-ayni Eli'nin âlidür peygamberin

Bab-ı şebber ile şübberdür Hesen, biri Hüsen
Ey Mevali! Bil! Bulardur imam u rehberin. (Cavanşir ve Necef, 2006: s.299).

Cemlerde tövbe ederken Fatıma'nın yüzü suyu hürmetine Hak'tan yardım ve bağışlanma dilenmektedir. Bu anlamda Fatıma şefaat hakkı olan bir evliya olarak kabul edilmektedir.

Düldülün iyegisi ayağı Kanber Hasan Hüseyin'dir
şeber-şüber Beytü'l- Mukaddes'te harem-i Hayder
Fatumatü'z-zehra'ya bağışla bizi (Yörükan, 2011: s.81).

Hz. Hüseyin adına okunan mersiyelerde de Hz. Fatıma'nın adına rastlamak mümkündür. Pir Sultan Abdal bir deyişinde Hz. Fatıma ile Hz. Hüseyin'in durumunu koyun ve kuzu metaforu üzerinden işlemiştir.

Kerbela çölünden bir koyun geldi

149 https://www.youtube.com/watch?v=B4FocvNV7aw (Görülme:15.02.2020) Başköylü Hasan Efendi (Hazırlayan: Hüseyin Boy), ‘‘Alevilik Talip Üzerine Kurulan Yol Hakkın Emri Rızası’’, 1. Baskı, İstanbul, Yurt Yayınları, 2017. Hüseyin Boy, ‘‘Mürşid-i Kamilullah Hasan Efendi'den Hak ve Hakikat Yolu’’, 1. Baskı, İstanbul, Yurt Yayınları, 2018

Kuzum deyü meleyüben ağladı
Koyunun sedası bağrımı deldi
Yürekteki yaralarım dağladı.

Koyun yere koydu nazlı dizlerin
Dinyeyeim şeker gibi sözlerin
Kıbleye döndürmüş kara gözlerin
Koyun sesi yüreğimi dağladı

Muhammet koyunun aslını sordu
Koyun dara geçip hoş zarı kıldı
Kuzu kurban olmaz ya niçin oldu?
Fatm'Ana'nın gözyaşları çağladı.
(…) (Bezirci, 2010: s.319).

Cemlerde okunan ve Şah Hatayi'ye ait olan bir başka mersiye ise

(...)

Kerbela'nın yazıları
Şehit düştü gazileri
Fatma ana kuzular
Ah Hüseyn'in, vah Hüseyn'im!

Bir su verin masum cana
Yezit içti kana kana
Fatma Ana yana yana
Ah Hüseyn'im, vah Hüseyn'im[150]
(…)şeklindedir.

Hz. Fatıma yalnızca inanç boyutunda değil kültürün diğer parçalarında da kendisini hissettirmektedir. Örneğin düğün, insanın hayatı boyunca yaşadığı en önemli üç geçiş döneminden biridir. Kına gecelerinde gelinin kınası yakılırken söylenen türküler de bu geçiş döneminde oluşturulan ürünlerdendir. Yapılan ikincil sözlü kültür kaynağı taramasında Pir Sultan Abdal'a mal edilen ve Amasya ili Damudere Köyü'nde kına gecelerinde söylenen bir deyiş şu şekildedir;

Gökten indi bir kitap
Kanatları kat kat
Gelin gızımızın gınasını yahıyoh
Verelim Muhammed'e selevat
(Selli Ali Muhammet)

[150]Hacı Bektaş'ta 16.08.2019 tarihinde gerçekleştirilen cem.

Gelin biz de seyredelim gelini
Fatma'namız tel tel etmiş saçını
Bağışlamış ümmetinin suçu
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Ayağına giymiş sedef nalını
Hep melekler gınalamış elini
Asiya'na Meryem Ana gelini
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Yedi yerden açılır cennet kapısı
Ordan geçer has kulların hepisi
Salavattır bu düğünün saçısı
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Cennete adına güller açılır
Üzerine misk-i ammer saçılır
Duğüne gelene hülle biçilir
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Peygamber efendimiz böyle buyurdu
Ayrılık gömleğini biçti giydirdi
Biz ayrılmah derken felek ayırdı
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Pir Sultan Abdal'ım der ki alın yazısı
Ayrılıktır şu gurbetin acısı
İkiniz de bir tek ana kuzusu
Muhammet'in düğünü var cennette
Fatma'nanın düğünü var cennette

Ümmü Selma kınacı, Fatıma'dır gelin bacı, tüm bacıların şefaatkâni verelim Hz. Fatıma'ya selavat! (Selli Ali Muhammet)[151]

Diğer taraftan başka bir geçiş dönemi olan ölümde de Hz. Fatıma'nın adı zikredilmekte, ölen kişinin evine üç gün boyunca götürülen yemeğe *Fadime Ana Lokması* denmektedir.[152]

151 https://www.youtube.com/watch?v=swauxnGP2WY&t=582s (Görülme: 05.04.2020)
152 KK47.

Ayrıca Ardahan Damal yöresi Türkmen Alevi kadınlarının giydiği renkli kıyafetlerin de kökeni Hz. Fatıma'ya dayandırılmaktadır. Başa bağlanan renkli örtüler gökkuşağını simgelemekte, gökkuşağı da Allah'ın nuru olarak ifade edilmektedir.[153]

Yukarıdaki bilgiler Hz. Fatıma'nın Aleviler için yalnızca inancın değil kültürün her alanına nüfuz ettiğini göstermektedir. Bu noktada pek çok tarihsel kişilikte olduğu gibi gerçek kimlik zamanla silinmiş ve Hz. Fatıma da Alevi inancında zamanla bir tasavvur halini almıştır. Hz. Fatıma Aleviliğin kurucuları arasında sayılmış, ritüel olarak dar, onunla başlatılmış hatta kâinatın yaradılışında etkin bir figür olarak tasavvur edilmiştir.

Peygamberin kızı olmasının yanı sıra, Alevi inancına mensup Türklerin ve Kürtlerin İslam öncesi dünya görüşleri ve mitolojik birikimleri Hz. Fatıma'nın şahsında tekrar işlenmiş ve dönüştürülerek devam ettirilmiştir.

Ayrıca yapılan saha araştırmasında, kadınların ritüellere daha çok katıldığı, türbe ziyaretlerinde niyaz edilmesi gereken eşik, kapı gibi yerlere erkeklere oranla daha samimi niyaz ettikleri ve özellikle kültürel bellekte aktarılan sözlü tarih bilgisine daha çok haiz oldukları gözlenmiştir. Bu anlamda Aleviliğin tarihsel süreç içerisinde bellekte ve uygulamada yaşatılmasında, kadınların başat bir rolü olduğunun yadsınamaz bir gerçek olduğu belirtilmelidir.

2.2. KUTSANAN DİĞER KADINLAR

Alevilik genel anlamda müteşerri yani fıkhi bir literatüre sahip değildir. Bu durum Alevi tarihini anakronik bir yapıya büründürmekte ve ayrıca kişilerin gerçek kişiliklerinden ziyade daha çok tasavvur haline gelmesine neden olmaktadır. İslam tarihi içerisinde meşhur olan Hz. Hatice, Hz. Zeynep gibi kadın karakterler de Alevilik içerisinde, Hz. Fatıma kadar olmasa da belirli ölçüde yer edinmiştir. Ancak bu iki karakter etrafında şekillenen inançlar, Hz. Fatıma etrafında şekillenen inançlarla mukayese edilebilecek seviyede değildir. İki karakterin de bazı deyişlerde adı geçmekle birlikte, gerçek hayatlarına dair net bilgiler saha araştırması yapılan süre içerisinde kaydedilememiştir.

153 https://www.youtube.com/watch?v=Y3sv5eGs12c (Görülme: 05.04.2020)

Hüsniye ve Kadıncık Ana ile ilgili durum diğerlerine göre biraz daha farklıdır. Bu iki kadın karakter, ehlibeytten değildir. Hüsniye, İmam Cafer Sadık'ın eğitiminden geçtiği düşünülen bir köledir. Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde yapılan ilmi münazaralara katılmış ve ehlibeytin haklı olduğunu savunmuştur.

Kadıncık Ana ise Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiği dönemde yaşadığı kabul edilen tarihi kişiliği hakkında bilimsel çalışmalar tamamıyla mahdut bir karakterdir. Yapılan yazılı kaynak taramasında Kadıncık Ana'nın adının geçtiği bir deyişe rastlanmamıştır. Ayrıca on iki hizmet olarak adlandırılan cem içi uygulamada da kendisine ait bir makam tespit edilememiştir.

Buna rağmen zikredilen dört kadın karakter de Alevilik içerisinde kutsanmış ve evliyalık makamına yükseltilmiştir. Özellikle can olma terimi etrafında, esas olanın *Hak ile Hak olma* düsturu olduğu inançta; kadın ve erkeğin erenlik payesine erişmesi anlamında bir sınırlama bulunmamaktadır.

2.2.1. Hz. Hatice

Sünni kaynaklarda Hz. Hatice'nin miladi 556 yılında doğduğu ve peygamberden on beş yaş büyük olduğu bilgisi kaydedilmektedir. Peygamber ile olan evliliğinden evvel, Ebu Hale ve Atik bin Abid isimli kimselerle evlendiği, bu evliliklerden çocukları olduğu kabul edilmektedir. İslamiyet'ten önce Tahire, İslamiyet'ten sonra ise peygamberin ilk eşi olması hasebiyle Kübra lakapları ile anılmıştır. İkinci eşinin ölümü üzerine kendisi ile evlenmek isteyenleri kabul etmemiş, ticari faaliyetleri sebebi ile tanıdığı Hz. Muhammet'in dürüstlüğünü beğenip onu kendine eş seçmiştir. Peygamber ile olan evliliğinden Kasım[154], Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Zeynep ve Fatıma isimli çocukları doğmuştur. İslam'ın ilk yıllarında serveti ile İslamiyet'i desteklemiş, peygamberin dayanaklarından biri olmuştur. Mekke'de uygulanan ambargo yıllarında da desteğini devam ettirmiş, hüzün yılı olarak kabul edilen 619 yılında vefat etmiştir. (Kandemir, 1997: s.465-466).

Şii kaynaklarda ise Hz. Hatice'nin, peygamber ile evlendiğinde yirmi beş yaşında olduğu yani peygamber ile yaşıt olduğu kabul edilmektedir. Bunun delili olarak kırk yaşından sonra bir kadının birbirine yakın yıllarda kimi rivayete göre sekiz

[154] Kasıma ek olarak, Abdullah, Tayyib ve Tahir isminde çocukları olduğu da rivayet edilmektedir.(el-Kuşeri, 2018: s. 28-30)

kimi rivayetlere göre ise altı doğum yapmasının zor olması gösterilmektedir. Dönemin kültürü içerisinde, iki evlilik yapmış bir kadınla, erkeklerin bu denli evlenmek istemesi durumunun da tezat teşkil ettiği belirtilmiştir. Daha evvel yaptığı evlilik ile ilgili rivayetlerin, Emevi veya Abbasi'ler döneminde, kendisi kanalı ile ehlibeyti küçük düşürmek için uydurulduğu kaydedilmektedir. (El-Kuşeri, 2014: s. 24-26).

İslam literatüründe Hz. Hatice ile hadisler rivayet edilmektedir;

‘‘Ya Hatice, Cebrail sana selam göndermiştir. ”

‘‘Cennetin en hayırlı kadınları İmran kızı Meryem ve Hatice'dir.” (Yunisiyan ve Duhayyil, 2017: s.79).

Bazı rivayetlerde de peygamberin eşi Aişe'nin, Hatice'yi kıskandığı kaydedilmiştir; ‘‘Ben peygamberin hanımlarından hiçbirini Hatice'yi kıskandığım kadar kıskanmadım ve hiçbirine ona duyduğum kadar kin duymadım. Onu görmedim fakat peygamber onu çok yâd ederdi. Kurban kestiğinde Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Ben, 'Dünyada Hatice'den başka kadın yok mu?' diye surdum. Peygamber, Hatice'nin vasıflarını saydı ve 'Bana ondan evlat nasip oldu.' dedi. ” (Yunisayan ve Duhayyil, 2017: s.80, Kandemir, 1997: s.465-466).

Alevi muhayyilesinde Hz. Hatice, peygamberin tek eşi olarak kabul edilmektedir. Aleviler arasında Peygamber ve Hz. Ali'nin tek eşli olarak tasavvur edilmesi bu zümre arasında çok eşliliğin yaygın olmamasından ileri gelmektedir diyebiliriz. Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'nın eşleri ile olan evlilikleri, örnek evlilik kabul edilmekte ve dede nikâhı kıyılırken bu evliliklerin kutsandığı bir dua okunmaktadır. Dua aşağıdaki gibidir;

Nikâh Duası: Allahümme Salli, alla Seyidine Muhammed ve Alla Ali Seyidine Muhammed. Hak Laa illaha illallah Hak birsin Muhammed-in Resulullah Ali, yün Veliyullah. Ehli beytin Keremullah şafaat kıl ya Resullullah. Gerçek Erenler demine Hü.

Bismi Şah Allah Allah. Ey bu dünyaya düzen veren yüce Allah'ım, Bu akt-i nikâhı, bu birlikteliği, Hz. Muhammed Mustafa'nın, Aliye'l-Murtazanın yüzü suyu hürmetine, yaşamları boyunca daim ve kaim eyle. Ya rabbim, iki cihanda aziz eyle. Dillerini birbirine tatlı, yıldızlarını birbirini şirin, ömürlerini uzun, kazançlarını

bereketli, yuvalarını kutlu eyle Ya Rabbim! Ehli Beytin hürmetine, aralarındaki sevgiyi, saygıyı artır ve mutluluklarını devamlı kıl ya Rabbim! Erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, anaya, babaya ve insanlık âlemine hayırlı olacak evlatlar nasip eyle. Yüce Allah'ım: Seyitler Sultanı Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin hürmetine, haksızın şerrinden, soysuzun dilinden, görünür görünmez kazadan, beladan, ateşten, afattan koru ya Rabbim.

Hz. Âdem ile Hava, Hz. Muhammed ile Hatice-tül Kübra, Hz. Ali ile Fatima- tüz-Zöhre yakınlıkları gibi olsun. Üçlerin, Beşlerin, On iki İmamların, On dört Masum-u Pakların, On yedi Kemerbestlerin, Kırkların hayrı ve himmeti üzerinizde olsun.

Ey yüce Allah'ım: Bu gençlerimize, hayat boyu birlikte ve huzur içinde yaşamalarını nasip eyle. Nikâhınız hayırlı olsun, Hak-Muhammed-Ali yardımcınız olsun.

Şerbet Duası: İçtiğiniz Kırklar şerbeti ola, Yolunuz Ehli beytin yolu ola, Hak-Muhammed-Ali yardımcınız ola, Allah Eyvallah, Gerçek erenler demine Hü. [155]

Yapılan şiir okumalarda, Hz. Hatice adına yazılmış müstakil şiirlere rastlanmamıştır. Ancak bazı deyiş ve nefeslerde adının geçtiği, ayrıca cemde de bazı gülbanklerde anıldığı tespit edilmiştir;

Çerağ uyandırırken okunan tercümanda Hz. Hatice'nin adı;

''Çün çerağı uyandırdık ol Hüda'nın aşkına/ Seyyüd'l-Kevneyn Muhammet Mustafa'nın aşkına

Saki-i Kevseri Aliyü'l-Murtaza'nın aşkına/ Hem Hadice, Fatımatü'z-zehra'nın aşkına" şeklinde geçmektedir(Vaktidolu, 2014: s.304).

Çerağ uyandırıldıktan sonra okunan nefeste ise;

(...)

Haticetü'l-Kübra Fatimatü Zehra

155 https://osnabrueck-alevi.jimdofree.com/alevilikte-dede-nikah%C4%B1-bir-%C3%B6rnek-yeni/ (Görülme:06.04.2020)

İmamlar sinsile yaktı delili

Hasan'ın aşkına girdim meydana

Hüseyni Kerbela yaktı delili

(…) şeklinde geçmektedir. (Orhan, 2017: s.86).

Cem içerisinde okunan bir tevhitte ise yine Hz. Hatice'nin adı geçmektedir.

Âşık olan bağlar bahre
Ser ile girer şehre
Hatice Fatıma-Zöhre
Ali'dendir Ali'den[156]

Görüldüğü üzere Hz. Hatice, Aleviler arasında, Hz. Fatıma kadar olmamakla birlikte kutsanmış ve peygamberin tek eşi olarak kabul edilmiştir. Özellikle Hz. Fatıma'nın annesi olması onu Aleviler arasında daha muteber bir konuma oturtmuştur. Bu sebeple nikâh akti okunurken, yapılan evliliğin onun peygamberle olan evliliğine benzemesi niyaz edilmiştir.

2.2.2. Hz. Zeynep

Hz. Zeynep gerek Sünni gerek Şii İslam tarihçilerinin üzerinde önemle durduğu bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda, ehlibeytten olmasının yanı sıra Kerbela vakasının yaşandığı an ve sonrasında üstlendiği roller de etkili olmuştur.

Hicretin altıncı ya da yedinci yılında doğduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayetlere göre 628 ya da 629 tarihinde doğduğu söylenebilir. Bu durumda, Hz. Fatıma vefat ettiğinde Zeynep'in üç yaşında olduğu kabul edilmektedir. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın ilk kız çocukları olması sebebiyle Kübra lakabı ile anılmaktadır. Evlenme çağına geldiğinde Hz. Ali tarafından, amcası Cafer-i Tayyar'ın oğlu Abdullah ile evlendirilmiştir. Bu evlilikten Ali, Avn, Muhammet, Abbas ve Ümmü Külsüm adlarında çocukları olmuştur. Avn ve Muhammet, Kerbela'da şehit düşmüştür. Zeynep, ehlibeytin çektiği pek çok sıkıntıya şahit olduğundan kendisine musibetlerin anası anlamına gelen Ümmü'l-mesaib lakabı da verilmiştir. (Özkan, 2013: s.356).

[156] 12.09.2019 tarihli Karacaahmet Dergâhında yapılan Muharrem Cemi.

Sünni kaynaklarda bilgili, akıllı ve şecaat sahibi bir kadın olarak zikredilen Zeynep, özellikle Kerbela hadisesinden sonra Kufe ve Şam'da, Ubeydullah ibni Ziyad ve Yezid'e karşı yaptığı konuşmalarda; ehlibeytin hakkını savunması, İmam Zeynü'l-abidin'in öldürülmesine engel olması gibi sebeplerle yüceltilmiştir. Kerbela hadisesinden sonra, önce Kufe'ye sonra da Şam'a götürülen esirlerin başında bulunmuş, sorasında da Numan bin Beşir'in önderliğinde Medine'ye gönderilmiştir. (Özkan, 2013: s.356).

Şiiler, özellikle Kerbela hadisesinde oynadığı rol sebebi ile Zeynep'e ayrı bir önem vermekte, onu da diğer ehlibeyt mensupları gibi kutsamaktadırlar. Kerbela'da, Hz. Hüseyin'in bütün işlerini onunla istişare ettiğini ve kendisi öldükten sonra geride kalanları, ona emanet ettiğini ifade etmektedirler. '*Kerbela'yı kardeş yaşadı, Zeynep hem yaşadı hem yaşattı.'* sözü Şiiler arasında yaygın bir ifade olagelmiştir.[157]

Şii kaynaklarda, Hz. Hüseyin'in kesik başının bir tepsi içerisinde Yezit'in önüne getirildiği ve Yezit'in de aşağıdaki şiiri okuduğu kaydedilmiştir;

Bedir'de öldürülen büyüklerim olsalardı da
Hazrec'in kılıçlarımızla nasıl inlediğini görselerdi.

Görselerdi de bunun sevinci ile çığlık atarak
Ey Yezit, ellerin dert görmesin deselerdi

Haşimoğlullarının büyüklerini öldürerek
Bedir'in karşılığını aldık ödeştik

Haşimoğulları mülk ile oynadılar
Ne bir haber ne de vahiy gelmiştir

İntikam almazsam Handef'ten değilim
Yaptıklarından dolayı Ahmet'in soyundan (el- Kazvini, 2019: s.41).

[157]Hz. Masume ve İmam Rıza türbelerinde dinlenen hutbelerde, Kerbela ve Hz. Hüseyin'in adının geçtiği her yerde, Zeynep'in de adının anıldığına şahit olunmuştur. Özellikle İran Azerbaycan'ı Türk Şiiler 'inin ondan *Bibi Zeynep, Zeyneb-i Kübra* gibi isimlerle bahsettiği kaydedilmiştir. Kerbela olayı ile ilgili Zeynep'in ağzından yazılmış pek çok mersiyenin varlığı da ayrıca bilinmektedir. (12.07.2019- 23.07.2019 tarihli Kum ve Meşhed gezilerinde alınan kişisel notlar.)

Bunun karşılığında da Zeynep'in uzunca bir hutbe okuyarak kendilerinin haklı olduğunu ifade ettiği rivayet edilmektedir.[158]

Alevi inancında ise Hz. Zeynep müteşerri İslam'da olduğu gibi Kerbela hadisesi sebebi ile kutsanmış, zamanın zalim hükümdarına karşı dik duran bir kadın olarak değer görmüştür. Sevim Yalıncakoğlu Ana, Hz. Zeynep ile ilgili olarak; ''Zeynep'in zahiri hikâyesi çok farklıdır. Zeynep'in kocası Muaviye yanlısıdır, çocukları da keza öyle. Kocaya tabii olma olayını zaten bu Zeynep örneğinde de olduğu gibi kimse bana kabul ettiremez. Nasıl, Fatma varken posta kadın oturamaz, cümlesini kabul etmiyorsam, Zeynep varken de kadın her durumda kocasına tabii olmalıdır, cümlesini kabul edemem. Benim rehberim burada… Senin âlemliğin fetvan beni bağlamaz. Kocayı değil, doğruyu seçeceksin diyor benim rehberim. Kerbela'da Hüseyin, sürekli Zeynep ile istişare etmiştir. "[159] ifadelerini kullanmıştır.

Türkan Öztürk Ana ise *Ölümsüzlere Duyulan Aşk* adlı kitabında Hz. Zeynep ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır; ''O muhteşem kadın Zeynep'i iyi tanımak lazımdır. (Doğacağı) zaman Cebrail Zeynep Ana'nın adını getirdi. Dedesi yüzünü yüzüne koydu ve ağladı. 'Bu kız musibette de Hüseyin'e ortaktır. Burada olanlar, olmayanlara söylesinler.' dedi. " (Öztürk, 2018: s.29).

Ayrıca Türkan Öztürk Ana aynı kitapta, Zeynep için bir ağıt da yazmıştır;

Ulu bir kapıya geldim
Tekbir sedaları aldım
Zeynebin derdine yandım
Gönül ağlar Zeynep Zeynep

Ali Ekber Kasım;'ın başında
Ses gelir Celal Abbas'tan
Bir el coştu meydanda
Meydan ağlar Zeynep Zeynep

Aldı elini elime
Aşkını kattı gönlüme
Okudu kendi dilinden
Diller ağlar Zeynep Zeynep

[158]Hutbenin tam Türkçe çevirisi için bakınız: Muhammet Kazım el- Kazvini (Çeviri: M. Cevdet Caduk), ''Hz. Zeybeb'', 2. Baskı, İstanbul, Revak Yayınları, 2019, s. 42-49.

[159]Görüşme: 21.09.2019 Buradaki Zeynep'in eşi Muaviye yanlısıdır ifadesi tarihsel gerçeklikle örtüşmemektedir. Çünkü Cafer bin Abdullah Sıffin Savaşı'nda, Muaviye'ye karşı Hz. Ali yanında savaşmış ve onun ordu komutanlığını yapmıştır.

Baktım daldım celaline
Bir buse indi gözüme
Nişanı vardı gözünde
Gözler ağlar Zeynep Zeynep

Muhammed'in has bahçası
Gülsüm sarmış Sakine'yi
Koynunda tomurcuk gülü
Güller Ağlar Zeynep Zeynep

Fatıma suğra yanında
Bülbül ağlar figanında
Duyuldu iki cihanda
Cihan ağlar Zeynep Zeynep

Kumru Dilber dile geldi
Pir Hünkâr'dan himmet aldı
Üryan Hızır mecnun oldu
Çöller Ağlar Zeynep Zeynep (Öztürk, 2018: s. 186-187).

Türkan Öztürk aynı kitapta, Zeynep'in dilinden Hz. Ali'ye seslenmiş ve aşağıdaki şiir söylemiştir;

Gurbet elde garip kalmışız
Ne paramız ne de pulumuz
Necef şehri ile uzak aramız
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeyneb'in

Bugün matem kurulmuş
Sinemize oklar vurulmuş
Divanda şehitler kurban olmuş
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeynep'in

Bugün yine karaları giymişiz
Zeynep, Gülsüm Kerbela'da kalmışız
Gözler yaşlı, susuz esir olmuşuz
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeyneb'in

Bugün Kerbela'ya gene gittiler
Haymagahı yıkıp viran ettiler
Zeynel Abidin'i zincir vurdular
Ya bizi de götür ya da kendin gel

Baba ben Zeynep'in

Bugün cennet cehennem kuruldu
Şimr Hüseyn'e okları vurdu
Cenneti alada goca gül oldu
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeynep'in

Bugün koyun kuzudan ayrıldı
Ağlanıp kurbanlar kesildi
Dağlar taşlar hep düze indi
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeynep'in

Kumru Dilber Abbas'ına nettiler
Kollarını kesip yere attılar
Susuz ehlibeyti şehit ettiler
Ya bizi de götür ya da kendin gel
Baba ben Zeynep'in (Öztürk, 2018: s.196-197).

Yukarıdaki görüş ve şiirlerden hareketle diyebilir ki ehlibeytin kadınları, özellikle soy itibariyle kendini onlara bağlayan ve ocakzade kadınlar olan Ana'lar için bir örnek teşkil etmektedir. Kutsalı kendilerinde tecelli ettirmeye çalışmak adına ve kutsalı yeniden doğurmak adına, onların dilinden şiirler söylemek, kendilerini onların halleriyle hallemek çabasında oldukları görülmektedir.

Yine Zeynep'in ağzından yazılmış ve Pir Perişah mahlaslı Sezai Pehlivan'a ait birdeyiş de son dönemde cemlerde mersiye olarak okunmaktadır. Ağıt aşağıdaki gibidir;

Yadigâr-ı Mustafa'yım Murtaza'nın goncasıydım
Fatıma'nın cananıydım cihanda kimsesiz kaldım
Har bin Riyah yolu kesti çekti sahraya getirdi
Fırat'ın yolu kesildi çöllerde çaresiz kaldım

Gardaşların baş tacıydım yedi gardaşa bacıydım
Hasan Hüseyin yarıydım gardaşlardan ayrı galdım
Hüseynime ok attılar ciğerlerimi yaktılar
Gerdana hançer saldılar Necef'e baktım ağladım

Gardaşlarımı vurdular mızrağa başlar taktılar
Libaslarını soydular dolandım kefen aradım
Gitmişti su getirmeye Rukiye'yi sevindire
Çekilir mi böyle çile yerlerden kollar topladım

Hüsen nikâha başladı Kasım Fatıma'ya baktı

Bu toya âlem ağladı gözyaşı ile kına yaktım
Leyla Ekber'den ayrıldı zannettim cihan yıkıldı
Davası mahşere kaldı başıma kara bağladım

Bir guzu candan meledi sedası ciğerim deldi
Su yerine kanın içti Rubab ile saçlar yoldum
Mızrağa başlar taktılar gözüm önünde durdular
Başıma kırbaç vurdular yedi başa yoldaş oldum

Bir çift oğul büyütmüştüm iki cihana vermezdim
Gardaşıma gurban verdim sinemi döğdüm ağladım
Gara giyen bibim eyvah, derdinle eyledim sabah
Sana gurban Pir Perişah, ömrümce sana ağladım.[160]

Sezai Pehlivan, dede olması sebebi ile son dörtlükte Hz. Zeynep'e bibi diye seslenmektedir. Ayrıca ağıt boyunca Kerbela'da Hz. Hüseyin ile şehit düşen erkeklerin veesir olan kadınların da adı geçmektedir. Bu durum hadisesinin zihinlerde hala yaşatıldığını göstermektedir. Burada Sezai Pehlivan'ın olaya dair okumalar da yapmış olduğu belirtilebilir. Çünkü ağıtta verilen bilgiler reel tarihle de örtüşmektedir. Örneğin; Hz. Hasan'ın oğlu ile Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma, Aşura günü öncesi evlendirilmiştir. Bu tarihsel bir gerçektir. Leyla, Hz. Hüseyin'in eşi olup, Ali Ekber bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Aşura günü, ehlibeytten ilk şehit düşen kişinin de Ali Ekber olduğu bilinmektedir. Ebu'l-fezl Abbas, Hz. Hüseyin'in kardeşi olup Kerbela günü kolları kesilerek şehit edilmiştir. Fırat kenarına su almaya gittiği, dönüş yolunda önü kesilerek öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Suyu çadırlara ulaştıramadığı ve özellikle Fırat kenarında suya ulaşmışken çadırlardaki insanların susuz olduğunu düşünerek kendisinin de su içmediği kaydedilir. Bu sebeple Şiiler kendisine *Susuz Sakka* demektedirler. Kendisi Kerbela'da Hz. Hüseyin'in bayraktarlığını da yaptığından, diğer lakabı da *Alemdar'*dır. Ağıt, reel tarihi kısaca anlattığından kısmi bir Kerbela manzumesidir.

Hz. Zeynep, Alevilerce zalime başkaldırmanın, dik durmanın simgesi olmuş bir kadındır. Bu açıdan Aleviler, kadın ile erkek arasında bir fark görmemiş, kadını erkeğe *eş* kabul etmiş, toplumsal anlamda bu eşitliği de olabildiğince sağlamaya çalışmışlardır. Ancak topluluğun yaşamış olduğu sosyolojik değişim ve dönüşüm

160 https://www.youtube.com/watch?v=FDj1gQpNP5k (Görülme: 07.04.2020)

zaman zaman bu eşitliği bozmuş olmakla birlikte, inanç kendi içerisinde gerek uygulama gerek kültürel bellekle bunun önüne geçmeye çalışmıştır.

2.2.3. Hüsniye

Hüsniye'nin tarihsel kişiliği hakkında elimizde net bilgi bulunmamaktadır. Kendisi hakkında bilinenler, kendi adı ile anılan ve Hüsniyye, Tam Hüsniyye adlı kitapta yazılı olanlardan ibarettir. Burada yazanlar da kendisinin gerçek bir kişi olmasından ziyade bir kurgu karakter olduğu kanısı uyandırmaktadır.

Kitabın başında anlatılan hikâyeye göre Hüsniye, ehlibeyt yanlısı bir tüccarın beş yaşında iken satın aldığı bir köledir. Bu tüccar Hüsniye'nin eğitimine önem vermiş ona dersler aldırmış hatta İmam Cafer Sadık'ın yanında da eğitim almasını sağlamıştır. İmam Cafer ölünce, bu tacirin malları ehlibeyt taraftarı olması sebebi ile yağmalanmış ve elinde Hüsniye'den başka bir şey kalmamıştır. Hüsniye, efendisinin bu durumuna üzülür ve kendi ilmi ile ona para kazandırmak ister. Efendisinden, kendisi ve ehlisünnet uleması arasında yapılacak bir münazara ayarlamasını ister. Efendisi Abbasi veziri Yahya Bermeki'ye durumu anlatır. Hüsniye ile tanışan Yahya, Hüsniye'nin güzelliği ve ilmine hayran kalır. Durumu Halife Harun Reşit'e anlatır ve istenen münazara için uygun ortam hazırlanır. Kitapta yazdığına göre dönemin en büyük âlimlerinden Ebu İbrahim Halid Avni, İmam Şafi, Ebu Yusuf gibi âlimler bu münazarada hazır bulunur. Tartışmada; imamet, ehlibeytin haklılığı, Ali'nin hilafetteki hakkının gasp edilmesi, Fatıma'nın miras hakkı, Sünni içtihattaki yanlışlıklar gibi pek çok konu Şii doktrini haklı çıkartacak şekilde kurgulanır. Münazaranın sonunda Hüsniye galip gelir ve tüm âlimleri ilmi ile susturarak, ehlibeytin haklı davasını Abbasi sarayında savunmuş olur. (Vaktidolu, 2012: s. 10-180).

Ḥüsniyye, her ne kadar Şiî-İmâmî âlimlerden Ravżü'l-cinân adlı tefsirin müellifi Ebü'l-Fütûh er-Râzî'ye (ö. 552/1157) nisbet ediliyorsa da muhtevanın incelenmesi ve içinde geçen kişilerin yaşadıkları dönemlere ait tarihlerin karşılaştırılması sonunda adı bilinmeyen bir müellif tarafından Safevîler devrinde hayalî bir roman biçiminde kaleme alındığı anlaşılmıştır[161] *İlk olarak nerede yazıldığı bilinmemekle birlikte aslı Arapçadır. Sonradan Farsçaya çevrilmiş daha sonra ise Türkçe basımı yapılmıştır.*

[161]Hüsniyye'nin Osmanlı topraklarındaki Safevi propagandasının araçlarından biri olduğuna dair bakınız: : Halil İbrahim Bulut, ''Safeviler'in Ehlisünnet Karşıtı Politikaları''Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2015, Sayı 76, s. 15-30.

Eser Muhammed Ra'na Bağdadi tarafından 1853 yılında Türkçe 'ye çevrilmiştir. (Üzüm, 1999: s.34-35).

Hüsniyye adlı bu küçük Şii risalesinde, Anadolu Aleviliğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Pir- mürşit- talip bağı, dört kapı kırk makam, cem, ikrar, musahiplik gibi geleneksel Aleviliğin olmazsa olmazlarını işleyen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kitabın Alevileri ilgilendiren tek yanı ehlibeytin haklı davasını savunuyor olmasıdır.

Kitap tamamen Şii akideye yönelik yazılmıştır. Örneğin Hüsniye, münazara yapılacak mekânda erkeklerin bulunmasından ötürü, mekâna yüzünü bir örtü ile örterek girmektedir. (Vaktidolu, 2012: s.14). Ümeyyeoğullarından kimselerin gerek içkili gerek cünüp iken halka *namaz kıldırdıkları*nı ifade etmektedir. (Vaktidolu, 2012: s. 64). Abdest alırken yüz iki elle değil yalnızca sağ elle yıkanmalı, abdest alırken ayakları yıkamak Allah'ın emrine karşı gelmek olduğundan ayakların üstüne çıplak halde mesh edilmeli; tavşan eti, tavşan adet gördüğünden yenmemeli gibi bilgiler vermektedir. (Vaktidolu, 2012: s.103-104). Kitapta Alevilikte olmayan bir diğer uygulama ise Mut'a nikâhı adı verilen ve Şiilerce yapılmasına cevaz verilen nikâhtır.

Kitapta inanç esasları bir kenara bırakılırsa, Alevilikle örtüştürülebilecek tek bilgi, tavşan etinin yenmesinin yasak olmasıdır. Bu yasağın Aleviler arasında yaygınlığı bilinmektedir. Bunun sebebi hakkında ise farklı bilgiler nakledilmektedir. Genel kanı, tavşanın adet görmesi sebebi ile yenmediği yönündedir. Bulgaristan yöresi Alevilerinde regl kanı ve tavşan arasında çeşitli ilişkilendirmeler yapılmıştır. Kadın bir dervişin regl kanını sildiği bezleri bir kuyuya attığı ve sonrasında kuyuya bakan komşularının üzerine, bu kuyudan çıkan bir tavşanın sıçradığı bilgisi kaydedilmiştir. Ayrıca Hz. Fatıma'nın regl döneminde kullandığı bezleri, ormanlık bir araziye attığı ve bu bezlerin daha sonra tavşana dönüştüğü bilgisi de mevcuttur. Hz. Fatıma'nın ev kedisi olarak beslediği bir tavşanının olduğu ve bu sebeple tavşan yemenin haram olduğu, Şimr'in Hz. Hüseyin'i katlettikten sonra tavşana dönüştüğü gibi birçok bilgi kaydedilmiştir.[162] (Mikov, 2008: s.298-300).

[162]Tavşan Türk mitolojisinde pek fazla yeri olmayan bir hayvandır. Şamanist Türkler tavşan derisini duvarlara ve sırıklara asarlardı bilgilerinden hareketle tavşan, töz olan bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Budist mitolojisinde ise Buda tavşan kılığına girmiş ve başka hayvanlarla yaşamaya başlamış ve onlara Budizm ile ilgili bilgiler vermiştir. Çevresindeki hayvanlar da bu bilgilere karşı ona yemek

Yukarıdaki bilgiler ışığında Hüsniyye isimli bu eserin Aleviliğin ritüel boyutuna dair bir bilgi içermediği söylenebilir. Kitapta Alevilerin inancına dair bilgiler, imamet, Hz. Fatıma'ya yapıldığı düşünülen haksızlıklar, diğer halifeler hakkındaki düşünceler ve tavşan etinin haram olması şeklinde sıralanabilir. Bunun haricinde geleneksel Aleviliğe dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kitapta cariye olan bir kadının genç yaşta bilgisi yoluyla düşüncelerini özgürce ifade etmesi, bunun sonucunda da hak dava olarak görülen ehlibeyt davasının haklılığının ispatı, Aleviler 'in Hüsniye ve Hüsniyye isimli esere teveccüh göstermesine sebep olmuştur denilebilir.

2.2.4. Kadıncık Ana

Geleneksel Alevilik içerisinde kutsanan kadınlardan Anadolu'da yaşadığını bilinen ilk kadın, Kadıncık Ana'dır denilebilir. Bundan evvel söz konusu edilen kadınlar, hayatlarının tamamını Arap yarımadasında geçirmiştir. Ancak Kadıncık Ana, başta Alevilerce yazılı kaynaklar arasında gösterilen Velayetname'de daha da önemlisi Âşık Paşazade Tarihi'nde adı geçen ve Hacı Bektaş ile ilişkilendirilen bir kadın karakterdir. Buna rağmen gerçek kişiliği hakkında bilgiler sınırlı olmakla birlikte, eldeki mevcut verilerden çıkarılan sonuçlar da doğruluğu henüz bilim dünyasının çoğunluğu tarafından kabul edilebilecek kesinliğe haiz değildir.

Kadıncık Ana hakkında özellikle Bacıyan-ı Rum ve Ahilik konulu çalışmalar olmak üzere pek çok dolaylı yayın mevcuttur.[163] Çalışmaların geneli Kadıncık Ana'yı,

---

getirmektedirler. Arkadaşlarının bu tutumuna karşı Buda da onlara kendi etini pişirip yedirmeyi ister. Bunu gören tanrı İndra gökten iner. Buda'nın kalan kemiklerini gökyüzüne çıkarır(Çoruhlu, 2002: s.156). Tavşanların gece aktiviteleri onları ay ile ilişkilendirmeyi de beraberinde getirmiştir. Tavşan güçlü bir erotik simgedir. Yunan mitolojisinde tavşan, Afrodit'in fetiş hayvanıdır. Bakire Meryem'in ayakları dibinde resmedilen tavşan ise şehvete galip gelen iffeti simgelemektedir. Ayın yüzeyindeki lekeler de zaman zaman tavşana benzetilmiştir. (Gardin ve Orolenshaw, 2014: s.593-594).

[163] Emine Sonnur Özcan, ''İskitler'den Bacıyan-ı Rum'a Türk Kadının Dönüşen Yaşam Tarzı'', Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2018 Güz (29), 169-183. Arif Hüdai Köken, ''XIII. Yüzyılda Güçlü Bir Toplumun Gelişmesine Katkı Sunan Fatma Bacı ve Dünyanın İlk Kadın Örgütlerinden: Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı)", Lokman Hekim Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 2018, 113-119. Hatice Çubukçu, '' Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri'', FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 5, 2015, s. 217- 229. Kazım Tatlılıoğlu, ''Ahilik Teşkilatında Anadolu'da Türk Kadınının Girişimciliğine Sosyal- Psikolojik Bir Yaklaşım, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 2012, s. 69- 92. Dilara Altaş(2017), ''Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri'', Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, Sivas, s. 25-29. Selahattin Döğüş, ''Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii'', Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı 1, 2015, s.127- 150. Derman Gülmez(2011), ''Ortaçağda Kadın Örgütleri Anadolu ve Avrupa Örneği'', Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları

Bacıyan-ı Rum adı verilen ve Ahilikle ilişkili olan bir kadın kolları teşkilatının kurucusu olarak göstermektedir. Bu tezlerin de başlıca dayanak noktası, Kadıncık Ana yani diğer adı ile Fatma Bacı hakkında tek müstakil çalışması bulunan Mikail Bayram'ın *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum* adlı eseridir.[164] Bayram, bu eserde, Evhadü'd-din Kirmani adı ile bilinen bir mutasavvıfın menakıpnamesini kaynak göstererek, adı geçen Fatma Bacı'nın Kirmani'nin kızı ve Ahi Evren'in de eşi olduğunu iddia etmektedir. Fatma Bacı'nın Kayseri'de Moğollara karşı savaştığını, Ahi Evren'in öldürülmesi üzerine de Sulucakarahöyük'e yerleştiğini belirtir. (Bayram, 2008: s.29-58).

Çalışmanın bu bölümünde, Kadıncık Ana'nın Ahilik ya da Bacıyan-ı Rum topluluğu ile olan ilişkisinden ziyade Aleviler nezdindeki durumu incelenmiştir.

Bu inceleme için temel kaynak olarak, Alevi yazılı kaynakları içerisinde Kadıncık Ana'nın isminin en çok geçtiği eser olması sebebiyle, Velayetname seçilmiştir. Velayetname'de Kadıncık Ana'nın ismi; Kutlu Melek, Kadıncık Ana, Fatıma Ana, Fatıma Bacı şeklinde geçmektedir.

Velayetname'ye göre Hacı Bektaş, Horasan'dan Anadolu'ya gelmeden evvel, Kürdistan denen bir bölgeye uğrar, orada bir müddet kalır ve orada bir bacının oğlunu kendine oğul edinir. Daha sonra Necef, Mekke, Medine, Halep, Elbistan ve Kayseri güzergâhını takip ederek Sulucakarahöyük'e gelir. (Gölpınarlı, 1995: s. 17-18). Bu oğul hakkında Velayetname'de başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Hünkâr, Rum ülkesine yaklaşınca Rum erenlerine gaipten selam verir. *Hünkârın selam verdiği Fatıma Bacı'ya malum oldu. Bu kadın Sivrihisar'da Seyyid Nurettin'in kızıydı, henüz evlenmemişti, meclisteki erenlere yemek pişirmekteydi. Karacaahmet de Seyyid Nurettin'in müridiydi. Fatıma Bacı ayağa kalkıp, Hünkâr'ın bulunduğu tarafa döndü, elini göğsüne koydu, üç kere aleykümesselam dedi, yerine oturdu.*

Anabilim Dalı, Ankara, s. 44-61. Veli Sırım, ''Anadolu Kadınının Ekonomik Hayata Etkin Katılımı'', HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt 4, Sayı 8, 2015, s.118-125.

[164]Mikail Bayram, ''Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum'', 3. Baskı, İstanbul, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2008. Mikail Bayram, ''Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren Mevlâna Mücadelesi'', 3. Baskı, Konya, Nüve Kültür Yayınları, 2012. Mikail Bayram, ''Şeyh Evhadü'd-Din Hamid El- Kirmani ve Menakıb-Namesi'', ty, Kardelen Yayınları, Konya. Mikail Bayram, ''Ahi Evren Hace Nasirü'd-Din Mahmud ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu'', 1. Baskı, Konya, Çizgi Kitapevi, 2018. Mikail Bayram, ''Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatı'nın Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?'', Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 0, Sayı 1, 1981, s. 57-72.

Meclistekiler bu hali görünce, kimin selamını aldın, dediler. Fatıma Bacı, Rum ülkesine bir er geliyor, siz erenlere selam verdi, onun selamını alıyoruz, dedi. Erenler, dediğin er, nereden geliyor, dediler. Fatıma Bacı kendisi dedi, Horasan erenlerinden fakat şimdi kendisi Beyt-Allah tarafından geliyor. (Gölpınarlı, 1995: s.18).

Bu bölüm, Fatıma Bacı'nın adının geçtiği ilk bölümdür. Velayetname'ye göre Fatma Bacı, Seyit Nurettin'in kızıdır. Dolayısıyla kendisi de seyittir. Ayrıca erenlerin hizmetinde bulunan genç bir kız olarak ifade edilmektedir. Hacı Bektaş'ın gaipten verdiği selamı, Rum erenleri yerine Fatıma Bacı'nın alması, onun manevi olgunluğuna da işaret etmektedir.

Yukarıda anlatılan olaylardan sonra Hünkâr, çeşitli kerametler göstererek Rum erenleri nezdinde itibarını pekiştirir ve Kadıncık Ana'nın evine yerleşir. (Gölpınarlı, 1998: s.21). İlerleyen sayfalarda Kadıncık Ana'nın Yunus Mükri adında bir adamın oğlu olan İdris Hoca ile evli olduğu kayıtlıdır. Yunus Mükri, âlim bir kişidir. İbrahim, Süleyman, Saru ve İdris adında dört oğlu vardır. Kadıncık ile İdris'in çocukları olmamaktadır. Kadıncık bir gün rüya görür, rüya şu şekilde kaydedilmiştir; *On dört gecelik dolunay, eteğimden koynuma girdi. Yakamdan çıkmak istedi, yakamı tuttum; yenimden çıkmak istedi, yenimi tuttum. Bu sefer eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken belinlenip uyandım*. İdris Hoca bu rüyayı, Kadıncık'ın hamile kalacağı ve doğacak çocuğun erenlerden olacağı şeklinde yorumlar. (Gölpınarlı, 1995: s.27).

Bu rüyadan kısa zaman sonra Hünkâr Sulucakarahöyük'e gelir. Kadıncık, diğer kadınlarla çamaşır yıkamak için subaşındadır. Hünkâr yanlarına yanaşır ve onlardan ekmek ister. Kadıncık koşarak eve gidip arasına yağ sürülmüş bir parça ekmeği getirir, Hünkâr'a verir. Hünkâr ekmeği alır, Kadıncık'a hayır dua eder ve yakınlardaki mescide gider. Yatsı namazında, İdris Hoca da camiye gider, Hünkâr'ı görür ama umursamaz. Kadıncık o gün çamaşır yıkadığından yemeği kayınvalidesi pişirir. Yemek yaparken yağ çanağına bakan kadın, çanağın yağ dolu olduğunu görür. Kadıncıkla aralarında konuşunca, bunun Hünkâr'ın mucizesi olduğunu anlarlar. Durumu İdris Hocaya'da anlatırlar. Gece Kadıncık da İdris de uyuyamaz ve mescide gidip Hünkâr'ı evlerine davet ederler. Hünkâr kabul etmez. Ertesi gün yine gidip davet ederler, Hünkâr; kendisinin misafirinin çok olacağını, yükünün ağır olduğunu belirtir. Kadıncık ve İdris bu şartları kabul eder ve neleri var neleri yoksa Hünkâr'ın yolunca

harcayacaklarını söylerler. Böylece Hünkâr Kadıncık Ana'nın evine yerleşir. (Gölpınarlı, 1995: s.27-28).

Hünkâr, Kadıncık'ın evinde kalmaya başlayınca İdris'in erkek kardeşi Saru, bu durumu kötü yorumlayarak, derviş Kadıncık'ı seviyor ondan orada kalıyor diye laf çıkartır. Bu olay üzerine Hünkâr çeşitli kerametler göstererek işin öyle olmadığını gösterir. Bu kerametlerden birisi, Saru'nun da Hünkâr'a iman etmesini sağlamıştır. Kış mevsiminde bir elma ağacına çıkan Hünkâr, ağaçtan elma toplamaya başlamıştır Aşağıdan Hünkâr'a bakan Saru, Hünkâr'ın hayâlarını görmüştü. Fakat hayâlarının olduğu yerde biri ak diğeri kırmızı olmak üzere iki gül vardır. (Gölpınarlı, 1995: s. 32). Bu olaylardan sonraki bir tarihte Hacı Bektaş, Kızılcahalvet denen ve bugün de Hacı Bektaş Veli Dergah'ı içinde bulunan bölmeyi yaptırarak orada ikamet etmeye başlar.

Burada Kadıncık ve Hünkâr'a atılan iftira, Hünkâr'ın kerameti ile bertaraf edilmiştir. Ayrıca Hünkâr'ın erkeklik organının gül şeklinde gözükmesi, onun cinsiyetler üstü durumunu anlatmakta, kadın- erkek ilişkilerinden beri olduğunu ifade etmektedir.

Velayetname'de Kadıncık Ana'nın babasından çok mal kaldığı ve bu malları Hünkâr'ın yoluna harcadığı kayıtlıdır. Hatta üzerindeki son gömleği bile satıp Hünkâr'ın misafirlerine yemek pişirmiştir. Bu durumu öğrenen Hünkâr, bir keramet göstererek yanındaki dolaptan süslü bir elbise çıkartır ve bunu Kadıncık Ana'ya gönderir. (Gölpınarlı, 1995: s.63).

Kadıncık Ana, Hünkâr'ın abdest suyunu ve el yıkadığı suyu içmeyi kendine adet edinmiştir. Bir gün Hünkâr abdest alırken, burnundan bir damla kan, abdest suyunun içine düşer. Hünkâr bu suyu ayak değmedik bir yer bularak dökmesi için Kadıncık'a verir. Kadıncık bu suyu da içer. Kadıncık'ın suyu içtiğini anlayan Hünkâr; *...benden nasibini aldın, senden iki oğlumuz gelecek adımızla, onlar yurdumuz oğlu olacak, halkın yetmiş yaşındakileri, onların yedi yaşında olanının elini öpsünler. Dünya bozulsa, onlar sırtları üste yatsınlar, hiç zahmet görmesinler*. demiştir. (Gölpınarlı, 1998: s.63-34). Bu olaydan sonra Kadıncık üç oğlan doğurur. Bunlar, Habip, Mahmut, Hızır Lale'dir. Mahmut, Hünkâr sağ iken ölmüştür. Soy Habip ve Hızır Lale'den yürümüştür. (Gölpınarlı, 1995: s.63-65).

Daha sonra Hünkâr öleceğini bildirir ve kendisinden sonra yerine geçecekleri şu şekilde sıralar; *Benden sonra Fatma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lale Cüvan yerime geçsin. O elli yıl hizmet eder, ondan sonra yerine oğlu Mürsel geçer. O kırk sekiz yıl şeyhlik yapar ölür, yerine oğlu Yusuf Bali becer. O da otuz yıl hizmet eder, sonra o da hak yakınlığına ulaşır. Dünyanın hali budur. Gelen gider.* (Gölpınarlı, 1995: s. 88).

Yukarıda Velayetname adlı eserden alınan pasajlarda Kadıncık Ana ile Hacı Bektaş'ın ilişkisini verilmeye çalışılmıştır. Eser tetkik edildiğinde, Kadıncık Ana ile Hünkâr'ın bilinen anlamda bir karı-koca ilişkisi yaşadığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Kadıncık Ana'nın uzun zamandan beri bir çocuğunun olmaması, rüyasında ayın koynuna girmesi, Hünkâr'ın Sulucakarahöyük'e gelmesi, Kadıncık ve eşi İdris Hoca'nın Hünkâr'ın hizmetine girmesi, Kadıncık'ın ettiği hizmet karşılığında himmet bularak bir keramet ile çocuklar doğurması ve Hünkâr'ın da vefat ederken kendisinden sonraki hizmet sorumluluğunu bu keramet neticesinde doğan çocuklara ve onların nesline bırakması, Kadıncık ile Hacı Bektaş arasındaki ilişkinin olay örgüsü niteliğindedir.[165] Yukarıdaki ifadelere göre Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'a gönülden bağlı, kalp gözü açık, yola hizmet için her şeyini feda eden bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hünkâr'ın vasiyeti üzerine hizmet yürüten kişilerin varisleri, bugün Hacıbektaş ilçesinde ikamet etmektedirler. Mürşit Ocağı olarak kabul edilen Hacı Bektaş Ocağı'nda, günümüzde mürşitlik postunda Sefa Ulusoy ve Veliyeddin Hürrem Ulusoy oturmaktadır. Saha araştırması sırasında kendileri de ziyaret edilmiştir. Yukarıda *'âlemin yetmiş yaşındaki kişisi, onların yedi yaşındakinin elini öpsünler'* ifadesi gereğince yapılan gözlemlerde, Ulusoy ailesine mensup erkeklere '*Efendi,* kadınlara da *Ana* dendiği ve yaş sınırlaması olmaksızın tüm taliplerin, Ulusoylar'dan olan kişilerin ellerini öpmek için eğildikleri kaydedilmiştir[166]. Bu meyanda, Ulusoy ailesinin talip topluluklarınca Hünkâr'ın soyundan gelen kutlu kişiler olarak kabul edildiği gözlenmiştir.[167]

---

[165]Benzer bir anlatımın geçtiği çalışılmış bir cönk örneği: Dilara Akbulut (2004), ''Bir Bektaşi Cöngü Üzerine Tetkik'', Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilim Dalı, Sivas, s. 168-174.

[166]15-20 Ağustos tarihli Hacı Bektaş saha araştırması notları.

[167]Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler içeren ve Ulusoy ailesini konu alan bir çalışma için bakınız: Meral Salman Yıkmış, ''Hacı Bektaş Veli'nin Evlatları 'Yol'un Mürşitleri Ulusoy Ailesi'', 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş ile bağlantısı hakkında bilgi veren bir diğer tarihi vesika, Âşık Paşazade Tarihi'dir. Hacı Bektaş'ın ve Kadıncık Ana'nın zikredildiği bölüm aşağıya alınmıştır;

Soru: Ey Derviş! Bu Anadolu memleketinin dervişlerini ve âlimlerinden bahsettin ama Hacı Bektaş Sultanı niye anmadın?

Cevap: Bu andığım dervişler Osmanoğlu vilayetinde olanlardır. Bu Hacı Bektaş hiçbir padişahla birlikte bulunmadı. Bundan dolayı ondan bahsetmedim. Hacı Bektaş, Horasan'dan gelmiştir, Menteş adında bir kardeşi vardı. Beraberce kalkıp geldiler. Doğru Sivas'a oradan da Baba İlyas'a geldiler. Kırşehir'e vardılar ve oradan da Kayseri'ye geldiler. Kardeşi Menteş, Kayseri'den yine sivas'a vardı. Ecelinin orada geleceği yazılı imiş, onu şehit ettiler.

Bunların hikâyeleri çoktur ama hepsi de bilgim dâhilindedir. Hacı Bektaş, Kayseri'den Karayol'a (Karahöyük) geldi, Mezarı şimdi oradadır.

Rum'a gelen dört grup insan vardır. Biri Gaziyan-ı Rum (Rum Gazileri), bir Ahiyan-ı Rum (Rum Ahileri), biri Abdalan-ı Rum (Rum Abdalalrı) ve birisi de Bacıyan-ı Rum'dur (Rum Bacıları). Hacı Bektaş Sultan bunların içinde Bacıyan-ı Rum'u tercih etti ki o da Hatun Ana'dır. Onu kız edindi, keşiflerini ve kerametlerini ona gösterdi ve ona teslim etti. Kendisi Allah'ın rahmetine vardı.

Soru: Bu Hacı Bektaş, bunca müridi ve muhibbi vardı, bunların biatleri ve silsileleri nereden gelir?

Cevap: Hacı Bektaş, sırrını, keşif ve kerametlerini, her nesi var ise Hatun Ana'ya emanet etti. Kendisi meczup bir derviş idi; şeyhlik ve müritlikten uzaktı. Abdal Musa derler bir derviş vardı. Hatun Ana'nın muhibbi idi. O zamanlarda şeyhlik ve müritlik fazla yoktu, tarikat silsilesi de bulunmuyordu. Hatun Ana onun (Hacı Bektaş'ın) üzerine bir mezar yaptı. Geldi Abdal Musa bir nice gün burada kaldı. Orhan devri geldiğinde gazalara katıldı. (Âşık Paşazade, 2018: s.252-253)

Kronikteki bilgiye göre Hacı Bektaş, vefat etmesine yakın kendisinde bulunan ve keramet olarak nitelendirilen bütün sırları, Hatun Ana yani Kadıncık Ana'ya vermiş ve bu dünyadan göçmüştür. O dönemde Bektaşiliğin kurumsallaşmış bir yapısı bulunmamaktadır. Daha sonra Abdal Musa gelmiş, Kadıncık Ana'ya mürit olmuştur.

Abdal Musa Sultan Velayetnamesi'nde ise Hacı Bektaş ile Abdal Musa'nın batıni bir ilişkisi söz koz konusudur. Velayetname'nin ilk sayfasında; *O sözleri gizem dolu, hoş sohbet, güzel gözlü ve güler yüzlü Horasanlı Sultan Hacı Bektaş Veli –Tanrı onun aziz sırrını kutsasın- bir gün avlusunda otururken kutsal özünden doğan şu sözleri söyledi. 'Ey erenler! Genceli'de yeni ay gibi doğarım. Adımı Abdal Musa çağırttıracağım. Beni isteyen gelsin orada bulsun.' demiştir.* (Kaygusuz, 2008: s.78) bilgisi kayıtlıdır. Buradan da Hacı Bektaş'ın vefatından sonra, dünyaya Abdal Musa donunda tekrar geleceği anlamı bulunmaktadır. Bu noktadan sonra yapılacak olan açıklamalar tarihi vesikalara dayanacak olup bu bilgilerin Alevi kültürel belleğinde izdüşümünü bulmak güçtür. Kültürel bellekte yaşayan bilgi şu yöndedir ki; Kadıncık Ana ile Hacı Bektaş çağdaştır, Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'ın yolunda hizmet ederek ondan himmet almıştır. Abdal Musa, Hacı Bektaş'ın don değişmiş halidir ve zamanı gelince Hünkâr'ın kabrine gelip burada hizmeti devralmıştır. Ayrıca yapılan saha araştırmasında bir kaynak kişimiz; ''Gurban olduğum Hünkâr'ımla Abdal Musa Sultan amca çocuklarıdır. '' (KK59) bilgisini vermiştir. Sözlü tarihte korunan bilgi de bu şekildedir.

Saha araştırması sebebiyle Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş ilçesindeki evine yapılan ziyarette, ziyaretçilerin yoğun bir şekilde Kadıncık Ana'nın evini ziyaret ettikleri gözlenmiştir. Evin içerisinde, girişteki geniş holün sol üst köşesinde, Kadıncık Ana'nın ocağı ve ocağın hemen önünde de hamur yoğurmak için kullanıldığına inanılan, yere sabit, düz bir mermer bulunmaktadır. Ziyaretçilerin önce beyaz mermere daha sonra ocağa niyaz ettikleri gözlenmiştir. Daha sonra ziyaretçilerin, ocağın önünde insan kolunun omuz başına kadar girebileceği derinlikte, dar bir çukura kollarını soktuklarına, oradaki toprağa ellerini sürdüklerine, daha sonra da çıkardıkları o toprağı yediklerine şahit olunmuştur. Konuşulan kişiler, bu toprağın hastalığa şifa verdiğini, dileklerin gerçekleşmesi için bunu yaptıklarını belirtmişlerdir. Ocakla ilgili başka bir rivayet ise Kadıncık Ana'nın hakka yürüyeceği vakit, güvercin donuna girip buradaki bacadan sır olduğuna dairdir. (KK60).

Daha sonra bahçeye çıkan ziyaretçilerin bahçeden taş şeklinde mercimek ve buğday topladıkları gözlenmiştir. Bu mercimek ve buğdayın çocuğu olmayanlara yedirildiği ve bu sayede insanların çocuk sahibi olduğu bilgisi kaydedilmiştir. Bir kaynak kişimiz konu ile ilgili; ''Hünkâr Efendi'm, Akpınar vardır aşağıda oraya

gelmiş. Gadıncık Ana'm da oradaymış. Sonra bir zaman birilerinden buğday istemiş vermemişler, mercimek istemiş vermemişler, o da beddua etmiş ki 'Daş ossun.' diye. Buğday da mercimek de daş olmuş. Bu daşları şimdi çocuğu olmayanlara veririk. Onlar da yutar. Bu sayede çocukları olur. " (KK60) bilgisini vermiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında denilebilir ki Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli ile çağdaş bir kadın karakterdir. Hünkâr'ın hizmetinde bulunmuş ve inanca göre ondan himmet almıştır. Kendisi Hünkâr'ın gizli sırlarını açtığı bir kadın olmuş daha sonra ondan doğanlar da yukarıdaki rivayete göre Hünkâr'ın varisleri olmuşlardır. Ayrıca Abdal Musa'yı irşat ettiği bilgisi de yine kültürel bellekte korunmaktadır. Bugünkü anlamda bir dede gibi cem yürütüp yürütmediğine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, Aleviler onun bir veli olduğuna inanmışlar, ondan kaldığını düşündükleri nesneleri kutsamışlar ve evini ziyaret yeri haline getirmişlerdir. Saha araştırması esnasında tanıştığımız, *Âşık Benli* mahlası ile şiirler söyleyen Hüseyin Karadağ, bize hediye ettiği şiir kitabında Kadıncık Ana ile ilgili aşağıdaki şiiri yazmıştır;

İsmin anılıyor kadıncık Ana
Sizin gibi az gelmiştir cihana
Evinize vardım ne mutlu bana
Akpınar da zikrediyor sana

Hakk'ı sevmiş, Hak emrine uymuşsun
Erenlerin meclisinde olmuşsun
Güvercinler donunda Hünkâr'ı görmüşsün
Akpınar da zikrediyor sana

Hazret-i Hünkâr'ı misafir alan
Sohbetinde nice keramet olan
Erenlerin meclisinde bulunan
Akpınar da zikrediyor sana

Hüseyin inançla eşiğine vardım
Tandırından kutsal toprağın aldım
Hiç şüphem yok kalpten inandım
Akpınar da zikrediyor sana. (Karadağ, 2013: s.145)

Alevilikte kutsal sayılan kadınların incelendiği bu bölümde, özetle söylemek gerekirse; Alevilikte bir kimsenin erişmesi için erkek ya da kadın olması gibi bir şartın olmadığı tespit edilmiştir. Kadın ya da erkek fark etmeksizin, bu yola hizmet eden

herkesin himmet alacağı ve evliyalık makamına yükselebileceği bilgisine ulaşılmıştır. Aleviler arasında yaygın olan *Baba, Himmet! Oğul, Hizmet!* yani hizmet et ki himmet bulasın ifadesi, bu noktayı aydınlatmaktadır denilebilir. Nitekim Hz. Fatıma'da görüldüğü üzere, yolun kuruluşunda, etkin olan karakterlerden biri kadındır. Tarihsel kişilerin, zaman geçtikçe tasavvur haline gelebildiği bilgisine örnek olması anlamında, Hz. Fatıma'nın Alevilikteki tasavvuru yeterli olacaktır denilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde ehlibeyte mensup kadınlar, Aleviler tarafından başka roller biçilerek yüceltilmiş, tarihsel kişiliklerine çok başka anlamlar yüklenerek kutsanmışlardır. Özellikle İslamlaşma öncesine ait inanç ve akideler, kadınların şahsında yeniden vücut bulmuştur. İçerisindeki yoğun tasavvufi ve batını bilgi ile Alevilik, sevgi ve barışı yücelten bir inançtır denebilir. Bu noktada tasavvufi manada rahman ve özellikle rahim sıfatının kadında tecelli etiğine inanılması, kadını yol içerisinde ayrı bir yere yerleştirmiştir. Bu meyanda ehlibeyte mensup kadınlar *Ana* olarak isimlendirilmiş, bu isimlendirme günümüz ocakzade kadınlarına miras kalmıştır.

19. yy. kadın Bektaşi şairlerinden Zehra Bacı'nın kadınlar ile ilgili şiiri, Alevi inancında kadının yeri ile ilgili fikir vermesi sebebiyle aşağıya kaydedilmiştir;

Ya Muhammed bize nakıs diyorlar
Nedendir erlerin bu hataları
Ehl-i beyte karşı düşkün olurlar
Çünkü doğru değil iddiaları

Vâlidemiz Havva bacı değil mi?
Hadicetü'l- Kübrâ bacı değil mi?
Fâtımatü'z- Zehra bacı değil mi?
Kur'an'da hepsinin var senâları

Ezvac-ı tahirat nakıs olur mu?
Nakıs diyen erler hakkı bulur mu?
Böyle kem söz eden hiç umulur mu?
Kim doğurdu bunca enbiyaları

Abes şey halk etmemiştir Huda
Nakıslığı kabul etmeyiz asla
Bacılar büyüttü işte esselâ
Bu dünyaya gelen evliyaları

Sanmayın ki ersiz olmaz dünyayı
Düşünün bir kere Meryem Ana'yı

Pedersiz doğurdu koca İsa'yı
Bacıların yoktur müdaraları

Ey erler biz sizden dünyada eriz
Çünkü size hürmet hizmet ederiz
Gittiğiniz yolda hep beraberiz
Gütmeyiniz böyle boş davaları

Gerçi kıyafette size uymayız
Hakikatte sizden geri kalmayız
Malumunuz olsun erden saymayız
Bize nakıs diyen budalaları

Nakıstan mı geldi Ahmed-i Muhtar
Nakıs zade midir Haydar-ı Kerrar
Ananıza nakıs demeyin zinhar
Tesir eder size bedduaları

Zehra'nın nutkunu güzel dinleyin
Ey erler doğru söyleyin
Biz doğurmadık mı beyan eyleyin
Sizi irşat eden bu babaları (Gümüşoğlu, 2013: s.214-215.)[168]

168 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış kadın Bektaşi şairlerdendir. Bedri Noyan Dedebaba'nın aktardığı bilgilere göre yaklaşık olarak 1870 yılında doğmuştur. Şahkulu Sultân Dergâhı Postnişîni, aynı zamanda Edip Harabî'nin mürşidi olan Mehmet Âlî Hilmi Dedebaba'ya bağlanmış ve ondan nasip almıştır. Zehra Bacı'nın "Yâ Muhammed bize nâkıs diyorlar" diye başlayan nefesi İslam'da ve Alevî– Bektaşî inancında kadının yerini konu edinen önemli bir şiirdir. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zehra-baci (Görülme: 08.04.2020)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALEVİLİKTE ANA

3.1. ANA KİMDİR

Aleviliğin sosyal yapısı incelendiğinde, inanca dâhil olan grupların, başlangıçta yarı göçebe olduğu daha sonra köylere yerleştiği bilinmektedir. Yarı göçebe topluluklarda, topluluğun hemen hemen yarısını oluşturan kadınları, ikinci plana iterek sosyal ve kültürel hayattan ayrıştırmak mümkün değildir. Ayrıca her ne kadar daha sonra İslamlaşsalar da erkek ve kadın cinsini, hayatın kimi alanlarında ayırmak, topluluğun İslam öncesi kültürü yaşatması bilgisi dâhilinde de mümkün gözükmemektedir.

Yapılan antropolojik çalışmalar, günümüzdeki ataerkilliğin tam karşıtı bir anaerkil yapının, tarihin hiçbir döneminde olmadığını ifade etmektedir. Çünkü iktidar kavramı, ataerkil yapının bir getirisidir; anaerkil toplumlarda mülkiyet ve iktidar kavramı olmadığından bu dönemde şimdiki anladığımız şekliyle bir iktidar mevcut değildir. (Webster, 2016: s.153- 170). Ancak göçebe ve yarı göçebe toplumlarda, ataerkilliğin mevcut erki, kimi noktalarda kırılarak kadın ve erkek arasında mevcut bir eşitlik sağlanmıştır. Bu, hayatın devamlılığı ve gündelik akışın sekteye uğramaması için bir gerekliliktir.

Alevi ocaklarının tarihsel oluşum ve gelişim süreçlerine bakıldığında, ocak denen yapıların tam olarak nasıl oluştuğu bilinmemekle birlikte, aşiret reisliğinden kabile kutsalına ve topluluk evliyasına dönüştüklerini ifade eden görüşler söz konusudur. (Ocak, 2017: s.96, 104, 200). Bu görüşe göre ocakların mevcut topluluk içerisinde iktidarı ellerinde bulundurdukları söylenebilir. Mevcut iktidarın paylaşılmaması istendiğinden ocakzadelerin ya kendi aile içi evliliği ya da yine kendisi gibi güç ve otorite sahibi başka bir ocakzade ile evliliği söz konudur. Tabii bu durum inançsal boyut kazandığında yani kabile şefleri birer topluluk evliyasına dönüştüğünde; bu defa durum, kutsalın korunması olarak değerlendirilecek ve aile içi evlilik devam ettirilecektir. Uygulamanın süreğen olabilmesi için ocağa mensup

kadınların başka kimselerle evlenmesi önlenecektir. Kadın burada, kendi soyuna ait olan taşıyıcısı olacak; bu sebeple de toplumsal ve inançsal anlamda değer kazanacaktır.

Ocaklar kurulup eski aşiret birlikteliği bugünkü anlamda pir-talip ilişkisine dönüştükten sonra, ocak erkekleri, soyu on iki imamdan herhangi birisine dayanan ve dolayısıyla ehlibeytten olan birer kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu soya bağlı olmayan kimselerin münkir olduğu inancı hâkim kılınmış ve talibin mutlak suretle pire bağlı olması gerektiği kabul edilmiştir. Ocak olan ailelinin erkeklerine pir, dede, seyit gibi isimler verilirken ocak ailesine mensup olan kadınlara da *Ana* denmiştir. Bir kadına Ana diye hitap edilmesinin birkaç farklı sebebi olabilmektedir. Birinci ve en temel sebep, söz konusu kadının, bir ocak ailesine mensup olmasıdır. Yani babasının pir kabul edilmesidir. İkinci durum ise eşinin pir olmasıdır. Bu durumda, kadın bir ocağa mensup değildir; ocakzade bir erkekle evlenmiştir ve kocasının talipleri kendisine Ana diye hitap etmiştir. Bu Ana'lar kutsal soydan gelmediklerinden, eşlerinin saygınlığı oranında toplumdan saygı görürler. Üçüncü durum ise kadının kendisinin erişerek bir ocak haline gelmesidir. Bunun günümüz Türkiye'sinde en bilindik örneği Elif Ana'dır. Araştırma boyunca Elif Ana'ya benzer özellikler gösterdiği tespit edilen Zöhre Ana da bu guruba dâhil edilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde özellikle Bektaşi tekkelerinde görev alan kadın dervişler olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Ömer Lütfi Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri adlı çalışmasında bazı zaviyelerin kadın dervişler eliyle yönetildiği bilgisini vermektedir. *Bazı zaviye müesselerinin (63, 74, 32 81) numaralı kayıtlarda gördüğümüz Kız Bacı, Ahi Ana, Sakari Hatun, Hacı Fatma zaviyeleri gibi bazı zaviye şeyhlerinin de aynı surette kadınlar olması nazarı dikkati celb etmektedir. Bu hususta bir misal olarak (43 mükerrer) numaralı kaydı zikretmek isteriz: Şöyle ki Kütahya evkafı içinde Od Yakan Baba namındaki dervişin bir köyde bina ettiği tekke, civardan gelen adaklar ve kurbanlarla az zamanda inkişaf bulup dini mühim bir merkez haline gelmiştir ve bu inkişafta bu zaviyeyi idare etmiş olan 'Hacı Bacı nam saliha ve mütedeyyine ehl-i velayet hatunun' ve kendisinden sonra yerine geçen Hundi Bacı nam hatunun ve ondan sonra zikr olan ve ocağı ihya etmiş olan 'Sume Bacı nam bir bakire hatunun büyük hizmetleri olmuştur.*(Barkan, 1942: s.52). Yukarıdaki bilgi kadınların da erkekler gibi tekkelerde yapılan ibadetleri yürütüp yürütmediğini açık olarak

söylememekle birlikte, kadınların tekkede en üst yönetici konumuna gelebildiğini göstermektedir.

Bahadır, kadın dervişleri konu edindiği çalışmasında, türbelerde şeyhlik yapan kadınların, çıralık akçesi adı altında para topladıklarını ve bu parayı yalnızca talibin görgüsünü yapan kimselerin aldığını belirtmiştir. (Bahadır, 2005: s.210). Ancak Yıldırım, Aleviliğin tarihini işlediği kitabında, Osmanlı'nın II. Mehmet dönemine kadar Erdebil tekkesine *çerağ akçesi* adı altında çeşitli hediyeler gönderdiğini kaydetmiştir. (R. Yıldırım, 2017: s.175). Bu durumda, çerağ akçesi adı verilen ödeneğin, yalnızca dini hizmet alınan yere verildiği bilgisi tartışmaya açıktır. Bu hediye, orada şeyhlik yapan şahsa saygı ifadesi olmakla birlikte, tekkeye adını veren ocak ulusuna duyulan saygıdan da ileri geliyor denilebilir.

Hubyar Sultan, Hacı Kureyş, Baba Mansur, Üryan Hızır, Gövenç Abdal, Hacı Bektaş, Hasan Dede, Hıdır Abdal gibi ocak isimlerine baıldığında dikkat çeken ilk husus bu isimlerin erkek isimleri olduklarıdır. Alevi Kızılbaş ocakları hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde ve kendi saha araştırmamızda Anşa Bacı, Elif Ana ve Zerban Ocağı hariç, kadın ismi taşıyan başka ocağa rastlanmamıştır.

Anşa Bacı[169], Hubyar Sultan Ocağı'nın *alacalaştığı* yani Sünnileştiği düşüncesiyle eşi Veli Baba ile bu ocaktan koparak kendi ocaklarını inkişaf ettirmiştir. Anşa Bacı ve Veli Baba'nın türbeleri Tokat ili, Zile İlçesi, Acısu köyünde bulunmakta ve kendi talipleri tarafından sıkça ziyaret edilmektedir. Topluluğun adı Anşa Bacılı olsa da şu an ocağa bağlı taliplerin ibadetlerini, Veli Baba'nın soyu olan Kurtoğlu Ocağı Baba'ları yürütmektedir. Ocağa mensup kadınlar, Bacı olarak isimlendirilmekte ve kutsanmakla birlikte, ibadet erkekler eliyle yürütülmektedir. Kadınların posta oturması Anşa Bacı örneği ile meşru kabul edilse de kadınların cem yürüttüğüne pek rastlanmamaktadır. (Okan, 2018: s.81-104). Bunun bir istisnası Anşa Bacı'nın torunu Gönül Bacı'dır. Ölünceye kadar Çakmak, Esenli, Topulyurdu, Yağlıdere köylerinin görgüsünü gerçekleştirmiştir. (Selçuk, 2016: s.367) Burada kadın soylu olma

[169]Anşa Bacı hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Nimet Okan, ''Canların Cinsiyeti'', 2. Baskı, 2018, İletişim Yayınları, İstanbul. Ali Selçuk, ''Anşa Bacılı Ocağı'', 1. Baskı, 2017, Çizgi Yayınları, Konya.

anlamında dikkat çeken bir husus ise; sözlü tarihte, Hubyar Sultan'ın İmam Musa Kazım'ın kızdan olma torunlarından biri olduğu bilgisidir. (Aktaran Okan, 2018: s.82).

Kadın adı ile anılan bir diğer Alevi ocağı, Adıyaman ili Çelikhan ilçesi Bulam nahiyesinde bulunan Zebran adlı ziyarettir. Söz konusu ocak, kendisine Zebran adlı kadın ermişi, ocak ulusu olarak kabul etmiştir. Ancak yine bu ocakta da ibadetler ocağa mensup dedeler tarafından yürütülmektedir. (Bahadır, 2005: s.120, 203). Adıyaman ili veli efsaneleri hakkında yapılan çalışmalarda Zebran ziyareti, göl, pınar ve içmeler başlığı altında incelenirken (Tozlu, 2011: s.126) bir diğer çalışmada veli efsaneleri başlığı altınca incelenmiştir. (Yaşar, 2010: s.66). Zerban'ın ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmemekle birlikte Zerban ve türbesi etrafında şekillenen efsanelerden anlaşılacağı üzere bölge halkı kendisini veli olarak kabul etmiştir. Zebran'ın kendilerini depremden ve diğer aşiretlerin baskınlarından koruduğuna inanmaktadırlar. Zebran'ın bir diğer özelliği ise özellikle hırsızlık yaptığından şüphelenilen insanların, buraya gelip yemin etmeleri ve yalan yere yemin edenlerin dilinin tutulmasıdır. Her yıl 8 Ağustos'ta uluslararası anmalar yapılan Zerban ziyaretinde, bu tarihte ve güz başında pek çok kurban kesilmekte ve lokma dağıtılmaktadır. (Yaşar, 2010: s. 70-71).

Tarihsel süreç içerisinde kadınların posta oturup cem yürütmesi sık rastlanan bir uygulama olmamakla birlikte söz konusu uygulamanın zaruri durumlarda gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu uygulamanın yalnızca o ocağı bağladığı ve Alevilik için genel geçer bir pratik olmadığıdır. Sevim Yalıncaklıoğlu Ana, kendi ocakları içerisinde cem yürüten bir ana olmadığını söylerken, ocak ailesine mensup kadınların da kutsandığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili kendi ocaklarından Zöhre Ana'yı örnek vererek; ''1825'te bizimkiler, tekkedekiler sürgüne gönderilmiş. Bir kısmı Divriğ'e yerleştirilmiş. Köydeki talipler de bizim köyden ötede bir yere yerleştirilmiş. Bizim köyden bir buçuk kilometre sonra bir tane köy var, Tepe Köy. Bizim ocaktan bir kız orada evli imiş. Bu kız bizim ocağın o dönemdeki postnişini yanılmıyorsam İbrahim Dede adı, onun kızı. Kız da işte bu Tepe Köy'de evli. Onun adı da Zöhre Ana. Talipler işte o dönemde Divriğ uzak olduğundan Tepe Köy'e, Zöhre Ana'ya gidip kurbanlarını orada kesmişler ve ona niyaz olmuşlar. Yani orayı ocak bellemişler. Bu durumda onu inanç önderi olarak kabul edip darına durmuşlar. Tabii cem yürüttü mü bilmiyorum ancak ocak olarak onu

gördüklerini, evinde kurban kesip muhabbet ettiklerini biliyorum. Hiç kimse o dönemde tekkenin kendisine gitmemiş, sürgün olayına tepki gösterip orayı boş bırakmışlar. Sırf dergâhın evladı diye, başka köyde, başka biriyle evli olan bir kadının kapısına gitmişler. İşte buradan görüyoruz ki kadının o dergâhın kızı olması çok önemli. Yani kocasının kim olduğunun önemi yok ki zaten o köyde dede soyu yok, yani Zöhre Ana'nın eşi dede değil. " ifadelerini kullanmıştır.

Hıdır Abdal ocağı dedelerinden Ethem Uğurlu; ''Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin dediği gibi Alevilikte kadın-erkek ayrımı gözetilmemektedir. Analarımızı anlatırken ya da anlarken son dönemde 'neden analar da dedeler gibi posta oturmuyor' gibi bir düşünce türemeye başlamıştır. Oysa tarihimize baktığımızda kadın velileri görmekteyiz. Bu kadın veliler, bir dede gibi posta oturmaktan olabildiğince kaçınmışlar. Yani bir ananın başlıca görevi cemi yürütmek değildir. O cemin yürütülmesi için gereken zemini hazırlamak, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak, ehlibeyt yolunda ilerleyen evlatlar yetiştirmektir. Elbette Alevi inancına mensup kişilerin ibadetsel hizmetlerini iş başa düştüğünde yapmış analar vardır. Örneğin; Seyyide Ana Emiş. 19. Yüzyılda yaşamış, peygamber soyundan gelmesi hasebi ile Seyyide unvanı ile Baba Mansur Ocağı postnişanesi olmuştur. Kureşan Ocağından Seyyide İsme Ana, Zeynel Abidin Ocağından ki annemin nenesi olur, Seyyide Pupuş Ana, posta oturmuştur. Günümüzde de bu hizmetleri gören analarımız vardır. Bizzat tanıdığım Ahmet Uğurlu Dede'nin kızı, Ağuçanlı bir dede ile evli olan ve aynı zamanda halam olan Kirbiye Dinçer Ana'dır. Hâlihazırda Ahmet Dede'nin yanında hemen her ceme katılır, ibadetlerde dua verir, kurban tekbiri gibi hizmetleri yerine getirir. " bilgisini vermiştir. Ethem Uğurlu'ya göre ocakzade olan analaın başlıca görevi cemi yürütmek değil; onun altyapısını hazırlamaktır. Ancak zaruret halinde posta oturup cem de yürütebilirler ki tarihte bunun örnekleri olduğunu ifade etmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında denilebilir ki; Alevilikte ana olarak nitelendirilen kadınlar, pir-mürşit-talip statüleri gibi kurumlar arası işleyişte, başat rol oynayan bir yapıya sahip değillerdir. İlk olarak babası pir olana, ikinci olarak eşi pir olana son olarak ise kendisi erişmiş olan kadınlara Ana denmektedir. Her talip kendi bağlı olduğu ocağın kızına Ana demekte, pire gösterdiği saygıyı ona da

göstermektedir. Zaruret durumunda yapılması gereken tüm hizmetleri analar da tıpkı dedeler gibi yürütebilmektedir.

Analaın hizmet yürüten, ritüellerin icrasında görev alan, inancı tanımlayan ve yukarıda bahsedilen modern kurumsallaşmada görev alan kadınlar olarak günümüzde daha belirgin olduklarını söylemek mümkündür Geleneksel inanç yapısı ve toplumsal yapı, bu sayılan uygulamaların kadınlar eliyle gerçekleştirilmesini mümkün görmezken modern kurumsallaşmada durum farklı hale gelmiştir. Şehirlerdeki Alevi kurumları, ocak bazlı bazı değişim ve kararlar, analaın da tıpkı dedeler gibi inanç içerisinde belirginleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple aşağıda işlenecek olan günümüz analarının, özellikle ritüelle ilgili uygulamalarını geleneksel yapıda izlemek güçtür. Bu durumun yakın dönemde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu anlamda analar birer inanç önderi olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

3.2. GÜNÜMÜZDEKİ ANALAR

3.2.1. Arife Ulusoy Ana

1929 Tokat Zile doğumlu olan Arife Ana, Cemalettin Efendi'nin eşidir. 1950 yılı Ekim ayında Cemalettin Efendi ile evlenen Arife Ana'nın Coşkun, Timurcan, Celal Abbas ve Hülya olmak üzere dört çocuğu olmuştur. Kendisi 90 yaşında olup Hacı Bektaş ilçesindeki evinde ikamet etmektedir.

Arife Ana'nın Hacı Bektaş'taki evinin dergâh gibi işlediği gözlenmiştir. Arife Ana'nın oturduğu ev iki katlı bir evdir. Evin bahçesinde Arife Ana'nın kendi imkânları ile yaptırdığı Üçler Cem Evi bulunmakla birlikte, evin genişçe bir bahçesi de vardır. Ağustos ayında gerçekleştirilen ziyarette bu bahçede yürütülen bir ceme gözlemci olarak iştirak edilmiştir. Arife Ana'nın evinin hemen karşısında, oğullarına ait olan üç katlı başka bir ev bulunmaktadır. Ziyaret dönemi Hacı Bektaş Veli Anma Etkinliklerine denk geldiğinden, ziyaretçi sayısının bir hayli fazla olduğuna şahit olunmuştur. Belirtilen tüm evlerde, aile üyeleri ile birlikte, Türkiye'nin çeşitli illerinden taliplerin gelerek burada kaldığı; evlerle birlikte evlerin bahçelerinde, hatta arabalarda yattıkları kaydedilmiştir. Etkinlik süresince burada kalan talipler, söz konusu evleri dergâh olarak kabul etmekte, yemek pişirmekten temizliğe, kurban kesmekten misafir ağırlamaya her türlü hizmeti görmektedirler. Hacı Bektaş Ocağı,

Alevilerin pek çoğu tarafından serçeşme olarak görüldüğünden, talipler kadar ocakzade dede ve analar da gelip Arife Ana'yı ve oğlu olan Efendi'leri ziyaret etmektedirler. Arife Ana ile yapılan mülakat sırasında pek çok ocak dedesinin ve ananın; bulunduğumuz odaya girerken önce eşiği öptükleri, sonra selam vererek ağır bir şekilde Arife Ana'ya doğru geldikleri gözlenmiştir. Ana'nın elini öptükleri ve kimisinin de Ana'nın eline lokma adı ile para verdiği kaydedilmiştir. Ayrıca gelen pek çok ziyaretçinin, çeşitli gıda maddelerini buraya hediye olarak getirdikleri de gözlenmiştir. Ancak kalabalık çok fazla olduğundan bu getirilenlerin, yine gelenler tarafından tüketildiği kaydedilmiştir.

Araştırma süresi boyunca, Arife Ana'nın, neredeyse gelen her misafirle ayrı ayrı ilgilendiği, gelenlere ilk olarak *'Aç mısınız, sofra hazır'* dediği görülmüştür.

Arife Ana'nın Alevilik ve Hacı Bektaş hakkında verdiği tüm bilgiler, Velayetname temelli olup bu anlamda Velayetname'yi ezberden okuyor denilebilir. Kendi hayatını kısaca anlatan Arife Ana; ''*Babamın oğlu yoktu, ben üç bacının en küçüğüydüm. Babam, Cuma namazlarını hiç kaçırmaz, Yasin suresini de ezberden okurdu. Biz de önceden böyle yüzü açık dolanmazdık, kendimizi göstermezdik. Cemal Efendi'nin evlenecek çağı gelince beni demişler, O da babama haber göndermiş. Bakmaya kendi gelmedi, akrabalarını gönderdi. Babam, yola çok bağlıyıdı. İkiletmedi beni verdi. Babam beni verince, düğünüm olurken 'Bir sırrını işitmeyim, büyük kapıya gelin gidiyon.' dedi. Yedi ay nişanlı durdum, Cemal Efendi'yi iki sefer gördüm. Gelin çıkacak zaman, önceden şimdiki gibi değildi, kadınlar etrafıma çul gerdiler beni kimse görmeden taksiye bindim. Çok iyi, çok iyiliksever bir adamdı eşim. 1982'de kaybettim. Timur Efendi'nin sünneti Yozgat'ın Sarımbey köyünde oldu. O zaman çevrede, Cemal Efendi bayrak kaldırmış diye, bir sürü hayvan getirip kestiler. Misafir olduğumuz evin gelininin çocuğu olmuyormuş. Düğünde çok hizmet etti. Nasip aldı, o evin dört tane oğlu oldu sonradan. Eşim askere gidecek zaman, güveylik ayakkabısı vardı, onu beş liraya sattı. İki buçuk iki buçuk paylaştık. Çocuklar küçüktü. Celal Abbas'ınan Timur hastalandı. Başlarında mum yaktım oturdum. Hz. Ali'yi çağırdım. Çok yalvardım. Eşikten içeri Hz. Ali girdi. Çocuklarım iyileşti. Eşim vefat ederken 'Bana, evimi kapatma, gelenlerim kapıda kalmasın.' diye vasiyet etti. Ben de yaz kış buradayım. ''* ifadelerini kullanmıştır.

Arife Ana, yapmış olduğu seyahatlerden de bahsederek Aleviler için kutsal sayılan mekânları ziyaret ettiğini, buralara niyaz ettiğini belirtmiştir.

''İmam Rıza'ya, Şam'da Hz. Zeynep'e hatta Kabe'ye bile gittim, ziyaret ettim. Kabe'ye gidecek zaman param yoktu. Allah'a yalvardım. Sonra bir adam geldi, Cemal Efendi'nin dostuydu. Cemal Efendi ölmeden ona borç vermiş. Getirdi, 'Bu Cemal Efendi'ye olan borcum' diye verdi. Ben de içimden 'Cemal Efendi bana harçlık gönderdi' dedim. Ürdün'de, Suriye'de aynı bizimkiler gibi Aleviler var. Ben oradayken Anne'miz gelmiş diye duyanlar olmuş beni ziyarete geldiler. Dımışk Dağı'nda cem yaptılar. Onlar pirin yanına varırken yanları üzere sürünerek geliyorlar. Cemi de çadırda yaptık. Kerbela Semah'ını ben orada gördüm. Bu semah da Kerbela'da İmam Zeynel Abidin'i kadınlar ortalarına almışlar, kollarını kaldırarak çarşafları ile korumaya çalışmışlar, oradan kalmış. ''

Arife Ana, çocuğu olmayanların özellikle gelerek Hacı Bektaş Türbesi'ni ve kendini ziyaret ettiklerini, onun da gelenlere taş şeklinde mercimek ve buğday verdiğini söylemiş, bununla ilgili ritüeli şu şekilde ifade etmiştir;

''*Bir gün de Hünkâr yine bir köye uğramış. Hünkâr'ın geldiğini uzaktan gören köylüler, 'Derviş geliyor bir şey isteyecek.' demişler; buğdayla mercimek varmış harman yerinde, onların üzerine çul örtmüşler.*

Hünkâr gelmiş, 'Bana buğday verir misiniz?' demiş,

Onlar da 'Buğday yok.' demişler.

Hünkâr: 'Çulun altındaki ne öyleyse?' diye sormuş.

Onlar da: 'Taş!' demişler.

Hünkâr da: 'Taş olsun öyleyse.' demiş.

Mercimek istemiş ona da yoktur demişler. Ona da yok olsun demiş Hünkâr. Paranız varsa biraz para verin demiş, ona da yok demişler. Onlar da taş olsun demiş Hünkâr. Şimdi o yerde, taş şeklinde buğday, taş şeklinde mercimek, taş şeklinde paralar var. Adamlar da Hünkâr gidince çulları kaldırmışlar ki hepsi taş olmuş. Sonra Hünkâr, 'Buğday yutanın oğlu, mercimek yutanın kızı olsun.' demiş. Hatta o zaman

bir erkek yutmuş bunu, erkek bile hamile kalmış, karnını yarıp almışlar çocuğu. Karın yararak çocuk alma da oradan kalmış.

Bu buğdayla mercimeğin olduğu yer var. Oradan toplatır, getirtiriz. Çocuğu olmayanlar gelirler, biz de:'Hünkârım senin elinle veriyoruz bunu.' deriz. Bunun üç gün orucu vardır. Salı, çarşamba, perşembe. Üç gün oruç tutarlar, üçüncü gün iftar etmeden eri, avradının ağzına bunu verir. Sonra o gece halvette kalırlar. Böylece çocukları olur. Hatta geçen senelerde altmış yaşında bir kadın geldi Mersin'den. Her yere gitmiş, çocuğu olmamış. Bunu yediler, çocukları oldu. Ben bu buğdayı, Hünkâr'a sığınarak veriyorum. Alan, almasını bilecek. Öyle adam da var ki: 'Bu da neymiş, bundan çocuk olur mu?' diyor. Onların da taş doğuyor, kist doğuyor.[170]„

Alevilikte kadın-erkek ilişkileri ve analık hakkındaki düşüncelerini de; ''*Anneler, yaratıcıdır. Fedakârdır, olgundur, yuva yapıcıdır. Erkek seldir, kadın göldür. Kadın yapar yuvayı. Ana en büyük bir varlıktır. Fatımatü'z- Zöhre yaratıcıdır yavrum. Kâinat yokken, Cebrail uçuyordu, semada. Bir kubbe gördü. Kubbede bir kadın gördü. Kubbenin içinde Fatıma Ana'mızı gördü. Dedi ki Fatıma Ana; başımdaki tac Muhammet Mustafa, belimdeki kemer Ali, kulaklarımdaki küpeler Hasan ile Hüseyin'dir. Ana demek, hayat demektir. Erkek getirir, kadın yetirir. Erkekler, anaları Allah'ın emri ile alıyorlar. Erkekler, kadınların kıymetini bilmeli. Kadınlara erindendir şefaat, erkeklere pirindendir şefaat. Kadınlar, erkeklere Allah'ın bir emanetidir. Bu emanetin kıymetini bilmelidir*."[171] şeklinde ifade etmiştir.

Arife Ana yukarıda Aleviler 'in yaradılış mitine değinerek ilk nurun Hz. Fatıma olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kadın-erkek ilişkilerini tanımlayışı yaşı itibariyle geleneksel bir yorum olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra kadını yücelttiği ve erkekle eş tuttuğu da görülmektedir.

Analaın posta oturması, cem yürütmesi hususunda ise; ''*Dede yoksa ana cem yapabilir. Ama ananın bilgili olması gerekir. Mesela; Çorum'da Sultan Ana var, icazetli, bilgili. O yapabilir. Ben şu aşağıya (evinin bahçesinden bahsediyor) cem evi yaptırdım. Cemal Efendi'min düğünde bana taktığı başlığımdaki altınlarımı bozdurdum. Orada bazen ışık yanar. Bu, erenler orada toplandı demektir. Yanımızda*

[170]Anlatılan bu efsane Velayetname kökenlidir. Bakınız: Gölpınarlı:1998, 34.
[171]A. Ulusoy, Görüşme: 17.08.2019

çalışan kadın; 'Anne yine ışık yandı.' dedi. Birinde de yine böyle ışık yanınca Sultan Ana'nın sesini işitmiş. 'Sultan Ana, cemde bağırıyordu' dedi. Yavrum, kimse kimseyi hor görmesin. Kimde ne var, kimde ne yok, kimse bilemez. Hepimizi bir Allah yarattı. Bu yolda senlik, benlik, yoktur. Yol, yolu doğru yürüyenindir. " açıklamasını yapmıştır.

Arife Ana'nın evinde görüşülen bir kaynak kişi; ''*Bizim atalarımız Horasan'dan gelme. Ben Sivaslı Âşık Kul Veli'nin torunuyum. On iki imamların türbesinin hepsini gezdim. Ziyaret ettim. Hatta Suriye'de Hama 'da bir tepede İmam Zeynel Abidin türbesi yapmışlar. Hâlbuki onun türbesi Arabistan'da. O Hama'daki yerde herkes kurban kesiyor. Arife Ana, Ahmet Cemalettin Efendi'min eşidir kendisi. Burada, yaz kış bekler. Hiçbir yere gitmez. Buraya gelenler, ekmeksiz kalmasın diye bekler. Çok imkânları olmasına rağmen burayı asla terk etmez. Buraya gelen canlara evinin kapısını açar, onlara hizmet eder.* " (KK38) bilgisini vermiştir.

Yine başka bir kaynak kişi; *''Ben 1986'dan beri bu yolun içindeyim. Hakikat yolunu, ehlibeytte buldum. Daha öncesinde Almanya'ya gittim. Beş yıl Almanya'da çalıştım. Buraya gelince de Almancam olduğundan turizm işine girdim. Beş yıl da turist rehberliği yaptım, Almancam olduğu için. Sonra köye yerleştik, tarım ve hayvancılık işiyle uğraştık, hala da uğraşıyoruz. Ana hastalara öyle okuma, üfleme işi yapmaz. Çocuğu olmayanlara ya da işte dileği olanlara; buğday, mercimek verir. Verecek olan Allah'tır elbette. Ana da vesile oluyor işte''* (KK21) bilgisini vermiştir.

Yukarıdaki bilgi ve ifadelerden anlaşılacağı üzere Arife Ana'nın Çelebi ailesi gelini olması ve ilerlemiş yaşına rağmen, yola hizmet etmeye devam emesi sebebiyle taliplerince ana olarak kabul edildiği kaydedilmiştir. Çocuğu olmayanlara verdiği mercimek ve buğdayla kutsal soydan devraldığı ifade edilen kerameti, yaşattığına inanılmaktadır. Ayrıca lokma denen ve maddi değeri olan küçük hediyeleri de kabul etmektedir. Evi, dergâhların geçmişte gördüğü işlevi görmekte, ziyarete gelenler evde konaklamakta, lokma paylaşmakta ve ibadet etmektedir. Arife Ana'nın posta oturup cem yürüttüğüne dair bir bilgi kaydedilmemiştir. Ancak evinde yapılan muhabbet cemlerinde kendisinin her zamanki yerinde oturduğu; gelenlerin, ananın elini öpüp yerlerine geçtikleri kaydedilmiştir.

16.08.2019 tarihinde evinin bahçesinde yapılan cemde mürşit postuna, Arife Ana'nın oğlu Celal Abbas Ulusoy oturmuş, cemi ise Adana'dan gelen Binali Yıldırım

Dede ve Hüseyin Murat Dede yürütmüştür. Arife Ana, kendisinin anlatımı ve *Hünkâr'ın Gelini* adlı kitabıyla, hayatını kitap haline de getirmiştir.[172]

Yukarıda belirtilen kitapta Arife Ana'ya ait birkaç şiir kaydedilmiştir. Söz konusu kaynağa ulaşmanın zor olacağı düşünüldüğünden şiirler aşağıda nakledilmiştir;

Ne Olur

Saf gönüllere sultanlar konar
Zahiri batını fark etmek hüner
Aşkın dolusunu içenler kanar
Aşkın badesini içsen ne olur

Mehenk taşı olsa yerde kalır mı
Faziletsiz insan kıymet bilir mi
Çileyi çekmeyen âşık olur mu
Hiç çileden yılma sen, ne olur

Âşık olan gafletlerden uyanır
Mühüp olan her zülme dayanır
Ağanın varlığı bana zor olur
Acıya dayanmak mümkün mü olur

Dertli âşıkları görsem alemde
Gelse mehman olsa bizim haneye
Kerbela yarası vardır sinemde
Onun için hep ağlarım dünyada

Dertli Arife'yim dertli söylerim
Avular içmişem de şerbet neylerim
Cemalın aşkına her dem ağlarım
Şu gamlı özümü pire bağlarım.

Fani Dünya

Vah sana fani dünya
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı
Ne kadar ah etsem az sana
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

Bakmadın mı o selvi boyuna
Acımadın Teymur Taşın toyuna

[172] Arife Ulusoy (Hazırlayan: Selin Özdal), ''Hünkâr'ın Gelini'', 1. Baskı, 2018, Dilek Ofset Matbaa.

Nasıl el uzattın Hünkâr oğluna
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

Körpe kuzular hep düştüler gama
Merhamet etmedin Celal Abbas'a
Karalar giydirdin kızı Hülya'ya
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

Bu gidişle dünya emeğin boşa
Bakmaz mısın gözümdeki kanlı yaşa
Ölüm yakışır mı doğan aya güneşe
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

24 Mart Çarşamba günü
Hamdullahın oğlu Hünkâr'ın gülü
Neden kısa oldu bilmem ki ömrü
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

Dünya fani imiş yaşamak nasip olmadı
Ağladı mühüpler yüzü gülmedi
Nişanı etti de düğünü görmedi
Nasıl aldın sen Sultan Cemalı

Bilelim

Dünya su iken binasını kuran
Evvel Cenab-ı Allah'tır bilelim
Bütün mahlûkların nasibin veren
Cümleyi yoktan var edeni bilelim

Peygamber efendimiz şefaatkârımız
Ona kurban olsun her dem canımız
Bunu sevmek elbet bizim şanımız
Medine'de kabrini bilelim

Evvel Allah sonra Muhammet Ali
Bunları sevmeyen elbet deli
Şeriat tarikat müminin yolu
12 imamların adını bilelim

Hani şu dünyada kırklar yediler
Onlar da bu yola belibes dediler
İmam Hüseyn'i şehit etti adiler
Çıplak develere binenleri bilelim

Nicesini susuz şehit ettiler
Nicesini alıp Şam'a gittiler
Nice masumları hani nettiler

Mah-ı Muharrem aylarını bilelim[173]

3.2.2. Sultan Kümbet Ana

Sultan Kümbet, 1956 yılında Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesi, Akpınar Köyü'nde doğmuştur. Sultan Ana'nın elindeki şecere örneği ve Veliyettin Hürrem Ulusoy'dan mühürlü icazetnameye göre kendisi Karadonlu Can Baba evlatlarından olup Ağu İçen Ocağına bağlı bir ocakzade kızıdır. Eşi Feyzullah Kümbet ile erken yaşta (13 yaşında) evlenmiş, bu evlilikten İrfan, Cevat ve Uğur isminde üç oğlu olmuştur. Üç oğlu da evli olan Sultan Ana'nın gelinleri de ocakzade olup Hubyar, Ağuiçen ve Hacı Kureyş ocaklarına mensupturlar.

Sultan Kümbet, atası olduğunu ifade ettiği Karadonlu Can Baba hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir:

"Karadonlu Can Baba, Hünkâr Hacı Bektaş Veli dergâhına hizmet etmiş bir derviştir. Kendisi de aynı zamanda seyyiddir. Bir gün Hünkârın izni ile Anadolu'yu fethetmeye gelen kâfir ordusuna karşı gitmiş ve ordu komutanı ile görüşmüş. Ordu komutanı kendisini sınav etmiş. Bir fırın yaktırmış ve onun fırına girmesini istemiş. Karadonlu Can Baba da komutana; 'Ordundaki keşiş de benimle girerse, girerim.' demiş. Komutan da tamam demiş. Keşiş Karadonlu Can Baba'ya; 'Ben o ateşten sağ çıkamam çıkmaya da çocuklarım sana emanet olsun.' demiş. Karadonlu Can Baba da kabul etmiş. Üç gün fırında kalmışlar. Bu arada Saru İsmail, Hacı Bektaş'ı tıraş ediyormuş. Tıraşın yarısına gelince Hünkâr, Sarı İsmail'e 'Dur!' demiş. Sonra 'Ak pınar!' demiş akmamış. 'Ak Pınar!' demiş akmamış. Üçüncü defa 'Ak pınar!' deyince pınar akmaya başlamış. Hünkâr suya; 'Niye geç geldin' deyince su; 'Hünkârım Erciyes Dağı geçit vermedi' demiş. Hünkâr da 'Başı hep dumanlı olsun.' demiş ve sudan avuç avuç alıp sağa sola serpmeye başlamış. Suyun düştüğü yerden 'cosss' diye ses gelmeye başlamış. Şaşıran Saru İsmail bu nedir diye sorduğunda Hünkâr; 'Kara Donlu ateşe girdi, canımın ateşine su döküyorum' demiş. Bu olaydan sonra Karadonlu adına Can Baba da eklenmiş. Karadonlu Can Baba fırında üç gün kalmış, sonra fırının kapağını açmışlar. Bakmışlar ki Karadonlu Can Baba sakalı buz tutmuş şekilde fırından çıkmış, elinde de keşişin eli. Keşişin ne olduğunu sorunca 'Bana elini verdi,

[173]Ulusoy, a.g.e. s.12-15

gönlünü vermedi; ben de elini kurtardım.' demiş. Sonra komutan Karadonlu Can Baba'ya 'Derviş, on yıllık on çeki zehir var, onu içip ölmezsen iman edecem.' demiş. Karadonlu Can Baba zehiri içmiş ve on parmağının parmak uçlarından, zehiri geri akıtmış. İşte bizim ceddimiz Karadonlu böyle bir derviştir."[174]

Sultan Ana, analık için; ''*Ana, ana caddedir. Analar her sıkıntıya katlanır. Derman olur. Yaradan'a sığınıp hizmete soyunmuştur. Arıtıcı bir derya gibidir. Cümle cihan kapıya geldiyse, kapıdan girdiyse, o evlattır.*" tanımını yapmıştır. Kendisinin Veliyettin Hürrem Ulusoy'dan icazetli olduğunu ifade eden Sultan Ana, icazet belgesini çerçeveletip evindeki vitrin içerisinde bulundurmakta ve isteyenlere göstermektedir. İcazetli bir ana olduğunu ifade eden Sultan Ana, icazetin halk tarafından kabul edilip edilmediği sorusuna ise;

''Ben icazetliyim. Efendi'm bunu bana vermiş. Ama toplum ve genelde erkekler kabul etmiyorlar. Posta bizimle aynı ocaktan başka bir dede oturuyor ama onun icazeti yok. Ben cem evine gelenleri ağırlarım, cemlerde yemek pişirmede görev alırım. Bunun dışında cem evinde verilen yemeklerden sonra varsa bulaşıkları yıkarım. Silerim süpürürüm. Yani her işi yaparım. Ama posta oturamam. Yani oturmamı hoş karşılamazlar." şeklinde cevap vermiştir.

Sultan Ana, yukarıda adı geçen cem evinin yapılış hikâyesini;

''Bir gün rüyamda bana 'Üç koca ağacın[175] *var onları keseriz, kalk hizmete başla! dediler. Ben de kalkınca eşime anlattım rüyamı. Eşim, 'Eğer ortaya çıkar da böyle bir şey yaparsan boşarım seni!' dedi. Ama ben yılmadım. Allaha yalvardım. Sonra eşim rüyasında elinde balta ile gelen birinin, kolunu kestiğini görmüş. O gelen eşimden bana yardım etmesini istemiş. Gece eşimin bağırtısına uyandım. 'Kolum Kolum!' diyordu. Koluna baktık omuz başında bir çizik izi vardı. Sonra sonra geçti o iz. Eşim ikna oldu olmaya ya cem evini yaptıracak tek kuruşumuz yok. Biz de bu sefer etraftan yardım toplamaya başladık. Bir gece çok yalvardım. 'Bana bu emri verdiniz, nereden para bulacağımı da gösterin!' dedim. O gece rüyamda bana o zaman*

[174]Sultan Ana'nın anlattığı bu efsane Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde de kayıtlı olup arada küçük nüanslar vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Gölpınarlı:1998, s. 38–43. Karadanlu için anlatılan bu efsaneler, Hubyar Sultan için de anlatılmaktadır. Ateşin yakmaması ile ilgili Alevi efsaneleri için bakınız: Ocak: 2018, s.166-170.

[175]Üç koca ağaçtan kasıt Sultan Ana'nın üç oğludur.

Çorum'da avukatlık yapan birini gösterdiler ve 'Bu adam sana yardım edecek.' dediler. Ben de sabah gittim adamın yazıhanesine, derdimi anlattım. Dedim, böyle böyle… Adam belediye ile görüşmemizi sağladı. O zaman belediye başkanı beni azarlayıp 'Elinin hamuru ile erkek işine karışma hanım!' dedi. Ben de 'Seni kalem kollu Celal Abbas'a saldım' dedim, çıktım yanından. O gece rüyasına yılanlar girmiş. Bizim ocağın simgesi yılandır. Bu yılanlar, Hacı Bektaş Veli'nin aslana bindiğinde eline kamçı ettiği yılanlarmış. Hünkâr ölürken bu yılanları Karadonlu Can Baba'ya emanet etmiş. Ertesi gün başkan arabası ile kapıya geldi. Dedi; 'Sultan Hanım yarın gelin konuşalım' dedi. Ben de gittim yanına. 'Sizin ocağın simgesi yılan mı?' diye sordu. Ben de 'Evet' dedim. Başkan; 'Dün gece rüyamda beni çok sıktılar' dedi. 'Cem evi için arsa ihalesi açacaz o zaman gir ihaleye al arsayı' dedi. Ben de 'Tamam!' dedim. Laf olmasın diye yanıma birkaç adam aldım, çantama da aş bıçağı vardı büyükçe ne olur ne olmaz diye onu aldım, gittim ihaleye. Baktım ki bizden başka birileri de var. Başkana 'Bunlar kim?' diye sorunca başkan; 'Başka türlü olmaz arsa için onlar da ihaleye girecek.' dedi. Onlar da camii yeri arıyormuş. Ben de çantamdan bıçağı çıkarıp adamların üzerine yürüdüm. Adamlar kaçtılar. O zamanın parası, hatırlamıyorum aldık yeri. Başladık inşaata. Yirmi sekiz yıldır cem evinde hizmet görülüyor. Cem yapıyoruz, cenaze yıkamak için gasil hane var, cenaze arabası için yer yaptırdık, cenaze yemekleri orada veriliyor, aşure pişiriliyor, muharrem orucunda on beş gün matem tutuyoruz o zaman mersiye okuyoruz.'' şeklinde anlatmıştır.

Sultan Ana'nın hastalıkları iyi etmek gibi şifacılık yönünün olduğunu da tespit edilmiştir. Sultan Ana hastalıklar için aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

''*Hastalıklar için bana gelirler. Ben hangi hastalığa, hangi türbe iyi gelir bilirim. Misal Hacı Bektaş Veli cümle dertlere iyi gelir. Psikolojik bozukluk ve uruh hastalıklarına Keçeci Baba ile Haydar Sultan; bayılanları Melik Gazi'ye yollarım. Yara, kızarıklık için bizim ocak iyidir. Bizim ocak avsın ocağıdır. Çocuğu olmayanlara Hacı Bektaş'tan getirdiğimiz yeşil bez ile kuşak bağlarız. Evde ne bulunursa elma, şeker, tuz, bisküviyi de lokma niyetine veririz. Bir de çocuk için Hacı Bektaş'tan getirdiğimiz buğday ile arpa vardır. Erkek çocuk için buğday, kız çocuk için arpa veririz.*''

Tedavi sürecini ise;

‘‘*Hasta kimse, üç sabah, aç karnına yanıma gelmesini isterim. O gece yatmadan ben kendim şu şekilde dua ederim: ‘Bismillahirrahmanirrahim. La feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar, ille Kamber, İlle Düldül İlle Şah! Allah bir başı, Allah sırdaşı, kötü gözü mühürle ser çeşme başı. La feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar. Medet Mürvet kapısı, açılır hepisi, on iki imamdadır bunun tapusu, yetiş on iki imam car sende kaldı. Levh’de kalemde, on sekiz bin âlemde var olan varlık, şifasını çalsın. On iki imam, on dört masum pak, on yedi kemerbest, Urum erenleri, Horasan pirleri, yüz bin gaip erenleri gözcümüz bekçimiz olsun. Dertlerimize derman hastalıklarımıza şifa versin. Duası bizden, nefes Hacı Bektaş’tan evvel Allah, Muhammet, Ali’den olsun. Hüü mümine ya Ali!’ Ben de ağzıma dünya taamı almadan hasta gelince yine böyle dua okurum. Yara için falansa, ağzımdan biraz tükmük*[176] *alır sürerim. Çocuk içinse işte biraz evvel saydıklarımı yaparım."* şeklinde ifade etmiştir.

Sultan Ana etrafında bulunan talip topluluğu ile birlikte yaptıkları ibadetleri ise şu şekilde anlatmıştır:

‘‘*Muharrem ayı girmeden üç gün önce masumlar orucu tutarız. Sonra on iki gün muharrem orucu tutarız. Bu on beş gün cem evinde toplanır oruç açar, sonra mersiye okuruz. Kerbela kitabı okuruz. Bir de Hızır orucu deriz. Onu tutarız. O da yedi gün olur. Bu medet, mürvet, imdat orucudur. 15 Şubat’ta başlar bu oruç, 21 Şubat’ta biter. Sonra helva yaparız, kurban keseriz, Hızır Cemi yaparız. Her sene görülürüz. Yani görgü cemi olur. Dede herkesi görür, rızalık verirler; önce aile içi sonra komşularla. Sonra para toplarız, ortak kurban alırız; keser, cem yaparız. Bir de her Perşembe ve pazar günü cem yaparız. Bu görgü cemi senede bir olur ama her sene olur. Ben aha kaç yaşıma geldim her sene olur. ’’*

Sultan Ana’nın eşi Feyzullah Kümbet: *‘‘Bir gün şu aşağıda Melik Gazi Ayağı deriz. Bir ziyaret yeri var, millet oraya gider mum yakar. Sabah, bir kadın Alevi de değil Sünni. Rüyasında burayı görmüş, çocuğu olmuyormuş. Geldi buraya mum yaktı. O ara bizimki (eşi), dışarı çıkınca, kadın bizimkini gördü, bizimkinin boynuna boğazına sarıldı. Ben rüyamda seni gördüm diye. Bir yıl sonra çocuğu olmuş kadının öyle duyduk. ’’* (KK2) şeklinde bir memorat örneği vermiştir.

[176] Tükürük.

Alan araştırması sırasında Sultan Ana'nın oğlu İrfan Kümbet dedenin evindeki muhabbet esnasında, konuşmalarından kadın olduğu anlaşılan birinin, Sultan Ana'yı aradığı ve eşi ile olan sıkıntılarını anlattığı kaydedilmiştir. Sultan Ana'nın sıkıntısını anlatan kadına; *''Yuva kutsaldır kızım. Kimsenin lafına bakıp da yuvanı bozma, düşkün olma. Kocanı da al gel, gelince tekrar nikâhınızı kıyalım. Sabır et, her şey düzelecek. Sakın bir daha aynı hatayı yapma, yoksa düşkün olursun, artık ocak da seni kabul etmez.* "dediği kaydedilmiştir. Sonra da bize dönüp: *''Analık böyle işte… Bu telefon hiç susmaz. Gece iki, üç olur bir minibüs adam gelir kapıya, kavga etmişlerdir, husumet vardır. Barıştırır, nasihat eder yollarım. Fakirler gelir, eğer elimde varsa ben yardım ederim. Gerçekten ihtiyacı olanları; valiliğe, kaymakamlığa götürür yardıma yazdırırım. Onlar*[177] *da bilirler benim herkesi götürmediğimi, ben kimi götürsem yardım ederler sağ olsunlar.* "şeklinde öğüt verdiği kaydedilmiştir.

Sultan Ana'nın evinde misafir olunduğunda, ikamet ettiği evin gayet sade, bahçeli bir ev olduğu görülmüştür. Yaptırdığı cem evi ile kendi evinin arası üç yüz metre kadardır. Araştırma sırasında, kendisinden cem evinin anahtarını isteyen kimseye, anahtarı teklifsizce verdiği kaydedebilmiştir. Cem evinde, ölen bir yakını için lokma veren kişi, işi bittiğinde anahtarı tekrar Sultan Ana'ya iade etmiştir. Sultan Ana, istersek cem evini gezebileceğimizi söyleyerek anahtarı bize vermiştir. Ertesi gün cem evine gittiğimizde, cem evinin bir önceki gün kullanılmasına rağmen, temizlenerek teslim edildiği görülmüştür. Sultan Ana, cem evinin tüm giderlerini kendisine verilen bağışlarla karşıladığını; yetmediği yerde kendisi ve ailesinin bu iş için bütçe ayırdığını ifade etmiştir.[178]

Sultan Ana'nın kamberlik geleneğini de devam ettirdiği bilgisine ulaşılmıştır. Kamberlik geleneği, Alevilikte önemli bir gelenek olup, dedelerle köyleri gezen yardımcılara kamber denmektedir. Kamber dedeye yardımcı olur, gideceği yere götürür. Ona bir anlamda yol arkadaşlığı yapar.[179]

[177] *Onlar* 'dan kasıt valilik ve kaymakamlıkta sosyal yardım işleri ile ilgilenen görevlilerdir.

[178] 08.08.2019 tarihli saha notu.

[179] Kamberlik geleneği için bakınız: Nazife Özdemir (2012), ''Çorum Yöresi Alevilerinde Kamberlik Geleneği'', Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

Sultan Ana'nın ihtiyaç sahibinin, resmi makamlarla irtibatını sağladığı, yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşması anlamında gayret gösterdiği de kaydedilmiştir.[180]

Talip topluluğu tarafından, bir kadının posta oturması hoş karşılanmadığı için Sultan Ana'nın tek başına cem yürütmediği tespit edilmiştir. Çelebilerden aldığı icazet gereği o, yolu sürebilecek bilgide bir ocakzade anadır ancak toplumsal anlamda kabul görmediğinden daha çok geri hizmetleri yürütmektedir. Burada esas itibariyle, yolun kendisinden doğan bir engel yoktur denilebilir. Esas engel, toplumsal cinsiyet algısının, Alevilik içerisine nüfus etmesi ve kadınların posta oturup cem yürütmesinin, tarih içerisinde münferit birkaç örneği olmasından ileri gelmektedir. Burada ocağın kendi içindeki tarihi de önemli olup, söz konusu ocakta daha evvel bu uygulama olmadığından, Sultan Ana'nın taliplerince kabul görmesi bu anlamda zorlaşmaktadır.

3.2.3. Şenay Malkoç Ana

Posta oturup cem yürütmesi sebebiyle görüşme gerçekleştirilen bir diğer ana da Şenay Malkoç Ana'dır. Şenay Ana ve ileride işlenecek olan Naime Nayman Ana, teze konu olan diğer analardan farklı olarak Almanya'da ikamet etmekte ve orada Ana'lık görevlerini icra etmektedirler. İfade ettiklerine göre sadece Almanya'da değil, çağrıldıkları her yere ellerinden geldiğince giderek, yola hizmet etmeye çalışmaktadırlar.

Şenay Ana ile yüz yüze görüşme Muharrem Ayı içerisinde Ankara'da, kendisinin yürüttüğü cemde gerçekleşmiştir. Söz konusu cem, 14.09.2019 tarihinde Ankara Tuzluçayır Ana Fatma Cemevin'de yürütülmüş, takriben iki saat sürmüştür.

Cem sonrası yapılan görüşmede Şenay Ana, kendisini aşağıdaki gibi tanıtmıştır;

''*İsmim Şenay Malkoç, 1975'te Almanya'da doğdum. Evliyim. Kureyşan ocağı*[181] *evladıyım Eşim de aynı şekilde Kureyşan ocağından. Bizim ailede silsile hiç bozulmamış. Annem babam da Kureyşanlı, eşimin ailesi de Kureyşanlı. İki kız evladım var. Çocuklarım, üç dört yaşından beri senede en az iki kez ceme giren çocuklar. Bu yol üzere büyütüyorum. Ben yedi yaşındayken Almanya'nın bir köyünde oturuyorduk.*

[180] Özdemir, a.g.e. s. 82-87.

[181] Bir tarih çalışması olarak bakınız: Kibar Taş, ''Orta Asya'dan Anadolu'ya Uzanan Köklü Tarihi İle Kureyşan Ocağı'', 1. Baskı, 2019, Berikan Yayınevi, Ankara.

Bizim aile ile birlikte üç aile Alevi'ydik. Diğer iki aile Anadolu'nun başka şehirlerinden geldiğinden bizden değişik uygulamaları da vardı. Babama dede, anneme ana derlerdi. Bize pir, mürşit gelirdi. Dara dururduk. Babam muharremlerde Kerbela Vakası adlı kitabı okurdu. Küçük yaştan beri yol içinde gerekenler ne ise yapmaya çalıştım. Ben hastanede muhasebe bölümünde çalışıyorum. İki çocuğum olduğundan part-time çalışıyorum. "

Aleviliğe ilk olarak nasıl ilgi duyduğunu ise cem içerisinde yapmış olduğu muhabbette şu şekilde ifade etmiştir;

''*Alevilik yaşatılır. Aksi halde yok olur. Evlerinizde çerağ uyandırın. Pir gelince evinize çağırın. Çocuklarınız görsün, yolu öğrensin. Benim bu yola girmemde en önemli olay, ben yedi yaşındayken eve pirin gelmesi ve herkesin onun karşısında el pençe olup dara durmasıydı. Bu beni çok etkiledi. Çünkü itikat vardı. Bu ancak yaşanarak öğrenilir. O pirin bize verdiği enerji, bize iyi dileklerde bulunması… Bu ancak yaşanır.* " Kendi babası da pir olan birinin, yola ilgi duymasını sağlayan şeyi, eve gelen ve muhtemelen kendi babasından daha yüksek statülü bir pirin önünde dara durmak olarak açıklaması, eski dönemde pir-mürşit-talip ilişkisini özetler niteliktedir.

Cem müddetince Aleviliği tanımlayan ve açıklamaya çalışan Şenay Ana, Aleviliğin eşitlik merkezli bir inanç olduğunu, inancın olmazsa olmazlarından birinin ikrar olduğunu, diğerinin rızalık olduğunu, bunlar olmadan Aleviliğin asla tamamlanamayacağını ifade etmiştir. Kişilerin kendi siyasi görüşlerini, Alevilik tanımı içerisine dâhil etmelerinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Aleviliğin özünün yaşatılması gerektiğini, özellikle asimilasyon ve korku sebebiyle yoldan taviz verilmemesi gerektiğini de ilave etmiştir

''*Alevilik, solculuktur, sosyalistliktir, insan sevgisidir, kadın erkek eşitliğidir... Bunlar yolun tanımı değil. Alevilikte ikrar vardır. Biyolojik olarak Alevi anne babadan olmak, insanı Alevi yapmaz. İkrar olmalı. Bizde pir, yola gireceğin zaman seni uyarır. 'Gelme, gelme… Dönme, dönme… Gelenin malı, dönenin canı. Ateşten gömlektir.' der. Allah eyvallah diyen, yola girer. Bu uyarı üç sefer olur. Sonunda yola girersin. 'Öl ikrar verme, öl ikrarından dönme' bu, her şeyden vazgeçip, rızalık ile yaşamaktır. Bu çok zordur. Bu sebeple bizim hayat görüşümüzce yaptığımız tanımlar Alevilik değildir. Alevilik ikrarla olur. Yolun desturu rızalıktır; rızalıkla başlanır, rızalıkla*

bitirilir. İnsanlar bana geliyor 'Ana bize Aleviliği anlatsana.' diyor. Benim yolum o kadar basit değil ki ben sana ayaküstü anlatayım. Bu yol dogmatik de değil. Bizim yolumuzun öyle çok kuralı da yok. Katı kurallarımız yok. Bize biçilen elbiseyi değil, bizim kendi elbisemizi giyeceğiz. Boyun eğmeyeceğiz. Nasıl Hüseyin baş eğmedi, Zeynep baş eğmedi… Biz de baş eğmeyeceğiz. Yolumuzu sahipleneceğiz. Benim başım darda olunca siz bana geleceksiniz, sizin bir sıkıntınız olunca ben geleceğim. En büyük asimilasyon ise hakka yürüme erkânında. Dışarda yapıldığından Sünni canlara şirin görünmek için değiştirilmiş. Bu biz değiliz. Dik durmalıyız. Baskılardan ötürü kişiliğimizi, kimliğimizi sakladık. Ne değişti. Yine asıldık, kesildik. Niye biz Alevi, Kızılbaş, Bektaşi olduğumuzu saklayalım. Herkesin kapısı ayrı. Dik durmalıyız. Bizi olduğumuz gibi kabul etmeliler. Biz nasıl kıyaslamıyoruz, başkaları da bizi kıyaslamasın. Biz, hiçbir inancın alternatifi değiliz. Sizde bu varsa bizde de bu var şeklinde bir kıyaslama yanlış. "

Cem sonrasında yapılan yüz yüze görüşmede ise Alevilik tanımına şu ifadeleri eklemiştir;

''*Yol ve ikrar üzerine gidiyorum. Talip- pir- mürşit bağı üzerine gidiyorum. Musahiplik, kirvelik, görgü cemi. Ben bu Aleviliği yaşamaya ve anlatmaya gayret ediyorum. Diğer Alevilik yorumlarına saygı duyuyorum. Onlarla da semah, cem, bağlama ortak noktamız. Bu bizim ortak belleğimiz. Bizim yolumuz ikrar yolu, ırklar yolu değil. Yetmiş iki millete bir gözle bakmamız gerek. Alevilik benim için, benim şahsi fikrim; Alevilik kadim bir yoldur. Aleviliğin İslam'la ilişkilendirirsek, Alevilikte de İslam'ın ve imanın şartlarının yürütülmesi lazım. Bunlar bizde yok ki… Biz Muhammet'i peygamber olarak değil, 'Hakk'ın edna kuluyu' deyince kırklar cemine aldık. Bu mitolojik anlatıyı tüm Aleviler kabul ediyor. Tarihteki Muhammet ve Ali'ye Aleviler başka anlamlar yüklemişler. Ali'ye şah-ı merdan, şir-i yezdan demişiz. Kuran'ın içinde bizim yolumuzla ilgili bir şey bulamayız. Bu cemde yaşadığınızı, İslam içinde camide yaşayabilir misin? Bizler takiyyeden, kendimizi bir yere yama yapmaktan, başka elbiseler giymekten vaz geçmeliyiz. Bizim inancımız kadim bir inançtır. İslamiyet bizim inancımızdan çok sonra oluşmuş bir inanç.* "

Alevilikte kadın konulu açıklamalarında ise Şenay Ana;

‘‘*Alevilikte kadının yerini konuşacağımıza, can kavramı konuşmalı. Alevilikte kadın, erkek, zengin, fakir, genç, yaşlı yoktur. İkrar verip eşikten girdikten sonra can olursun. Bugün niçin Alevilikte erkek konuşulmuyor, Alevi gençlerin durumu konuşulmuyor da Alevilikte kadın konuşuluyor? Bu soru bile açıkçası artık bana zulüm geliyor. Neden kadın, özellikle bir statüye konulmaya çalışılıyor. Bu bir ayrıcalık değil. Kadının yol içinde hizmet görmesi bir ayrıcalık değil. Yolun desturu rızalıktır; rızalıkla başlanır, rızalıkla bitirilir.*

Teoride, Aslanın dişisi de aslandır, söylemi hep geliştirilmiş. Ama günlük hayatta, pratikte asimilasyon politikası içimize girmiş. Bu anaerkil bir toplumdan ataerkil topluma evrilme ile başladı. Kerbela’dan, Maraş’a, Çorum’a, Sivas’a hep Aleviler öldürüldü. Bu zulüm altında, kadın ikinci plana itilmek durumunda kaldı. Ancak günümüzde kadınlar hizmette daha da aktif olmaya başladı. El ele, el hakka düsturu ile hizmetlerimizi sürdüreceğiz. Bu yola hizmet etmek geçmişte inanç uğruna canını veren Seyyid Nesimilerin, Pir Sultanların, Baba İshakların, Baba İlyasların hakkını ödemek anlamında boynumuzun borcudur. Her can bunun için çalışmalı. Bu anlamda erkek kadın ayrımı olmamalı.

Kapıdan içeri girdiğimizde can olarak geçilir. Eşiğe basılmaz, kapı Ana Fatıma’dır. Kapıya hak aşkına niyaz eder, içeri gireriz. İçeri can olarak gireriz. Ne kadın ne erkek ne büyük ne küçük, ne zengin ne fakir… Hangi statüde olursa olsun, hiç önemli değil. Görmeyiz. Kim gelmiş kim gitmiş buna bakılmaz. Can olduğumuzdan bir arada otururuz. Kırklar ceminde yirmi üç erkek, on yedi kadındır. Kadınlar ceme gelirken örtünmek zorunda değildir. Bizim için örtü inancın derecesini belirlemez. Cemde kadınlar bir yana erkeler bir yana oturmaz. Bu bizim içimizdeki asimilasyondur. Ben yanımdaki erkekten rahatsız olmam. Çünkü o candır. Kimin ne derece itikatlı olduğunu kimse bilemez. İtikadın ölçüsü ibadet de değildir. Kişi oruç tutmuyordur ama gelene gidene elini açıyordur, çocuk okutuyordur. Bu daha önemlidir. Alevilikte kadın diye sorduğunda zaten kadını direk ayrıştırıyorsun. Kadın erkek diye bakılmaz. Cem kadınsız olmaz. Anasız erkan olmaz. Birazdan erkan olacak. Buraya süpürgeci hizmeti gelecek. Meydana süpürge çalacak. Sorgu sual bitip cem bitince tekrar süpürge çalacak. Olan, meydana dökülen ne varsa, sır etmek için. Tezekar (İbrikçi) hizmeti gelecek. Önce can, cananın eline su dökecek sonra canan, canın eline su dökecek. Kadına bu derece değer verilmiş. Bu noktada şehirlerde

yöreden yöreye farklılıklar sorun edilmemeli. Can olmak burada da var. Darda olana el uzatın. Kendi insanınızın Hızır'ı siz olun. Başkalarından medet ummayın. Bu birlik beraberlik bizde çok eskilerden vardır. Ben Anadolu'ya hiç gitmedim. Ama büyüklerden duyduğum, musahip musahibinin damının üstünden yürümez ki damdan toprak evin içine dökülür toz olur. Birbirlerinden ayrılırken yolun köşesinden dönene kadar birbirlerine sırt çevirmezlerdi. Bu insana verilen değerdir. Köylerde evin anahtarı kimdedir, kilit kimdedir, hep anadadır. Eskiden bir evde huzursuzluk olunca ana başındaki yazmayı çıkarır ortaya atardı ve o tartışma biterdi. Eskiden o yoklukta paylaşımın daha fazla olduğunu görüyoruz. Şimdi her şeyimiz var ama paylaşmamız eksik. Anlatmak istediğim, bu yol; bu kadar değerli iken bu yol okuma yazma bilmeyen o saf insanlar tarafından sürdürülmüş ve bugüne getirilmişken şuan 2019'da bakıyorum, biz her şey olmuşuz ama biz olamamışız. Dışardan gelene daha iyi davranıyoruz, kendi insanımıza sırt çeviriyoruz. Birlik ve beraberliği sağlamakta en önemli görev kadınlardadır. Kadın ceme gelirken çocuğunu getirir, eltisini getirir, komşusunu getirir. Ama abilerimin çoğu, gelirken yalnız gelir. Bu toplumu toplama görevi, kadınlarımıza analarımıza düşüyor. Daha aktif olmalıyız. Siz işin üzerine yürüyün. Benlik getirmeyin. Hızır yardım ediyor. Türap olun. Ne yaptığınızı bilin yeter. Bu yol senlik benlik davası değil.

Bizim inancımız dogma bir inanç değil. Seni bir kalıba sokmaya çalışmaz. İnsanı insan olarak kabul eder. Eline, beline, diline, aşına, eşine, işine, özüne sözüne, gözüne sahip ol diyor. Dürüst insan ol diyor. Bu kadınlık ya da erkeklikle alakalı bir durum değil. Bunu herkese söylüyor. Can üzerine bakılmalı. Tüm kurumlarda kadınlar olmalı. Kırklar Meclisi'nde bile on yedi kadın, yirmi üç erkek var. Bu neredeyse yarı yarıya demek. Kurumlarda kadınlara yer verilmiyor değil. Kadınlar kendi üzerindeki ölü toprağını silkelesin. Hizmete gelse, kurumlardaki hiçbir erkek onlara siz gelmeyin demez. " ifadelerini kullanmıştır

Buradaki ifadeler geleneksel Alevilik anlayışıyla birebir uyuşmaktadır. Kültürel kodlarda olan eşitlik algısı, burada da dile getirilmiştir. Şenay Ana'nın söz konusu cemi yürüttüğünde, şahit olunan bir diğer durum ise on iki hizmetten başta pirlik olmak üzere, ibrikçi, süpürgeci, çerağcı, gözcü gibi hizmetleri kadınların yürütmüş olmasıdır.

Alevilikte kadının yerini anlattıktan sonra sözü Hz. Fatıma'ya getiren Şenay Ana, Hz. Fatıma'nın yolun kurucusu olduğunu, Alevilerin Fatıma'yı mürşitlik makamına yücelttiğini ifade etmiştir;

''*Fatma yolun başıdır. Daha yer gök yok iken kubbe-yi rahmanda oturan odur. Başındaki taç Muhammet Mustafa, belindeki kemer Aliy'el- Murtaza, bir küpesi Hasan, bir küpesi Hüseyin'dir. Gözleri de talipleridir. Biz Ana Fatıma'yı mürşit makamına taa kubbe-yi rahmana oturtmuşuz. Tarihe bakarsak Muhammet2in kızıdır. Ve Muhammet'in yol süren tek bir kızı var. O da Fatıma'dır. Yolu ışığı Ana Fatma'dan almışız. Dersim bölgesinde yaşlılarımız sabah güneş doğarken 'Ya Hatice Ya Ana Fatma, Ana Fatma'nın güneşi, sen bize yardım eyle. Senin ışığın bize uğur getirsin sen çoluğumuzu çocuğumuzu koru. Hayırlı rızık ver. Ayağımıza taş değdirme.' diye dua ederler.* ''

Şenay Ana görüşme tarihinde 44 yaşında olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin analık vazifesini üstlenmesi, yola hizmete başlaması ile ilgili hikâyesini ise şu şekilde anlatmıştır;

''*Yaşım 21-22'ydi. Bir gün dedim ki 'Biz şimdi ölsek nerede hizmetimiz görülecek, kimin kapısına gideceğiz, erkân nasıl yürüyecek? Benim bunları öğrenmem lazım.' dedim. Bu işe başladım, öğrenmeye. Yedi sekiz sene sürdü. Bir gün bir bacımız hakka yürüdü. Bu benim ilk hakka yürüme hizmetim oldu. Bunu mecburiyetten yaptım O zaman 31-32 yaşlarındaydım. Sonra annem hakka yürüdü. O zaman bir sürü dede vardı, annem ocaktı çünkü. Hepsi, annemi hakka yürütmek için, babamdan rızalık istedi. Ben de ben yapacağım dedim. Çünkü o benim annem, ben onun son hizmetini görmeyeceğim de kim görecek dedim. Ve annemin tüm erkân işlerini biz dört kardeş yaptık. Erkânı ben yürüttüm. Erkânı yürüttükten sonra, yol aldı beni taşıdı. İyice işin içine girdim. Eşim de destekledi. Sonra baktım Bacıyan-ı Rum, Kadıncık Ana'dan beri erkân yürüten olmamış. Ben yürütme işine başlayınca başta tepki aldık. İlk zamanlarda gençtim, dedim ki rehberliği ben alayım. Narin Ana*[182] *da pirlik makamına oturdu. Zakirliği de genç analarımız yaptı. Bu bir kadınlar cemi gibi algılanmasın. Herkes geldi. Başlarda dedeler gelmediler ama sonra alıştılar. Soydan gelme işine*

[182]Narin Gülçiçeği Ana, alan çalışması sırasında adı duyulan bir anadır. Kendisi Almanya'da ikamet etmektedir, çalışma dönemimizde Türkiye'ye hiç gelmemiştir ve kendisiyle başka yollardan da kontak kurulamamıştır. Bu sebeple teze dâhil edilememiştir.

gelince, onlar Babağan Bektaşilerdir. Kadın hizmet eder, o mertebeye erişir, serçeşme de icazet verirse o da hizmet görür. Ocakzade olmasına gerek yok. Dedelik ya da analık soy ile olacak iş değil. Gönüllülük esas. Bizim evde dört kardeşiz. Diğerleri erkek, hizmeti ben yapıyorum. Bu hesap kitap işi değil. Ben de annem vefat ettiği zaman yol hizmetine başladım. Biz 2015'te ilk cemi Almanya'da kendi cem evimizde Narin Ana ile yürüttük. Zakirlerimiz de ocakzade kızlardı. Bizler kadınlar ile erkân yürüttük. Demedik ki sadece kadınlar gelsin. Erkek kadın herkes geldi. Bu dava kadın erkek davası değil ki. El ele, el hakka. Marifet, o gözle bakmak. Ananın ya da dedenin yapıp yapmaması tartışılırsa biz bu yolun neresinde oluruz. Rızasız lokma yenmez, rızasız yola girilmez. Ben birazdan bu meydana gelip canlardan rızalık aldıktan sonra bu erkânı yürüteceğim. Dedelerimiz de bizim varlığımıza alıştı. Olumsuz tepki yok denecek kadar az. Ana cem yürütmez diye bir şey yok. Bu var, ancak kesintiye uğramış Biz varız, bizi kimse yok sayamaz. Sadece ilk başlarda bir göz alışkanlığı söz konusu idi. Ana deyince yaşlı kadın bekliyorlardı ama artık alıştılar. Dedeyi, anayı; dede, ana yapan toplumun kendisidir. Anayım, dedeyim demek toplumun seni ne kadar kabul ettiği ile alakalıdır. Hızır sana yardım ettikten sonra tüm işler yoluna girer. Çağırıldığım her yere gitmeye çalışıyorum. Bu yola hizmet için eşimden, çocuklarımdan rızalık aldım hizmete başladım. "

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere, Şenay Ana bir ocakzadedir. Kendi ocakları içerisinde, Çelebiler ve onlara bağlı ocaklarda olduğu gibi bir icazet ilişkisi yoktur. Bu anlamda, kendi pirlerinden destur almaları ve taliplerin de kendilerini kabul etmeleri hizmet görebilmek adına yeterli kabul edilmektedir. Şenay Ana ile yapılan görüşmede, analık görevine başlamadan evvel, bu işe bir işaret anlamında rüya ya da herhangi bir manevi işaret görüp görmediği sorulduğunda; ''*Bu işin mitolojik kısmına girer ve bu benim kendi içimde kalmalıdır. Kendimce tabii ki bazı işaretler gördüm ama bunu anlatmam doğru olmaz.* " diyerek anlatmayı reddetmiştir. Kendisinin özel bir hastanede muhasebe bölümünde çalışması, emeği ile geçinmesi; Alevilikte pir-talip ilişkisinin ekonomik bir çıkara dayanmadığını, esas olanın herkesin elinin emeği ile geçinmesi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aleviliği İslamiyet'ten ayrı bir inanç olarak görmesi anlamında geleneksel Alevilik çizgisinden ayrılmakla birlikte, yol için yaptığı tanımlar ve özellikle ikrar ve musahiplik hakkında söyledikleri, onun geleneksel Aleviliğin omurgası denilebilecek yapıları koruduğunu göstermektedir.

Cemden sonra, hastası için kendisinden lokma isteyen bir kadına, su dolu bir şişeye parmağını hafif batırıp; ‘‘*Kalbimizi ferah tutalım güzel canım, umarım iyi olacaktır. Hızır yardımcımız olsun”* diyerek iyi dilekte bulunduğu kaydedilmiştir. Bu uygulama, Ana’nın geleneksel Alevilikte itikat temelli bir uygulamayı da kabul ettiği ve yaşattığı anlamına gelmektedir.

3.2.4. Sevim Yalıncakoğlu Ana

1979 Sivas Hafik doğumlu olan Sevim Ana, Yalıncaksultan Ocağı’ndan olup mürşit ocağı olarak Hacı Bektaş Ocağına bağlı bir ocağın kızıdır. İlkokulu Yalıncak köyünde bitiren Sevim Ana, ortaokul ve liseyi Hafik’te okumuştur. Karadeniz Teknik Üniversitesi İşletme Bölümü mezunu olan Sevim Ana, İstanbul’da özel bir sağlık merkezinde çalışmaktadır.

Sevim Yalıncakoğlu ile 21.09.2019 tarihinde yapılan yüz yüze görüşmede, ailesi ve çocukluğuna dair aşağıdaki bilgiler kaydedilmiştir;

‘‘*Yalıncak Sultan postnişinin kızıyım. Babam Hüseyin Fevzi Yalıncakoğlu, annem Ağuçan ocağından Elif Yalıncakoğlu. Dergâh olarak kabul edilen bir evde yaşıyorum. Bu yaşıma kadar sürekli talip içinde büyüdüm. Dedem yani Mehmet Yalıncakoğlu hakka yürüdükten sonra hizmeti babam yürüttü. Ancak ocağın esas kontrolü babaannemin elindeydi. Taliplerle bire bir ilişki içinde olan, lokmaları pişiren, dağıtımını sağlayan, yani işleri organize eden babaannemdi yani Hanife Ana’ydı. Dedem iki evliydi. Hanife Ana’nın evladı olmamış. Talipler, çok baskı yapınca soyun yürümesi için benim öz babaannemle evlenmiş. Öz babaannem de Hüseyin Abdal ocağından bir anadır ancak bu işlere çok karışmazdı. Yine Hanife Ana da Şıh Ahmet ocağındandır, Divriği’dir. Yani o da bir ocakzadedir. Benim öz babaannem çift çubuk işiyle uğraşırdı. Zaten iki çocuğu olmuş, bir halam bir de babam. Yani işlerle ilgilenen Hanife Ana’ydı. Hanife Ana 1996’da Hakk’a yürüdü. Babam eğitimini dedesinden ve babasından almış. Taliplere, her zaman birlikte gitmişler. Zakirliği de babam kendisi yapardı. Uzunca bir divan sazı vardı. Babam, dedem vefat ettiğinde hizmet etmek için epey hazırdı. Ben babamın vefat ettiğinde on üç yaşındaydım. 1979 doğumluyum.* ”

Burada Alevilikte tek eşliliğin esas olması durumunun, ocakzadeler özelinde, zaruri durumlarda işlevini yitirdiği görülmektedir. Diğer eşi boşama söz konusu

olmadığı gibi ocağın devamlılığı için bir zaruret durumunda evlenilmiştir. Ayrıca taliplerin baskısı üzerine evlenildiği ifadesi de ocakzadenin, ocakla ilgili işlerde tek başına karar veremediğini, taliplerin kendi hizmetini gören ocak üzerinde, kimi konularda söz sahibi olabildiğini göstermektedir. Ocakta esas işleyişin ocakzade analarda olması, işin hizmet boyutunun önemini, onlar olmadan hizmetlerin yürütülmesinin zor olduğunu göstermektedir.

Sevim Ana'nın küçüklüğünde, köyde dergâh olarak adlandırdığı evin işleyişi ise geleneksel Alevilik için önemli olup aşağıdaki gibi anlatılmıştır;

''*Babam Hakk'a yürüyene kadar şöyle bir iş bölümü vardı. Babam dergâhta, gençlerle ve çok yaşlılarla, önce odaya kapanır muhabbet eder, daha sonra da deyiş çalardı. Misafirlerden de semah dönen olurdu. Haftanın bir günü cem yapmak yerine, ocakta şöyle bir sistem geliştirilmişti. Çevrede çok fazla talip var ve talipler yazın kurban getirirler. Misal asker kurbanı varsa o aileden biririn, o köy komple gelir. O gelen köylü arasında iş bölümü yapılır. Bir kısım lokmanın pay edilmesi, pişirilmesi vs. bu işle uğraşır. Bu aşağı yukarı on kişiden oluşur. Zaten her köyde bu işlere yatkın olan, bilinen insanlar vardır. Talipler genelde sabah erken saatte gelirdi. Kahvaltıyı hep birlikte yapardık. Lokma pişene kadar ki ortalama saat bire (13.00) doğru hazır olurdu lokma. Bu süreç bir cem süreciydi. Babam bu esnada bir iki saat sürekli yolu anlatırdı. Kerbela'yı çok anlatırdı. İmamların hayatını çok anlatırdı. Bazen de bir kitaptan hikâyeler de anlattığını hatırlıyorum. Mesela 'Seyf-i zül-yezen' adlı bir hikâye anlatırdı. Ama ben bu hikâyeyi bir türlü bulamadım. Eba Müslüm Horasânî'nin geniş ciltli bir kitabı vardı. Onun içindekileri de anlatırdı. Tarihi parçalara ayırarak anlatırdı. Bazen de kişilere odaklanarak onlar üzerinden anlatırdı. Muharrem'de Kerbela'yı sürekli anlatırdı. Yani muhabbet ehlibeyt üzerinden devam derdi. Onları çok iyi hatırlıyorum. Sonraki dönem yani yakın tarihle ilgili bir anlatı hatırlamıyorum. Misal babam Sivas olaylarının olduğu sene Hakk'a yürüdü. Ama bu bizim evde konuşuldu mu onu hatırlamıyorum. Sürekli ehlibeytle ilgili, Ali ile ilgili özellikle, Kerbela ile ilgili anlatırdı. Bu arada Muaviye'yi de çok anlatırdı. Yani kötülüğün timsalini de çok anlatırdı. O zihniyetle normal hayatta nasıl karşılaşabilirizi de çok anlatıyordu. Akademik bir okuma değildi elbette ama günde dört saat, beş saat okuduğunu bilirim. Çok çalışmazdı yani çiftçilik yapmazdı. Sürekli okurdu. Okuduğunu da anlatırdı. Açıkçası hem alırdı hem verirdi. Babamı böyle hatırlıyorum.*

1997'ye kadar hep köydeydim. Şimdi de her yaz mutlaka gidiyorum. Özellikle Kurban Bayramı'nda gidiyorum, çünkü bu arada çok gelen giden oluyor. ''

Ocağın şu anki postnişini, Veliyettin Hürrem Ulusoy Efendi'den icazetli olan Mahmut Yalıncakoğlu'dur. Mahmut Dede, Sevim Ana'nın abisidir. Sevim Ana Mahmut Dede'yi aşağıdaki gibi anlatmıştır;

''*Biz ocak olarak Veliyeddin Ulusoy'a bağlıyız, abimin de ondan icazeti var. Abim sınavına iki kez girdi. Babamın dedesi ya da dedemin dedesi, halife dedeymiş. O da icazeti Feyzullah Efendi'den almış. 2013'te Veliyettiin Efendi'm de bizim dergâhı ziyaret etmişti. O zaman da dergâhta cem olmuş, mürşit postunda Veliyettin Efendi'm oturmuş, abim de pir postunda oturmuş. Abim bu cemde çok yoğun hissettiğini, kendini Hakk'ın dergâhında hissettiğini söylemişti. Abim bütün varlığını, dirliğini bu işe yürekten adamış bir insandır. Kendisinden sonra gelecek ocak dedelerine, örnek bir insandır. Mesela ben babamın cenaze erkânı yürüttüğünü çok hatırlamıyorum. Ancak abim cenaze erkânı da yürütür. Bunu sordum, biliyormuş ancak mecbur kalmadıkça yapmıyormuş. Abim bu hizmetleri sebebi ile Hafik'in kırk pare köyünde sevilir sayılır. Bu ancak yaptığınız hizmetin insanlar arasında kabul görmesi ile alakalıdır. Abimin izni olmadan dediğim gibi ben hizmet görmem. Mesela, evde yaptığımız aşurenin duasını bile abimi telefonla aradık ve telefonda verdirdik. Abimin şu an yaptığı hizmet çok daha zor. Bu anlamda ben abimi, babamdan daha üstün görürüm, hizmet anlamında. Çünkü abim kurbanı kendi keser, kendi yüzer, kendi doğrar, kendi pişirir. Aynı zamanda çiftçilik yapar. Yani parasını da kendi emeği ile kazanıyor. Yani talibin tüm hizmetini kendisi yürütür. Onun yükü hepimizinkinden ağır. Cenaze hizmetlerini de kendisi yürütür. Abim buraya (İstanbul'dan bahsediyor) hiç gelmez. Sürekli köydedir. Kışın kuş bile geçmez oralardan ama yine de gelmez. Geçen senelerde birisi oralarda yolda kalmış. Kendisini tekkeye yani bizim eve atmış Abim de o zaman bir iş için buraya gelmişti. Adam bakmış ki kapı duvar. Abimi görünce sitem etmiş: 'Ben kendimi buraya attım, kapı duvar, kimse yok.' diye. Abim odur budur mümkün değil ayrılmaz oradan. Çok zorunda kalırsa gelir sadece, düğün dernek vs. Dernekteki işlere gelmemek için yönetim kurulundan çıktı. Bu sene bir defa düğüne bir de taliplerimizin Abdal Musa'sı vardı. Onlara geldi. Ama günübirlik geliyor. Her perşembe tekkede mutlaka çerağ uyandırırız. Ben de evimde her perşembe kendim bir çerağ yakarım. Taliplerimiz sürekli tekkeye mum gönderir. Bizim adımıza yakın, diye.*

Bir de ben, gündüz çerağ yaktığımızı bilmem. Bize bırakırlar, biz akşam onların adına yakarız. Bir de dedemin dedesinin mezarına dilek dileyerek taş tuttururlar. Tekkenin eski tahta kapısına da çaput bağlarlardı. Ancak perşembe akşamı mutlaka çerağ yakılır. Yakılmadığını ben bilmem. ”

Yukarıdaki ifadelerden ocak bazında dergâh geleneğinin yaşatılmaya çalışıldığı, yine postnişin olarak görev yapan dedenin kendi emeği ile geçimini sağladığı görülmektedir. Ayrıca talibin hizmetinin aksamaması için gerekenin yapıldığı ifade edilmektedir. Bu anlamda pir-talip ilişkisinin yürütülüyor olması geleneksel anlamda Aleviliğin sürdürülmeye çalışması, ayrıca önem arz etmektedir. Ocak adı verilen türbede, mum yakılması, kapısına çaput bağlanması, ocaktan gelen bir dedenin mezarına taş yapıştırılarak dilek dilenmesi de Alevilik içerisinde devam ettirilen İslam öncesi uygulamaların yansıması niteliğindedir.

Alevilerin güncel problemleri ve özellikle görgü cemi üzerine sorulan soruları cevaplayan Sevim Ana’nın, sorunları tespit etmekle kalmadığı aynı zamanda sorunlara çözüm üretmeye çalıştığı gözlenmiştir. Aşağıda görgü, Sünni komşularla ilişki, komşu hakkı, rızalık gibi konular hakkında görüşlerini ifade etmiştir;

‘‘*Şu an cem evlerinde posta oturan dedelerin talipleri, kendi talipleri değil hepsi. O dönem bitti artık. Şehirdeki durum farklı. Kırsal örgütlenme ile şehir örgütlenmesi çok farklı. Bugün Okmeydanı Cem evi post dedesi, cemine ‘Ben sadece kendi ocağımın taliplerini alıyorum’ dediğinde üç ya da dört tane talip bulur. Peki, geri kalan insanlar ne yapacak? Alevilik yaşayan bir inançtır. Çağa göre kendini geliştiren bir inançtır. Önemli olan, yolun yürümesi için gerekli olan kuralları devam ettirmektir. Ama belki görgü ceminde talipler kendi ocakları ile cem yapabilir. Ama dedenin kendi pirine, mürşidine hesap vermesi ayrı. Dede ile ilgili bir şikâyeti mürşidin görmesi evet şu noktada zorunludur ve böyle olmalı. Halkın görgü cemi de artık mahalle usulüne dönmeli. Çünkü ben kendi köylümle görgü cemi yapsam, benim üç dört yıldır görmediğim insanlar var. Ne hakkını yemişim ne hakkımı yemiş. Ama benim karşı komşum Amasyalı, diğer komşum başka ocaktan. Ben onlarla görülmeliyim. Çünkü onlarla iç içeyim, bir kusur işlersem onlara karşı işliyorum. Bir hakkım geçiyorsa onlara geçiyor ya da onların bana geçiyor. Diğeri de benim köylüm, belki köyde kapı komşuyduk ancak on yıldır görmüyorum, neyine davacı olup nesine*

rızalık alacağım? Yedi kapı komşu hakkı, ya da yedi adım hakkı denilen şey, şu an çok başka biri, çok başka bir durum.

Benim hayata karşı sorumluluğum ya da rızalık kurumuna karşı sorumluluğum elbette sadece Alevilerle sınırlı değil. Tabii ki bunun içinde Sünniler de var. Bunun için çağ değişiyor ve bizim buna bir yol bulmamız lazım. Sünnilerle aramızda oluşan sorunlarda bize gösterilen tek kapı kadı kapısı yani devletin mahkemesi. Çünkü ceme gelse, o kişi cem kurumunu tanımıyor. Yani onu bir mahkeme olarak tanımıyor. Bu konu bizim çıkmazda olduğumuz bir konu ve bu konuya derhal çözüm bulunması gerekiyor. Bunun ilk adımı kendi kendini görgüye tabii tutman. Bunu kişi kendi kendine yapabilseydi zaten görgü cemlerine de gerek kalmazdı. Dolayısıyla burada bir çözümsüzlük var gerçekten. Cemde senin Alevi'ye karşı yaptığın kusura ceza verecek bir karar verici var, haklı ile haksızı ayırt eden bir karar verici var. Sen Sünni birine haksızlık yaptığında bunu Alevilik içinde ayırt edecek ne bir karar verici ne de bir cemaat var. Bu konu nasıl çözülür bilmiyorum, şu an kangren olan bir konu. Bir öneriniz var mı diye sorarsanız şu an için yok. Aklıma bir şey gelmiyor. Aklıma gelen tek şey az evvel de dediğim gibi kendi özünü dara çekmek. Ha şundan eminim; ben bir Sünni'ye karşı hata edersem ve o kişi cemi tanıyıp gelir, benden davacı olursa beni dara çekebilir. Buna hakkı vardır. Sünni oraya giremez, Sünni birinin buna hakkı yok tarzı bir şeyi, ben kabul etmiyorum. Bu noktada şikâyetçi olan kişinin kim olduğu önemli değil, orada şikâyet edilen kişinin kime hesap verdiği önemli. Ancak Sünni birey cemi kendisi için bir karar mercii olarak görmüyorsa tek çıkar yol mahkeme kalıyor. "

Şehirdeki mevcut Aleviliği, geleneksel Alevilikten ayıran en önemli durum görgü cemine yüklenen anlamdır. Bundan elli altmış yıl evvel, köydeki bir talip görgüden geçmediğinde, talibin o köyde barınması ya da gündelik hayatını sürdürmesin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde şehirde yaşayan talipler, sadece kendi ocaklarından olmayan Alevilerle değil, Sünnilerle de bir arada yaşamaktadırlar. Bu durumda talibin rızalık alması gereken diğer zümre, Sünni komşuları ve hatta iş arkadaşları da olabilmektedir. Günümüz Aleviliğinin bu durumda nasıl bir çözüm üreteceği henüz belli olmamakla birlikte, Aleviliğin tekrar şekillendiği günümüzde bu durum için çözüm üretilmeye çalışılmaktadır.

Sevim Ana Alevilerin son dönemde asimilasyona uğradığını ifade ederek, özellikle cenaze erkânlarının Sünnileştirildiğini ifade etmiştir. Bunun cenaze erkânının dışarıya açık yürütülmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca, Alevilikte cennet-cehennem, dar cemi gibi konularla ilgili aşağıdaki bilgileri vermiştir;

''*Maalesef ki kentli, şehirli kültür bizi asimilasyona uğratmış. Hatta bir noktada iç asimilasyona uğramışız. Bizim en büyük hastalığımız: 'Bize ne derler?' Ne yapıp edip kendimizi Sünnilere yarandırma peşindeyiz. 'Bak, bizde de Allah, peygamber var, biz de sizin gibi inanıyoruz.' diyoruz. Geçenlerde bir cem izledim. Orada miraçlama okunurken zâkir 'Kudretten bir elma geldi.' diye okudu. Bu bile aslında asimilasyonun ta kendisi. Kudretten elma falan gelmiyor, üzüm geliyor. Onu da ezip yani şarap yapıp içiyorlar. Ben, bir erkân yürüttüklerinde 'Sünniler ne der?' diye düşünmeyen her yolun talibiyim. Halka açık yaptığımız erkânların hepsinde bir Sünnileşme söz konusu. Şu an şehirlerde yapılan cemler ibadet değil, başka bir şey. Cemin, cem olabilmesi için rızalık olması lazım. Yanımdakini tanımıyorum ki nasıl rızalık vereyim. Duygu boyutuna gelirsek o noktada zâkir, kilit isim oluyor. Cemdeki duyguyu size zâkir yaşatıyor.*

Temeli olmayan inanç, bizim içimize sokulan bazı hurafeler, asla yer bulamayacaktır. Benim dayım Hakk'a yürüdü. 'Normal erkânı yürütün, sonra da şu şu deyişleri okuyun.' demiş. Normal erkânı yürüttük, abim komşu hakkı almış, yani evin kapısında hak alındı. Sonra meydana yani cem evine getirdiler. Ağuçan dedeleri geldi. Arada Arapça cümleler kurdular. Kimse buna tepki vermedi. Sağa selam, sola selam. Namaz kılındı yani. Sonra babalarının vasiyetini söyledi kuzenlerim. Hangi deyişleri istediğini de söylemiş. 'Ne çare ayrılık zamanı geldi' isimli deyişti mesela birisi. Sonra Ağuçanlı Hüseyin Dede geldi. O deyişleri söyledi. Kırıldı insanlar. Herkes mest oldu. İşte hakiki erkân oydu. O zaman sırladık aslında. Yol kendinden olmayan şey uygulandığında, uygulamadan almanız gereken o hissi, size vermiyor. Yolun böyle bir gücü var. Bu inançla alakalı. Alevilik kültürdür, Alevilik şu, bu, falan. Bunlar boş. Alevilik bir inançtır. Bunun dışındaki tüm yakıştırmalar yanlıştır ve yol içinde kendisine yer edinemez. O kapıların talibi olmaz. Çünkü talip olmak hissetmekle alakalıdır. Hissetmezsen talip olmazsın, ona hakkullah vermezsin. Hissetmeyen insan, imamların orucunu nasıl tutacak ki? İnanç olmasa niye susuz kalasın zaten. Bunu insana yalnızca inanç yaptırır. Şu an şehirlerdeki cemler esas cem olmamakla birlikte,

devam etmesi çok önemli. Çünkü oralarda deyişler okunuyor, gülbankler veriliyor. Çocuklar bunları duysun, görsün. Bunlar çok önemli. O sözlü kültürün, o ortamda yaşaması çok değerli. Mesela ben literatüre geçmiş yani bir şekilde çalınıp söylenmiş olan deyişi bir defa duyduysam ezberlemişimdir. Ve şu an Alevi deyişi adı ile söylenen deyişlerin de hemen hemen hepsini bilirim. Bu çocukluktan bu ortamda olmak ile alakalıdır.

Erkanlarda Sünnileşme özellikle herkese açık olanlarda çok fazla olmuş. Ben bunu 1925 yasasına bağlıyorum. Dergâhlara atananlar devletin hoşuna giden kişiler. Kimin ekmeğini yersen onun dışkısını çıkartırsın. Talibin ekmeğini yersen ona çalışırsın. Dede talibin ekmeğini yer. Diyanetten maaş almaya şiddetle karşıyım. Çünkü para veren sonra gelir posta da oturur.

Cenaze erkânları, komşuların, komşu köylerin yani dışardan olan insanların çok fazla olduğu erkânlar. İçine kimin karıştığını bilmediğin şeyler. Görgü cemi gibi değil. Cemde gözcü var, kapıcı var, bilirsin kim kimdir. Ama cenaze öyle değildir. Bu anlamda bizde çok fazla takiyye var. Biz olanları çok göstermeyiz. Gören ne der? Bu düşünce bizi bitirmiş. Bizde kişi gömüldükten sonra, eve gelinir ve evde deyiş okunur. Bu bahsettiğim dar cemi değil. Gömüldükten sonra yapılan şey. Cenazeden sonra verilen kırk yemeği bile değiştirilmiş. O aslında dardır. Dar kalkmış yalnızca lokması kalmış. Bu helalleşme olmak zorunda çünkü ahiret denen şey yok. Benim cennet cehennem denen şeye inancım yok. Ben devriyeye inanıyorum. Ben eski deyişlerde duymadım ama babam sohbetlerinde bazen cennetin ırmakları şöyledir böyledir diye bahsediyormuş. Ben bu konuda ulu ozanların dediklerini kendime baz alıyorum. Öbür tarafta bir cehennem var, Allah onlara orada işkence ediyor. Ben böyle bir Allah hayal edemiyorum. Benim annem eskiyi çok iyi hatırlar. Biri vefat etmişti, anneme ölümden sonra ne olduğunu sordum laf arasında. Annem: 'İyi insansan çiçeğe, kötü insansan böceğe gidiyormuşsun.' Bunu annemin babası söylermiş. İnançlardaki birçok şey; paganlıktan, Manihaizm'den, Vefailikten gelmiş. Hiçbir inancın sıfır noktası yoktur. Kurban inancı da öyle. İnsan kadar eski bir inanç. Yani kurbanı biz çıkartmıyoruz. Bizden evvel de var. Aleviliğin neredeyse tamamı Vefailikten alınmış. Kadın erkek bir olmamız bile aslında Kur'an'da olmayan bizim bir şekilde eklediğimiz bir düşüncedir. Sünnilik ile Alevilik arasındaki temel fark bizim neden yaptığımıza, Sünnilerin nasıl yaptığına bakmasıdır. Bizim amacımız Hakk'a ulaşmaktır. Bunun yolu ve şekli önemli

değildir. Tek kesin nokta rızalıktır. Ben maddenin devamına inanırım. Hiçbir şey yok olmaz. Ben süresiz daim olacağımıza inanıyorum. Ben bir Hakk'ın varlığına ve bizlerin de onun tecellisi olduğuna inanıyorum. Öldükten sonra ruhun bir mekâna gidip cennete, kötülük yaptıysan da cehennem de yanacağına inanmıyorum. Saki-i kevser denilen de aslında cemde alınan demdir. O suyu da paylaşma temelli oluşturuyorsun. Yani bir üzüm ezdiysen bile kırka böleceksin demektir. Kara kazan gibi. Herkes bir şey getirir ama kimse kendi, getirdiğini götürmez. Eşit bölüşürsün. Cemde dört unsurun dördü de vardır. Hava vardır yani okunan nefes, ateş vardır yani çerağ, lokma vardır yani toprak, su vardır yani dağıtılan saka suyu. Bu saka suyu içilmezse, herkesin üzerine serpilir. Serpme eylemi içine herkesi alacağından yine eşitliğe çıkar. Yani diğer tarafta birinin yanıp diğerinin yanmaması durumunu, Alevilik kendi içinde kabul etmez. Mesela Kur'an Müslüman olmayan herkesin cehennemde yanacağını, Müslüman olanın da günahı kadar yanıp sonra çıkacağını söylüyor. Benim aklım bunu almıyor. Amazon ormanlarında ömrünü geçirmiş bir adam düşün, hiçbir şeyden haberi yok. Bu adam niçin yansın? Allah adildir ve kimseye eziyet etmez. Yani ahirette hesap varsa o zaman ben burada niçin görgü yapayım niçin dar cemi yapıp helallik alayım. Orada bir hesap varsa burada niçin göreyim. "

Sevim Ana, Alevilikteki cenaze erkânının farklı olduğunu belirtmekle birlikte cenaze namazı uygulamasının Sünnilik etkisinde kalınmasından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Dolu yani içkinin, Alevilikteki durumunu kırkların meclisindeki engür ile ilişkilendirmiş bunun zahiren şarap olduğunu ifade etmiştir. Kur'an'a inandığını ifade etmekle birlikte Alevilikteki bazı uygulamaların Kur'an temelli olmayıp eski inançlarla bağlantılı olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca ahiret ve tekrar dirilme konusunda da ruh göçüne inandığını ve cehennem olgusunun, kendi fikir dünyasında yer almadığını ifade etmiştir.

Sevim Ana, Alevilikte kutsanan kadınlar hakkında gerek geleneksel bilgi ile gerek kendi okumaları çerçevesinde edindiği bilgileri şu şekilde aktarmıştır;

''*Fatma Ana'yı zahiri olarak çok derin okumalar yapmadım. Sadece bilinen tarih içerisinde kim olduğunu biliyorum. Ancak batını anlamda Ali'nin eşi ve yolun devam etmesini sağlayan kadındır Fatma Ana. Fatma Ana'nın batını anlamdaki varlığı ve anlamı benim için yolun ta kendisidir. Yol Fatma Ana'dır. Bunu derken Ali'nin varlığını ikinci plana koymuyorum. Eğer bir yönetici olsaydım, izleyeceğim yol*

Ali'nin beytü'l-mali yönetirken izlediği yol olurdu. Ali benim yolumun ışığıdır, eyvallah ama Fatma Ana demek, bir kere Aleviliğin var oluş nedenidir. Benim için dara durmanın, görgü olmanın, yolu doğru sürmenin, yolda doğru yürümenin çıkış noktasıdır. Ben Fatma Ana'ya layık olmamaktan çok korkarım mesela. Birisine bir haksızlık yaptığımda kendi içimde kendimi, Fatıma Ana'nın karşısında dara çekerim. Sonra da gider kişi ile helalleşirim. O hesap verme makamının Fatma Ana olduğunu düşünüyorum. En azından benim vicdanımın hâkimi o. Sürekli beni izliyormuş gibi hissediyorum. İmam Hüseyin'in ve devamının sürecine bakarsak, bizim ocaklarımıza baktığımızda peygamberin oğlu olmadığını düşündüğümüzde de soy olarak Fatma Ana'dan geliyoruz. Bize soyu getiren Fatma Ana'dır. Seyyid- saadet adını taşıyan herkesin varlık nedeni Fatma Ana'dır. Bahsederken ben Ali soyundanım demez kimse, ben peygamber soyundanım der. Bu pınarın başı Fatma Ana'dır.

Hüseyin, Zeynep, Fatıma[183]*, Şehriban benim için çok önemli. Hüseyin'in bendeki yeri şu: Tüm imamlar cinayete kurban gitmiştir. Ancak Hüseyin'in uğradığı cinayet başkadır. Ali, çok güçlü bir insandır. Kendini her türlü kötülükten koruyabilecek bir güçtedir. Ali için gözüm dolmuyor, ciğerim yanmıyor. Hasan hata yapmıştır. Muaviye ile anlaşma yaparak yanlış yapmıştır. Bunu yaparken de Hüseyin'in canı için korktuğundan yapmıştır. Ancak Hüseyin… Hüseyin, dünya üzerinde yaşanacak her acıyı günler içinde yaşamış bir insandır. Susuz bırakılmıştır, yalnız bırakılmıştır, evlatları öldürülmüştür, kardeşleri öldürülmüştür, dostları öldürülmüştür, yeğenler öldürülmüştür, kendisinden sonra kadınların zincirlenip esir edileceğini bile bile baş eğmemiştir. Hüseyin böyle bir insandır. Bu anlamda Hüseyin üzerine kimseyi tanımıyorum. Onun büyüklüğü, onun o kudreti bana inanılmaz güç verir.*

Yirmi altı yıldır kesintisiz oruç tutuyorum. Bunu bana hiçbir kural yaptıramaz. Ancak Hüseyin'in aşkı yaptırabilir. Önceleri masumları tutmuyordum, sonra masumları da tutmaya başladım ama onda Muharrem yasaklarına uymuyordum. Bir gün masum oruçlarının son günü bir yerde oruç açtık. Orada et yedim ama bir yandan da şüpheye düştüm. Acaba yemese miydim diye. O gece rüyamda babamın babasını gördüm. Rüyamda bana: 'Keşke yapmasaydın kuzu!' dedi. Normalde ben dedemi hiç

[183]Burada bahsedilen Fatıma, Hz. Hüseyin'in kızıdır. Kerbela'da Hz. Hasan'ın oğlu Kasım ile evlendirilmiştir.

görmedim, resmi var ama canlı görmedim, bir de torunlarına kuzu dermiş. Bana da rüyamda kuzu dedi. O günden beri Muharrem benim için on beş gündür. Bizim sürekte yasaklar ilk on gündür. On birinci akşam tıraş olmaya, et yemeye izin vardır. Ama ben on ikinci gün akşam da dâhil yasaklara uyarım. Bunun nedeni gördüğüm o rüyadır.

Zeynep'in zahiri hikâyesi çok farklıdır. Zeynep'in kocası Muaviye yanlısıdır, çocukları da keza öyle. Kocaya tabii olma olayını kimse bana kabul ettiremez, Zeynep örneğinde de olduğu gibi. Nasıl Fatma varken posta kadın oturamaz cümlesini kabul etmiyorsam, Zeynep varken de kadın her durumda kocasına tabii olmalıdır, cümlesini kabul edemem. Benim rehberim burada. Senin alimliğin, fetvan beni bağlamaz. Kocayı değil, doğruyu seçeceksin diyor benim rehberim. Kerbela'da Hüseyin sürekli Zeynep ile istişare etmiştir.

Şeriban Ana da çocuklarını alıp gidebilirdi. Kendisi bir şah kızı olmasına rağmen gitmemiş. Küçücük çocukları var onları bu katliamdan kurtarabilirdi. Hüseyin, herkese izin veriyor. Çünkü savaş onuncu gün başlamış ve bitmiştir. Daha önceki günde yok. Kerbela'ya üç yüz kişi yola çıktılar. Dokuzuncu gün yetmiş iki kişi kaldı. Bunlardan da yirmi üçü öldürülüyor. Öldürülenlerden çoğu kardeşi veya kardeş çocuklarıdır. Hüseyin herkese, gitme izni veriyor ancak Şehriban gitmemiştir. Şehriban'ın gitmemesi benim için bir onur kaynağıdır. Başka seçeneğiniz olmadığında elinizdeki tek seçeneği yapmak size bir artı değer kazandırmaz. Ama ikinci bir seçenek varken ve doğruyu yapmak tehlikeliyken siz doğruyu yapıyorsanız o zaman onurlusunuzdur. Buna Hür Şehit de dâhil edebilir.

Fatıma için de çok üzülürüm. Ertesi gün şehit olacağını bildiğin bir insanla evlenmek… Etrafı Yezit ordusu sarmışken o gece düğün yapıp evleniyorlar. Bu saydığım dört isim bana hep ışık olmuştur.

Mürşidim Muhammet, rehberim Ali, Hızır yardımcım ama yukarıdaki dört isim benim ışığım. Kadın kimliğimle nefsime hâkim olma anlamında örneğim Fatıma, dünya malına tamah etmeme anlamında örneğim Şehriban'dır. Bu benim kendi görüşümdür. Bu benim iç disiplinimdir. Bu anlamda kimseye bu böyledir illaki diyemem. ''

Kadın bir ocakzade olarak, ehliyetin kadınlarını örnek aldığını ifade eden Sevim Ana, Hz. Fatıma ile kendi vicdanını özdeşleştirdiğini belirtmiştir. Ehlibeyt

kadınlarının özellikle Kerbela'da gösterdikleri duruşu, kendine örnek aldığını da dile getirmiştir. Bu anlamda Alevilerin, güncel sorunlarını ifade ettikleri tüm platformlarda görev almaya çalıştığını söylemiş, dernek ve federasyon faaliyetlerini şu şekilde ifade etmiştir;

''*2008 yılında, Taksimde, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin zorunlu din derslerine karşı bir eylemi vardı. İlk olarak bu eyleme katıldım ve bundan sonra sürekli Alevi hareketinin içinde bulundum. Bundan daha önce biz 2003'te Yalıncak Sultan Kültür Derneğini kurmuştuk. Türbeyi restore etmek için. Çünkü 1925 kanunu sebebi ile 1934'te türbe yıkılmıştı. Duvarları vardı yalnızca, üstü açıktı. Ama buradaki faaliyetlerim türbeyi onarmak ile ilgili idi. Bunun içerisinde öyle çok aktif görev almadım. Derneğin başkanlığını halamın oğlu yapıyor adı Hüseyin Elmas. Annesi benim halam yani Yalıncak evladı. Babası Ağuçanlı. Bu derneği Hüseyin Elmas ile postnişin olan abim Mahmut Yalıncakoğlu yürüttü. Türkiye'deki Alevi hakları mücadelesi içerisine 2008'de girdim. Bu girişten sonra faaliyetlerimi Yalıncak Sultan Derneği adına yürüttüm. Zaten 2005'te, biz de ABF'ye*[184] *bağlanmıştık. 2008 tarihinden itibaren Alevi hareketi bağlamında yapılan tüm büyük kitlesel eylemlere katıldım. Katılmadığım eylem hiç olmadı. 2016'da Alevi- Bektaşi Federasyonu yöneticiliğine seçildim. 2019 Şubat ayında da Alevi Bektaşi Federasyonu inanç kuruluna seçildim. Orada görev yapan iki anayız. Biri ben, diğeri de Türkan Ana. Türkan Ana hem Ana' dır hem de zakirdir. Yenimahalle Pir Sultan Cem evinde zakirlik de yapar. Benim feyz aldığım bir kadındır. Ben Türkan'ı çok önemserim. Şu an zakir olarak hizmet ediyor.* ''

Analık hakkındaki fikirlerini ise bir ocakzade olarak ayrıntılı şekilde belirtmiş, ananın babasının pir olması gerektiğini ifade etmiştir. Eşinin dede olması durumunda ise, kadının yola hizmeti, talipler tarafından beğenilir ve takdir edilirse, kendisine ana olarak saygı duyulur demiştir. Ancak her iki durumda da esas olanın hizmet ehli olmak olduğunu ifade etmiştir;

''*Aslında yalnızca dede eşine ana denmez. Bir ocağın soyundan gelen kadınlar da anadır. Yani babası, dede olan da anadır. Hatta babası dede olmayan biri yani*

[184] ABF: Alevi Bektaşi Federasyonu. 148 Alevi derneğini bünyesinde bulunduran, 2002'de kurulmuş bir üst kurum.

ocakzade kızı olmayan biri, dede eşi olduğunda ona analık sıfatı kolay kolay verilmez. Yani ocakzade olmalı. Dede ile evlenmek, ona ana sıfatını vermez. Şu da var ki ben bu konularda keskin çizgileri olan, asla yapamaz diyen biri değilim. Bunu bağnazlık olarak görüyorum. Bir de şu var ki babası ocakzade olup da kendisi ana sıfatı taşımayan da yapamaz. Yol ona bu yükü yüklemiş ama yola hizmet etmiyorsa ona da ana denmez. Diğer yandan kendisi ocakzade olmayan ama dede eşi olan bir kadına, bilgisi, görgüsü, yola hizmeti sebebi ile ben ana derim. Elini de öperim. Benim için hizmet eri olması önemlidir. Ama bize öğretilen dede kızı olmasıdır. Çünkü bizde kolay kolay bir kadına kocası sorulmaz. Kocan kim diye sorulmaz, baban kim diye sorulur. Yani bana hep 'Hangi ocağa bağlısın?' diye sorarlar yani babamı sorarlar. Mesela ben kendi yengemden örnek vereyim. Yengeme sorduklarında: 'Ben Ağuçanlı'yım.' der. Yalıncaklı'yım demez. Ağuçan ocağı anasıyım, ama Yalıncak Sultan'a hizmet ediyorum der. Yengem bunun ayrımını çok iyi yapar. Annem de Ağuçanlı ama annem on iki yaşında evlendiğinden yani çok küçük yaşta evlendiğinden, annem hep Yalıncak Anası'yım derdi. Dolayısıyla ana olmak sadece kocanın dede olması ile alakalı değil; kadının babasının, dede olması ile ilgilidir. Kocasının ocağına hizmet ettiğinden, kocasının ocağının talipleri ona muhakkak hürmet eder zaten. Ancak o, aslında babasının ocağının anasıdır. Yani baba ocağını mutlaka söylemeli. Ben yarın bir gün başka bir ocaktan dede ile evlensem, kendimi o ocağın anası olarak söylemem. Ben ölene kadar Yalıncak Sultan Ocağı'na bağlı bir ana olarak kendimi tanımlarım. Ha bu arada ben kendime ana demiyorum yani insanlar beni ana olarak görüyor ve bana öyle hitap ediyor. Köyde taliplerimize hizmet bizim asli unsurumuzdur. Bu bir mertebe değil. O benim görevim. Ben her pozisyonda onlar için hizmet ederim. Bu benim asli vazifem. "

Dede ile evlenme sözünden sonra Alevi- Sünni evliliğini kendi şahsı üzerinden yorumlayarak şu bilgileri vermiştir;

''*Bir Sünni ile evliliğe çok sıcak bakmıyorum. Ya da ben evlenemem yani içimden gelmez. Bu yobazlıksa da yobazlıktır. Ama bir Arap Alevi'si ile çok rahat evlenebilirim. Bir Yalıncak Sultan talibi ile de evlenmem. Çünkü orada benim ocağıma bağlı olan bir talip, babamın evladı oluyor yani onunla aramda kardeş ilişkisi ya da ana- evlat ilişkisi olmuş oluyor. Bu sebeple kendi taliplerimden biri ile asla evlenmem. Bu olasılık, Sünni ile evlenme olasılığımdan daha düşüktür. Hatta imkânsızdır. Ancak*

başka bir ocağın talibi ile evlenebilirim. Yol evlenmemem gerektiğini söylüyor yani bir ocak kızı ile bir talibin evlenmesini yasaklamış, böyle emretmiş. Ama ben bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Bu kurala uyup uymayacağımdan çok emin değilim. Zaten musahip çocuklarımızı ve kirve çocuklarımızı buna katmıyorum. Onlarla evlilik zaten düşünülemez.

Sünni bir âlim bizim burada bir kadın bir erkek oturmamızı haram görür. Ancak Alevilik oturamıyor olmamızı haram görür. Der ki 'Neden oturamıyorsun? Özün mü pis? Aklında ne var ki oturamıyorsun.' Alevilik, oturamamayı ayıp görür. Kendini birinden sakınmayı ayıp görür. Bu bizim hayata ve inanca dair en net ayrımımız. Onlar oturma diyor, biz diyoruz ki oturamamayı aklından bile geçirme. Bu anlamda benim yaşadığım hayat ile bahsettiğim kültür çok farklıdır. "

Anaların posta oturma durumunu ve bu anlamda hizmet etmelerini ise aşağıdaki gibi yorumlamıştır;

''İmam Hüseyin'in ve devamının sürecine bakarsak, bizim ocaklarımıza baktığımızda peygamberin oğlu olmadığını düşündüğümüzde de soy olarak Fatma Ana'dan geliyoruz. Bize soyu getiren Fatma Ana'dır. Seyyid- saadet adını taşıyan herkesin varlık nedeni Fatma Ana'dır. Bahsederken ben Ali soyundanım demez kimse, ben peygamber soyundanım der. Bu pınarın başı Fatma Ana'dır. Bu sebeple tutup da kimse, analık makamını, dedelik makamının altına yerleştiremez. Benim için posta oturmanın kuralları; talipler tarafından kabul edilmek, ilimle, bilimle, yaşamla, gönülle oraya haiz olmaktır. Ama özellikle ilimle. İlmi olmayan kimse posta oturtulmamalı.

Bizim taliplerimiz abimle posta oturduğumda hiçbir şey demezler. Ama abimden habersiz yaptığımı düşünürlerse hiçbiri kabul etmez. Ama abim izin verirse onlar da kabul ederler. Bu noktada kilit nokta abimdir. Bu bir erkekten icazet olarak değil de hizmet ehli, yol eri bir postnişinden izin olarak düşünün. Geleneksel anlamda Ana, lokmanın başındadır. Ana'nın elindedir lokma. Babaannem lokmayı kendisi yapardı. Tadı, tuzu, miktarı her şeyi o yapardı. Gelenlerden kim aç, kim tok bunun takibini ana yapar. Bununla dede ilgilenmez. Ana, o dergâhtan birini aç gönderirse vay haline. Lokma hakkı, ana hakkıdır. Buna ana hâkimdir. Bu erkek kafasının düşünebileceği bir şey değildir. O ocaktan, gelip geçeni ana bilir. Bazılarının dediği gibi ana, dede ile

talip arasında, utanılacak soruları sorması için bir aracı değildir. Talip ile dede arasında utanma, çekince yoktur. Ana neden sorsun sorusunu? Herkes kendisi sorsun. Ana'nın posta oturmasını sakıncalı görenler kadınların adet halini öne sürüyorlar. Kadın o halde posta neden oturmasın? Bilimin açık olmadığı zamanlarda, insanların bu düşüncede olmasını hoş görebilirim. Bu durum o zaman, kadının kirini dışarı attığı bir durum olarak görülürdü. Ancak bu durum bir kir değil. Bu kadının doğurganının nedenidir. Adet kanı, kadının kiri değil, insanların var olma nedenidir. Bu bizim yumurtalıklarımızın bize yaşattığı bir durumdur. İnsanlar varsa bu sebeple vardır. İnsan kendi doğum sebebini kir olarak görmemeli. Kadın adet döneminde türbe ziyareti yapamaz düşüncesi de yanlış. Kadınların bu durumunu kir sayan, ulu ozanlara ait hiçbir deyiş yok. Benim pirim: 'İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.' diyor. Ben önce pirimin yolundan gideceğim. İlim bana diyor ki; bu kanın nedeni, senin yumurtalıkların. Kişi bu durumunda kendini iyi hissetmez, posta oturmak istemezse, bunun kararını verecek olan kendisidir. Bununla ilgili, bir erkeğin ya da bir başkasının kural koyması doğru değil. Benim ayda üç gün kanamam oluyorsa geriye kalan yirmi yedi günü elimden almaya kimsenin hakkı yok. Ki bu durum da kadından kadına değişiyor. Ağrısız, sancısız geçiren kadınlar da var. Kadın evinde temizlik yapınca pis değil, yemek yaparken pis değil, posta oturunca mı pis? Bu önceleri bilinmiyordu ama şimdi her şey açıkken bunun yasaklanması doğru değil. Ancak benim posta oturmam için abimden izin almam gerekir çünkü şu an ocağımızın postnişini odur. Biz sekiz kardeşiz. Bu işlerle uğraşan bir abim bir de benim. Erkek kardeşimde bir ışık var ancak şu an abim olduğundan o geri duruyor. Yoksa o da çok bilgilidir. Çok okur. Ancak abim varken hizmetin adını dahi anmaz. Ayrıca abim varken ben de yapmam. Abim gönderirse talip görmeye evet giderim ancak bunun haricinde tek başıma asla yapmam. Bu dünyada bana bu görevi verecek tek kişi abimdir, ben asla kendi kendime görev addetmem. Abim varken kendi taliplerimle alakalı, onun izni olmadan asla ve asla hiçbir iş yapmam. "

2019 yılında Hacı Bektaş törenlerinde Dergâh bahçesinde yürütülen cemde dedenin yanında oturan ve gülbank veren Sevim Ana bu durumu da şu şekilde ifade etmiştir;

''*Ben ana olarak cemde gülbank veriyorum ancak posta tek başına oturmuyorum. Henüz o yetkinlikte kendimi görmüyorum. Geçen hafta Alibey Köy cem*

evindeydim. Hacı Bektaş törenlerinde 17 Ağustos'ta Türkan ile birlikte Kadıncık Ana'nın evinde cem yürüttük, muhabbet cemi yaptık. Sonra dergâhın içinde de cem yapıldı, orada da posttaydım. Ama yine sadece bir gülbank verdim. Kadıncık Ana'nın evinde yapılan cem muhabbet cemiydi ve ben yanımda bir dede olmadan on iki hizmetin olmadığı bir cem yürüttüm. Bunun için ilk olarak köye gittim, abimden izin aldım, icazet aldım. Kurban Bayramı'nda tekkeye gittim, tekkede dar oldum, abimden icazet aldım. Dönüşte Sivas'ta otobüse binmeden tekrar elini öptüm, izin aldım sonra Hacı Bektaş'ta posta oturdum. Akşam posta oturmak için de yine izin aldım. Çünkü abimin haberi olmadan ben o posta otursaydım ben gülbangi veremezdim. Aynı akşam dergâhta yapılan cem on iki hizmetli bir cemdi ve orada Hasan Dede yürüttü. Ben postta onun yanında oturdum, sadece süpürgeci ve semah gülbangini verdim. Davet edildiğim yerlere gidiyorum, gülbank veriyorum. Ben tek başına, kendimi postta oturacak yeterlilikte görmüyorum. Aslında sürecin işleyişini, gülbankleri biliyorum. Ama dediğim gibi kendimi o yeterlilikte görmüyorum. Biraz daha eğitim almam gerek. Bu eğitimin tabii ki bir sınırı yok. Ama kendimi yeterli gördüğümde, kendimi mürşidimin karşına çıkabilecek seviyede gördüğümde, Veliyettin Efendi'mden izin alacağım. Beni sınava tabii tutmasını isteyeceğim, sınavına gireceğim ama dediğim gibi kendimi henüz orada görmüyorum."

Bununla birlikte geleneksel Aleviliğe dair diğer icraatlarını da ifade eden Sevim Ana, insanların kendilerine inanarak geldiklerini, kendilerinin de onların bu duygularını tatmin etmeye çalıştıklarını belirtmiş, bunu da inanç ve itikatla ilgili olduğunu belirtmiştir;

''*Gittiğim yerlerde lokma isteyen çok oluyor. Daha geçen perşembe oldu. Engelli bir kızımız vardı. Bana verilen lokmayı kendisine vermemi istedi, o hastanın sahibi. Ben de lokmayı verdim. Yani benim elimden lokma almak istiyorlar. Bizim ocağa kısırlar gelir. Bir de konuşamayanlar çok gelir. Kısırların, gelip çocuk sahibi olduklarını çok gördüm. Gelirler, tekkenin içinde yatarlar. Ziyaret ederler. Sonra çocukları oluyor. Sonra da kurban getirirler. Bir de psikolojik sebeplerle yani korku nedeni ile konuşamayan iki kişinin konuştuğunu gördüm. Bizde teberik*[185] *denen, tekkeye bir kilometre mesafede bir yerde kil çıkar. Onu teberik diye alırlar. Gelenler*

[185]Teberik: Aslı teberrük olan, şifalı sayılan ziyaret bölgesi toprağı. Yalıncak Sultan talipleri bunu cüfer (cevher kelimesinin değişime uğramış hali olsa gerek) olarak isimlendirilmektedir. (KK47).

sürekli alırlar. Biz İstanbul'a da getirdik. Gelenlere de verdik. Annem de gelenlere hatırlayabildiği kadarıyla 'Kazan, belan, derdin, çorun Kaf Dağı'nın ardına gitsin, bir daha da gelmesin. Ya Allah ya Muhammet ya Ali.' şeklinde dua ediyor. Bir derdi olan gelir, dara durur gülbank alır. Bir de bu uygulama var. Başka bir uygulama olduğunu bilmiyorum. "

Yukarıdaki ifadelerden görüldüğü üzere Sevim Ana, geleneksel olanla modern Aleviliği bir arada düşünerek, Aleviliğin girdiği bazı açmazları çözümlemeye çalışmaktadır. Ayrıca bir ocakzade olarak yükümlülüğün yalnızca inançla ilgili konularda olmadığının farkındadır. Buna ek olarak dernek ve vakıflar eliyle de Alevilerin güncel sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Analık kurumunu, pirlik kurumundan aşağı görmemekle birlikte, kendi ocak içi hiyerarşisi ve kendisinin şu anki olgunluğunun bu durumda etkili olduğunu belirtmiş, abisinin izni olmadan posta oturmayacağını da ifade etmiştir.

3.2.5. Naime Nayman Ana

1957 yılında Çorum'da doğan Naime Nayman, Çorum Kız Enstitüsü mezunudur. Baba tarafından akrabası olan Kemal Nayman ile 1978 yılında evlenmiş ve Almanya'ya işçi ailesi olarak göç etmiştir. Almanya'da on yedi sene çalıştıktan sonra emekli olan Naime Ana, Frankfurt Cem Evinin kuruluşunda görev almış aynı zamanda on beş yıl cem evinde hizmet etmiştir. Son dönemlerde buranın başkanlığından, bölgesel kuruluşlara geçmiştir. On bir yıldır da Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu bünyesinde İnanç Yönetim Kurulu üyeliği yapmaktadır. Babasını 1980 Çorum olaylarında kaybetmiştir. Babası, dede olan Naime Ana, İmam Rıza Ocağı'na mensuptur. On iki on üç senedir hizmet gördüğünü, cem yürüttüğünü ifade etmiş, Veliyeddin Hürrem Ulusoy'dan icazetli olduğunu belirtmiştir. Hizmete başlama ile ilgili süreci aşağıdaki gibi anlatmıştır;

''*1978'de işçi ailesi olarak Almanya'ya geldik. 1980'de Çorum olaylarında babamı kaybettim. Bu beni çok üzdü. Hatta bu üzüntüden ötürü de çocuk sahibi olamadım.*

Kemal, benim baba tarafıNdan akrabam olur. O zamanlar Almanya'daki gazetelerin küçük bir bölümünde Türkiye'den haberler yazardı. Çorum'da olaylar çıktığını o zaman öğrendik. Şimdiki gibi telefon yok, bir şey yok. Haber alamadık.

Sonra babamın hakka yürüdüğünü öğrendim. Bu beni yıktı. Zaten buradaki dedelerle, Veliyettin Efendi'mle iletişim halindeydim. Ocağın hizmetini aileden bir çocuk devam ettirir. Kardeşlerim de hizmet görüyor ama icazetli olan benim. Benim babaannem de çok bilgili bir kadındı. Dedem hakka yürüyünce, amcamı yanına almış hizmet görmüş. Bir gün Veliyettin Efendi'm, 'Naime Bacı senin vaktin doldu, artık hizmet göreceksin' dedi, destur verdi. Ben de icazetimi aldım, hizmete başladım. On iki yıldır icazetli olarak cem yürütüyorum. Her sene ailecek sorgumuz, görgümüz yapılıyor. Veliyettin Efendi'm gelirse o görür yoksa vekili gelir misal Dertli Divani, o zaman Dertli Divani görür. Biz de elimizden geldiğince her sene Hacı Bektaş'a gider, kara kazan hakkımızı verir, hizmetimizi eder, icazetimizi yenileriz. Cemlerde, deneyimli, erbap dedeler varsa misal ben pirlik yapıyorsam onlar rehberlik yapar, yoksa eşim de ocakzade olduğundan ben pirlik yaparım o da rehberlik yapar. "

Ailede erkek kardeşleri olmasına rağmen kendisinin icazetli olduğunu belirten Naime Ana, her ocaktan bir kişi görevli olur, hizmeti o görür diyerek ocak içi işleyişi anlatmıştır. Ayrıca mürşit ocağı olarak Hacı Bektaş Ocağı'nı benimsediklerini ifade ederek, pir ocağı ve mürşit ocağı bağını halen yaşattıklarını da belirtmiştir. Yıllık görgünün gerek Efendi gerek onun temsilcisi eliyle yapıldığını da söylemiştir. Bir diğer durum ise, eşi de ocakzade olmasına rağmen Naime Ana icazetli olduğundan Naime Ana'nın pir postuna oturması, eşi Kemal Dede'nin rehberlik hizmetini görmesidir. Ayrıca babaannesinin, yanına amcasını alarak hizmet görmesi de önemli bir bilgidir. O dönemde posta tek başına oturmayan ana, yanına bir ocak evladı alıp hizmet görmeye çıkmıştır.

Pirlik ve analık makamlarını da anlatan Naime Ana, kendilerinin inanç önderi olan erkeklere daha çok dede dediklerini, pirliğin çok başka bir şey olduğunu, gerçek pirin İmam Hüseyin ve Hacı Bektaş gibi ocak ululuları olduğunu ifade etmiş, kendisine pir denmesine hoş bakmadığını belirtmiştir. Yolun aslında, canlı bir varlık olduğunu, kendi hizmetçisini kendisinin seçtiğini de ifade etmiştir.

''*Bu güzel inanç kendi hizmetçisini kendisi yetiştirir. Ben kendimi soy hizmetçisi olarak görüyorum. Kendime asla pir denmesini istemem. Ben pir değilim, ben bu yolun hizmetçisiyim. Bazen yol hakkında konuşurken bile tedirgin olurum. Ya yanlış bir şey dersem ya olmayanı söylersem diye korkarım. Çünkü bu yol çok güzel bir yoldur. Burada hata yapmayı asla istemem. Babamın hakka yürümesi, dediğim gibi, beni çok*

yıprattı. Sonra babamın mezarının başına gittiğimde 'Ben senin yerini asla dolduramam ama senin yolunu sürdürmeye gayret ediyorum.' dedim. Bu anlamda tek eksiğim, deyiş çalıp söyleyip gönül birlemek isterdim ancak bağlama çalamıyorum. Onun dışında babama verdiğim sözü tuttum. Almanya'da cem evlerinin açılışında etkili oldum, federasyonlarda görev aldım. Avrupa İnanç Yönetimi Federasyonu'nu oluşturduk. Beş ay oldu. Avrupa'daki on dört ülkede bulunan Alevi federasyonlarını topladık burada. Ben de inanç kurulu eş başkanlığını yapıyorum. Federasyon olarak, tüm fuzuli harcamaları kısmayı ve elde edilen parayı özellikle Türkiye'deki canların inançlarını yaşamaları için harcanmayı kararlaştırdık. "

Alevilik hakkında bilgi kirliliği olduğunu, çoğu araştırmacının Aleviliği, görerek değil yabancı araştırmacıların yazdıklarından öğrendiğini, Aleviliği yazacak olanların en azından doğru bilgi almak adına bu yolu gören, bilen, bu yolun içinden gelen insanlara sormaları gerektiğini de belirtmiştir. Kendisinin bir yol hizmetçisi olarak çoğu zaman özel televizyonlara çıkmaktan bile imtina ettiğini belirterek, yolu incitecek sözler söylemekten çekindiğini ifade etmiştir.

''*Alevilik canlı bir inançtır. Bunu gören, bilen, inanan yazmalı. Ben çoğu zaman programlara çıkmayı istemem. Yolu incitecek bir şey söyleyeceğim diye. Alevilik bu anlamda anlatması zor bir inançtır. Aleviliği yaşamak lazım. Yolu düzgün yürümek lazım. "*

Naime Ana, analık kurumu ve Hz. Fatıma hakkında ise aşağıdaki açıklamaları yapmıştır;

''*Alevilikte cins yoktur, can vardır. Hizmet alan cinsiyeti unutur. Hz. Fatıma, kâinatın nurudur. O, yeryüzünün aydınlık yüzüdür. Kubbe-yi Rahman'daki tahtın sahibidir. Tüm velilerin annesidir. Kısacık ömrüne çok şey sığdırmış bir insanlık abidesidir. Hz. Fatıma, Hz. Mustafa'nın kızı, ehlibeytin annesidir. Muhammet Mustafa, kızını evlendirecek birini ararken, Allah ona 'Amcanoğlu Ali ile evlendireceksin.' diye buyurur. Hz. Ali Efendim, özünü Hak ile haklamış, Tanrı ile bütünleşmiş bir kimsedir. Hz. Muhammet bir gün kalabalık bir mecliste der ki; 'Benim soyum Fatıma'dan yürüyecek.' Hz. Fatıma böyle bir insandır, yeryüzündeki tüm kadınlara örnektir. Benim babaannem çok bilgili bir kadındı. Bana da çok şey öğretmiştir. Ana'nın posta oturmasında ne gibi bir sıkıntı olabilir. Bizler yola hizmet*

ediyoruz. Bunda ne sıkıntı olabilir. Ana bu hizmeti yapabilir mi? Sorusu aslında çok kötü bir soru. Bir insan hizmet görüyorsa ona sorulacak ilk soru; 'Ana müsaadeli misin, kimden icazetlisin, hangi aileye mensupsun?' olmalıdır. " bilgisini vermiştir.

Naime Ana, Hz. Fatıma hakkında Alevilerin Fatıma anlayışını bire bir yansıtan cümleler kurmuştur. Analık kurumu içinse, bunun normal olduğunu söylemiş, hizmet için önemli olanın kadın ya da erkek olmak değil; icazetli olmak, izinli olmak olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra, yaşadığı yerde çok fazla Maraşlı olduğunu, onların da Elif Ana örneğinden ötürü kadının ana olmasına çok ılımlı baktıklarını ve çoğu hizmetlerine kendisini çağırdıklarını ifade etmiştir.

''*Burada Maraşlılar çok fazla. Elif Ana'dan alışmışlar. Onlar beni teklifsiz çağırır, lokmalarına, cenazelerine, ailevi sorunlarını çözmeye falan*. "

Bir ana olarak gördüğü hizmetleri ise aşağıdaki gibi sıralamıştır;

''*Hakka yürüme hizmeti, toprağa sırlama hizmeti, cem, inançla ilgili sorunlar hepsiyle ilgili hizmet yürütüyorum.*''

Sosyal yardım anlamında ise bireysel olarak gücü yettiğince ihtiyaç sahiplerine de yardım ettiğini ifade etmiştir;

''*Benim çocuğum olmadı. Burada üç tane ihtiyaç sahibi kızı okuttum, evlendirdim. Bundan başka elimizden ne gelirse, yetim, dul kim varsa ihtiyaç sahiplerine de yardım ediyoruz.* "

Bazen Sünnilerin de gelerek, kendi cenaze hizmetlerini yürütmelerini istediklerini ifade eden Naime Ana;

''*Bana geldiler, genç bir kızmış vefat eden. Beni duymuşlar bir iki kez de dinlemişler sanırım. Gümüşhane Kelkitliymişler. 'Ana hizmeti sen yürüt' dediler. Ben de camiye gelmem. Benim babamı oradan çıkanlar öldürdü. Ama hastaneye, evinizin önüne nereye isterseniz gelirim dedim. Hizmetini yürüttüm. Çok memnun kaldılar. Çünkü söylediklerim onlara dokundu, hislendirdi onları. Çünkü duayı Türkçe ettim. Arapça okumadım. Dolayısıyla herkes anladı dediklerimi ve etkilendiler*. "ifadelerini kullanmıştır.

Alevilikteki cenaze erkânları için ise;

‘‘*Eğer bu yola hizmet etmiş bir insansa, arı duru bir insansa, yaşını başını almış biriyse elbette onun başında deyiş söylenir. Biz görmedik köyde, dedemin başında el-fatiha derdiler ama aslında asimile olmuşuz. Sonradan anladık. Gerçeği bu şekilde imiş. Ama adamın Alevilikle işi yoksa hizmet etmemişse, yola girmemişse, onun başında deyiş söylenmez. Normal olan erkân ne ise o yapılır.* ” ifadelerini kullanmıştır.

Naime Nayman Ana, Veliyettin Efendi’den icazetli, tek başına posta oturarak cem yürüten, Aleviliğin diğer ritüellerini de gerçekleştiren, ocakzade bir anadır. Bununla birlikte Avrupa’daki Alevi kurumlarında aktif görev alan, inanç kurulu üyeliği bulunan, inanca dair pek çok bilgiye sahip bir anadır. Babasını Çorum olaylarında kaybetmesi, kendisini inanca hizmete adamasına neden olmuştur. Babaannesinin de amcası ile cem yürüttüğünü beyan ederek, mühim olanın kadın ya da erkek değil; izinli, icazetli ve inanç hakkında bilgili olmak olduğunu ifade etmiştir.

3.2.6. Türkan Öztürk Ana

Türkan Öztürk Ana, 1955 yılında Erzurum Aşkale ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Seyyid Rıza, annesi Gülizar Ana’dır. Üryan Hızır Ocağı’na mensup bir ocakzade olan Türkan Öztürk, 1972 yılında evlenmiş, bu evlilikten üç erkek, bir kız çocuk dünyaya getirmiştir. Evliliklerinin on dokuzuncu senesinde eşini kaybetmiş daha sonra evlenmemiştir. Kendisi özel sektörde çalışmış ve emekli olmuştur. İstanbul Sefaköy’de ikamet etmektedir. Türkan Öztürk’ün elinde, Üryan Hızır Ocağı’ndan olduğunu gösteren Osmanlıca bir de şecere bulunmaktadır.

Küçükken kendi evlerinin ocak olduğunu, bu evde büyüdüğünü, sürekli talip içinde olduğunu ifade etmiş, küçük yaştan beri Alevi kültürü içinde büyüdüğünü belirtmiştir. Kendi ocakları hakkında, büyüklerinden duyduğu bir efsaneyi şu şekilde ifade etmiştir;

‘‘*Benim Hacı Amca Dede’mi zindana atmışlar. Cem yürütürken. Keşfi keramet sahibi bir adammış. Karısına demiş ki; ‘Hanım sakın cemi durdurma, cemaati yönet, belki beni kurtarırsınız’ demiş. Onu içeriye atan adam kimse artık hâkim mi, savcı mı kadı mı… O adam gece rüyasında bir yılan görmüş. Yılan bunun ayağına dolanmış ve ‘git o içerdeki adamı serbest bırak’ demiş. Adam dedemin yanına gelmiş. Demiş; ‘Baba sen kimsin?’ Dedem de demiş ki; ‘Ben evlad-ı resulüm’. Adam dedemi serbest bırakmış. Ceme gelmek istediğini söylemiş. Dedem de eşiyle birlikte gelmesi*

gerektiğini yoksa ceme giremeyeceğini söylemiş. Adam da eşini almış, gelmiş. Ceme girmiş. Keramet görmüş, irşat olmuş. Dedeme demiş ki şu araziye bak, istediğin yeri sana vereceğim demiş. Hacı Amca Dede'm de belirlemiş toprağı, köyü dedemin üstüne yapmışlar. Adam tabii ikrar tutmuş, musahip tutmuş. Yola girmiş. "

Sultan Ana'nın intizarı sebebi ile belediye başkanının rüyasına giren yılan ile burada Hacı Dede'yi zindana atan komutanın rüyasına giren yılan arasında bariz bir benzerlik vardır. Ayrıca yarım kalan cemi, Hacı Dede'nin eşinin birlemesi de kadının cem yürütmesi anlamında önemli bir bilgidir.

Türkan Ana, Hz. Fatıma hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir;

''*Ana denince ben Fatıma Ana'mı tanırım. Gözenin kaynağı odur. Tüm bu ocaklar ondan kaynıyor. Ne diyor Hz. Muhammet, 'Ümmü Ebiha!' yani babasının anası. Hasan, Hüseyin'in annesidir. Zahirde Ali ile evlenmiştir ancak batında o evli değildir. Çünkü onların bizim gibi şehvetleri yoktur. Hatta bizim İmamlarımızın gölgesi bile yoktur. Çünkü onlar Allah'ın nurundan yaratılmışlardır.*

Zahiren evliliği göstermek zorundaydılar ki bu bize örnek olmak içindir. Biz nasıl aile olacağız bize örnek olmak için evlendi. Oysaki Fatıma geldiğinde Hz. Muhammet ayağa kalkıyordu, saygı için, kadına saygı için.

Hz. Fatıma on sekiz bin âlemin anasıdır. Fatıma Allah'ın sevgilisi, cennetin sevgilisidir. Cenneti Fatıma şereflendirir. On iki imamın annesi, Hz. Ali'nin eşi ama Hz. Muhammet'in kızı ama Ümmü Ebiha'sın diyor. Yani Fatıma bütün ümmetin annesidir.

Babası savaşa giderdi, o da hemşirelik yapardır. Yaralanan askerlere yardım ederdi, yaraları sarardı. İslam'ın harcı Hatice Ana'mın parası ile Muhammet'in Ali'nin, On iki imam'ın çektikleri ile kuruldu. Fatıma Kerbela'nın annesidir. Fatıma tüm kadınların şefaatkanıdır. "

Burada verilen bilgilerin müteşerri İslamiyet'tekiyle benzer olduğu görülmektedir.

Analığın kimden kaldığı hakkında da bilgi veren Türkan Ana, analığı Hz. Fatıma ile başlatmış ve Zeynep ile de devam ettirmiştir. Zeynep'in dik bir duruş sergilediğini ifade eden Türkan Ana, şimdi de kadınların dik durması gerektiğini ifade etmiştir.

''*Analara gelince birinci Fatıma Ana'dır. Hatice Ana'm tüm parasını İslam'a verdi. İslam onun parasıyla ayağa kalktı, harç olarak da Kerbela'da İmam Hüseyin'in ve yetmiş iki şühedanın kanı ile yoğruldu. Sırat-ı müstakimi ehlibeyt kurdu. Celal Abbas'ın kolları bu yolun köprüsü oldu, bedeni de yolu oldu. Bu yolu ehlibeyt kurdu. Başka kimse değil. Ne diyor İmam Hüseyin 'Tutun elimden sizi buradan kurtarayım.' diyor. Bunu nasıl yapacak çünkü Allah'ın kapısında bir imam. Allah için yaptı ne yaptıysa. Yoksa kimsenin malında, parasında, tarlasında, çayırında gözü yoktur. Sadece helal ve haramı, mazlum ile zalimi ayırmak istedi. Onun amacı insanları kötülükten alıp Muhammet'e, Ali'ye teslim etmekti. Yoksa istese Kerbela'da bir tane yezit koymazdı. Ama Allah müsaade etmedi. O sadece ona saldıranları öldürdü çünkü o katil değildi.*

Bu yolun en zoru Zeynep'te kaldı. Tüm kardeşleri ölmüş, güneş ortalığı yakıyor, çadırlar yakılmış, kadınlar kızlar perişan… Ama Zeynep, babası Şah-ı Merdan Ali gibi kükredi. Dışı kadındı ama o Haydar-ı Kerrar Ali'nin, miraçta yatan Ali'nin kızıydı. Zeynep de taa kalu beladan beri başına gelecekleri biliyordu. O da 'Eğer dedem bunları yapacaksa, babam bunları yapacaksa, kardeşim Hüseyin ve yarenleri böyle şehit olacaksa ben de dedemin sancağını elime alırım, ellerimi bağlatırım, Şam'a kadar gider Yezit'le savaşırım. 'dedi. O kılıçla savaşmadı, sözle cihat etti. Bu yolun Zeynep'leri çok. Ama dipte köşede kaldılar, izin vermiyorlar ki kendilerini göstersinler. " Alevi topluluğu içerisinde de Zeynep gibi dik duran anaların olduğunu ancak kimilerinin bunu istemediği için anaların önünü kestiğini ifade eden Türkan Ana, kendi icraatlarının da bazı dedeleri[186] rahatsız ettiği için kendisini kimi yerlerden uzaklaştırdıklarını ifade etmiştir.

Türkan Ana, son dönemde bazı eller ile Aleviliğin bozulduğunu, inançsız insanların bu yola zarar verdiğini belirtmiştir;

[186]Türkan Ana, söz konusu dedeleri; Ali'siz Aleviliği savunan ve Aleviliği İslamiyet dışı olarak görüp siyasi bir karaktere büründürmeye çalışan dedeler olarak tanımlamıştır.

‘‘*Şimdi bazı soysuzlar sahte hüccet almışlar, Alisiz Alevilik adı altında ehlibeyte darbe vurmaya çalışıyorlar. Ama Allah, Kur’an’da nurunu tamamlayacağını söylüyor. Yani bu yol yok olmayacak. Kevser akmaya devam edecek. Kur’an’da bahsedilen kevser, Fatıma ve ondan doğan imamlar vasıtasıyla gelen tüm ehlibeyttir. Öyle dedeler gelecek ki bu yolu böyle sırtlayıp kaldıracaklar. Yol her zaman yara görmüş, en başından beri ama bitmemiş. Kerbela’da neredeyse tüm ehlibeyti kestiler. Birkaç kişi kaldı, Zeynep, Zeynel Abidin, Ümmü Gülsüm vs. Ama bu soy büyüdü. Pir Sultan Abdal ne diyor ‘Biz bir ölürüz bin doğarız.’ Bak bir Hacı Bektaş Veli, nasıl yaydı Aleviliği; geceleri ay, gündüzleri güneş oldu aydınlattı bu yolu. Bunu nasıl yaptı, onun elinin üstünde kimin eli vardı; ehlibeytin eli vardı Allah’ın eli vardı. Her söylediği söz yerini buluyordu. Ondan sonra Kızıldeliler, Baba Mansurlar, Üryan Hızırlar, Abdal Musalar… Çok keramet gösterdiler. Bu keramet onlara dedelerinden, babalarından kalmıştı.* ”

Görüşme yapılan süre boyunca sürekli Kur’andan bahseden Türkan Ana, kendisinin Arapça Kur’an okuduğunu, sohbetlerinde de bunu yaptığını ifade etmektedir. Ayrıca Kur’an okumaya başlamasını ve yola hizmet icazetini Hacı Bektaş’tan aldığını ifade eden Türkan Ana, başından geçen memoratı şu şekilde anlatmıştır;

‘‘*Ben icazetimi Hacı Bektaş Veli’den aldım. Daha önce evimde Yunus Emre’yi gördüm. Hacı Bektaş Veli’m bana himmet eyledi. Yunus’u da bir hafta evimin duvarında seyrettim. Sonra bir cem evinde Yunus Emre’nin resmini gördüm. Benim evde gördüğüm ile aynı. Hacı Bektaş Veli’ye gittim, kurbanımı kestim. Hacı Bektaş Veli’yi rüyamda gördüm. Hacı Bektaş Veli bir bahçedeydi. Büyük, kırmızı bir ağacın altında oturuyordu. Ben, abim ve abimin hanımı gittik. Bana’ Sen ne istiyorsun? İbadet mi istiyorsun, para mı istiyorsun?’ dedi. Ben de ‘Ben para istemiyorum pirim, bana ibadet ver.’ dedim. Abimin hanımına ekmek verdi, bana ibadet verdi. İki ayın içinde Kur’an öğrendim, çıktım milletin içine. Hiç çekinmedim, utanmadım. Kendime güvenim geldi. Bu, Hacı Bektaş’ın işi, benim değil. Manevi anlamda o terbiye etti beni. Deyiş yazmaya başladım.* ”

Burada Hacı Bektaş’ı rüyada görmesi, rüyasında ondan himmet alması, bu olay üzerine Kur’an okumayı kendiliğinden öğrenmesi aslında bir erginlenme safhası olarak algılanabilir. Çünkü burada doğaüstü bir yardım söz konusudur. Bu olaydan

sonra kendiliğinden Kur'an okuması da bu yardımın sonucunda gösterildiğine inanılan bir keramet örneğidir. Kur'an'ı Arapçasından okuduğunda ise buna şaşıran insanlar olduğunu söylemiştir;

''*Bu olay olmadan evvel burada bir ablamıza gittim. Bana Kur'an öğretin dedim. Ben Kızılbaş olduğumdan öğretmediler. İçlerinde öyle konuşmuşlar. Bu zaten dinsiz, kâfirdir demişler. Sonra içlerinden biri güya beni Müslüman etmek için geldi. Elif be kitabı ile geldi. Baktı ki ben kitabın arkasındaki ezanı Arapçasından okudum. Kadın şaşırdı. Ceddim onların o kötü niyetini bozdu. Yasin'i ezberden okuyorum, tevessül duasını*[187] *ezberden okuyorum.* "

Arapça Kur'an okuması ile ilgili kimilerinden olumlu tepkiler alırken özellikle dedelerden olumsuz tepkiler aldığını belirten Türkan Ana, bu durum yüzünden kendisinin devamlı gittiği bir dergâhtan da uzaklaştırıldığını ifade etmiştir;

''*Bir gün matemdi. Buralarda Aleviler vardı. Hepsini çağırdım. Dedim, herkes oruç tutacak, her gün bir evde oruç açtık. O sene, o hanımlardan Allah razı olsun, öyle aşka geldiler… Üç tane yaşlı kadın vardı; annem, kayınvalidem bir de kirvemizin annesi. Dediler ki 'Kızım kızım, Allah senden razı olsun, bizi İmam Hüseyin'e kavuşturdun.' O zaman Garip Dede'ye gidiyordum. Oradaki dedeler*[188] *benim Arapça Kur'an okumamı istemediler. Beni dergâhtan uzaklaştırdılar. Ama bu çevrede beni duyanlar evlerine çağırdılar, evlerde Kur'an okudum.* "

Türkan Ana söz arasında kendisinin namaz kıldığını, ramazan orucunu tuttuğunu abdestin çok önemli olduğunu da belirterek, hiçbir anadan duymadığımız, müteşerri İslam'a has uygulamaları da gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Abdest, namaz ve ramazan orucu ile ilgili memoratı şu şekildedir;

''*İnsan doktara giderken nasıl gider, yıkanır, temizlenir koku sürünür. Allah'ın huzuruna da çıkarken insan temizlenir. Ben abdest de alıyorum. Namazımı da*

[187] Tevessül duası, Şia'nın en muteber dua kitaplarından olan Şeyh Abbas Kummi'nin 'Mefahitü'l- Cinan adlı dua külliyatında kayıtlı bir duadır. Bu duada kişi, on dört masumun adlarını anarak onları Allah ile arasına aracı olarak koyar ve sonunda secde ederek Allah'tan dileklerini diler. Bu dua genelde salı gecesi okunur. (Kummi, 2014: s.264-269).

[188] 185. Dipnotta kastedilen dedeler.

kılıyorum. Caferi mezhebine göre kılıyorum. Abdestte ayağımı mesh ediyorum. Namazımı da mühür kullanarak beş vakti üç vakitte cem ediyorum.

Ramazan orucunu niye tutuyorum biliyor musun? Kur'an okumaya yeni başlamışım. 1993-1994 falandı. Elimizde ekmek var ama katık yok. Yani ibadet yok. Duymuşuz Allah, on iki imam. Ama on iki imam nasıl yaşar, hangi kapıları açar bilmiyoruz. Ramazan'ın içiydi. Dedim ki ben yarın Allah için bir oruç tutayım. Sonra Muhammet'i tuttum. Sonra İmam Ali'yi tuttum. Bir gün de Hünkâr'a tuttum. 16-17 gün tuttum. Orucu açtım. O gece uyudum. Rüyamda bir otobüsteyiz. Üç tane bayan var. Otobüsten indik, üç kadın sehpaları indirdi. Üstüne sofra kurdular. Dediler ki; 'Buyurun yiyin, Allah size taam gönderdi.' O gece öyle yemek yedim rüyamda. İş yerine gittim. Sivaslı bir amca vardı. Ona rüyamı anlattım. O da 'tut kızım' dedi. O zamandan beri tutuyorum. Ama matem orucunu daha içli ve kederli tutuyorum. Allah için tutuyorum. İbadetsiz bir insan ne işe yarar. Hacı Bektaş, sence ibadet etmiyor muydu? " Burada da Türkan Ana'nın ramazan orucu tutması ve rüyasında üç kadının ona Allah tarafından cennet taamı getirmesi, bu anlamda manevi bir işaret aldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca anlatılan memorat, Kur'an'da Hz. Meryem'e cennetten indirilen sofrayı anımsatmaktadır.

Dedelerle inanç esaslarının korunması hakkında tartışmalara girdiğini ifade eden Türkan Ana, saha araştırmasında birkaç kaynak kişimiz ve anadan duyduğumuz devir nazireyesini de reddetmektedir.

''*Katıldığım toplantılarda, dedelere, 'Çıraklık duasını herkes biliyor, süpürge duasını herkes biliyor. Kalkın taliplerinize gidin. Onlar sizin çocuklarınız. Onları ehlibeyte davet edin. Bu böyle olmaz. Gerekiyorsa sizi çiğnesinler ama ehlibeyte taraf gitsinler. Çocuklara sahip çıkın, din elden gidiyor.' dedim. Musahipliğin direkleri çatlamış. Musahiplik yoksa hiçbir şey yok ortada. İkrar olmazsa iman yerine oturmaz. Cem uçup gider o zaman. İnsanlara cennet, cehennem anlatılmalı. Devir daim diye bir şey yok. Cennet de var, cehennem de var. Onu diyenler kendilerini kandırıyorlar. İmam Hüseyin'e de iftira ediyorlar. Yoksa İmam Hüseyin çocuklarını yoldan mı toplamıştı, niye kurban etti. Burada topladığını orada göreceksin.* "

Söz konusu dedelerden olumsuz tepkiler gördüğünü ifade eden Türkan Ana, bu sefer Almanya'ya giderek oralardaki insanlara ehlibeyti anlattığını, iki senedir de Kerbela'da erbain ziyareti için gelenlere yemek verdiklerini belirtmiştir;

''*Buradakiler benim kıymetimi bilmeyince, beni bulamazsanız dedim. Sonra, benim kısmetimi attılar Almanya'ya. O da şöyle oldu. Beni Almanya'ya davet eden kişi rüyasında görmüş. Onun evine gökten gelmişim. Herkesi onun evinde toplamışım, Kerbela'ya götürmüşüm. Her üç ayda bir gidiyorum Almanya'ya. Yine aynı kadın beni rüyasında görmüş. Erzurumlu Gönül Bacı. Bir ay evvel yine Almanya'daydım. İsmail Baki*[189] *var. Ona dedim ki ben Almanya'ya gitmek istiyorum. O da dedi ki 'Ana, Kerbela'ya çadır kuracağız, ihsan vereceğiz, paraya ihtiyacımız var.' Ben de dedim ki çadırı açalım ama yemek vermeyelim. Su dağıtırız, Hiçbir şey bulamazsak misafir kondururuz. Biz Almanya'ya gideceğiz. Bir kişi de olsa, oradaki insanları kurtaracağız. Tuncay Dedem de vardı. O da dedi ki 'Almanya'ya gidelim, insanlara ehlibeyti anlatalım.'*[190] *Ertesi gün Hacı Bektaş'a gittik. Dua ettik. Orada bir dede vardı, bize 'Almanya'ya iki kişi göndereceğim, içinizde gitmek isteyen var mı?' dedi. Dün konuştuk, bugün zuhur etti. İşte gönülden istedik. Almanya'ya gittik. Oruç tutmayan çoktu. Bahane uyduruyorlar, 'şekerim var' falan diyorlar. Dedim ki yarın herkes oruç tutacak. Tuttular. Sonra bana dua ettiler.* "

Buradaki oruçtan kasıt Muharrem orucudur. Kendisini Almanya'ya davet eden kadının, Türkan Ana'yı rüyasında görmesi ve Türkan Ana'nın kadının evine gökten inmesi, Ana'ya biçilen kutsallığın göstergesidir.

Türkan Ana cenaze namazı kıldırdığını, eğer dede yoksa nikâh da kıydığını belirterek aşağıdaki örnek olayı nakletmiştir;

''*Ben istersem cenaze namazı kılarım. Ebruşim annem benim mürşidim. Benim Kerbela'dan döndüğüm gün, annem vefat etti. Cenaze Ankara'daydı. Uçakla Ankara'ya gittim ama cenazenin yıkanmasına yetişemedim. Anneme Kerbela'dan kefen de getirmiştim. Neyse mezara gittik. Getirdiler, annemizi musalla taşına koydular. Bir hoca geldi, okudu. Dört tekbirle namazı kıldırdı. Namazda duada hiç*

[189] İsmail Baki, Türkan Ana'ya ikrar vererek bağlanan bir taliptir.

[190] Bu ifadeden özellikle Almanya'daki Ali 'siz Alevilik akımından etkilenen insanlara tekrar geleneksel Aleviliği anlatmak amacında oldukları anlaşılmaktadır.

ehlibeyti okumadı, anmadı. Ben erkeklerin en arkasındaydım. İçimden Ebruşim Anne bana dedi ki; 'Sen niye orada durdun da bir şey demedin.' Sonra geldim, cenazenin üzerine. Dedim ki; 'Hoca Efendi, sen niçin bu seyyide hanımın üzerine ehlibeyti okumadın?' O da: 'Ben güzel dualar okudum.' dedi. Ben de 'ben senin okuduklarına kötü demiyorum' dedim, döndüm cemaate; 'Açın gardaşlar ellerinizi!' dedim. Ben orada on iki imamlara salavatlar getirttim. Dua ettim üstüne. En son 'Allah'ım ben bu Ebruşim Anne'yi sana misafir gönderiyorum. Onu şanına yakışır şekilde kabul et.' dedim. Duayı herkes beğendi. Kadınlar ağladılar, erkekler çok beğendi. Kerbela'dan getirdiğim kefeni mezarın içine serdiler, cenazeyi üstüne indirip kefeni üzerine sardılar. Sonra telkini de sen ver dediler. Sofra duası da et dediler. Yani gerekirse namazı da kılarım. Dedemin yolu olan İmam Cafer mezhebince yaparım bunu. Bana yakışan da budur, onlar benim ceddim.

Kayınvalidemi de ölünce ben yıkadım. Bir Sünni hoca getirdiler. Kayınıma dedim ki 'Abi yapmayın, Hamza Dede var, dede ehlibeyti okusa yeter.' dedim. Ama beni dinlemediler. Eğer dede yoksa ben yaparım. Ama dedemiz varsa, ben onun önüne geçmem taa ki hata yapana kadar. Aynı zamanda cenaze de yıkıyorum. Diyelim ki bir çift evlenecek, dede yoksa nikâh da kıyıyorum. Dede yoksa Sünni hocaya gideceklerine ben kıyıyorum. İmam Cafer içtihadına göre kıyıyorum. "

Anaların cem yürütmesi ve posta oturması ile ilgili ise aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

"*Dedin ki; 'Analar posta oturur mu?' Ben haddimi aşmam. Ben kendim Kur'an okuyorum, deyiş okuyorum, sohbet ediyorum. Kendi evimde sohbeti ben yapıyorum tabii ben yürütüyorum. Ama yanımda çok genç de olsa dede varsa, ben dedeye bırakırım onun önüne geçmem. Dede yoksa misal bir kitapta okudum, Amasya'da dedeleri kestiklerinde o zaman kadınlar altı yaşında bir çocuğu posta oturtuyorlar, bak kendileri oturmuyorlar. Cem yürütüyorlar. Seyyid evladı olduğundan. Yani imamın postuna onu oturtuyorlar. O çocuğun bir şey bilmesine gerek yok, o çocuk posta oturur, bilenler erkânı yürütür. Ama başlarken yine seyyid olduğundan o çocuktan himmet alınır.*

Analar tabii ki olacak. Çocuklarımızı yetiştirecek, okuyacaklar bir yerlere gelecekler. Ama posta gelince dede varsa mümkünse ana posta oturmasın. Ana ne

yapsın; evde kadınları toplasın, çocukları toplasın; onlara Allah'ı, yolu, Kerbela'yı anlatsın. Haa dede hiç yoksa ana tabii ki otursun. Ama şimdi dede de çok, talip de çok ana niye posta otursun? Dede varken oturmasın.

Bu apartmanın altında benim bir evim var. Orası cem eviydi. Bir gün rüyamda 'O kadın çok darda, o kadın çok darda…' diye bir ses duydum. Dedim 'Allah'ım benim keşfim kerametim yoktur, bu kadın kim, sen bana göster.' Biri geldi bizim bir akrabanın sokakta kaldığını söyledi. Biz de o kadını getirdik, buraya yerleştirdik. O hanım şimdi orada oturuyor, evde cem yürütülmesini istemiyor, o istemeyince de rızalık olmayınca da şimdi orada cem yürütmüyoruz. Öyle olursa erenler, evliyalar gelmezler. Daha önce yürütüyorduk. Ama posta ben oturmuyordum. Genç dedeler vardı, onları oturtuyorduk. Dede bana dua ver derse ancak o zaman okurum. Yoksa ben kapının ağzında otururum. Post çok ağırdır, ben kimim ki oturacağım. Posta hak eden oturmalıdır. Yoksa ben kapının ardında otururum. Benim yerim orasıdır. Deyiş okurum, dua veririm o da dede isterse, derse ancak o zaman. Bir ara Hacı Bektaş'a gittik, bir abimiz postu serdi; 'Ana gel otur' dedi, ben oturmadım. O post çok değerlidir, ateştir o. Benim çocuklarımın babası seyyid değil, o sebepten benim çocuklarım da posta oturamaz. "

Türkan Ana kendisinin posta oturmadığını, eğer dede yoksa bu hizmeti yapabileceğini, esas olanın dedenin oturması olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca eşi seyit olmadığından, kendi çocuklarının da seyit sayılamayacağını ve ilerde kendisinden ötürü posta oturamayacaklarını ve oturmamaları gerektiğini de ifade etmiştir.

Kumru mahlası ile şiirler söyleyen Türkan Ana, şiirlerini *Ölümsüzlere Duyulan Aşk* adlı kitabında toplamıştır. Kumru mahlasını alma hikâyesini ise aşağıdaki şekilde anlatmıştır;

''*Ben böyle deyiş söylüyorum. Bir gün Abdal Musa'da yine deyiş okuyorum. Çadır çadır dolaştım. Ali Rıza Dede'm vardı. O da Üryan Hızırlı. Dedi ki; 'Hadi emmi kızı bizim çadıra gidelim' gittik. Bir sürü dede var. Ali Rıza Dede çaldı, ben söyledim. Okudum orada deyişleri. Önceki mahlasımı hatırlamıyorum. Orada on beş tane falan dede vardı. Mahlasımı beğenmediler. Ali Rıza Dede dede ki; 'Kerbela'ya ilk yası*

Kumru[191] *yazmış, bu kızın adı da Kumru Dilber olsun.' dedi. Mahlası öyle aldım.* ” Burada kendisi dedeler tarafından, Kenzü'l-mesaib adlı kitaptaki şiirleri söyleyen Kumru'ya benzetilmiş ve kendisine Kumru mahlası verilmiştir.

Hastaların bazen dua için kendisine geldikleri, çocuğu olmayanların da geldiğini belirterek onlar için yalnızca dua ettiğini söylemiştir;

‘‘*Hastaya ben sadece dua ederim. Benim binlerce çocuğum var. Alandadır, verende değil. Abdal Musa'ya gittik. Bir çift, yer arıyordu oturmak için, bulamadılar bizim masaya davet ettim, çocukları yokmuş. Telefonlarımızı birbirimize verdik. Ama tabii ben unuttum sonra onları. O gece rüyamda, gündüz konuştuğum çocuğa elma verdim. Dedim ki çocuğun adını da Binali koyacaksınız. Bir zaman sonra kadın beni aradı dedi ki 'Ana ben hamileyim.' 6 Ocak'ta da aradı 'Ben doğurdum, çocuğun adını da Binali koyduk' dedi. Birkaç gün sonra ben onları aradım. Nasıl olduklarını sordum. Bebek iyi ama annesi hasta dediler. Çocuğu kaptıkları gibi gelmelerini söyledim. Geldiler. Kadının kanı pıhtılaşmış, doktor öyle demiş. Geldiler, okudum. Tekrar doktora gittiler, tahlilleri temiz çıktı.*

Ben yirmi beş sene, aşağıdaki evimde İmam'a erbain yemeği verdim. Burada gümbür gümbür cemaat oluyordu. Bir gün bir kadın geldi, bir tabak pilav getirdi. Ben size inanıyorum, kardeşimin çocuğu yok, şu pilavı oku, onlara yedireceğim.' dedi. Ben de okudum. Bir zaman sonra yine böyle toplandık, Kur'an okuyoruz, o kadın geldi dedi ki herkesin içinde; 'Kardeşimin karısı hamile, hem de ikiz oğlan.' dedi. Böyle alanlar çok. Ben sadece okuyorum. Ben su okurum, elma okurum. Bebek isteyenlere kuşak bağlıyorum. Onu da bildiğimden değil. Benim için en büyük dua on dört masumun adı. Ben onların adından başka dua tanımıyorum. En güzel dua ehlibeyt. ”

Yukarıdaki memoratlarda bir ailenin rüya yolu ile çocuk sahibi olması sağlanmış, diğer kişiye ise bir tabak pirinç pilavı okunarak gönderilmiştir. Genelde bu tarz çocuksuzluk tedavisi için elma verilmesi yaygın olsa da Sultan Ana ve Türkan Ana örneğinde görüldüğü gibi evde bulunan herhangi bir şeyin verilmesi de aynı

[191] Kumru, Aleviler arasında Kenzü'l Mesahib adlı kitabın bilinen adıdır. Muharrem ayında, oruç açımından sonra u kitap okunarak Kerbela olayı yâd edilir.

sonucu doğurmaktadır. Burada esas olan kutsal olduğuna inanılan kişilerin ettikleri dua ve bu nesnelere ellerini dokundurmalarıdır.

Türkan Ana ile ilgili iki memorat örneğini de saha araştırması sırasında Türkan Ana'nın evinde bulunan bir kaynak kişi vermiştir;

''*Kerbela'da ana söylüyordu. Allah şahit olsun ben gördüm. İki tane ördek geldi. Ana söylerken sağ ayağını sol ayakları üzerine kaldırdılar. Ana bitirene kadar öyle durdular. Ben onun videosunu da çekmişim. Fareler geldi, ördeklerin ayaklarının altından geçti ama ördekler hareket etmediler. Ana bitirdi, biz kalktık, ördekler de gittiler."* (KK41)

''Kerbela'da çadır kurduk. Bir de oda tuttular ki hani kadınlar tuvalet ihtiyacını görsün, banyolarını yapsınlar. Zaten orada herkes öyle… Çadır kuruyorlar, banyo yapıyorsun, yemek yiyorsun… Herkes kapısını açıyor. Yatak, yorgan… Yarısında biz yatıyoruz. Yarısında orada olanlar yattılar. Ana kadınların ayaklarına masaj yaptı. Hizmet etti. Bir kadın geldi, yabancı, tanımıyoruz. Kadının ayağı morarmış. Şişmiş. Kadını, o kiraladığımız odaya çıkarttık. Ayağını uzattık. Ana okudu, ovdu. Ana okudukça o morartı yavaş yavaş gitti. Kadının ayağı normale döndü. Kadın sonra kendi kalktı, gitti. Sonra o kadını başka bir yerde daha gördüm. Ayağını sordum, hiçbir şeyi kalmamış. Tabii bunların hepsi itikat meselesi. O itikat etti, Ana da itikatla okudu. Geçti, gitti. " (KK41)

Yukarıdaki memorat örneklerinden de anlaşıldığı üzere, Türkan Ana, kutsal addedilen bir soya mensup olduğundan keramet ehli bir kadın olarak görülmektedir. Saha araştırmasında, Muharrem ayındaki yapılan ziyarette de evinde çok sayıda misafir ağırlandığı, aşure dağıtıldığı gün de yine evin kalabalık olduğu ve gelenlerin Ana'ya niyaz ettiği, ondan hayır dua istendiği kaydedilmiştir.

Türkan Ana'nın Kur'an'ı Arapçasından okuması, geçmişte Alevi köylerinde bulunan ve *Hoca* nam kişilerin gerçekleştirdiği bir uygulamadır. Ancak kendisinin aynı zamanda Şiiler nezdinde muteber bir dua olan Tevessül Duasını da okuması, namazı üç vakit cem ederek kılması, namazlarında alnını mühür denen basılmış toprağa getirmesi gibi uygulamaları, onun Şii Caferi mezhebinden etkilendiğini de göstermektedir. Ancak cem, musahip, muharrem orucu gibi uygulamaları, gerçekleştirmesi onun diğer taraftan geleneksel Aleviliğe bağlı olduğunu ortaya

koymaktadır. Türkan Ana bu anlamda, Hacı Bektaş Veli'nin dört kapı kırk makam öğretisindeki şeriat kapısını, zahiri şeriat kuralları dâhilinde yorumlamıştır denilebilir.

3.2.7. Elif Şuğan Ana

1908 yılında Kahramanmaraş ili Pazarcık İlçesi, Pulyanlı, şimdiki adı ile Akdemir köyünde doğmuştur. Babasının adı İbrahim, anne adı Selver olan Elif Ana[192], ana tarafından Sinemilli ocağına mensuptur. Ancak Elif Ana'nın babası İbrahim, ocakzade değildir. Elif Ana, on sekiz yaşında amcasının oğlu Ali (Arap Baba) ile evlendirilmiş ve bu evlilikten, torunu Asaf Soğan'ın verdiği bilgiye göre on çocuk dünyaya getirmiştir. Bu çocuklardan altı tanesi yaşamış, diğerleri erken yaşta vefat etmiştir. Adını tespit edebildiğimiz çocukları, Ökkeş, Mehmet, Fatma, Hasan, Güzi'dir. (KK8)

Saha araştırmasında Elif Ana'nın bölge halkı tarafından bir evliya olarak kabul gördüğü gerek sağlığında gerek ölümünden sonra türbeye çevrilen mezarının sık sık ziyaret edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Elif Ana'nın ilk kerametini sekiz yaşında iken gösterdiğini ifade eden torunu Asaf Soğan, aşağıdaki efsaneyi anlatmıştır;

''*Elif Ana 1908 doğumludur. Elif Ana, sekiz yaşındayken köyden bir ordu geçiyor, yaşadıkları yerden. Bu tahminen seferberlik döneminde doğuya giden bir askeri birlik olsa gerek. Askeri birlikte bir asker ağlıyormuş. Elif Ana askere 'Sen ağlama, arkanda bir kız bıraktın o da ağlıyor, siz savaşmadan dönersiniz.' demiş. Asker bunu komutana söyler. Gerçekten de o birlik savaşmadan geri döner. Bunun üstüne komutan dönerken Elif Ana'nın köyüne yani Maraş'ın dışındaki Çiğli Köyü'ne Elif Ana'ya hediye olarak bir teneke zeytin bırakır. Ama tabii Elif Ana o dönemde ailesi ile göçebe olduğundan Engizek yaylarına göçmüştür. Kerametleri bunun ile başlıyor. "* (KK8) Elif Ana'nın ilk kerameti gelecekten haber verme üzerine başlamıştır. Yapılan saha araştırmasında da en çok rastlanılan söylencelerden birinin, Elif Ana'nın gelecekten haber vermesi olduğu söylenebilir.

[192]Elif Ana hakkında yazılmış bir tez için bakınız: Dilek Kızıldağ Solieau(2006),''Elif Ana (Maraş- Pazarcık) Antropolojik Biz Çözümleme'', Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Örneğin; Âşık Mahzuni'nin kendisini ziyaret edeceğini söylediği, Maraş olaylarının olacağını önceden haber vermesi bunlar arasında bilinenlerdir; Kaynak kişiler bu konularla ilgili aşağıdaki örnekleri vermişlerdir;

''*Bir gün bana 'Kalk, ekmek hazırla!' dedi. Ben de kalktım hazırladım. Dedi ki 'Bir delimiz gelecek.' Gece on bir gibi Mahzuni geldi. Mahzuni de 'Arap Baba dağda hayvanların başında ne yiyorsa ben de onu yerim' dedi. Sadece şeker, soğan ve ekmek yedi"* (KK15)

''*Elif Ana 1980'den sonra iyice tanınmaya başladı. Özellikle Maraş olaylarını bilmesiyle…*''(KK8) Yine Maraş olayları ile ilgili öngörüsünü başka bir kaynak kişimiz, bu durumu; ''*Elif Ana, olacağı olmadan bilirdi. Maraş'ta öyle şeyler olacak ki tüm dünya Maraş'ı yazacak, herkes ismini duyacak.*'' (KK31) şeklinde ifade etmiştir

Elif Ana'yı küçüklükten beri tanıyan ve araştırmamız sırasında 93 yaşında olduğunu ifade eden bir başka kaynak kişimiz, Elif Ana'nın sara benzeri bir hastalığı olduğunu ancak zamanla geçtiğini, önceden sık sık bayıldığını ifade etmiştir. Bir gece doğaüstü güçler tarafından yakındaki bir türbeye götürüldüğünü ve gece onu arayanların orada bulduklarını da eklemiştir.

''*Gençken misafirlerin hizmetini çok görürdü. Benim yaşım doksan üç. Bu köyde benden yaşlı yoktur. Elif Ana gelin geldiğinde, önceden yeni gelinlerin kucağına bebek verirlermiş ki ilk çocuğu erkek olsun diye. İşte Elif Ana gelin geldiğinde, beni vermişler kucağına, ben o zaman yedi aylıkmışım. Elif Ana'nın yanında büyüdük. Elif Ana'nın ilkin sara hastalığı gibi hastalığı vardı. Bir düşerdi, bir iki saat yatardı sonra uyanırdı. Biz önceden yaylaya göçerdik. Yaylaya göçerken düşer kalırdı, bizden geri kalırlardı bazen. Son zamanlarda sara hastalığı geçti. Bir gece bir haykırma sesi geldi Elif Ana'nın evinden. Köy uyandı. Dediler ki, Elif Ana yok. Kış günü, hava çok soğuk. Köyün yukarısında bir su deposu var. Oradan Mehmet diye çağırdı. Mehmet koştu, gitti, getirdi. Elif Ana'nın ayağı yalın, her yer kar içinde. Sormuşlar, nereye gittin, niye gittin diye. Elif Ana da 'Beni aldı götürdüler, Hz. Ökkeş türbesine, sonra gözümü kapattım geri beni buraya getirdiler, bir gözümü açtım ki buradayım.' demiş. "* (KK32)

Ayrıca Elif Ana'nın zaman zaman *'Ya İfraz!'* diye bağırdığını, bu seslenmeden sonra genelde elindeki paranın uçtuğunu anlatan bir kaynak kişimiz, Elif Ana'nın para için asla iş yapmadığını belirtmiştir;

''*Yakın köylerden birinde bir kadın hastaymış Elif Ana ona gitmiş. Kurban kesmişler. Elif Ana suyu eli ile karıştırmış. Sonra Elif Ana'ya hediye diye biraz para vermişler. Elif Ana da elini ocağın bacasından uzatıp 'Ya İfraz!' diye seslenmiş. Öyle deyince para bacadan uçup gitmiş. Birisi paranın uçtuğuna inanmamış. İçinden 'Ana aldı' diye geçirmiş. Elif Ana bu sefer kendinin almadığını göstermek için soyunmak isteyince adam utanmış. Elif Ana ettiği dua için para almazdı.* '' (KK2)

Elif Ana'nın kerametlerini duyan ve ona şahit olan kimi insanlar, Elif Ana'nın yanında yaşamaya başlayarak ona hizmet etmişlerdir. Bunlara Aşkar Baba ve Günahkâr İsmail Baba örnek verilebilir. Bu iki şahsın mezarı, Elif Ana'nın türbesinin de içinde olduğu geniş bahçededir. Söz konusu kişiler ile ilgili hikâyeler aşağıya kaydedilmiştir;

''*Günahkâr İsmail Baba, çok iyi saz çalardı. Çok sevilen bir insandı. Gaziantep'te Hortlar Köyü'nde, Demircilerde çok sevilir. Bir gün İsmail Baba'ya bu lakabın nerden geldiğini sordum, bana 'Oğlum, Alevilikte bir insan evlenmeli ki yola girsin, evlenmek Allah'ın emridir, ben Allah'ın emrine uymadığımdan günahkârım.' dedi. Yıllarca Elif Ana'nın yanında kaldı ve onun olduğu muhabbetlerde saz çaldı.*

Aşkar Baba, daha öncesinde Hacı Bektaş'ta Ulusoylar'a yani Çelebiler'e hizmet ediyormuş. Çelebiler'in bir ineği varmış. İnek buzağısını teperek öldürüyormuş. Aşkar Baba ile başka bir hizmetçi kadın, inek buzağıyı öldürmesin diye nöbet tutmaya başlamışlar. Nöbet sırası kadına geldiğinde, kadın uyumuş ve inek buzağıyı doğurduktan sonra öldürmüş. Aşkar Baba durumu görünce kadına kızmış ve ona bir tokat atmış. Kadın da o tokattan ölmüş. Ulusoylar, Aşkar Baba'ya eğer burada kalırsa kendisini teslim etmeleri gerektiğini söylemişler. Sen Pazarcık yöresinde bir Elif Ana var, oraya git demişler. Sonra buraya geldi, Elif Ana'ya hizmet etmeye başladı.'' (KK8)

Elif Ana ve oğlu Mehmet Ocak etrafında şekillenen bir diğer anlatı ise Elif Ana'nın istediği an istediği yerde bulunması ile ilgilidir. Aşağıdaki anlatıya göre oğlu

Mehmet'e askerdeyken çok eziyet eden komutanın gözüne gözüken Elif Ana, bu kerameti ile komutanın daha sonradan kendisini ziyaret etmesini de sağlamıştır.

''*Beni en çok etkileyen şey şu oldu. Elif Ana'nın oğlu Mehmet Dede askerdeyken bir komutan ona sürekli eziyet ediyormuş. Bir gün komutan Mehmet Dede'ye vurmak için elini kaldırdığında Elif Ana adamın gözüne görünmüş. Bu birkaç kez olmuş. Sonra komutan Mehmet Dede'ye 'Sana ne zaman el kaldırsam yaşlı, gözlüklü bir kadın gözüküyor, bu kadın kim?' diye sormuş. Mehmet Dede de 'Annemdir.' demiş. Komutan sonra eziyet etmeyi bırakmış. Yıllarca da buraya ziyarete gelmiş."* (KK3)

Kaynakların ifadesine göre Elif Ana, gösterişten uzak mütevazı bir hayat sürmüştür. Köyün sürüsünü, yedi yıl, ev başı bir ekmek ücret karşılığında eşi Ali Baba ile birlikte gütmüştür. Bununla ilgili anlatı da aşağıdaki gibidir;

''*Elif Ana bir gün rüyasında Hızır Aleyhisselamı görür. Hızır rüyasında Elif Ana'ya artık kocasını götüreceklerini söyler. Bunun üstüne Elif Ana, saçının beliklerini yolmuş vermiş Hızır' a ve kocasını almazlarsa yedi sene köyün hayvanlarını kuru ekmeğe güdeceklerini söylemiş. Bu olaydan sonra hayvanları ev başına bir ekmek alarak yedi sene gütmüşler. "* (KK8)

''Elif Ana'nın kocası köyün hayvanlarını güderdi. Buralar o zaman hep su idi, bataklık idi. Bir gün kocası Arap Ali, Elif Ana'ya 'Elif, ben bu işi yapamayacağım.' demiş. Elif Ana da 'Eğer sen yedi sene bu hayvanları gütmezsen beni götürecekler.' demiş. Bu sözden sonra Arap Ali yedi sene, ev başı günlük bir ekmeğe köyün hayvanlarını gütmeye başladı. O zaman ekmekleri, Elif Ana'nın kızı Fatma toplardı. " (KK32)

''Elif Ana'nın kocası, yedi yıl köyün nahırını[193] *gütmüş. Bunun karşılığında da her evden yalnız bir ekmek almış. Onları da kendi ihtiyacını ayırdıktan sonra kalanı köyde ihtiyacı olanlara dağıtmış. Ben yirmi beş senedir burada türbede hizmet ediyorum. Çok rüyalar gördüm ama tabii onlar anlatılmıyor"* (KK25)

Elif Ana'nın hayatındaki bu dönem, Joseph Campbell'in monomit kuramı çerçevesinde, maceraya çağrı aşaması olarak değerlendirilebilir. (Jampbell, 2017:

[193]Nahır: Sığır Sürüsü. 'TDK Güncel Sözlük'

s.53). Ayrıca Hızır motifinin de Elif Ana'nın hayatının bir döneminde anılması, onu klasik bir evliya haline getirmiştir.

Kaynak kişi tarafından Elif Ana'nın gözlerinin görmediği ifade edilmiştir. Görme kaybı yaşaması ile ilişkilendirilen olay da yine yörede çok tanınan ve Ali Gutte denen başka bir evliyanın kerameti olarak anlatılmaktadır;

''Ali Baba[194]*, bir gün Elif Ana'ya hırkasını vermiş, yıkaması için. Hırkayı verirken de 'Kuzularımı öldürme sakın!' demiş. Kayın Babam*[195] *da o zaman demiş ki 'Madem hırkayı sana verdi, iyice kaynat da rahat etsin, rahat giysin.' demiş. Elif Ana da kaynatmış, tabii kaynatınca hırkadaki pireler ölmüş. Ali Baba'nın kuzularım dediği meğer pirelermiş. Ali Baba bunun için Elif Ana'ya kızmış. Bu olaydan sonra Elif Ana'nın bir gözü kör oldu. Diğer gözünü de daha sonra kaybetti."* (KK15)

Elif Ana'nın gelecekten haber vermesinin yanında yöre halkı tarafından kutsanmasını sağlayan en önemli özelliği, hastalıkları kerametleri ile iyi ettiğine inanılmasıdır. Hasta olan insanlar Elif Ana'ya gelmekte, bazen onun evinde yatmakta, bazen Elif Ana onları ovmakta, suyu efsunlayıp içirmekte; lokma olarak, ekmek, tuz, şeker vermektedir. Bu uygulamalar ile ilgili memoratlar aşağıya kaydedilmiştir;

''*1997'de Elif Ana'yı gördüm. Böğrüm ağrıyordu. Sabahı bekliyorum ki doktora gideyim. Gece rüyamda Elif Ana'yı gördüm. Ağrıyan yanımı ovaladı. Sabah uyandığımda ağrım kalmamıştı."* (KK50)

''*Sabah erkenden kalktım geldim. Yanına geldim, beni ovaladı. Ertesi sabah da erken gelmemi söyledi, gittim, tekrar ovaladı. O gündür öyle ağrım olmadı. "* (KK16)

''Ben hastalandım. Nefes darlığım başladı. Gençtim daha otuz beş yaşındaydım. Bir doktor bulduk Antep'te. Muayene etti beni. Hiçbir şey bulamadı bende. Senin bir şeyin yok dedi. İki kere muayene etti. 'Sende nefes darlığı falan yok' dedi doktor bana. Çıktım eve geldim. Yatıyorum. Kış günüydü. Ben yatıyordum. Elif Ana çıktı geldi. Nasılsın diye sordu. Ben de Ana, doktorlar bana çare bulamıyorlar dedim. O da bana 'Sen korkma oğlum, o hastalık senden beş sene sonra gider, iyi olursun.' dedi. Ben de

[194] Ali Baba diye bahsedilen bu kişi, yörede Ali Gutte olarak tanınır. Kendisinin ermiş olduğuna inanılır. Türbesi, Pazarcık ilçesi Çiğli Köyü'ndedir.

[195] Kayınbabadan kasıt Elif Ana'nın eşi Arap Ali'dir.

ertesi gün gittim kurban aldım, evlerinde kestim. Orada bir gece yattım. Sonra günden güne geçti, beş sene sonra bitti gitti hastalık." (KK32)

"Elif Ana'nın evine, ocağına gelenler çoktu. Senelerce gezmiş gençler, evlatları olmamış. Gençler geliyorlar, Elif Ana çocuğa bir bardak su veriyor, suyu okuyor, elini batırıyor, çocuğa içiriyor. Çocuk o gece evinde yatıyor. İkinci sene o çocuk kucağında bebeği ile geldi. Alevi'si de Sünni'si de hepsi gelirdi. Çok şükür gelen de boş gitmezdi." (KK32)

"Ben 1980'de hastalandım. Doğum yaptım, ikiz bebek doğurdum, ama iyileşemedim. Doktorlar kötü hastalık dediler. Beni babam götürdü doktorlara. Eşim beni babamın evine hasta diye bıraktı gitti. Evde rahatsızlandım, öldü demişler. Yüzüme bir şey atmışlar. Kadınlar başımda ağlamış. Elif Ana da Antep'e gitmiş. O sabah demiş ki 'Bizim köyde bir kadın vardı, hastaydı, gece rüyama girdi. Benim önüme yattı, karnım ağrıyor dedi. Ben de ovaladım ovaladım, ağrısını geçirdim.' demiş. Sonra köye geldiğinde haber yollamış, beni çağırmış. Annem beni hazırladı, götürdü. Çok hastaydım, altmış beş kilodan yirmi sekiz kiloya düştüm. Babam bir kurban aldı, annem evden bir şeyler hazırladı. Bana bir güç geldi. Onların evine kadar yürüyerek gittim. Biz ona çok inanırdık, çok severdik. Mehmet Baba'ya kurbanı sen kes dedi. Birazdan misafirler de gelir dedi. Mehmet Baba, kurbanı kesti hazırladı. Tam her şey hazır, bir de baktık iki üç taksi misafir geldi. Elif Ana 'Cennet'imin lokması bereketli oldu, herkese verin yesinler.' dedi. Bana da verdi. Ben yediğim her şeyi çıkarıyordum ama o lokmayı çıkartmadım. Beni ovaladı. Bir su aldı. Suya parmağını soktu, karıştırdı, bunu iç dedi. Bazen de saçının ucunu sokardı suya ama bana verdiğine parmağını soktu. Orada kaldım yine efsun verdi, ovaladı. Ertesi gün babam geldi. Dedim baba benim ağrım sancım kalmadı. Bir hafta kaldım orada. Dedi ki 'Cennetim, Allah'tan umut kesilmez, sen iyi olursun ama baban seni yine o Adana'daki doktora götürsün.' dedi. Ben de babama söyledim. Babam beni aldı Adana'ya götürdü. Yolda ağrım başladı. Hemen ameliyata aldılar beni. Karnındaki kist patlamış dediler. Hemen ameliyata aldılar, ben kurtuldum. Köye geldik. Kurban Bayramı arifesiydi. Babam iki kurban kesti, biri bizim biri Cennet'in diye. Kesti, dağıttı, yedirdi, içirdi." (KK12)

''Elif Ana, Hacı Bektaş gibi evlad-ı resul gibi ermiş bir insandı. Ben 960'ta hasta oldum. Doktora gittim. Doktor dedi ki 'Senin bağırsağındaki hastalıktan yüz kişiden

bir kişi kurtulur.' Ben de Elif Ana'nın yanına gittim. Bir çeşmeden bir su getirdi bana Elif Ana, dedi ki 'Bu şişeden yedi gün iç, sen doksan seneye kadar yaşarsın korkma.' Aha, bak, ben bu sene doksan yaşına gelmişim. Yedi gün içtim, o sudan geçti hastalığım, ben de o suyun başına, Elbistan'da Koç Dağı'nda bir çeşme, yedi sene o çeşmenin başına kurban kestim. Elif Ana Hak ile Hak olmuş bir ermiştir.'' (KK32)

''*Elif Ana'yı ben yaşarken gördüm. Türbeye ziyarete geliyoruz, dilek diliyoruz. Dileklerimiz kabul oldu. Altıncı hissim kuvvetli buraya inancım yüksek. Ben Elif Ana'yı duymuştum ama görmemiştim. Rüyamda Elif Ana ilaç dağıtıyordu. Benim de başım ağrıyordu, bana da ilaç verdi rüyamda. Uyandığımda rüyamı anneme anlattım. Anneme rüyamı anlatınca benim başım yarıldı. Çünkü gördüğün rüyayı anlatmamak gerekiyormuş. Bu olay 1989'da oldu. Sonra ben evine geldim yattım. Elif Ana dedi ki 'Keşke anlatmasaydın.' Elif Ana ermiş bir insan''* (KK27)

İyileşen insanların, sonrasında kurban kesmeleri Elif Ana'nın yaşarken bir ocak olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Bir diğer tedavi yöntemi de Elif Ana'nın saçını, insanların boynuna muska gibi takmasıdır.

''*Gelenlerin çocuğu oluyordu. Herkes ne dilerse oluyordu. Felç olan geliyordu, ovalıyordu, iyileşen oluyordu. Bir gece kalıyorlardı. Elif Ana'nın deryası vardı düşerdi, konuşurdu, her şeyi söylerdi. Mesela sen geldin senin adını hemen söylerdi. Hayattayken cuma gecesi gelirlerdi, yatarlardı. Şimdi Elif Ana ölünce buraya gelmeye başladılar. Önceden kurban evde kesilirdi, şimdi buraya gelip kesiyorlar. Sırtını üfeler*[196]*di, eliyle üfelerdi. Suya biraz elini batırır, efsun yapar onu verirdi. Şeker verirdi. Lokma olarak kesme şeker verirdi. Elif Ana ocakzade değil, kendisi ocaktır.''* (KK15)

''Her türlü hastalık için gelirler. Saçının telini insanlara verirdi. İnsanlar onu boyunlarına muska diye asarlardı. Elif Ana'mızın hiçbir şeyi araya gitmezdi'' (KK25)

Elif Ana'nın yaşarken gösterdiğine inanılan kerametlerin, Elif Ana vefat ettikten sonra da türbesi eliyle gerçekleştiğine inanmaktadırlar. Bu sebeple türbesi ziyaret edilmekte, yaşadığı dönemde uygulanan pratikler, burada devam ettirilmeye

[196]Üfelemek: Ovmak, ovalamak.

çalışılmaktadır. Ziyaretçilerin, ondan bir parça olarak, türbedeki mezarın üzerine örtülen örtülerden şeritler halinde kesilerek alınan parçaları yanlarında götürdükleri kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra türbeden su ve toprak götüren ziyaretçilerin olduğu da görülmüştür. Türbedeki su ve toprağın da onun bir parçası olduğuna inanmakta ve bu materyallerden medet ummaktadırlar.

‘‘*Bizim gelinimizin adağı vardı. Onu getirdik. İnsanlar burada gelir dilek diler, dilekleri kabul olunca kurbanlarını getirirler. Buraya sadece dilek için gelinmez. Burası bir inanç yeridir. Elif Ana, bu yörenin bir yol gösterenidir. Doğruluktan, dürüstlükten yanadır. Kerametleri halen dilden dile anlatılır.* ” (KK5)

‘‘Ben hastaydım. Buraya geldim. Buradan toprak ve su aldık. Suyun içine toprağı attık, ben onu içtim. O zaman inanmıyordum. Sonra başım dönmeye, midem bulanmaya başladı. Anladım ki inançsız olduğum için böyle bir şey oldu. Yoksa yediğim ya da içtiğim bir şey yok ki. Niçin olsun? Artık inanıyorum.” (KK39)

Ziyaretçilerin özellikle toprak alma sebeplerini, bu toprağın olduğu yere yılanın ve farenin gelmediğine dair inançları olduğu kaydedilmiştir;[197]

Elif Ana ile ilgili anlatılan ve Alevilikte Musahipliğin önemini de ayrıca ifade eden bir başka memorat da aşağıdaki gibidir;

‘‘İlginçtir, Elif Ana’nın musahibinin karısı ölüm döşeğindedir, hastadır. Musahibi gelir ve der ki; ‘Sen nasıl musahipsin benim karım hasta sen bir şey yapmıyorsun. Senin keşfin ve kerametin vardır.’ Elif Ana’nın Bese adından on dört on beş yaşlarında bir kızı vardır. Elif Ana kızını, musahibinin hasta yatan karısının başında üç kez döndürür. Bu olaydan birkaç gün sonra musahibin karısı iyileşir ancak Elif Ana’nın kızı Bese ölür. Bu yolun ne kadar ince olduğunu göstermek için bu keramet çok önemli. Musahibin ne kadar önemli olduğunu anlatmak için kendi kızını kurban vermiştir. ” (KK8)

Yukarıdaki kaynak kişi ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Elif Ana yakın dönemde yaşamış, gösterdiğine inanılan kerametlerle de evliyalığına inanılmış bir kadın erendir. Saha araştırması süresinde türbenin hiç boş kalmadığı, türbeden ayrıldığımız

[197] 24.08.2019 tarihli saha notları.

cumartesi günü sabah 10.00 sularında erken bir saat olmasına rağmen altı tane kurbanın kesildiği de gözlenmiştir.

Elif Ana'nın cem yürütüp yürütmediği konusunda ise gelini ve torunu şu bilgileri vermiştir;

''*Şu an burada yapılan hizmetin hepsi evde yapılıyordu. Kurban kesiliyordu, cem yapılıyordu. Cemde babam dedelik yapıyordu. Elif Ana'nın anne tarafında ocaklık varmış. Ocak, Elif Ana ile buraya gelmiş. Elif Ana posta oturmazdı. Kalkar semah dönerdi. Gelenler önce Elif Ana'ya kendini ovdururdu. Elif Ana derde düşerdi*[198]*. Konuşurdu yani. İnsanlar can kulağı ile dinlerdi."* (KK8)

''Elif Ana ocakzade değil, kendisi ocaktır. Elif Ana cemde posta oturmazdı. Elif Ana semah dönerdi bazen. Ama cem yürütmezdi. Cemi oğlu Mehmet yürütürdü. " (KK15)

Yukarıdaki bilgilerden hareketle, Elif Ana'nın soy itibariyle ocak olmadığı ancak ermişliği sebebi ile kendisinin bir ocak haline geldiği tespit edilmiştir. Tek başına posta oturmaması da cemlerin genellikle görgü cemi değil de muhabbet cemi niteliği taşımasından ileri gelmektedir. Oğulları arasında Mehmet'in saz çalması ve deyiş söylemesinden ötürü, Elif Ana hayattayken Mehmet Dede onunla birlikte cemleri ifa etmiştir. Elif Ana vefat ettikten sonra da Mehmet Dede öncülüğünde türbede her gün cem yapılmıştır. Ancak Mehmet Dede de vefat ettikten sonra türbede yapılan cemler sona ermiştir. Mehmet Dede, dedelik yapmasına rağmen Mehmet Dedenin oğlu Asaf Soğan, cem yürütmemekte, bazen türbeye başka bir dede getirerek cem yapılmasına imkân sağlamaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Elif Ana'nın yaşarken ocak haline gelmiş bir evliya olduğu tespit edilmekle birlikte, soyundan gelenlere böyle bir misyonun yüklenmediği kaydedilmiştir.

[198] Derde düşmekten kasıt, Elif Ana'nın kendi kendine konuşmasıdır. Kaynak kişiler bu konuşmaların her birinin kehanet niteliğinde olduğunu ve bazı söylenenlerin zamanı geldiğinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.

3.2.8. Süheyla Gülen (Zöhre Ana)

Süheyla Gülen[199], 15 Haziran 1957 yılında Yozgat'ın Köçekkömü köyünde, evin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlkokulu köyündeki okulda tamamlamış, çok istemesine rağmen ilkokuldan sonra okula devam edememiştir.

1971 yılında ailesi ile Yozgat'tan Ankara'ya göç etmişler ve Mamak'ta bir arsa üzerine yaptıkları gecekonduya yerleşmişlerdir. 1973 yılında Yüksel Gülen ile evlenmiş, bu evlilikten Gazi ve Selver isimli iki çocuğu olmuştur. Ummana[200] alındığı 1982 yılına kadar normal bir aile hayatı yaşamış, bu tarihten sonra ise manevi bir inanç önderi olarak hayatına devam etmiş ve irşat çalışmalarına başlamıştır. Zamanla ihtiyaçlara cevap veremeyecek duruma gelen gecekondudan ayrılmış, eski gecekondusuna yakın bir yerde büyük bir dergâh kurmuştur. Kendisi '*Dervişin dergâhı evidir*.' düsturuyla dergâhında ailesi ile birlikte yaşamakta, kendisini ziyarete gelenleri burada kabul etmektedir.

Zöhre Ana'nın ummana ilk dalışı ve kendisinin nasıl bir eğitimden geçtiği, aşağıdaki gibi anlatılmaktadır;

"Ailemde ve çevremde kesinlikle ne dedelik ne ebelik mevzuu vardır. Ne de hacılık, hocalık... Ben bunları hiç görüp öğrenmedim… 1982 yılında tam 10 Kasım günü ilk belirti başladı. Perşembe günüydü. Saat 16.00 – 17.00 sıralarıydı oğlum okuldan gelmişti. Ona ders çalıştıracaktım. Tam lambayı yakarken birkaç günden beri duyduğum, ama kimseye söyleyemediğim sesleri duymaya başladım. Sanki içerde biri vardı. Ama göremiyordum. Aramaya başladım. Lambayı yakarken her yanı yeşil duman kapladı. Ben evin içinde nur olduğunu bilmiyordum. Nuru görüyorum, ama evi de görüyorum. Soba çok yanıyor diye koşup kucakladım. Soba yerindeydi. Beni yakmadı. Birden anladım. Bir besmele çekip iki dizimin üstüne oturdum. O nur, duman olup gökkuşağı gibi renklerle duvarlara serpildi. Soba yerindeydi, çocuklarım hayretle bakıyordu. Kendimi toparladım. Onların yemeğini verdim...

Aynı gece, yani perşembe gecesi sabaha karşı 05.30 sıralarıydı. Hatta saatime baktım. Unutamıyorum. Tam beşi yirmi geçiyordu. Yine uyandım. Evin içinde

[199] Zöhre Ana hakkında müstakil bir inceleme için bakınız: Christopher Dole, ''Seküler Yaşam ve Şifacılık'', 1. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları, 2015.

[200] Umman Zöhre Ana'nın irşat edildiği, yolun gereklerinin öğretildiği, sırların açıklandığı görüneninin ötesindeki batını âlem.

olduğumun farkındayım, ama Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı olduğunu da görüyorum, evdeki masayı da görüyorum. Bir taraftan da bir dergâh görüyorum. Masayı tutuyorum. Demek ki rüya âleminde değilim. O anda bir mübarek başıma dikildi. Bana bir lokma verdi. Hurma sandım, meğer et lokmasıymış. İki parça yedirdiler. Beni semaha gönderdiler. Kırklar Semahı'na. İsmini söyledi. 'Bana Gül Baba derler, ama asıl ismim Yusuf Ziya'dır', dedi. Ben de 'Peki dedim, Hacı Bayram'daki, yani camideki evliyalar kim?' diye sordum. Orada yatanların Mürşid-i Kâmil, Kâmil-i Mürşid-i Veli olduğunu söyledi. Diğerleri gelsin, kendilerini sana kendileri tanıtsın dedi. Der demez kayba girip kayıp oldu. Kendimi toparlayıp kalktım. Beyimi uyandırdım, anlattım. Önce anlayamadı. Ama yatar yatmaz Gül Baba yine geldi; 'Sen dünya çapında duyulup yayılacaksın. Sevenlere, sayanlara, darda kalanlara, biz buraya dergâh açıyoruz. Gelenlere de şifa vereceksin' deyip yine kayboldu.

Sabah kalktığımda sevinçten vücudumda bir dinçlik, o zamana kadar yaşamadığım bir hafiflik hissettim. Sonra aile yakınlarıma, anneme, babama ve kardeşime de anlattım. ... Onlar kuşku içinde benim hasta olup olmadığımı gözlerken, bende ufacık bir baş ağrısı, diş ağrısı, göz ağrısı bile yoktu. Hiç kaşıntım kalmamıştı. Eski günlerimden daha rahattım, Üstelik iki üç günde bir sabaha kadar beni uyutmaz oldular. Hoca, minarenin 05.30 'unda ezan okurken, gerçekler[201] *de dersten çekilirlerdi. Böyle bir ay devam etti. Bir ay sonra, bir dua öğrettiler. İsmim Ali Ekber, diyen biri öğretti. İsmail Peygambere Allah'tan kurban indiğinde, babası bıçağa yatırdığında, bana öğretilen dua ile tekbirlenmiş. Kendini de 'Babamın adı Hazreti Hüseyin anamın adı Hüsniye, ben Muhammed'in torunuyum. Bundan sonra sen bize kavuştun. Öğrettiğim duayla baban da senin kurbanını alıp kessin. Artık dersleri biz vereceğiz' dedi. Sabah kalkıp babama o duayı öğrettim... Kurban kesilirken bunun üç defa tekrarlanmasını istediler. Bu dediğim 1982 yılı aralık ayının son günleriydi. Kurbanı kestik. Etini dağıttık. Komşular, akrabalar kendi aralarında bu kurbanın sebebini aramaya başladılar. Ben eskiden çarşıya pazara çıkarken, çıkmaz oldum. Asıl merak ettikleri bendim. Her şeyden çekildim ve 1984 yılının ocak ayını buldum... (*Solak, 1998: s.87- 89)

[201] Zöhre Ana'ya ummanda yolun gereklerini anlatan kutsal kişiler.

Yukarıdaki anlatıya göre Zöhre Ana ocakzade değildir. Ancak Allah tarafından seçilmiş ve gerçekler dediği evliya zümresi tarafından, özel bir eğitimden geçirilmiştir. Kendisine sırların ifşa edildiği, eğitim verildiği manevi ya da batıni âlem ise umman olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu âlemdeki dil de farklıdır. Zöhre Ana'ya burada Farsça denen ama günümüzdeki Farsçadan çok farklı bir dil öğretilmiş ve eğitimler bu dille verilmiştir.

''Farsçayı Hak divanında üç aşamada öğrettiler. Her kelimesini öğrenmek için günlerim geçti. Ama şimdi yazarken bana daktiloyla kimse yetişemez. '' (Solak, 1998: s.87)

Bu olayların ardından, Zöhre Ana'nın ailesi ile yaşadığı Mamak'taki gecekondu, bir dergâh işlevi görmeye başlamıştır. Gelen ziyaretçiler burada kabul edilmekte, adak sahipleri adaklarını burada kesip lokmalarını vermektedirler. Ancak zamanla gecekondu ihtiyaçlara cevap vermez hale gelince, gecekonduya yakın bir arsa alınarak üzerine dergâh olarak kullanılan bina inşa edilmiştir. 16 Mart 1996'da temeli atılan dergâh, 1997 yılında hizmete açılmıştır. Dergâhın yapılış amacı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

''Alevilik, aşağı yukarı 1500 yıldır var olan ve tarihi boyunca kendisine yönelen tüm asimilasyonlara karşın mevcudiyetini sürdürebilen bir inanç yolu olarak elbette ki ebediyen yaşayacaktır. Bundan kuşku duymuyoruz. Ancak sadece yaşaması yetmez. Yaşarken de yüzyıllardır unutulan ve unutturulmaya çalışılan Hak Muhammet Ali yolunun gerçek inanç, ibadet ve öğretilerinin bilinmesi, yaşatılması ve yayılarak güçlenmesi gerekmektedir. Örgütlenmek ve bu sayede geleceğine yön vermek bütün toplumlarda hayati önem taşır. Toplumları başkalaştırmanın ve kendi egemenliği altına almanın biricik yolu o toplumun örgütlenmesini engellemek ve örgütlülüğünü işlevsizleştirmekten geçtiğini hepimiz biliyoruz. Bütün bu gerçeklerden ve gerekçelerden hareketle hizmet binamızın temelleri atılmış ve kendi kabuğuna çekilmiş olmaktan kurtulup dışa açılan, yaşamın her alanında varlığını gösteren, kitleselleşerek büyüyen toplumuna değerlerine ve inançlarına sahip çıkma bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Hizmet binamızda mezhepçilik yapılmadığı gibi dil, din, ırk ve her türden inanç ayrımcılığına da karşı olunmaktadır. Bizi bu çatı altında bir araya getiren ilke, insana olan saygı ve sevgidir. Hak Muhammet Ali, Ehlibeyt, 12

İmam yoluna, Atatürk'e ve laik Cumhuriyet ilkelerine bağlılıktan asla ödün vermeyeceğimizi de özellikle vurgulamak isteriz.

Bunun yanı sıra diğer amaçlar;

Temel amacımız; Alevi inanç, ibadetlerini, öğretilerini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini özellikle genç kuşaklara tanıtmak, öğretmek, yaşatmak, yaymak ve bu doğrultuda etkinlikler düzenlemek.

Gençlerimizi demokratik, laik, sosyal, çağdaş değer ve düşüncelerle, evrensel hukuk ilkeleri çerçevesinde, insan hak ve hürriyetlerine saygılı bir biçimde yetişmeleri için çaba harcamak.

Alevilerin manevi, dinsel gereksinmelerini karşılamak, bunun için gerekli ortamı sağlamak. İnanç, cinsiyet, ırk bakımından ayrı tüm insanların aynı toplumda birlikte ve kardeşçe yaşamalarına hizmet eden faaliyetler düzenlemek.

Alevi kültürünün yaşatılması için, bilimsel araştırma ve incelemelere destek olmak, kütüphane açmak.

Daha önce yaşamış ve gayba girmiş Evliyaların Türbelerinin bakım, onarım ve korunmasını, tanıtılmasını, güzelleştirilmesini sağlamak.

Alevi toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan toplumsal çıkarlarına yönelik faaliyetler düzenlemek.

Üniversitede okuyan gençlere burs vermek.

Ve Mustafa Kemal Atatürk'e ve laik Cumhuriyet ilkelerine bağlı insanlar yetiştirmektir. "[202]

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda kurulan dergâh bünyesinde; cem evi, bekleme salonu, kütüphane, mağara (mağara içerisinde zemzem kuyusu olarak adlandırılan bir kuyu vardır.), şark köşesi, aşevi, yemekhane, kurban kesim yeri, düğün salonu, misafirhane, gasil hane ve morg gibi birimler bulunduğu görülmüştür. Ayrıca

202 https://www.zohreana.com/hizmet-binasi (Görülme: 14.04.2020)

dergâhın ay yıldız şeklinde planlandığı, hilalin ortasında 'H' harfi bulunduğu da kaydedilmiştir. Buradaki H harfinin, Hızır'ı simgelediği kabul edilmektedir.

Dergâhın kuruluş amaçları incelendiğinde, Aleviliğin bütünleştirici ve yetmiş iki millete bir gözle bakma düşüncesi görülmektedir. Ayrıca inanca dair hizmetleri görecek uygun ortam ve zeminin oluşturulması da dergâhın amaçları arasındadır. Son maddede Atatürkçülük vurgusunun yapılması ise Alevilerle Atatürk arasında bilinen ünsiyet bağının yinelenmesi olarak yorumlanabilir.

Zöhre Ana'nın basılmış üç adet kitabı ve nefeslerinin kendisi tarafından seslendirildiği üç adet kaset ve CD'si bulunmaktadır. Bunların isimleri ve künyeleri aşağıdaki gibidir;

Kitapları:

1) Mehtaptaki Erenler (Volkan Matbaacılık, 1996, Ankara.)

Kitapta ummanda kendisini Zöhre Ana'ya tanıtan erenlerin türbeleri ve kendilerinin dünyaya değişik zamanda gelişlerindeki kimlikleri bildirilmektedir. (Burada yeniden doğuş fenomeni ön plandadır.

2) Cemden Gelen Nefesler (Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı, 1998, Ankara.)

Bu kitap gazeteci İsmet Solak tarafından, Zöhre Ana'nın izni ile kaleme alınmıştır. İçerisinde Zöhre Ana'nın hayatı hakkında bilgi, nefesleri ve hastaları ile yapılan görüşmeleri vardır.

3) Ali Pirimdir Yolu Bizimdir (Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı, 1998, Ankara.)

Bu kitap için Zöhre Ana'nın yazdığı ilmihal kitabı denebilir. Kitabın içeriği aşağıdaki başlıklardan da anlaşılacağı üzere inancın kendi ve birtakım uygulamaları ile ilgilidir. İçendekiler bölümündeki başlıklar şu şekildedir;

Ön söz
Üç Ayların Varoluşu
Hz. Hasan'ın Yas-ı Matemi
Hz. Ali'nin Yas-ı Matemi

Hz. Ali'nin Arap Tarafından Salasının Okunması, Cenazesinin Yıkanması ve Namazının Kılınması
Hz (H) Üseyin'in Yas-ı Matemi
İkilik Üzerine Söylenen Deyişler
Aşure Çorbasının Yapılışı
Ehlibeyt- On İki İmam Nikâhı
Ehlibeyt ve On İki İmam Yolunda Gelinin Kınasının Yakılması Ve Duaları
Ehlibeyt ve On İki İmamların Tarikat Kardeşliği ve Cem Yapılması Cem Töreninde Yol Kardeşliği
Ehlibeyt Abdestinin Açıklanması
Ehlibeyt Namazının Açıklanması
Eba Müslüm'ün İkinci Yaşamı Mansur Sıfatında Yaşadığı Dönemde Gösterdiği Keramet ve Mucizeler
Beyitler
Sözlük

Kaset ve CD'leri:

1) Pir Nefesi Haktır (Kaset)

Ali Ali Can Ali
Allah'tan Yazını Kara Yazdılar
Bir Kuş Geldi Çıkın Bakın Haydara
Çağırayım Ali'm Seni
Dört Kitap Yazıldı Kalemi Kimdir
Gelele de Ela Gözlüm Gelele (Uzun Hava)
Giden Ali Gelen Ali Ölmez Ali
Himmetim Geliyor Dağlanmış Bağrı
Kibirlenme Yiğit Yaşa (Uzun Hava)
Oturmuş Divanda Okuyor Kur'an

2) Hak Sözü Allah (Kaset)

Ali Dost
Atatürk
Ben Derviş Olmuşum Geziyom Hasta
Çoban Ali
Dil Bende Galdı
Duyanlara Helal Olsun
Kerbela
Satılırsam Yuh Olsun
Uçtun mu Turnam
Yolum Merhaba

3) İlmin Sözü Ali'dir. (CD)

Bir Elmanın Piri Sensin
Pirim Ali Yolum Veli
Kerbelâ Dediler O da Bağdat'ta
Semah
Hızır'ın Elinde Ben Ayna Oldum
Gökyüzünde Uçar Turna Katarı
Bu Dergâh Şah Dergâhıdır
Gamlıdır Dilberim Gözler Ağlıyor
Kerbelâ
Mustafa Kemal
İşinen Gücünen Oyalar Adam
Gökyüzünde Gölge Olmaz[203]

Zöhre Ana, kendisine inanan insanlarca, *Yaşayan Pir* olarak nitelendirilmektedir. Bunda, Zöhre Ana'nın ummandan aldığını ifade ettiği bilgiler ile geleneksel Alevilik ve gelenekte olmayan ve kendisinin yola eklediği uygulamaların payı büyüktür. Örneğin, görgü, cem, ikrar, musahiplik Zöhre Ana'nın tanımladığı Alevilikte de bulunmaktadır. Bu uygulamalar aynı zamanda gelenekte de vardır. Bilgiler, batından alındığı ve Zöhre Ana da pir kabul edildiği için söz konusu bilgilerin doğruluğuna şeksiz şüphesiz inanmaktadırlar.

''*Ana yol ile ilgili tüm bilgileri batından alıyor. Bu bilgiler yerleşik Sünni İslam tarihi hatta bilinen Alevi tarihi ile bile uymuyor. Ancak o bilgileri batından alıyor. Çünkü diğer yazılı tarih nesiller boyu değişmiş ancak Ana bunları direk ummandan alıyor ve bizlere aktarıyor. Kimi bilgiler internet sitemizde de var. Bu bilgileri vecde hali ile alıyor. Evliya için uyku ya da uyanıklık hali söz konusu değil. "* (KK24)

Görgü cemlerini dergâhtaki cem evinde gerçekleştiren Zöhre Ana, bir keramet göstergesi olarak görgüye gelenlerin işledikleri suçu yüzlerine söylemekte ve bir daha yapmamalarını telkin etmektedir;

''*Cem olacağı zaman Ana, cem evinin kapısı önüne serilen postta oturur. Ceme girecek olanlar tek tek Ana'nın yanına gelir ve görgüleri olur. Ana onların günahlarını yüzlerine karşı söyler ve hatalarını tekrarlamamalarını, tövbe etmelerini yani Hakk'a ikrar vermelerini söyler. Bu olaydan sonra aynı kusuru tekrar işleyenleri artık ceme almaz. Ya da diyelim ki birisi geldi içeri girecek. Eğer ondan önce gelmiş ve onun küs*

203 https://www.zohreana.com/kategori/eserleri (05.11.2017)

olduğu kişi içerdeyse, gelen kişiye; 'Küs olduğun kişi içerde, barışın.' der. Musahipliğin erkânı ayrıdır. " (KK24)

Zöhre Ana'nın geleneksel Alevilikte olan muharrem orucu uygulamasında yaptığı en büyük değişiklik ise orucun zamanının miladi takvimde sabitlenmesidir. Zöhre Ana, üç aylar denen zaman dilimini aşağıdaki gibi düzenlemiştir;

''15 Aralık İmam Hasan'ın zehirlendiği gün, 16 Aralık İmam Hasan'ın şehit düştüğü gün, 18 Ocak İmam Ali'nin Cem evinde hançerlendiği ve şehit düştüğü gün, 19 Ocak İmam Ali'nin cenazesinin kalktığı gün, 20 Ocak'ta İmam Ali toprağa verildi, 26-27-28 Şubat Hz Muhammet (Hızır) için yas, 1-2-3 Mart: Eba Müslüm, 4 Mart'ta İmam Hüseyin'e işkence başladı ve on iki gün sürdü, 15 Mart İmam Hüseyin Kerbela'da şehit düştü, 16 Mart: Aşure.

Yukarıda belirtildiği üzere üç gün Hz. Muhammet, üç gün Eba Müslüm, on iki gün İmam Hüseyin olmak üzere toplamda on sekiz gün yas-ı matem tutulur. 15 Aralık-15 Mart arası doksan gün olup Zöhre Ana'ya göre üç aylar, bu tarih aralığıdır. Zöhre Ana, günlerin miladi takvime sabitlenmesinin sebebini hayatın güneşle bağlantılı olmasıyla ve hayatın devamı için güneşe ihtiyaç olmasıyla açıklar. " (KK24)

Zöhre Ana'ya inananlar oruçlarını bu tarihlerde tutmakta daha sonra da 17 Mart tarihi itibariyle de aşurelerini pişirip dağıtmaktadırlar. 16 Mart tarihi Zöhre Ana'nın aşure yaptığı tarih olup o gün genelde, onun dergâhta verdiği aşureye gidilmektedir.

Zöhre Ana'nın geleneksel Alevilik içerisinde olmayan bir diğer uygulaması ise takipçilerine günde üç kez namaz kılmalarını telkin etmesidir. Beş vakit namazın üç vakitte cem edilmesi, Caferi mezhebi içerisinde olan bir uygulama olmakla birlikte, Zöhre Ana'nın telkin ettiği namazda, cem söz konusu değildir; ayrıca şekil itibariyle de Caferi mezhebinde kılınan namaza benzememektedir.

''*Zöhre Ana günlük namazları üç vakit kılıyor. Ancak bu üç vakit Şiilerin cem etmesi gibi değil. Sabah, öğle ve akşam namazları kılınıyor. Namazın şekli ise ne Sünni ne Şii namaz şekli. Tamamen Zöhre Ana'ya batında öğretildiği şekli ile kılınıyor. Kurban Bayramı namazında, Ana imam olarak gelenlere kendi namaz kıldırıyor. "* (KK24)

Türbe ziyaretlerine çok önem veren Zöhre Ana, yılın belli bir bölümünü türbe ziyaretleri ile geçirmektedir. Türkiye'deki türbelerden başka, İran'da İmam Rıza türbesini de ziyaret etmiş ve 2017 öncesinde hacca da gitmiştir.

Zöhre Ana'nın kendisine inananlar tarafından bu derece yüceltilmesinde, keramet olarak nitelendirilen hastalık sağaltım uygulamalarının etkisi büyüktür.

''*Zöhre Ana, keramet sahibi bir insandır. Kesinlikle muskaya, büyüye karşıdır. Kayıp bulmaz, büyü yapmaz, büyü bozmaz. Bunların boş ve yanlış inanışlar olduğunu daima dile getirir. Kesinlikle bu düşünce ile kendisine gelinmesini kabul etmez. Yalnızca dua eder. İnanarak gelen insanlar buradan nasiplerini alır giderler. Kimseden de para kabul etmez.* '' (KK24)

Yapılan saha araştırmasında, tedavi için gelen insanların en çok çocuksuzluk sorunundan kaynaklı dergâhı ziyarete geldiği kaydedilmiştir;

''*Altı yıllık evliyiz. Çocuğumuz olmuyor. Tedavi olduk, tüp bebek denedik defalarca ancak olmadı. Buraya geldik buradan şifa bulacağımızı umuyoruz. Elma aldık, Ana'ya dualatacağız.* '' (KK26)

''*Benim üç kızım vardı. Bir erkek de Allah'tan diledim. Ana'yı rüyamda gördüm elinden elma yedim. Kurban adadım. Sonra bir oğlum oldu ama köylük yerdeydim gelip adağımı yerine getiremedim. Adak yerine gelmeyince oğlanın dili tutuldu. Anlatmak istediğini gelip yanağımıza vurarak anlatıyordu. Hiç konuşamıyordu. Geldik kurbanımızı kestik. Ana oğlanı okudu. Karanlık bir yerde yatırdım. Şimdi konuşması neyi her şeyi düzgün. Benim Ana'ya itimadım, itikadım tam yavrum. Öyle dışı kalaylı içi çürük değilim. Buraya boş gelirsin, dolu gidersin.* '' (KK52)

Yukarıdaki memorat örneğinde, rüya yolu ile şifa bulmanın yanı sıra adanan adağın yerine gelmemesi durumunda bir cezalandırma da söz konusudur. Adak yerine geldikten sonra söz konusu rahatsızlık geçmiştir ancak öncesinde söz verilen adağın yerine getirilmesi gerekmiştir.

''*Ben Ana'yı ilk eriştiği günden beri tanırım. Her zaman da gelirim ziyaretine. Benim karnımda şerit çıktı. Buraya geldim Ana okudu, zemzem içtim, şerit düştü. Çocuğum olmuyordu şimdi bir kızım var. Yine o da buradan oldu. Geldim kurbanımı kestim. Hatta Ana, kızıma Sultan adını koydu, ben Özge adını verdim; Sultan adını*

koymadım. Öyle olunca kız hastalandı. Buraya getirdim, adını Sultan koydum, Ana dua etti kızım iyileşti. Bir gün eşim beni hırpalamıştı. Buraya geldim. Ana bakar bakmaz anladı; 'Akşam neler olmuş sana neler.' dedi. " (KK53)

Kaynak kişinin belirttiği gibi Zöhre Ana, önce çocuğun olmasını engelleyen durumu ortadan kaldırmış daha sonra da zemzem adı verilen ve dergâhın mağara bölümündeki kuyudan çıkarılan sudan vermiştir. Ana, aynı zamanda çocuk için gelenlere çocuğun adını da söylemekte ve bu ismin konmasını istemektedir. Eğer bu olmazsa yukarıdaki gibi olumsuz durumlarla karşılaşılmaktadır.

''*Benim çocuğum olmuyordu. Buraya geldim bir elma yedim. Bir yıla kalmaz çocuğum oldu. Kızım 1993 doğumlu*" (KK19)

''*Benim bir kızım vardı. Sonra tekrar hamile kaldım. Doktor çocuk için düşük tehlikesi var dedi. Ben de Ana'ya geldim. Ana korkma çocuk düşmeyecek dedi. Oğlun olacak, adını Ata koy dedi. Ben de koydum. Oğlum şimdi kocaman oldu. Bizim yolumuz burası, ehlibeyt yolu burası. Aynı zamanda Ana Atatürkçü bir insan. "* (KK18)

Çocuksuzluktan başka hastalıklara da şifa verdiğine inanılan Zöhre Ana, keramet olarak gelenlerin yüzüne saklıda gizlide yaptıklarını da söylemektedir;

''*Ben küçükken çok yaramazdım. Bir de titreme hastalığım vardı, titriyordum. Annem beni bir akrabamızla birlikte Ana'ya getirdi. Ana yüzüme bakar bakmaz yaptığım tüm saklı gizli yaramazlıklarımı saydı. Akrabamız inanmayarak gelmiş bir de çıkıp gitmiş. Sonra adamın başına gelmedik kalmadı. Ben de geçmişe göre yavaş yavaş akıllandım, evlendim, çoluk çocuk sahibi oldum. Yanımda çocuğu olmayanlara elma verdi, sonra duyduk, adamların çocukları olmuş. "* (KK56)

Aşağıya alınan memorat örneği ise tamamen bir kerametler örüntüsüdür. Memorata göre Zöhre Ana, yıllar önce gerçekleşen bir olayı haber verir ve kadının annesi hayattayken ondan istediği bir şeyi yapmadığı için bu duruma düştüğünü ifade eder. Sonrasında onu ovar, efsunlar, 'üç gün kimse ile görüşmeyeceksin' der. Sonrasında da annesinin ruhu için yemek vermesini telkin eder.

''Ablam zamanın birinde hastalandı. Ağrıları vardı, yüreği sıkışıyordu. Zöhre Ana'ya getirdik. Bu arada adamın biri de bizimle birlikte geldi. Gelirken de 'Ana'ya çok güzel diyorlar, gidiyim bakıyım anlattıkları kadar var mı?' dedi, peşimize takıldı.

Biz kızdık tabii ama illa geldi. Ana'nın yanına vardık, kapıya gelince, içerden bir görevli çıkıp, bize: 'Sizinle bir adam gelmiş, Ana'nın güzel olup olmadığını merak ediyormuş, Ana onu çağırıyor.' dedi. Biz tabii çok şaşırdık. Adam içeri girince ağlamış, sızlamış, Ana da: 'Niyetini sadece benim için değil, kimse için bozma, şimdi gördün beni var git yoluna.' demiş. Sonra bizi içeri aldı, ablama baktı; 'Seninki hastalık değil, anan hayattayken senden bir şey istemiş, sen de yapmamışın, bu ananın çok zoruna gitmiş, çok üzülmüş. Şimdi ananın ruhu seni böyle sıkıntıya sokuyor.' dedi. Anam hayattayken, ablamdan kek istemiş. Yaşlı kadın, bir de felçliydi anam. Ablam da keki yapmamış. Meğer ondan olmuş bu maraz. Sonra ana yeşil bir bezle ablamı ovdu; 'Üç gün kimse ile görüşmeyeceksin odanda kalacaksın, sonra bir sofra kuracaksın, fakirlere yemek vereceksin, ananın ruhu için Kur'an okutacaksın.' dedi. Ablam bunları yaptı ve sonra iyileşti. " (KK45)

Zöhre Ana dergâhı, evlenmek isteyen insanların da gelip dilek dilediği bir mekândır. Aşağıdaki memorat örneğinde Zöhre Ana, bir kız ile evlenmek isteyen gencin rüyasına girer, kızı onunla evlendireceğini söyler ve sonrasında ise gencin ikinci dileği olan ikiz bebeklerin olmasını sağlar.

''2008'den beri Ana'ya devamlı geliyorum. Çok kerametini gördüm. Eşimi burada gördüm. İçimden geçirdim, bana nasip olsun bu kız dedim. Ana'yı üç kez rüyamda gördüm. Kızı bana verdiğini söyledi. Ailemle geldim, eşimi Ana'dan istedim. Ana da uygun gördü. Sonra ikizlerim olsun diye dilek diledim. Evlendim bir yıl içinde ikiz çocuğum oldu, bir erkek bir kız. Ana nasip etti. Şimdi de kurbanlarını getirdik. " (KK4)

Ayrıca ananın, akciğer kanseri, kalp rahatsızlığı, felç gibi her biri birbirinden ayrı ihtisas alanı gerektiren rahatsızlıklara da keramet yoluyla şifa verdiğine inanılmaktadır.

''*Eşim akciğer kanseriydi yavrum. Üç kez kemoterapi gördü. Sonunda buraya geldik. Buradan iyi oldu. 18 senedir sapasağlam. Sürekli kontrol oluyor ve tahliller hep temiz çıkıyor. Bundan hariç benim oğlum 3 yaşına kadar konuşamadı. Buraya getirdim. Ana dua etti. Kapıdan çıkar çıkmaz oğlum: 'Anne bana su verir misin?' dedi. Ananın yardımları, iyi ettikleri, kerametleri anlatmakla bitmez oğlum o elindeki defter ne ki kaç defter lazım. Sonra yine büyük oğlumun kulağının ardında Ana'nın deyimiyle*

yılan yumurtası çıkmıştı. Böyle büyükçe bir şişkinlik. Ana, oraya zemzem sürdü. Ablamın evi buraya çok yakın buradan çıkınca oraya gittik. Oraya varınca kulağının arkasına baktım oğlumun. Şişlik falan kalmamıştı. " (KK17)

‘‘*Ben bir gün bakkala vardım. Bakkalın önünde yüreğim sıkıştı. Oraya yığıldım Apar topar eve götürdüler. Oğlumu aradılar. Oğlum gelesiye kadar ben biraz uzandım. Aklımdan Ana'yı geçirdim. Kış günü beyazca bir kelebek geldi kondu döşüme, ağrı o saat cirpeden kesildi. Bir defa da ayak başparmağım şişti. İltihaplandı, böyle derisi falan soyuldu. Buraya geldim. Bir pamuğa zemzem sürüp onu parmağıma birkaç gün sürdüm. Birkaç gün sonra parmağım iyi oldu derisi yerine geldi. Buraya gelenler Ana'nın kerametini inkâr etmez, başkaları da inkâr etmesinler.* " (KK14)

‘‘Benim romatizmalarım vardı, İnme iner gibi… Halsiz kalmıştım. SSK Ulucanlar hastanesine gittik. Doktor Haydar U. Bey'e çıktık. Birkaç kez gittik tabii. İlaçlar verdi. Kansız kaldığımı söyledi. Ama ilaçlar bende şişkinlik yaptı. Her tarafım şişti. Sonra yeniden tahlil yapıp film çektiler. Meğer benim kalbimde damar tıkalıymış. Halsizliğim bundan gelirmiş. Onlar da ameliyat dediler. Ben baktım olmayacak Ana'ya vardım. Beni aldı, duasını verdi. Sırtıma pençesini vurdu. İlaçları kestim, üç yıldan beri İsmet Bey, tam üç yıldan beri ne halsizlik kaldı ne romatizma. Ameliyata da lüzum kalmadı.' Bir başka olayı da şöyle anlatıyor yine aynı kişi, 'Benim anamı bulun ağabey, anamı. Şimdi Çiçekdağı'nda Çepni Köyü'nde yaşıyor. Üç yıl önce bir yanına felç geldi. Hiç yürüyemezdi. Zöhre Ana'ya götürdük. Maşallah şimdi sapasağlam. " (Solak, 1998: s. 225, 231).

Ayrıca Ana'yı, iş bulmak ve okul kazanmak isteyenler de gelip ziyaret etmektedir;

‘‘*Ben üniversite sınavını Ana sayesinde kazandım. Buraya geldim dua ettim. Mimarlık kazandım. Okulumu bitirdim. Bu kapıda Alevi Sünni ayrımı yok. Kim inanarak gelirse kapı açık, Ana böyle ayrımlara çok kızıyor.* " (KK48)

Cemden Gelen Nefesler adlı eser ve kaynak kişi görüşmelerinden yola çıkarak Zöhre Ana'nın duası ile iyileştiklerini beyan eden insanların hastalıkları şu şekilde sıralanabilir; böbrek taşı düşürme, romatizma, felç (göz, yüz, bedenin belli bir kısmına inen felç), kanser (beyin, akciğer, göğüs), kaşıntı ve iltihaplı yaralar, kalp rahatsızlıkları, kadın hastalıkları(kısırlık, kist,), sara, siğil, psikolojik bunalımlar,

menenjit, konuşamama ve kekemelik, vücudun çeşitli bölgelerindeki ağrılar, beyin tümörü, körlük ve görme yetisi kaybı, yüksek tansiyon, nefes darlığı.

Tedavi yöntemleri de dua, yeşil bir bez ile hastanın ovulması, zemzem suyu adı verilen dergâhın altındaki bir kuyudan çıkan suyun hastaya verilmesi ve bunun içilmesinin ya da bu su ile yıkanılmasının telkin edilmesi, elma verilmesi, bahçeden toprak verilmesi, bu toprağın zemzem suyuna katılması ve bununla banyo yapılması, efsun (dua sonrasında hastanın bir müddet dış dünyadan tecrit edilmesi, bir nevi karantina altına alınması) şeklinde sıralanabilir.

Kullanılan başka yöntemler de söz konusu olup bunlar münferit hastalarda uygulanan yöntemlerdir; ‘‘*Küçük kızımın üstünden çıkardığım elbiseleri yıkamadan banyoda bekletmemi ve iyice çürüdükten sonra onu bahçeye çöpe atmamı söyledi. O çöpe attıkların yeşersin, sen de yeniden yeşereceksin. Eski gelin de sen olacaksın yeni gelin de… (Devamında eşinin ailesinin hasta karısı ile ilgilenmeyip, yeni birisi ile evlenmesi için eşine baskı yaptığını anlatılmaktadır)* (Solak, 1998, s. 254).

Zöhre Ana bu uygulamalar için; ‘‘*Doktorlar bana telkin yapıyor diyorlar. Oysa ben telkin falan yapmıyorum. Dua ediyorum. İnanan şifasını buluyor. Yeşili de göstermelik sürüyorum. Bunda bir keramet yok. Benim iğnem ipliğim yok. Esas olan dua*. ” ifadelerini kullanmıştır.

Zöhre Ana’nın Alevilik içerisine getirdiği bir diğer uygulama ise Atatürk ile ilgili ritüelleri kapsamaktadır. Zöhre Ana, Atatürk’ün bir evliya olduğunu iddia etmekte, batıni âlemdeki adının da *Hacı* olduğunu ifade etmektedir. 10 Kasım’da kendisi ve takipçileri, bir günlük yas orucu tutmakta, gündüzden Anıtkabir ziyaret edilmekte ve arkasından dergâhta oruç açılmaktadır. Daha sonra ise Atatürk için anma programı düzenlenmekte, ardından muhabbet cemi yapılmaktadır. 10 Kasım 2017’de dergâhta yapılan anma izlendiğinde, çok kalabalık bir katılımcı kitlesi ile cem yapıldığı kaydedilmiştir. Atatürk’ün hayatından kesitlerin canlandırıldığı kısa bir tiyatro gösterisinin ardından Zöhre Ana, Atatürk’’ten övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Daha sonra cem başlamış ve cem sabah beş buçuğa kadar devam etmiştir.

İkinci sefere Bektaş’tır gelen
Atatürk donunda doğup da ölen
Yaparlar Zöhreme yerimde tören
Analık büstünü sonunda gören

Atatürk büyüktür ruhu Ali'dir
İkinci kardaşım Bektaş-ı Veli'dir
Anıtkabir yerim kim der ölüdür
Ali Rıza, Zübeyde nişan gülümdür

Hem Ali' dir, Hem Veli'dir
Nöbetim tutarım Atatürk gelir
Can gözü açılmış pirini görür
Vadesi yetenler gün gelir ölür. (Solak, 1998: s.91)

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı üzere, Zöhre Ana; Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, Atatürk ve kendisi arasında reenkarnasyonu anıştıran bir ilinti kurmaktadır.

Zöhre Ana'nın gerçekleştirdiği bir diğer uygulama ise, Kurban Bayramı'nda dergâhta bayram namazı kılınması ve namazda da imamlığı kendisinin yapmasıdır. Zöhre Ana, kurbanların kesildikten sonra dağıtılmasına karşıdır, ona göre kurban eti kutsaldır ve evlerde lokma yapılıp dağıtılmalıdır. Burada ihtiyaç sahipleri unutulmamalıdır. Bir diğer uygulama ise kurban ya da adak olacak hayvanın erkek olması gerektiğidir. Bunun sebebini dişinin hamile olabilme tehlikesi olarak açıklamaktadır. ''*Dişiden kurban olmaz değil ancak hamile hayvan yanlışlıkla bile kesilse günahı büyük olur. "* demektedir. (KK24)

Dergâhta sunulan hizmetler için ve özellikle hastalık için gelenlere edilen dua karşılığında bir ücret istendiğine şahit olmamakla birlikte, kimilerinin bağış yapmak suretiyle maddi destekte bulundukları kaydedilmiştir.

Zöhre Ana, evlenen çiftlere *Ehlibeyt Nikâhı* adını verdiği bir nikâh kıymaktadır. Ayrıca dergâh bünyesinde yapılan kına gecelerinde, gelinin kınasını da bizzat kendisi yakmaktadır. Ehlibeyt Nikâhı adı verilen nikâh aşağıdaki gibi uygulanmaktadır;

''Ehlibeyt ve On iki İmam adına kıyılan nikâhtır. Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya kıyılan gerçek nikâh budur.

İlk önce, bir metre yeşil bez ayakaltına serilir. Sebebi: Evliyaların derviş şalını benimsemektir.

Üzerinde, bakır bir tepsi içinde kına ezilir. Sebebi: Kerbela kokusunun teninde var olmasıdır.

Kına içinde iki mum yakılır. Sebebi: Hak katında, Allah'ın izni ile yuvalarının ışığının yakılmasıdır.

Şerbet verilir. Sebebi: Ağız tatlarının bozulmaması için başlarındaki dostlarına, tatlarını tattırmaktır. Bu, kırklar ceminde evliyaların içtiği Engür şerbetinin varlığıdır.

Hurma lokması verilir. Sebebininki İmam'ın imamı Ali olduğu için, Ali'nin dili ve tadıdır. Yuvalarında çocuklarının türemesidir.

Bellerine, yeşil kuşak bağlanır. Bu kuşağın yeri, Kemerbest denilen Muhammed Mustafa'nın mezhebini taşıyan kuşağın ispatıdır. Hz. Ali'nin Hz. Fatıma ile birbirine, bellerinin bağlanmasını vurgulamıştır.

Başına yeşil pullu kıvrak atılması: Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'ya er olduğunu, daima koruyucusu olacağını, Allah katında Yeşil Güneş'in parladığı gibi parlatarak teslim almasıdır.

Bir makasın bulunması: Hz. Fatıma'nın eteğinin, Allah tarafından, Hak katında hakikat erine teslim olmasıdır. Annesi, babası başta olmak üzere, büyüklerin elleri öpülür.

İlk önce Adile Ana'nın eline niyaz verilmesinin sebebi: Kadının teninden, canından can yaratmasını ispatlamasıdır. (...) "(Zöhre Ana, 1998: s. 79- 82)

Dergâh bünyesinde toplanan yardımlarla Türkiye'nin değişik yerlerindeki türbelerin yapımı ve tamiri de gerçekleştirilmektedir. Türbeleri aynı planla yaptırmakla birlikte, Zöhre Ana planın da kendisine ummanda bildirildiğini ifade etmektedir. Aşağıdaki türbeler buna örnek teşkil etmektedir;

Halil Dede Türbesi (Yozgat), Gökçe Dede Türbesi (Çorum), Sultan Kız Türbesi (Kırıkkale), Turna Dede Türbesi (Yozgat), Bum Baba Türbesi (Kırıkkale), İlyas Baba Türbesi (Amasya), Arife Ana Türbesi (Yozgat)

Ayrıca, çeşitli kurumlara maddi yardımlar yapıldığı, özellikle üniversitede okuyan öğrencilere burs verildiği belirtilmiştir. Bu yapılan yardımların Zöhre Ana'ya yapılan bağışlarla kurulan *Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı* eliyle gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Şu an vakıf kapalı ve mallarına da el konulmuş durumda olduğundan

öğrencilere bursu '*Açık Kapı Derneği'* adıyla açılan bir dernek vermektedir. Burs verilen öğrencilerden bazıları aşağıya kaydedilmiştir;

Berna Evranos: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Figen Coşkuner: Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü

Kadir Kayaalp: ODTÜ Elektrik

Mesut Güler: Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Fatma Bilge Kaya: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Bunların yanı sıra pek çok özel ve resmi kuruma yiyecek ve giyecek yardımı yapıldığı, 1999 depreminde depremzedelere kamyonlarla yardım gönderildiği belirtilmiştir.[204]

Zöhre Ana ile ilgili yapılan alan araştırmasının sonuçları aşağıdaki tespitler şeklinde sıralanabilir;

Zöhre Ana'nın takipçilerince ''Yaşayan Pir Yaşayan Tek Ehlibeyt Evliyası" şeklinde anıldığı tespit edilmiştir. Dergâh fenomeninin yoğun şekilde yaşatıldığı bina yalnız ibadet için kullanılmamakta, dergahta düğün, nişan, nikah gibi etkinler de gerçekleştirilmektedir.

10 Kasım'da Atatürk için bir günlük yas tutma, Muharrem orucu ve diğer yas günlerini miladi takvimde sabitleme, günde üç kez namaz kılma, ocakzade olmadığı halde cem yürütme ve milli bayramların dergâhta kutlanması geleneksel Alevilik içinde olmayan ancak Zöhre Ana tarafından inanca dâhil edilen uygulamalardır.

''Zöhre Ana kurmuş olduğu dergâhta, tarihsel süreç içerisinde var olagelmiş cem, musahiplik, Muharrem orucu gibi inancın temel esaslarını muhafaza etmektedir. Mum yakma, dilek dileme, türbede kurban kesme gibi ritüeller yine Alevilik içerisinde olan ve Zöhre Ana'ya inananlar tarafından dergâhta devam ettirilen ritüellerdir. Zöhre

[204]Daha geniş bilgi için: *Ali 'siz Yol Yürünmez* 1982- 2011 yılları Arası Sosyal Yardımlar ve Etkinlikler.

Ana'nın bu gelenekçi tutumu "Ali'siz Alevilik" söylemine karşı olduğunun bir göstergesidir.

Ziyaret yerlerinde kurban kesmek inanç içerisinde var olan bir ritüelken burada farklı olan, kurban kesme ritüelinin ölmüş bir evliyanın türbesinde değil ''yaşayan bir pir''in dergâhında gerçekleştirilmesidir.

Zöhre Ana'nın, çocuğu olmayanlara elma vererek onların çocuk sahibi olmalarını sağladığına inanılması Zöhre Ana'nın kendisine inananlarca Hızır olarak değerlendirildiği sonucuna varmamızı sağlamıştır. Ayrıca yapılan sosyal yardımlar, dergâhın bir başka misyonu olup tarihsel süreç içerisindeki dergâhların işlevine bir yenisini daha eklemiştir.

Her biri ayrı ihtisas alanı gerektiren hastalıkları iyi ettiğine inanılması, halk tarafından keramet olarak nitelendirilmiş ve bu sebeple Zöhre Ana, bir modern zaman evliyası olarak karşımıza çıkmıştır. Normalde her bir hastalık için farklı bir ocak ziyaret edilirken Zöhre Ana'ya inananlar, tüm hastalıklar için kendisini ziyaret etmektedirler. Bu noktada alışılagelmiş ocak fenomeninin değiştiği gözlemlenmiştir. Zöhre Ana'nın bir kadın olarak inancı yaşatması, inancı yaşatmak adına yaptığı faaliyetler onu bir kültür taşıyıcısı konumuna getirmiştir. Etrafında kendisine inanan bir insan kitlesi oluşturması, bu insanların Zöhre Ana'ya verdikleri değer, Alevi toplumu içerisinde kadına verilen değerin yansıması niteliğindedir. " (Koçer, 2018: s. 167-168).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İNANÇ ÖNDERİ KADINLAR ve KÜLTÜREL İŞLEVLERİ

4.1. OCAKZADE ANALAR

Çalışmaya konu alan anaların, ocakzade ve icazetli olma durumları birbirinden farklılık göstermektedir. İcazetli olup olmamaları, anaların bağlı bulundukları ocaklar ile ilgilidir. Eğer mensubu bulundukları ocakların pir-mürşit ocağı bağı devam ettiriliyorsa bu durumda hizmet gören anaların icazetli oldukları görülmektedir. Diğer taraftan sistematik bir icazet işleyişi yoksa bu durumda da ananın kendi pirinden destur alması ile hizmete başladığı durumuyla karşılaşılmaktadır.

Arife Ana, çalışmayı yürüttüğümüz zaman diliminde doksan yaşında bulunmaktadır. Kendisi soy olarak, Bektaşi bir aileye mensup olsa da ocakzade değildir. Cemalettin Ulusoy ile evli olmasından ötürü Hacı Bektaş Ocağı'na mensup bir ana olarak kabul edilmektedir. Yedinci bölümde de ifade etiğimiz gibi Arife Ana, eşinin ocakzade olması hasebiyle ana olarak isimlendirilmektedir. Arife Ana, yetmiş yıldır Hacı Bektaş Ocağı'na hizmet etmesi sebebi ile talipler tarafından sevilip sayılmaktadır. Evinin bahçesinde, düğününde kendisine takılan altınlarla yaptırmış olduğu bir cem evini, taliplerinin hizmetine sunmuştur. Özellikle Hacı Bektaş anmalarının yapıldığı tarihte, dergâh olan evinin yoğun işleyişini, bu sayede kolaylaştırmıştır. Kendisinin icazetli olmadığı ve görgü cemi yapmadığı tespit edilmiştir. Zaten Hacı Bektaş Ocağı mürşit ocağı olduğundan kendilerine bağlı taliplerin görgüsü ya ocak dedeleri ya da dikme babalar tarafından yapılmaktadır. Ayrıcı Efendiler'in eşleri olarak analar, Efendi'lerle birlikte gezmektedir, tek başlarına talip gezmek gibi bir görev üstlenmemektedirler. (Salman Yıkmış, 2014: s.241).

Sultan Ana, Velayetname'de adı geçen Karadonlu Can Baba evlatlarından olup, Hacı Bektaş Ocağı'nı mürşit ocağı olarak kabul etmektedir. Bu sebeple Hacı Bektaş Veli Ocağı postnişini, Veliyettin Hürrem Ulusoy Efendi'den icazetlidir. Kendisi bir ocakzade olup aynı zamanda kendi ocağından bir dede ile evlidir. Sultan Ana hem ocakzade hem de icazetname sahibi bir ana olarak analık kurumunun işleyişinde etkin

bir rol oynamaktadır. Ancak bulunduğu bölgedeki taliplerin, bir kadının posta oturmasını istememelerinden ötürü posta oturup cem yürütememekte, cemin geri hizmet işlerini yürütmektedir. Buradaki açık problem, en üst merci olan mürşitten icazetli olmasına rağmen, taliplerin bunu kabul etmeyerek, cemi yine aynı ocaktan icazeti olmayan bir dede ile yürütmeleridir. Bu durum, pir-mürşit-talip ilişkisinin eskisi gibi kuvvetli olmadığının en bariz göstergesidir.

Naime Ana ise İmam Rıza Ocağı mensubu olup eşi de aynı ocaktan bir dededir. Kendisi mürşit ocağı olarak kabul ettiği Hacı Bektaş Ocağı postnişininden icazetlidir. Almanya'da, bulunduğu bölgede; cem, hakka yürüme erkânı, nikâh, toprağa sırlama gibi inançla ilgili hizmeti yürütmektedir. Kendisi hizmet yürütürken, bir zorlukla karşılaşmadığını ifade etmiştir. Bu durumun oluşmasında, Aleviliğin modernleşmesinin yanı sıra, Avrupa'ya göç ederek oranın kültürü ile kültürlenmiş insanların, kadın-erkek-inanç meselelerine, Türkiye'deki Alevilerle aynı pencereden bakmıyor olmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Şenay Ana, Hacı Kureyş Ocağı mensubudur. Eşi de aynı ocağa mensup olup kendisinin ifadesi ile ne kendi anne babası kanalıyla ne de eşinin anne babası kanalıyla, ocak dışı herhangi bir evlilik söz konusu değildir. Şenay Ana'nın, Naime ve Sultan Ana örneklerinin aksine, bir icazet belgesi bulunmamaktadır. Bu durum Şenay Ana'nın kendi ocak sistemi ile alakalıdır. Almanya'da doğup büyümüştür ve büyüdüğü çevredeki insanlara, yol hizmeti vermektedir. Ancak bu hizmet, geleneksel Alevilikte olduğu gibi yalnızca kendi talipleri ile sınırlı değildir. Kendisinin ifadesi ile çağrıldığı her yere gitmeye çalışmakta ve insanların bu anlamdaki taleplerini yerine getirmeye gayret göstermektedir. Bu anlamda Şenay Ana, soydan gelmekte, bilgi birikimi sebebi ile de taliplerden talep görmekte ve bu doğruluda hizmet etmektedir.

Sevim Ana ise Yalıncaksultan eski postnişinin kızı, şimdiki postnişinin ise kız kardeşidir. Kendisi henüz icazet almamıştır. Analık yapıp cem yürütme hizmetini, abisinin izni doğrultusunda gerçekleştireceğini ifade etmiş, ayrıca istediği olgunluğa geldiğini düşündüğünde de mürşidi saydığı Hacı Bektaş Ocağı'ndan icazet alacağını belirtmiştir. Sevim Ana, hâlihazırda tek başına cem yürütmemekte, cemlerde dedenin yanında oturup gerektiğinde ve talep edildiğinde on iki hizmetle ilgili duaları vermektedir. Bunları da yaparken abisinden izin almakta, bu anlamda pir- mürşit bağını gözetmektedir.

Türkan Ana, Üryan Hızır Ocağı'na mensuptur ve elinde ocağa mensup olduğuna dair şeceresi de olan bir ocakzadedir. Eşi ocakzade olmayan Türkan Ana, yola hizmet ile ilgili icazeti batını âlemde Hacı Bektaş Veli'den aldığını ifade etmiştir. Kendi evinde ve çağrıldığı yerlerde muhabbet cemlerini yürütmekle birlikte, özellikle görgü cemi ile ilgili bir hizmet yürütmemektedir. Kendisi, dedeler varken anaların posta oturmasına sıcak bakmamakta, zaruri durumlar hariç anaların, dedelerin önüne geçmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Elif Ana ve Zöhre Ana'nın durumları ve icraatları ise benzerlik göstermektedir. Her ikisi de ocakzade değildir. İkisi de kendilerine inanalar tarafından keramet sahibi evliyalar olarak kabul edilmektedir. Elif Ana hayattayken, kendisinden şifa bulduğunu düşünen insanlar, Elif Ana'nın evine gelip kurban kesmektedir, aynı durum Zöhre Ana için de geçerlidir. Zöhre Ana'nın keramet gösterdiğine inanan insanlar, bugün dergâh çatısı altında kurbanlarını kesmekte, lokmalarını dağıtmaktayken, Elif Ana'nın kerametlerine inanan insanlar onun türbesini ziyaret etmekte, burada dilek dilemekte ve kurbanlarını kesmektedirler. Elif Ana evinde muhabbet cemleri icra etmiş ve posta da oğlu Mehmet Dede'yi oturtmuşken Zöhre Ana, görgü cemi yapmakta ve posta da kendisi oturmaktadır.

Saha araştırması sırasında tespit edilen en önemli bulgu, Aleviliğin kendi içinde homojen bir yapı oluşturmadığıdır. Görüşme yapılan dedelerin, anaların ve hatta taliplerin her birinin yapmış olduğu Alevilik tanımı, inancı algılayış biçimi birbirinden farklılık arz etmektedir. Zaman zaman kişilerin Alevilik tanımı içerisine; sosyalizm, Atatürkçülük, solculuk, devrimcilik gibi ne buyruklarda ne de deyişlerde geçen, kısacası geleneksel Alevilikte olmayan tanımları yerleştirdiklerine şahit olunmuştur. Bu noktada günümüzde Alevilerin kendi içinde Aleviliği tartıştığını söylemek mümkündür.

Ancak tüm bu heterojenlik içerisinde değişmeyen, kült haline gelmiş ritüel ve uygulamalar da yok değildir. Bunları, cem, pir ve talip bağı, musahiplik kurumu ve muharrem orucu olarak sıralanabilir. Ancak pir ve talip bağının geleneksel algıdaki gibi olmadığını da belirtmek gerekir. Burada genetik kodlar ile belirlenen pirin yerini; mahallede, ilçede bulunan ve cem evinin dedeliğini yapan dedenin aldığı bir gerçektir. Cem ibadetinden kast edilenin de geleneksel görgüler değil, şehirlerde cem evlerinde yapılan iki saatlik cemlerin olduğu bilinmelidir. Çünkü görgünün yapılabilmesi için

gerekli şartları, şehirde yaşanmaya başlayan Alevilik içerisinde sürdürmek pek mümkün gözükmemektedir.

Bu bağlamda çalışmaya konu edilen anaların Alevilik tanımları, inanç esasları hakkındaki düşünceleri, birbirinden farklılık arz etmektedir. Arife ve Sultan Ana'nın Alevilik ifadeleri ve uygulamaları geleneksel Alevilik ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Görgü ceminin süreklilik arz etmesi, inancın tanımlaması ve özellikle Hak-Muhammet-Ali inancının orijini oluşturması geleneksel bağ ile ilişiğin devam ettiğini göstermektedir.

Sevim Ana'nın ceme, otoriteyi kabul eden Sünni birinin de davacı olarak gelebileceği yönündeki ifadesi, öte dünya inancı ile ilgili ifadeleri, geleneksel çizgiden kaymakla birlikte; görgü cemi ve pir-talip-mürşit bağının önemini vurgulaması, yine geleneksel dairede değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Naime Ana'nın hakka yürüme erkânı ile ilgili ifadeleri, diğer kaynak kişilerimizin ifadeleri gereğince geleneksel Alevilik ile uyuşmamaktadır. Ancak diğer kült haline gelen ritüel ve inançların, Naime Ana tarafından ifade edilmesi bu noktada onu geleneksel çizgiye çekmektedir.

Şenay Ana'nın cem, muharrem orucu ve musahiplik ile ilgili ifadeleri kendisinin geleneksel olanla bire bir ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak inancın ritüel boyutunun, İslamiyet öncesini yansıtmasından yola çıkarak Aleviliğin İslamiyet'ten çok eski bir inanç olduğunu savunması ve Aleviliği İslamiyet dışında bir inanç olarak nitelendirmesi onu geleneksel çizgiden uzaklaştırmaktadır.

Türkan Ana'nın Kur'an, abdest, namaz, ramazan orucu, ahiret inancı hakkında ifade ettikleri, onu müteşerri İslam dairesinde değerlendirmek gerektiği düşüncesini doğurmaktadır. Çünkü gerek inanç önderi olan kaynaklardan gerek talip olan kaynaklardan buna benzer tanımlamalar kaydedilmemiştir. Bu noktada Türkan Ana'nın özellikle Alevi yazılı kaynaklarında olmayan tevessül duasını da okuyor olması onu Şii çizgiye de yanaştırmaktadır.

Elif Ana'nın yaşadığı dönemde, cem, muharrem orucu, musahiplik gibi olmazsa olmazlara sıkı sıkıya bağlı olduğu bilgisi kaydedilmiştir. Bu noktadaki uygulamalar onun geleneksel çizgide olduğunu göstermektedir. Halk tarafından keramet

gösterdiğine inanılması, evinin bir dergâh gibi faaliyet göstermesi, onu modern zaman evliyası olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Zöhre Ana'nın görgü, muharrem orucu, musahiplik uygulamaları geleneksel çizgi ile bire bir örtüşmektedir. Ancak orucun vaktinin miladi takvimde sabitlenmesi, Atatürk'ün diğer inanç uluları gibi karakterize edilmesi ve 10 Kasım'da kendisi için bir günlük matem orucu tutulması, günde üç vakit namaz kılınması, Kurban Bayramı namazında ve cenaze namazında imam olarak namaz kıldırması gibi uygulamalar geleneksel uygulamalar dışındaki icraatları olarak ifade edilebilir. Bu noktada Zöhre Ana, pek çok Alevi dedesinin de eleştirilerine maruz kalmaktadır.

Yukarıdaki ifade ve tespitlerden anlaşılacağı üzere çalışma yaptığımız tüm anaların; cem, musahiplik ve muharrem orucu ekseninde birleştiği görülmektedir. Bunun haricindeki inanç esasları ve uygulamaların, birbirlerinden farklılık gösterdiğini, Alevilik tanımlarının da yer yer farklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu farklılık durumunun sadece analar için değil; dedeler ve talipler arasında da bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumda Alevilik geleneksel ile modern arasında bir değişim sürecine girmiş bulunmaktadır. Ayrıca inancın tanımlaması yapılırken geleneksel tanımlamalarda olmayan ve kişilerin şahsını bağlayan siyasi görüşlerin de tanımlamalara dâhil edilmeye başlanması, bu dönüşüm sürecini daha da sancılı bir hale getirmektedir denilebilir.

4.2. ANALARA AİT UYGULAMA ve PRATİKLER

Alevilik içerisinde dedelerin kızları ve eşleri olarak konumlandırabileceğimiz anaların, tıpkı dedeler gibi inancın yaşatılmasında ve devamlılığında etkili oldukları görülmektedir. Ayrıca ocakzade olmamalarına rağmen gösterdikleri kerametler sebebi ile halk tarafından evliyalık makamına yüceltilen kadınlar da ana diye anılmış, bu analar da gerek hayattayken gerek öldükten sonra inancın devamlılığı bazında ve ritüelin yaşatılması anlamında etkili figürler olmuşlardır.

Günümüzde analar, cem yürütme, hastalık sağaltımı, taliplerin örgütlenmesini sağlayacak dernek ve vakıfların kuruluşu ve işleyişi, dergâh fenomeninin canlı bir şekilde yaşatılması, sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri gibi pek çok konuda etkin rol oynamaktadırlar.

4.2.1. Posta Oturma ve Cem Yürütme

Analaın cem yürütmesini işlemeden önce değinilmesi gereken bir konu Alevilik içerisinde Ana'nın posta oturup oturamayacağı ile ilgili sorundur. *Alevilikte Kadın* ve sonrasında *Ana'lık* kurumunu işlerken değinildiği gibi tarihsel süreçte Ana'nın posta oturması, zaruret dâhilinde olmuştur. Görüşme yapılan ocakzadelerin ekserisinin görüşü, bu yöndedir.

Dedekargın Ocağı dedesi Hüseyin Dedekargınoğlu, analaın posta oturup cem yürütmesini ve analık kurumunu aşağıdaki açıklamasında görüleceği üzere reddetmiş, tarihsel süreçte kendi ocaklarında böyle bir uygulamanın hiçbir vakit olmadığını ifade etmiştir;

''*Ana, dedenin eşidir, ya da dedenin anasına yani bir önceki dedenin eşine de ana denir. Ana, cemi yürütürken dedeye yardım edebilir. Çok özel durumlarda da örneğin yarım kalan bir cem olabilir, dede hastalanır, rahatsızlanır, bir şey olur o zaman ana, cemi tamamlayabilir. Babam bir defa cemi yarım bırakmak zorunda kalmıştı, anam o zaman cemi tamamlamıştı. Bu, bir defa olmuştu. Bunun bir kere olması, analık diye bir kurumun olduğunu ifade etmez.*

Peki, bu analık kurumu nereden çıktı? Bu laflar son otuz senede ortaya çıkmış laflardır. Ben altmış sekiz yaşını bitirmek üzereyim. Son yirmi yıldır, üniversitelerin Alevilik ile ilgili yaptıkları sempozyumların hemen hemen tamamına katılmışımdır. Çoğunda da bildiri sunmuşumdur, yayınlanmıştır. Buralarda deniliyor ki, Alevilerde kadın erkek eşit, deniyor. Ben eşimden biliyorum, eşimle ben eşit değiliz. Eşim yirmi altı yıl memurluk yapmış, son yirmi yıldır da emekli olan bir hanımdır. Eşim, bizimle aynı ocaktandır, köy görmemiş, şehirde doğup büyümüş bir hanımdır. Babama bakıyorum, o da anamla eşit değildi. Bu sebeple cümle şöyle kurulmalı: 'Anadolu'da, kadın erkek ilişkilerine baktığımızda, kadının toplumsal yerine baktığımızda; Alevilikte kadın, Sünnilikte olduğundan daha özgürdür.' dersen bunu anlarım. Ama 'Alevilikte kadın erkek tamamen eşittir' dersen bu yanlış olur. Şimdi bu anlayışın bir sonucu olarak da, bir yerde bir dede varsa orada kadın da olmalı deniliyor. Analık kurumu diye bir şey çıkarıyorlar.

Yani Alevilik içerisinde Ana'lık adı altında dini bir kurum yoktur. Ana dedenin hizmet görmesinde ona, arka planda yardım eden kadındır. Kendisi de bir ocakzade

kızıdır. Normal gördüğü hizmet dışında, dini bir misyonu, inançsal bir misyonu yoktur. ” (KK28)

Arzuman Ocağı dedesi İsmail Acar da Hüseyin Dedekargınoğlu’nun görüşlerine benzer ifadeler kullanmış, kendi ocaklarında böyle bir uygulama olmadığını, son zamanlarda kendi amcasının kızının böyle bir istekle ortaya çıktığını ancak bu konuda taliplerini uyardıklarını beyan etmiştir, kendi taliplerinden birilerinin ana ile cem yapması durumunda düşkün sayılacağını eklemiştir;

‘‘Kadın yüce değerlere sahiptir. Kadın, ana topraktır. Bugün peygamberi peygamber yapan anadır zaten. Neden bunun düzenini bozup kadını peygamber yapmaya uğraşıyorsunuz? Size muhabbetim İmam Cafer Buyruğu’ndandır. Hakikat ilmindendir. Bilmek gerekir. Bugün her meslekte kadın ve erkek eşittir. Ancak tarik-i müstakim yolunda yani pir yolunda, kadını getirip pir postuna oturtamazsınız. Fatimetü’z-zöhre pir postuna oturmamıştır. Hatta ve hatta Aliye’l- Murtaza’nın yanında oturduğuna dair bir bilgiyi, söyleyen, anlatan ne bir dede ne bir yaşlı kimse vardır. El ele, el Hakka ayeti vardır. Peygamber, Hakk’a bağlıdır; Ali, peygambere bağlıdır; pirler, ana- bacılar ve cümle talipler de Ali’ye bağlıdır. Dedeler de bu yolun talibidir. Talipler de bu yolun talibidir. Hakka talibiz, yola talibiz. Biz ocakzade olaraktan kendi ocağımıza ikrar ederiz, talipler de bağlı olmuş olduğu ocağa ikrar eder. Peygamber Efendimiz mürşit, Ali Efendimiz rehber, İmam Hüseyin Efendimiz pirdir.

Peki, kadın nerededir? Kadın, yani dedenin eşi ana ve bacıdır. Ben kendi pirimden yani babamdan pek çok kez duydum ki kadın yani ana, dedenin tam karşısında en ön safta oturur. Pir meydanına iki tabak lokma geldiğinde dede şah-ı vilayetin lokmasını dağıtır, ana da Fatımatü’z- Zöhra’nın lokmasını dağıtır. Olur ya dede muhabbet ederken, cem esnasında talip ha deyince marifet ehlini bilemez, sıkıntıya düşerler. Bu kapıyı ana açar. Talipler anaya sorarlar. Ana da dedeye sorar. Dede muhabbet içinde suallerin cevaplarını verir. Er kişiler pirinden sorulur, onun eşi de eşinden sorulur. Onun piri de rehberi de eşidir. Şimdi kadını posta oturttuğunuzda erini kadınından, kadını da pirinden mi sormak lazım? Ben dede kızıyım, ocakzadeyim diye posta oturan kadınlara sormak lazım, hangi mürşitten el tuttunuz, kimden destur istediniz, hangi kaynaktan okudunuz? Ha şu da vardır, ocakların kendi içlerinde böyle bir uygulama varsa bilemem ancak bizim ocağımızda

yoktur. Bir amcamızın kızı böyle bir iddiada bulundu, biz taliplerimizi uyardık, gitmeyeceksiniz dedik. " (KK34)

Şeyh Ahmet Ocağı dedesi Celal Çelik de anaların cem yürütmesi ile ilgili bir uygulamanın olmadığını ifade etmiştir;

''Şeyh Hasan Ahmet Ocağı'nın dedesiyim. Alevilikte Fatma Ana'nın makamı çok yücedir. Çünkü bütün imamlar o yolla peygambere bağlanır. Peygamber efendimiz de 'Cennet, anaların ayakları altındadır.' buyurmuştur. Ana olabilmek için soydan gelmek esastır. Yani mutlaka ehlibeytten olmalıdır. Bir de dedenin eşi, ehlibeytten değilse ama yola hizmet ediyorsa ona da ana denebilir. Dede, talibin babası; ana, talibin anasıdır. Ana'nın cem yürütmesine gelince, ben bizim ocakta ya da başka ocaklarda, bir ananın cem yürüttüğünü hiç duymadım. Bana sorarsanız da yürütemez. Ben böyle bir şey duymadım da görmedim de. Keramet gösteren, ermiş analar duydum. Mesela Sivaslı Didar Ana var. Hacı Bektaş'ta Çilehane 'de mezarı. O geleceği görüp söylüyormuş. Keramet gösteriyormuş. Ummana dalıp bir şeyler söylüyormuş. Ben kendisini görmedim ama büyüklerden, çevreden duyduğum bu."[205](KK11)

[205]Celal Çelik Dede'nin hakkında bilgi verdiği Didar Ana Türbesi, Hacı Bektaş'ta yapılan alan araştırmasında ziyaret edilmiştir. Kendisi ile ilgili yapılan kaynak taramasında, bir bilgiye ulaşılamamıştır. Alan araştırması sırasında Didar Ana'nın türbesi yakınlarında tanışılan bir kaynak kişi Didar Ana'yı yaşarken gördüğünü ifade etmiş ve şu bilgileri aktarmıştır; ''Didar Ana beş altı yaşlarındayken babası ile kuzu yayıyormuş. Babası yemek için kuzuları Didar Ana'ya emanet edip köye gidiyor. Geri geldiğinde Didar Ana'yı bulamıyor. Arıyorlar etrafı… Didar Ana oraya epey uzakta kırk göz suyu derler orada, bir mağaranın önünde baygın yatıyor. Alıyorlar, getiriyorlar. Kendisini buraya aksakallı bir adamın getirdiğini ve kendisine bir şeyler öğrettiğini söylüyor. Ben on beş on altı yaşındaydım. Annem sürekli mersiye söylerdi İmam Hüseyin'e. Anam ağlardı, ben de ağlardım. Bana dediler ki falan köyde bir Didar Ana var, her şeyi biliyor. Ben de kalktım, koşarak yanına vardım. Çok heyecanlıydım, sürekli koşuyordum. Evini buldum, içeri girdim. Yüzüme baktı dedi ki: 'Ta Çetinkaya'dan buraya, dere tepe koşarak geldin, hoş geldin. Sen öyle bir hizmet göreceksin ki herkes seni bilecek.' dedi bana. Ben emekli olunca Hacı Bektaş'a yerleştim. Bu Çilehane çöl gibiydi, yazıydı, ağaç falan hiçbir şey yoktu. Bütün bu gördüğün iki bin küsur ağacın hepsini ben diktim. Yani Ana'nın dediği hizmeti yaptım işte. Şimdi Ana'nın mezarı da burada. Onun mezarını silerim, süpürürüm. Buradaki ağaçları sularım. Ona bir de şiir yazdım sonradan; *Hamdolsun ismini duydum/ Köyün Zeyve'ye geldim buldum/ Sanki bir ummana daldım/ Nur misali Didar Ana/Zaman gelmiş vaktin dolmuş/ Çilehane yurdun olmuş/ Sevdiğin mekân kurulmuş/ Nur misali Didar Ana/ Hünkâr'a gelen görüyor/ Makamınız seviliyor/ Hizmetiniz görülüyor/ Nur misali Didar Ana/ Benli Hüseyin biliyor/ Kabul et hizmet ediyor/ Aşkın ile eğleniyor/ Nur misali Didar Ana* (KK29). Aynı kaynak kişi bizi başka bir kaynağa yönlendirmiştir. Ulaşılan söz konusu ikinci kaynak, Didar Ana hakkında bilgi vermeyi reddetmiş, isminin de zikredilmemesini istemiştir. Çalışma etiği sebebiyle kaynağımızın bu isteğine uyulmuş ve ismi verilmemiştir. Didar Ana'nın türbesinde asılı olan tabelada, hakkında verilen bilgi de şu şekildedir; ''1923 Yılında Sivas Zara Zeyve Köyü'nde dünyaya gelmiştir. 1968 yılında Hacı Bektaş'a yaptığı ziyarette hakka yürümüş ve buraya defnedilmiştir.'' (Tabela, fotoğraflar bölümünde verilecektir.)

Sinemilli ve Ağuçan ocağı dedesi Hüseyin Özgöz de anaların cem yürütmesine karşı olduğunu ifade etmiştir;

"Dede ile evli olmak, kişiyi seyyide yapmaz. Ana dediğiniz vakit onun, seyyide olması yani peygamberin soyundan gelmesi gerekir. Ben ananın cem yaptığını duymadım. Bir tarafım Sinemilli, bir tarafım Ağuçan Ocağı'dır. İkisinde de ben böyle bir şey görmedim. Ancak dede cem yaparken bir sebepten ötürü cem yarım bırakılmıştır baskın şu bu… O zaman ana talipler ile cemi birleyebilir. Ancak tek başına posta oturup cem yürütemez." (KK30)

Sultan Ana'nın oğlu olan İrfan Dede de bu durumu olumsuzlayan dedelere karşı çıkmış ve esas meselenin yolun gereklerini yerine getirmek olduğunu ifade etmiştir;

''*Kimse Hünkâr Efendi'mden iyi bilemez. Ne diyor O; 'Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde.' diyor. Bu dedeler onlardan iyi mi biliyor? Ana, dede fark etmez. Bu yol, yolu doğru yürüyenindir. Kadın erkek ayrımı yapan sapıktır.''*(KK35)

Hacı Bektaş Ocağı Postnişini Veliyettin Hürrem Ulusoy ise yapılan görüşmede konu ile ilgili şu bilgileri vermiştir;

''*Hz. Fatıma olmasaydı, Ali de olmazdı. Hünkâr, Horasan'dan geldiğinde onun geldiğini sezen Kadıncık Ana'dır. Diğer erler bilememiş, o bilmiştir. Eşim olmasa ben de olmazdım. O benim en büyük yardımcımdır. Ana posta oturabilir, cem yürütebilir. Hatta benim icazet verdiğim iki ana vardır. Denizli'de Sultan Ana, bir de aslen Çorumlu ama Almanya'da görev yapıyor, Naime Ana vardır. Hatta bir de Çorum'da Sultan Ana var. Kadınlarımız bu yola, erkeklerimizden daha çok bağlı. Biz görünen hizmeti yapıyoruz, onlar görünmeyen hizmeti yapıyor. Ben nereye gidersem gideyim her zaman eşimin rızasını alırım. Hatta son dönemlerde yanımda götüremediğim için üzülüyorum. Daha önce her zaman yanımda götürürdüm. Kadın erkek ayrımı yaptığınız an cemden çıkmanız gerek. Çünkü oraya can olarak girersiniz. O zaman postta kimin oturduğunun ne önemi var?"* (KK58)

Hacı Kureyş Ocağı pirlerinden Başköylü Hasan Efendi'nin ölümüne yakın, Kamer Canpolat'ın kızı Emine Canpolat'ı yerine vekil tayin etmek istediği kaydedilmiştir;

‘‘*Dedem bir gün bana, ‘Kızım mührü sana vereceğim ve seni Ana yapacağım.’ deyince ben bir şey diyemedim. Daha sonra kendi kendime; ‘Ana olmak, yolumuzu sürdürmek, bu çok ağır sorumluluğu üstlenmek kolay değil. Ben Ana’lık mı yapacağım, yoksa iş güçle mi uğraşacağım? Bu işin altından kalkamam.’ düşüncesiyle kabul etmedim. ”*(Boy, 2018: s.212).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere, anaların cemde posta oturması ile ilgili bir uygulama geleneksel Alevilikte yoktur denilebilir. Tarihsel süreçteki münferit örneklerin ise zaruret durumunda ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Burada kaynak kişilerin ifadelerinden böyle bir uygulamayı duymadıklarını söylemeleri, kültürel bellekteki bilgi açısından önemlidir. Ayrıca 16-19 Ekim 1998 tarihli Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısında da inanca dair pek çok konu konuşulurken analık kurumu ile ilgili bir değerlendirmenin yapılmaması, hatta ‘*Alevi İslam İnancının Öncüleri Dedeler, Babalar, Ozanlar Ne Düşünüyor’* başlığı ile bildirilerin daha sonra yayınlanması da analığın, geleneksel Alevilikte inanç önderliği misyonunun olmadığını göstermektedir.

Ancak modern Alevilik olarak değerlendirilebilecek ve Aleviler ’in şehirlere göçü ile başlayan süreçte, inancın çekirdek yapısının işleyişi ile birlikte dedelere ek olarak anaların da artık topluluk içinde inanç önderi olarak rağbet gördüğünü söylemek mümkündür. Araştırmaya konu olan analar da bu durumun açık örnekleridir. Ancak unutmamak gerekir ki analık kurumuna biçilen rol, ocağın geleneksel yapısı ile ilgili olup ocaklar arasında bu konuda farklı fikirler ve uygulamalar söz konusudur. Eğer ocağın bağlı bulunduğu postnişin ve ocağın ulusu sayılan pir, analara cem yürütmeleri ya da hizmet görmeleri ile ilgili bir icazet verirse ve ocağın talipleri de bu uygulamayı kabul ederse, analar da dedeler gibi kendi ocakları içerisinde hizmet görebilmektedir. Sultan Ana örneğinde olduğu gibi, icazetin yanı sıra talibin istek ve tutumu da etkili olmaktadır. Ancak keramet yolu ile kendilerinin evliya olduğuna inanılan analar, bu icazet durumunun dışındadır. Çünkü onların sahip olduklarına inanılan keramet, manevi anlamda icazetli olduklarını ifade etmektedir. Elif Ana Türbesi ve Zöhre Ana dergâhında yapılan araştırmada, gelen ziyaretçilerin buraya derin bir itikat ile geldikleri gözlenmiştir. Hatta pek çok ocak dedesinin bile Elif Ana’dan bahsederken saygı gösteren ifadeler kullandıkları kaydedilmiştir. Bu durumun oluşmasında aktarılan kerametlerin etkisinin olduğu düşünülmektedir.

4.2.2. Hastalık Sağaltımı ve Lokma Verme

Hastalıkların keramet yolu ile sağaltılması İslami bir görüntü altında verilse de köken itibariyle eski inançlar ile ilintilidir. Aleviliğin eski inançlarla olan bağı açık olmakla birlikte, özellikle soydan gelen ocakzadelerin, Hz. Ali ve on iki imam vasıtasıyla taşıdıklarına inanılan velayet nuru, bu hastalıkların sağaltılmasında başat faktördür denilebilir. Hastalık ocaklarının yalnız bir ya da birkaç hastalığa iyi gelmesi durumu söz konusu iken ocakzadelerin aynı anda pek çok hastalığı iyi edebildiğine inanılmaktadır.

Hastalıkların sağaltımında dua ile birlikte kullanılan materyaller; su, elma, şeker, saç, toprak, tükürük, yeşil bez, kuşak; taş şeklinde mercimek, buğday ve arpa olarak sıralanabilir. Yukarıda sayılan nesnelerin, insanlığın çok eski dönemlerinden birtakım kutsallıkları temsil ettikleri bilinmektedir. Bu bölümde anaların kullanımları dâhilinde, sayılan nesneler incelenmeye çalışılacaktır.

4.2.2.1. Su

Su, pek çok kültür ve inançta kutsal sayılmakta, yaradılışın dört unsurundan biri olarak kabul edilmektedir. Dede Korkut kitabındaki; '*Su Hak didarını görmüştür.*' ifadesi, suyun yaradılışın en başından beri var olduğu inancını kanıtlar niteliktedir. (Bayat, 2015: s.89).

Suyu kirletmeden kaynaklı korku eski Türk kavimleri arasında var olmakla birlikte, tüm göçebe kavimlerde rastlanabilecek bir durum olarak kabul edilmektedir. (Roux, 2017: s.115). Suyu kirletme ile ilgili korkunun oluşmasında, suyun yaşamın devamlılığı için zaruri olmasının yanı sıra, tanrısal bir güç olarak görülmesinin de etkisi vardır. (Uraz, 1994: s.180). Eski İran dinlerinde de suyun tanrısal varlık olması söz konusu olup kirletilmesi günah sayılmıştır, ayrıca su kaynakları için kurban kesildiği de bilinmektedir. Bu sebeple İran takviminde her ayın onuncu günü *âbân* yani *sular* günüdür. (N. Yıldırım, 2006: s.25-26). Göktürk yazıtlarındaki yer-su tanrıları ifadesi de suyun tanrısallık algısını ortaya koymaktadır.

Semboller Sözlüğünde suyun saflığı, bereketi, kadınsılığı ve alma kabiliyetini sembolize ettiği belirtilmiştir. Yaratıcı, ilahi, koruyucu, arındırıcı ve yenileyici özellikleri vardır denmiştir. (Gardin, ve Olorenshaw, 2014: s. 554-557).

Alevilikte su, ibadetin bir parçasıdır. Cemlerde Kerbela olayını telmihen dağıtılan sak(k)a suyu, cemlerin olmazsa olmazıdır. Bu su, sak(k)acı tarafından meydana bir kap içerisinde getirilir, pir ya da ana[206] sak(k)a duasını verdikten sonra su, sak(k)acı tarafından hazır bulunanların üzerine serpilir ya da bir tas yardımıyla elden ele dolaştırılarak cemdeki canlara yudum yudum verilir. Bazen dualatılan su az bir miktar olup su dualandıktan sonra başka bir su ile karıştırılarak da dağıtılabilir. Suyun serpilmesi, onun arındırıcılık ve koruyuculuk etkisine örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Zerdüştlükte yola giden kişinin ayağına su serpilerek onun kötülüklerden korunacağına olan inançta olduğu gibi Hristiyanlıkta dini törenlerde papazların müritlerine su serpmesinde suyun koruyucu etkisi söz konusudur. İslamiyet'te ibadetten önce abdest almak arındırıcı etkiye örnek olmakla birlikte, cemde İmam Hüseyin için gözyaşı dökmek de hataların kefaretine bedel olarak kabul edilmektedir. Sak(k)a suyunun kişinin üstüne gelmesi de onun için şans olarak kabul edilmekte ve bu serpme işleminden sonra üzerine su düşenlerle düşmeyenler sembolik olarak rızalık alıp vermektedirler.

Elif Ana'nın kimi hastalara, bir bardak suyu okuyup parmağını batırdıktan sonra içirmesi de suyun iyileştirici etkisine örnektir. Burada suyun seçilme sebebi; dört elementten biri olması, yaradılışın en başından beri var olması ve bu sebeple gizli yani kozmik bilgiye sahip olması şeklinde açıklanabilir. Ayrıca Elif Ana'nın suya bazen parmağını bazen saçını batırması da kutsal olanın teması neticesinde iyileştirici etkinin artması olarak yorumlanabilir. Teberrük denen ve kutsaldan bir parça olduğu için şans getirdiğine inanılan şey, burada parmak ve saç teli şeklinde tezahür etmektedir.

Zöhre Ana'nın dergâhının bodrum katında mağara adı verilen bölümde bulunan kuyudan çıkan suya zemzem denilmektedir. Ayrıca Hacı Bektaş'ta pir evinin bahçesinde aslanağızlı çeşmeden akan suya ve çilehanede bulunan suya da zemzem denilmektedir. Zaten Zöhre Anan'nın takipçileri, burayı Hacı Bektaş Dergâhının günümüzdeki temsilcisi olarak görmektedirler. Buradaki zemzem adı verilen suyun, hastalıkların tedavisinde gerek alınıp içilerek gerek Ana tarafından Elif Ana örneğinde olduğu gibi efsunlanıp verilerek tedavi amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Suyun kendi kutsallığının yanı sıra başka bir kutsal ile temas ettirilmesinin hastalığa şifa olacağı

[206] 15.09.2019 tarihli Şenay Ana'nın yürüttüğü cem.

düşünülmektedir. Burada suyun iletken yapısının, eski dönemlerden beri ilkel insanın zihnindeki tezahürünü görmek mümkündür. Nitekim müteşerri İslam'da, Hz. Muhammet'in kadınlardan biat alırken bir kaba su koydurduğu, kabın bir tarafından kendi elini suya batırdığı, diğer taraftan da biat edecek olan kadının elini suya batırdığı ve biat alma işinin bu şekilde yapıldığı rivayet edilmektedir. (Selvi, 2015: s.8). Burada suya dokunmakla kutsala dokunmak arasında bir özdeşlik olduğu düşüncesi söz konusudur.

Yine Abdal Musa'da *uçar su*'dan, Hacı Bektaş'ta zemzemden, İran İmam Rıza türbesinin avlusundaki sebillerden ziyaretçiler tarafından su alındığına şahit olunmuştur. Burada da kutsal olanın bulunduğu zemine kutsallığını aktarması, tabiatta tenin çözülmesi yoluyla şahsın kutsallığının toprağa ve suya sirayet etmesi söz konusudur denilebilir. Ayrıca uçar su ve zemzeme, adı geçen azizler tarafından keramet yolluyla çıkarıldığı bilgisi dâhilinde bakıldığında adı geçen azizler ile su arasından bir ilişki bulunmakta, o sudan alınıp içilerek kutsallarla arada bir ünsiyet oluşturulmaya çalışılmaktadır. Burada da inancın doğacı yönünü görmek mümkündür.

4.2.2.2. Toprak

Toprak, tek tanrılı dinlerde insanın yaratıldığı ham madde olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, tarım kültüründe üretim aracı olduğundan bereket ve bu sebeple de kadın ile ilişkilendirilmiştir. İzlenen bir cemde dede[207]; ''*Babasız çocuk doğmuştur ancak anasız çocuk doğmamıştır.* '' ifadesini kullanmıştır. Bu ifade Âdem'in anasız ve babasız doğduğu bilgisi ile çelişmektedir. Ancak tarım toplumunda kadının toprak ile özdeşleştirildiği bilgisi ile, Âdem'in topraktan yaratılması mistik bir doğuş olarak kabul edilebilir. Nitekim kişinin öldüğünde, tekrar ana kucağı olarak görülen toprağa gömülmesi(sırlanması), mezar çukurunun Freuden açıdan kadın rahmi ile ilişkilendirilmesini olası kılmaktadır.

İslamiyet'te Hicaz toprakları Kutsal Topraklar olarak adlandırılmakta ve bu topraklara gayri Müslimlerin girmesi yasaklanmaktadır. Şiilikte bu kutsal mekânlara ilaveten; Necef, Kerbela, Meşhed toprakları da imamların buralarda metfun olmasından ötürü kutsanmaktadır. Şiilerin namaz kılarken secde yerinin toprak ya da topraktan çıkan ama yenilip giyilmeyen şeylerin cinsinden olması gerektiğine dair

[207] 16.08.2019 tarihli Hacı Bektaş'ta yürütülen cem.

içtihatları, toprağın kutsallığını kendi içerisinde arttırmaktadır[208]. Burada secde etmenin İslami düşüncede kulluğun en güzel ifadelerinden biri olması ve bunun da sudan sonra ikinci temizleyici olarak kabul edilen toprağa yapılması, ibadet-toprak-arınma anlamında bir zincir oluşturmaktadır. Bu anlamda Şiilikte secde yerinin toprak olması ile Alevilikte Âdem'e secde arasında; Âdem'in de topraktan olduğu bilgisi doğrultusunda bir ilişki kurulabilmektedir. Ayrıca yine Şiilik'te özellikle Kerbela toprağı şifa kaynağı olarak görülmüş, bu topraktan yapılan tesbih ile çekilen zikirlerin faziletinin, daha fazla olacağına dair bir inanç geliştirilmiştir. (Kummi, 2014: s.974-980).

Alevilikte, türbe ve benzeri ziyaret yerlerinden alınan toprak ve muadili olan nesnelere teberik, cüfer gibi isimler verilmektedir. Bu toprakların hastalıklara şifa olacağı düşüncesi hâkimdir. Nitekim Sevim Ana'nın Yalıncaksultan Türbesi'nden getirdikleri toprağı, şifa umuduyla isteyenlere verdiği kaydedilmiştir. Zöhre Ana'nın bahçesinden toprak vererek zemzem ile karıştılmasını isteyip yara üzerine sürdürmesi ya da bu toprağı banyo suyuna katıp banyo yapılması telkininde bulunması, toprağın kutsallığı ve kendi bahçesinin toprağı olması sebebi ile de kendi kutsallığının bir ifadesidir denilebilir. Ayrıca Elif Ana'nın türbesinde yapılan alan araştırmasın da kimi ziyaretçilerin buranın toprağının yılan ve türevi olan hayvanlara karşı, kendilerini koruduklarını ifade ettiği kaydedilmiştir. Burada eski inanışlarda yılanın yer altı ile bağlantılı olması ve dolayısıyla yılanın mekânının toprak olması arasında bir ilişkilendirme söz konusudur. Ayrıca Elif Ana'nın saçını da teberrük olarak vermesi, kimi zaman suya batırması, saç ve yılan arasındaki bağlantıyı düşündürmektedir. İlkel dönemde kadın saçı ile büyü arasında bir bağ kurulmuştur. Kadının üretken tavrı onun zihnini ön plana çıkarmış, baş bölgesinden çıkan saç da bilgi ile özdeşleştirilmiştir. Yılanın mitolojide bilgelik ve tıbbın sembolü olması da saç, yılan ve bilgi arasında bir bağ kurulmasını sağlamıştır. (Cıbıroğlu, 2017: s.90,124-151). Dolayısıyla bir kadın olarak Elif Ana'nın saçının hastalığa şifa olması, kutsallık ve kozmik bilgi ile ilişkilendirilebilirken, toprağının yılanları kovması da yine saç-toprak ve yılan arasındaki mitolojik ilinti ile açıklanabilir.

[208] Toprağa secde hususunda: https://www.sistani.org/turkish/book/59/3129/ (Görülme: 19.04.2019)

Sultan Ana'nın iltihaplı yaraları tükürüğü ile iyi etmesi de yine yılan mitolojisiyle ilgili bir durumdur. Yılan, yüzyıllardır tıbbın ve eczacılığın simgesi olmuştur. Tıp kelimesinin orijini olan Teb kelimesi de Antik Mısır'ın en önemli tıp merkezi olan şehirle ilgilidir, ayrıca bu şehrin totemi de yılandır. İltihaplı deri yaralarına *yılancık* hastalığı denilmektedir. Yüğrük, yılanın adının söylenmesinin hoş karşılanmayacağı gerekçesi ile yılan yerine söylenen bir başka sözcüktür. (Şimşek, 2019: s.21). Yılancık hastalığına Yozgat yöresinde *kızıl yüğrük* (KK47) dendiği bilgisi de kelimenin kullanımının başka bir örneğidir. Sultan Ana'nın, yılanı kendi ocaklarının simgesi olarak ifade etmesi ve tükürüğünün yılancık hastalığına iyi geldiğini söylemesi de yılanın mitolojik olarak tıp ile ilişkisinin günümüze yansıması niteliğindedir.

4.2.2.3. Elma

Elma, özellikle tek tanrılı dinlerde, insanoğlunun cennetten kovulmasına sebep olan yasaklı meyve olarak kabul edilmektedir. Âdem ile Havva'nın elma yedikten sonra çıplaklıklarını görüp birbirlerine karşı şehvet duymaları, elmanın şehvetle özdeşleştirilmesini sağlamıştır. Ayrıca ortadan ikiye kesilen elmanın, çekirdek bölgesinin görüntüsü, vulvayı anıştırdığından şehvet ve elma arasındaki bağ da kuvvetli hale gelmiştir. Bir şehvet objesi olarak karşımıza çıkan elma, özellikle çocuksuzluk tedavisinde kullanılan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elma, Türk kültüründe en çok işlenen meyvelerden biridir. Efsanelerde, masallarda, türkülerde, deyim ve atasözlerinde, bilmecelerde olmak üzere Halk Edebiyatı ürünlerinin hemen hemen hepsinde kullanılmıştır. Halk inanışları bağlamında da çok kullanılan elma, Alevilik içerisinde de işlenmiştir; ''*Alevî ve Bektaşîler, elmayı bütün meyvelerden üstün tutmaktadırlar. İnanışa göre, bir gün Cebrail, cennetten bir elma, bir nar, bir ayva getirir. Hz. Muhammet, bunları Hasan ile Hüseyin'e verir. Bunları yemeden önce bir parçasını saklamalarını söyler. Onlar da birazını saklarlar. Fatma öldüğü zaman narın, Ali şehit olduğu zaman ayvanın, Hüseyin şehit olduğu zaman elmanın saklanan parçaları kaybolur. Hz. Hüseyin, Kerbelâ'da bu elma yarısı ile susuzluğunu gidermiştir. Bugün bile Hz. Hüseyin'in türbesi elma kokar. ''*(Aktaran Altun, 2008: s.264-265).

Elma, enlemesine kesildiğinde beş üçgenden oluşan bir yıldız belirir; bu şekle, en derin gerçeğe işaret eden *öz kısmı* denir. (Gardin ve Olorenshaw, 2014: s.2009). Alevilikte bu yıldızın beş uç kısmı, beş esma olan ehlibeyti simgelemektedir. (KK35)

Ayrıca Velayetname'de Hacı Bektaş'ın, Sarı İsmail'e gösterdiği elma eksenli keramet örneği de cinsiyetle ilgilidir. Sarı İsmail, Hacı Bektaş ile Kadıncık Ana'nın arasında bir ilişki olduğuna dair dedikodu yaymıştır. Bir gün Hünkâr ile Sarı İsmail gezerken Hünkâr kurumuş bir ağaca çıkar ve bu ağaçta elma yeşermeye başlar. Hünkâr ağaca çıktığında Sarı İsmail, aşağıdan Hünkâr'ı izlemektedir. O ara Hünkârın paçasından, biri ak biri kırmızı gül olmak üzere hayâlarını görmüştür. (Gölpınarlı, 1995: s.32). Burada anlatılmak istenen Hünkâr'ın cinsiyet anlamında nefsini yendiği düşüncesidir. Ancak bunun mitolojide şehveti simgeleyen elma ağacına çıkılarak yapılması ayrı bir önem arz etmektedir.

Zöhre Ana'nın çocuğu olmayan çiftlere, eline aldığı elmayı dualayıp vermesi neticesinde kişilerin çocuklarının olduğuna inanılmaktadır. Yukarıda verilen kaynak kişi ifadeleri de bu yönde olup, saha araştırması yapılan süre boyunca da bunun örneğine ayrıca şahit olunmuştur. İzlenen cemlerde de ceme gelenlerin lokma niyeti ile en çok elmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Bu anlamda elma, Alevilikte lokma niyetiyle kullanılan en popüler meyvedir denebilir.

4.2.2.4. Yeşil Bez ya da Kuşak

Yeşil renk, Türk mitolojisinde doğa ile ilintili olmakla birlikte, bazen mavi renk yerine de kullanılması dolayısıyla, gökyüzü ile ilişkilendirilmiştir. Yeşil kelimesinin esas kullanımı yaşıl, onun da kökü yaş'tır. Yaş yani yaşarmak, yeşermek manasındadır. Yaşın bir diğer anlamı da genç anlamındadır. Bu sebeple yeşil, doğanın canlanması ve sürekli dönüşümü ile ilintilidir. (Çoruhlu, 2002: s.91-92).

Alevilikte yeşilin ayrı bir önemi vardır. Hz. Hasan zehirlenerek öldürüldüğünden yeşil, Hz. Hasan'ın rengidir. Kur'anda da yeşil, cennet elbiselerinin rengi olarak ifade edilmektedir.[209] Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin elindeki yeşil ben ve bunun Hz. Ali'den

209 ''İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar bilmelidirler ki, biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz. İşte onlara, içinden ırmaklar akan adn cennetleri vardır. Onlar orada ince ve kalın ipekli yeşil elbiseler giyecekler; altın bileziklerle bezenecekler, orada tahtların üzerine kurulacaklardır. Ne güzel bir karşılık ne güzel bir konak''https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2170/30-31-ayet-tefsiri (Görülme: 20.04.2020)

miras kaldığı inanışı da Alevilik için önemli bir bilgidir. (Gölpınarlı, 1995: s.21). Bir diğer inanışa göre Hızır'ın ayağının bastığı yerin yeşillenmesi ve Hızır isminin de Arapça yeşil demek[210] olduğu göz önüne alınırsa Alevi inancında yeşilin özel bir yeri olduğu görülmektedir.

İmam Rıza, Abdal Musa ve Hacı Bektaş türbelerine yapılan ziyaretlerde, ziyaretçilerin bir miktar yeşil bezi türbenin sandukasına ya da demirlerine sürerek götürdükleri gözlenmiştir. Bu pratikte yeşil bezin kullanılması, yeşilin yukarıda ifade edildiği gibi kutsal renk olarak kabul edilmesi ve gençleşme anlamına gelmesinden ötürüdür denilebilir. Ayrıca Pazarcık'ta Elif Ana türbesine gerçekleştirilen ziyarette de köye ulaşmak için binilen vasıtaların direksiyonlarına, vites kollarına bir parça yeşil bezin bağlandığına şahit olunmuştur. Konuşulan kişiler, bu bezin Elif Ana türbesinden alındığını ifade etmiş ve kendilerini kazaya belaya karşı koruması için taktıklarını da ilave etmişlerdir.[211]

Zöhre Ana'nın, kimi hastaları eline aldığı bir miktar yeşil bez ile ovduğu gözlenmiştir[212]. Zöhre Ana bu konuda; ''*Yeşili göstermelik kullanıyorum. Bunun bir önemi yok, önemli olan dua. "* ifadelerini kullanmıştır. Ancak bu pratikte yeşil bezin seçilmesi tesadüfi olmasa gerektir.

Yine çocuğu olmayanlar için kuşak bağlama da bir diğer pratiktir. Türkan Ana, ''*Kuşak bağlamayı bildiğimden değil ama büyüklerden görmüşüm, dua ediyorum bağlıyorum. En büyük dua ehlibeytin adını okumaktır.* " ifadelerini kullanmıştır. Kuşak bağlama ile ilgili bir kaynak kişimiz ''*Kaynanamın çocuğu durmuyormuş (düşüyormuş anlamında). Köye Erzade Dede gelmiş. Kaynanama yeşil bir kuşak bağlamış. Demiş ki; 'Oğlun olacak, adını Müslüm koyacaksın.' Gerçekten de bu olaydan sonra kaynım doğmuş, adını Müslüm godular. Köyde herkes Müslüm derdi.* "(KK45) ifadelerini kullanmıştır. Burada geçmişte dedeler eliyle gerçekleştirilen birtakım pratiklerin, günümüzde ehlibeyte mensup olmaları ya da keramet gösterdiklerine inanılması sebebi ile analar eliyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Böylece, kadınların kültür aktarımındaki önemi de göze çarpmaktadır.

210 https://fasiharapca.com/arapcada-renkler/3463 (Görülme: 20.04.2020)
211 23-24.08.2019 tarihli saha notları.
212 10.11.2017 tarihli cem töreni.

4.2.2.5. Taş Şeklinde Mercimek, Buğday ve Arpa

Semboller sözlüğüne göre taş; meydana geldiği toprağın bereketini, aynı zamanda mutlak olanı ve değiştirilemezi temsil etmektedir. Aynı zamanda taş, toprak ananın kemikledir denmektedir. (Gardin ve Olrenshaw, 2014: 592). Türk mitolojisinde ise taş, ölümsüzlüğü ve ebediyeti simgelemektedir. (Roux, 2017: s.100).

Alevilikte özellikle evliya menakıplarında, taşa hükmetme motifi söz konusudur. Hacı Bektaş'ın cansız duvarı yürütmesi, loğ taşını havada tuttuğu esnada parmaklarının taşa gömülmesi, taşı hamur gibi yoğurması, çilehanede inzivaya çekildiği kayaya ışık girmesi için eli ile delik açması, Abdal Musa'nın dağa dur emrini vererek durdurması gibi kerametler, velilerin doğaya hükmettiklerini göstermektedir. Bu noktada taş, sert yapısı ile üzerinde tasarruf sahibi olunması güç bir nesne iken veliler eliyle kolayca şekillendirilebilmekte, bu da velinin yüceliğini arttırmaktadır.

Sevim Ana, Yalıncaksultan eski postnişinin mezarı üzerine taş yapıştırılarak dilek dilendiğini kaydetmiştir. Aynı geleneğin Hacı Bektaş'ta Çilehane dolaylarında da yaşatıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu bölgedeki yassı taşlar ile dilek dilenen şeyin şekli çizilmekte ve taşlar bozulmadığında dileğin yerine geleceğine inanılmaktadır.[213] Türkan Ana'ya yapılan bir ziyaret esnasında, Ana'yı ziyarete gelen bir ziyaretçinin, Dersim bölgesinde bulunan Düzgün Baba ziyaretinden getirdiği taşları bize de hediye etmesi, kutsal olanın çevresinden bir parçanın teberrük maksadıyla taşındığının ifadesidir. Çünkü Alevi düşüncesinde doğadaki her şeyin bir ruhu vardır. Kutsal olduğuna inanılan şeyden alınan bu parçanın saklanması hem kutsalın ruhunun nesneye sirayet ettiği düşüncesi hem de o nesnenin kendisinin ruhunun olduğuna inanılması ile ilgilidir denilebilir.

Buğday, batı düşüncesinde bereket, hayat ve yeniden doğuş temsillerinin temelinde yer almaktadır. (Gardin ve Olrenshaw:, 2014: s.122). Doğu düşüncesinde ise buğday kimi anlatılarda elmanın muadili olup cennetten kovulmaya sebep olan yasaklı yemiştir. Bu sebeple tıpkı elma gibi şehvetin sembolü olmuştur denebilir. Kaynak kişilerin uygulamalarından hareketle erkek çocuk isteyenlere buğday

[213] 15-20.08.2019 tarihli Hacı Bektaş saha notları.

verilmesinden ötürü buğdayın erilliği, kız çocuk isteyenlere de arpa ya da mercimek verilmesinden ötürü bu ikisinin de dişiliği sembolize ettiği söylenebilir.

Arife Ana ve Sultan Ana'nın çocuğu olmayanlara taş şeklinde mercimek, buğday ve arpa vermesi, Velayetname'de Hacı Bektaş'ın bir kerametine dayanmaktadır. Çocuğu olmayan kişilere bu buğday ve mercimekten verilip üç gün oruç tutmaları telkin edilmektedir. Oruçlar salı, çarşamba ve perşembe tutulmaktadır. Orucun üç gün olması Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hastalandığında ebeveynleri tarafından tutulan orucu anıştırmaktadır. Üçüncü gün oruç açımından evvel erkek kadının ağzına bu buğday ya da mercimeği bırakacak, devamında oruçlarını açacaklar ve o gece halvette kalacaklardır. Geleneksel anlayışta çiftlerin çocuk sahibi olamamasında suçlu taraf olarak kadının görülmesi, erkeğin doğası gereği güçsüz olamayacağı düşüncesinden ileri gelir ki bu, ataerkillik üzerine temellenen bir düşüncedir. Ancak söz konusu pratikte, buğdayın ya da mercimeğin kadının ağzına erkek tarafından bırakılması, çocuksuzluk tedavisinin erkek ile başlaması gerektiği yönünde bir yoruma açıktır. Burada ilk uygulamanın erkek tarafından başlatılması, çocuksuzluğun kadın kaynaklı olduğu anlayışını değiştirmiştir denilebilir. Burada buğday ve mercimek tohum ya da kaliteli sperm anlamına gelmekte ve bu sebeple kadına verilmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Alevilikte kimi nesnelerin mitolojik anlamları gerek dünya mitolojisi gerek Türk mitolojisi ile benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle söz konusu simgelerin evrensel temsil gücü vardır denilebilir. Ayrıca bu pratiklerin kadınlar eliyle yaşatılıyor olması, kültürün sürekliliği ve yaşatılması noktasında, kadının değerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Anadolu'da Aleviler ve İran'da Şiiler tarafından türbe ziyaretlerinde benzer ritüellerin uygulanması dikkat çeken diğer bir husustur.

4.2.3. Anaların Dernek Vakıf Faaliyetleri

Yapılan görüşmelerde analarında en az dedeler kadar Alevilerin şehirlerdeki örgütlenmesinin temelini oluşturan dernek, vakıf ve federasyonlarda yönetici ya da üye pozisyonlarında oldukları kaydedilmiştir.

Arife Ana başta da belirtildiği gibi eşinin ölümünden sonra ilk iş olarak taliplerin hizmetinin kolay görülmesi, birlik ve bütünlük sağlanması düşüncesi doğrultusunda,

kendi imkânları ile bir cem evi inşaatı başlatmıştır. Bu cem evinin, araştırma sırasında hizmete açık olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca Arife Ana, Hacı Bektaş Veli Dergâhı Vakfı adlı, başkanlığını da Timurcan Ulusoy Efendi'nin yaptığı vakfın yönetim kurulu üyesidir.

Sultan Ana Çorum'da kendi imkânları ile kurduğu cem evinde haftada iki kez cem yapılmasını sağlamakta, bu cemlerde de taliplerin her türlü hizmetini görmeye çalışmaktadır. Ayrıca cem evi, bölgedeki taliplerin cenaze ve hayır lokmaları için de kullanıma sunulmaktadır. Sultan Ana Cem Evi ve Derneği ismi ile bir dernek de birkaç yıl öncesine kadar faaliyetlerine devam etmekteyken dernek günümüzde kapalıdır. Ancak Sultan Ana gerek valilik gerek belediye ile işbirliği içerisinde, kendisine gelen ihtiyaç sahiplerini belirlemekte ve onların yardım almasını sağlamaktadır.

Naime Ana, Almanya'da Alevilerin dernekleşme sürecinde hizmet etmiş, Frankfurt Cem Evi'nin on beş sene yönetiminde bulunmuş daha sonra Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu'nda inanç kurulu üyeliği görevini üstlenmiş ve halen bu görevde bulunmaktadır. Taliplerin istekleri doğrultusunda her türlü inançsal hizmeti görmekte ve inancın işleyişinde ocakzadelerin üstlenmesi gereken görevleri üstlenmektedir.

Şenay Ana da Almanya'daki Alevi örgütlenmesinin içerisinde yer almakta, tıpkı Naime Ana gibi taliplerin hizmetlerini yürütmeye çalışmaktadır Ayrıca Şenay Ana, Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu'nda inanç kurulu üyeliği yapmaktadır. TBMM'de 2019 yılında gerçekleştirilen Muharrem orucu açımına Şenay Ana da davet edilmiş, Şenay Ana'nın çerağ uyandırması ile oruç açılmıştır.[214]

Sevim Ana, 2008 yılından itibaren Alevilerin gerçekleştirdiği bütün kitlesel etkinliklere katıldığını ifade etmiştir. Anadolu Alevi Federasyonu'nda inanç kurulu üyeliği devam etmekte olan Sevim Ana, kendi ocak sistemlerinin işleyişine sadık kalarak postnişin olan abisinden izin aldıkça taliplerin istekleri doğrultusunda inançsal hizmetler de yürütmektedir.

Türkan Ana, kendi çevresinde toplanan taliplerin lokmalarına, aşurelerine ve inançla ilgili etkinliklerine katılmaktadır. Muharrem ayında, Kerbela'da kurduğu

214 https://www.youtube.com/watch?v=LfBi7vnuLg0 (Görülme: 20.04.2020)

lokma çadırı ile Anadolu Alevilerini temsilen ihsan yemekleri verdiğini, özellikle Erbain ziyareti sırasında gelenlere de yemek, konaklama gibi hizmetler sunduğunu ifade etmektedir.

Zöhre Ana, Zöhre Ana- Ali Vakfı adı ile bir vakıf kurmuş ancak bu vakıf birkaç sene evvel kapanmıştır. Vakıf kanalıyla yapılan yardımlar artık Açık Kapı Derneği adı ile kurulan dernek eliyle gerçekleştirilmekte; öğrencilere burs verilmektedir.

Çalışmaya konu olan analaın bir diğer ortak özelliği ise ya emekli ya da halen çalışıyor ve geçimlerini kendilerinin sağlıyor olmalarıdır. Bu anlamda insan emeğinin yüceltilmesi analaın ortak pratiğidir denilebilir.

İnancın yaşatılması bağlamında çalışmaya konu olan tüm analar gerek inanç içi hizmetleri gerek sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlamında yürüttükleri faaliyetler ile Aleviliğe hizmet etmekte, günümüzde kısmen yok olmaya yüz tutmuş geleneksel uygulamaların da uygulayıcısı olarak inancın canlı tutulmasını sağlamaktadır denilebilir. Analaın dernek ve vakıf faaliyetleri ayrıca onların örgütleyicilik özelliklerini de göstermektedir. Bu anlamda Bacıyan-ı Rum'un günümüzdeki devamı olarak nitelendirilebilecek olan analar, modern Aleviliğin şekillenirken gelenekselin kaybolup yerine modernin ne getireceği hususunda da belirleyici olacaklardır denilebilir.

SONUÇ

Anadolu Aleviliğinde Kadın ve Analık adlı bu çalışma, inanç içerisinde daha belirgin olmaya başlayan kadının konumunu incelemektedir. İnceleme yapılırken, geleneksel Alevilik yapısı temel alınmış, bu anlamda Alevilerin inançsal metinleri incelenmiş, tarihsel anlamda Alevilik tarihini ve ocak yapılanmalarını inceleyen yazılı literatür taranmıştır. Geleneksel yapıda kutsanan kadınlar üzerinden Alevi kadın telakkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Geleneksel yapı ile modern Alevilik arasındaki farklar belirlenmiş, analar bu yapılarda ayrı ayrı konumlandırılmaya çalışılmıştır.

Ana olarak isimlendirilen ve günümüzde faaliyet gösteren kadınlar ile görüşülmüştür. Analaın hayatları, inanca hizmet etmeye başlama ile ilgili hikâyeleri, inancı nasıl tanımladıkları öğrenilmiştir. Geleneksel ve modern Alevilik içerisinde olmazsa olmaz konumda olan dede ve pirlerden de konu ile ilgili bilgiler alınmıştır. Ayrıca dergâh fenomenini yaşatan analar hakkında, ziyaretçilerden de bilgi alınmıştır.

Bu meyandaki bulgular aşağıdaki gibi sıralanabilir;

Geleneksel Alevilik, talip-pir-mürşit bağının bulunduğu ve senede bir kere ocağa bağlı taliplerin, ocakzade tarafından yürütülen görgü ceminde görüldüğü Alevilik formudur. Görgü cemi, geleneksel Aleviliğin omurgası konumundadır. Görgüden geçmeyen bir talibin, köy içerisinde günlük hayatına devam edebilmesi mümkün değildir. Bu anlamda talip ve pir yapılanması, görgü için iki önemli özne konumundadır.

Pir ocakları, kendilerinin üstünde bulunan mürşit ocaklarına bağlıdır. Bu anlamda mürşit ocakları en üstteki yapısal kurumlardır. Ocak olarak kabul edilen ailelerin erkeklerine pir ya da dede, kadınlarına ise ana denmektedir. Ayrıca bir ocağa mensup olmayan ancak ocakzade bir erkekle evlenip, evlendiği ocağın taliplerine hizmet eden kadınlara da kendi ocağının talipleri ana demektedir. Buna ek olarak herhangi bir ocağa bağlı olmayan, bir ocakzade ile evli bulunmayan ancak keramet gösterdiğine inanılan kadınlara da inanç içerisinde ana denmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde, analaın pirlerin misyonunu üstlendikleri münferit örnekler olmakla birlikte; geleneksel yapının işleyişinde analaın, pirler kadar etkisi bulunmamaktadır. Geleneksel Alevilikte, ana, pir ile ceme katılabilir, onun karşısında

ya da yanında oturabilir, bilgisi dâhilinde gülbank verebilir ancak tek başına posta oturup cem yürütemez. Görüşme gerçekleştirilen hiçbir ana, kendi ocakları içerisinde tarihte posta oturup cem yürüten bir anadan bahsetmemiştir. Erişkin bir ocakzade erkeğin olmadığı durumlarda; ana, ocağa mensup küçük bir erkek çocuğu yanına alarak posta oturtur ve cemi kendisi yürütür. Söz konusu pratikte postta küçük olmasına rağmen erkeğin oturması, geleneksel yapıdaki erkek egemen inanç yapısının en temel göstergesidir.

Ayrıca Anşa Bacı ve Zebran ocakları gibi kendilerine kadın bir piri ocak ulusu olarak kabul eden gruplarda dahi mevcut durumda görgü ve muhabbet cemlerini ocağa bağlı erkekler yürütmektedir.

1960'lı yıllardan itibaren Alevilik, yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu tarihten itibaren köy örgütlenmesinin yerini, yeni kurumlarıyla birlikte şehir örgütlenmeleri almıştır. Kadınların söz konusu tarihten itibaren ekonomik hayatlarında yaşadıkları değişim, toplumsal ve dini hayatlarını da etkilemiştir. Kurulan dernek ve federasyonların yönetiminde yer almaya başlayan ocakzade kadınlar, yavaş yavaş inanç üzerindeki etki alanlarını genişletmişlerdir. Müteşerri anlamda kanunlaşamayan inançlar için dönüşürken değişmek bir zorunluluk arz etmektedir. Bu anlamda modern Alevilik diye tanımlanan ve son elli altmış yılı içine alan Alevilikte, artık pirlik gibi analığın da belirgin hale geldiğini söylemek mümkündür.

Ancak geleneksel ocak örgütlenmesinin devam ettiği yörelerde, analaın; pirler gibi posta oturması, cem yürütmesi, gülbank vermesi gibi pratiklerin gerçekleşmesi, ocağın kendi iç hiyerarşisine ve işleyişine göre değişiklik arz etmektedir. Teze konu olan analar da bu anlamda kendi ocak içi işleyişleri uyarınca, cem yürütebilmekle birlikte, inanca dair diğer pratikleri de gerçekleştirebilmektedir.

Bununla birlikte analaın, kutsal soya mensup olmaları, kutsal soya hizmet etmeleri ya da keramet gösterenlerin kendilerinde bulunduğuna inanılan kutsallık, analaı geleneksel sağaltma yöntemlerinin uygulayıcısı durumuna getirmiştir. Hastalara lokma vermek, onları yeşil bez ile ovmak, hasta olana dua etmek, çocuğu olmayanların elma, mercimek, arpa ve buğday ile çocuk sahibi olmalarını sağlamak, kültürel bellekte var olan bilginin aktarımında başat rol oynamak gibi inancın yaşatılması için gerekli ve önemli misyonları yüklendikleri tespit edilmiştir.

Talipler tarafından ziyaret edilen analaın evleri, geçmişteki dergâhların günümüzdeki yansımaları niteliğindedir. Talipler bu evlerde konaklamakta, yemek yemekte, hastalık için gelenlere ise sağaltım pratikleri uygulanmaktadır.

Zöhre Ana ve Elif Ana örneklerinde ise kadınların ermişlik makamına yücelebileceği, ev ya da mezarlarının kutsanabileceği görülmektedir.

Analaın dernek ve federasyon üyelikleri ile gerek kendi iç örgütlenmelerine gerek taliplerin bu oluşumlar etrafında toplanmalarına öncülük ettikleri de bir diğer tespittir. Bu dernekler eliyle yapılan sosyal yardımlar ise topluluğun iç ekonomik yapılanmasında ve gruba aidiyet duygusunun oluşmasında etkili olmaktadır.

Bu anlamda modern Alevilikte analaın, geleneksel yapıya oranla kurumsallaşmaya doğru gittiklerini söylemek mümkündür. Değişen Alevilikte, analaın da pirler gibi inancın işleyişinde daha etkin roller üstlenecekleri düşünülmektedir.

Alevilikte Kadın başlığı altında, sosyolojik ve inanç temelli çalışmalar olmakla birlikte; çalışmanın, ritüel uygulayıcısı olarak analaı inceleyen ilk çalışma olduğu söylenebilir. Teze konu edilen analar içerisinde Elif Ana hariç diğer analar, akademik anlamda çalışmalara konu edilmemiştir. Çalışma alanda ilk olduğundan eksikliklerinin olması kaçınılmazdır. Bu anlamda çalışmada sözü edilen ancak ulaşılamayan analar hakkında yapılacak derinlikli araştırmaların hem çalışmanın hem de alanın eksikliklerini giderebileceği kanaatindeyiz.

FOTOĞRAFLAR

Resim 1: Arife Ulusoy, 16.08.2019, Hacı Bektaş

Resim 2: Arife Ulusoy'un Evi, 15.08.2019, Hacı Bektaş

Resim 3: Üçler Cem Evi, 15.08.2019, Hacı Bektaş

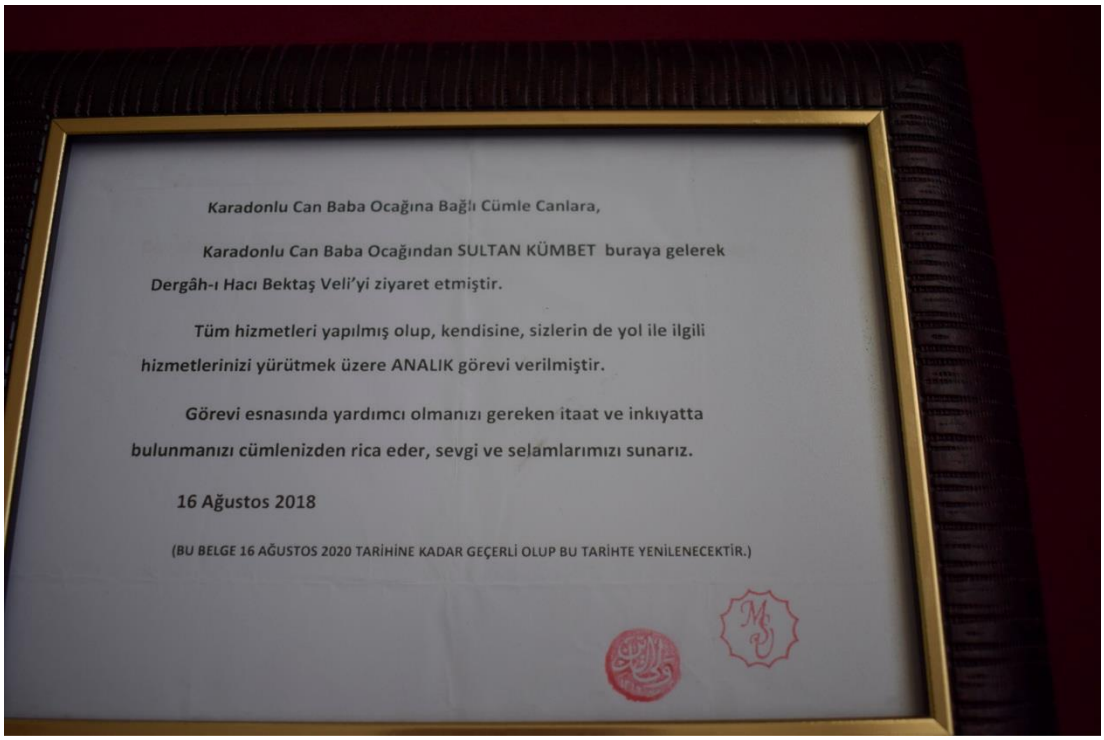
Resim 4: Üçler Cem Evi Mutfağı, 15.08.2019, Hacı Bektaş

Resim: 5: Hastalara verilen yeşil çaput ile taş şeklindeki mercimek ve buğday, 17.08.2019, Hacı Bektaş

Resim 6: Sultan Kümbet, 07.08.2019, Çorum

Resim 7: Sultan Kümbet'in Postnişinden aldığı icazetname, 07.08.2019, Çorum

Resim 8: Sultan Ana Cem Evi, 07.08.2019, Çorum

Resim 9: Sultan Ana Cem Evi, 07.08.2019, Çorum

Resim 10: Sultan Ana Cem Evi Mutfağı, 07.08.2019, Çorum

Resim 11: Sultan Ana Cem Evi'nin Bahçesi, 07.08.2019 Çorum

Resim 12: Sultan Ana Cem Evi Bahçesi, 07.08.2019, Çorum

Resim 13: Sultan Ana'nın Evi, 08.08.2019, Çorum

Resim 14: Şenay Malkoç, 14.09.2019, Ankara

Resim 15: Sevim Yalıncakoğlu(ortada), 16.08.2019, Kadıncık Ana Evi, Hacı Bektaş

Resim 16: Sevim Yalıncakoğlu, 16.08.2019, Kadıncık Ana Evi, Hacı Bektaş

Resim 17: Naime Nayman Ana, 14.04.2020 Tarihli Gönderi

Resim 18: Naime Ana'nın Postnişinden aldığı icazetname, 14.04.2020 Tarihli Gönderi.

Resim 19: Türkan Öztürk, 22.06.2020 Tarihli Gönderi.

Resim 20: Türkan Ana ve Bir Ziyaretçi, 21.09.2019, İstanbul

Resim 21: Türkan Öztürk'ün elinde bulunan Üryan Hızır Ocağına ait şecere örneği, 21.09.2019, İstanbul

Resim 21: Türkan Öztürk, Kerbela'da verilen ihsan helvası, 22.06.2020 tarihli gönderi.

Resim 22: Elif Şuğan, Türbeden alınan bir resim. 23.08.2019, Pazarcık

Resim 23: Elif Ana Türbesi dıştan görünüm, 23.08.2019, Pazarcık

Resim 24: Elif Ana Türbesinin içi, Elif Ana ve eşi Ali Baba'nın mezarı, 23.08.2019, Pazarcık.

Resim 25: Elif Ana'nın Heykeli, 23.08.2019, Pazarcık

Resim 26: Elif Ana'nın gelini Elif Ocak, ziyaretçilere çaput verirken. 23.08.2019, Pazarcık

Resim 27: Elif Ana’nın torununa ait mezar. 23.08.2019. Pazarcık.

Resim 28: Elif Ana'nın vefatından evvel kullandığı son evi, 23.08.2019, Pazarcık.

Resim 29: Elif Ana'yı ziyarete gelen KK3 ve KK27, 23.08.2019, Pazarcık

Resim 30: Elif Ana Türbesinden toprak alan bir ziyaretçi, 24.08.2019, Pazarcık.

Resim 31: Elif Ana Türbesi bahçesinde ziyaretçiler, 23.08.2019, Pazarcık.

Resim 32: Elif Ana'nın gelini Elif Ocak ve Eif Ana'nın torunu Asaf Soğan, 24.08.2019, Pazarcık.

Resim 33: Elif Ana Türbesin içindeki cem evinin duvarında bulunan Elif Ana resmi, 23.08.2019, Pazarcık.

Resim 34: Elif Ana Türbesi içindeki cem evi, 23.08.2019, Pazarcık

Resim 35: Türbe içindeki hediyelik eşya dükkânında satılan Elif Ana resimli anahtarlık ve magnet ile türbeden alının yeşil bez, 24.08.2019, Pazarcık

Resim 36: Elif Ana Türbesinde bulunan misafirhane, 23.08.2019, Pazarcık

Resim 37: Süheyla Gülen (Zöhre Ana)

Resim 38: Zöhre Ana Derganındaki Cem Evi

Resim 39: Zöhre Ana'nın cem evindeki koltuğu.

Resim 40: Zöhre Ana Kurban Bayram'ında namaz kıldırırken.

Resim 41: Zöhre Ana Dergâhının dıştan görünümü.

Resim 42: Zöhre Ana Dergâhında bulunan düğün salonu

Resim 43: Zöhre Ana Dergâhındaki mağara ve zemzem çeşmesi.

Resim 44: Zöhre Ana Dergâhındaki yemekhane.

Resim 45: Kadıncık Ana Evi, evin bahçesinde taş şeklinde mercimek ve buğday arayan ziyaretçiler, 16.08.2019, Hacı Bektaş

Resim 46: Kadıncık Ana'nın evinde, yıkılacakken Hünkârın eliyle tuttuğuna inanılan eğri duvar. 16.08.2019, Hacı Bektaş

Resim 47: Kadıncık Ana'nın evinin içi ve dinlenen bir ziyaretçi. 16.08.2019, Hacı Bektaş

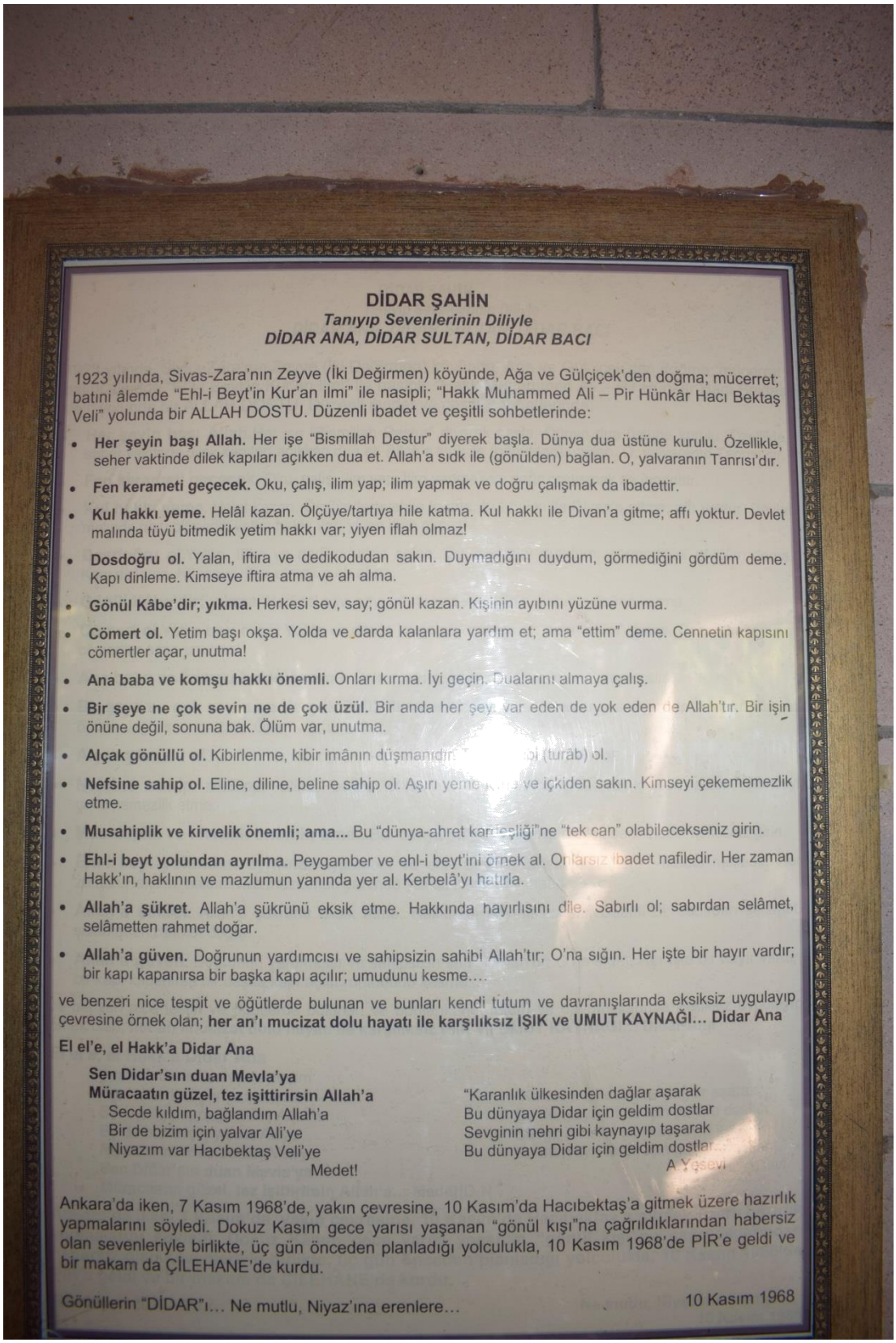
Resim 48: Kadıncık Ana'nın üzerinde hamur yoğurduğuna inanılan mermer. 16.08.2019, Hacı Bektaş.

Resim 49: Kadıncık Ana'nın sır olduğuna inanılan tandır, 16.08.2019, Hacı Bektaş.

Resim 50: Didar Ana Türbesi, 17.08.2019, Hacı Bektaş.

DİDAR ŞAHİN

Tanıyıp Sevenlerinin Diliyle

DİDAR ANA, DİDAR SULTAN, DİDAR BACI

1923 yılında, Sivas-Zara'nın Zeyve (İki Değirmen) köyünde, Ağa ve Gülçiçek'den doğma; mücerret; batını âlemde "Ehl-i Beyt'in Kur'an ilmi" ile nasipli; "Hakk Muhammed Ali – Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli" yolunda bir ALLAH DOSTU. Düzenli ibadet ve çeşitli sohbetlerinde:

- **Her şeyin başı Allah.** Her işe "Bismillah Destur" diyerek başla. Dünya dua üstüne kurulu. Özellikle, seher vaktinde dilek kapıları açıkken dua et. Allah'a sıdk ile (gönülden) bağlan. O, yalvaranın Tanrısı'dır.
- **Fen kerameti geçecek.** Oku, çalış, ilim yap; ilim yapmak ve doğru çalışmak da ibadettir.
- **Kul hakkı yeme.** Helâl kazan. Ölçüye/tartıya hile katma. Kul hakkı ile Divan'a gitme; affı yoktur. Devlet malında tüyü bitmedik yetim hakkı var; yiyen iflah olmaz!
- **Dosdoğru ol.** Yalan, iftira ve dedikodudan sakın. Duymadığını duydum, görmediğini gördüm deme. Kapı dinleme. Kimseye iftira atma ve ah alma.
- **Gönül Kâbe'dir; yıkma.** Herkesi sev, say; gönül kazan. Kişinin ayıbını yüzüne vurma.
- **Cömert ol.** Yetim başı okşa. Yolda ve darda kalanlara yardım et; ama "ettim" deme. Cennetin kapısını cömertler açar, unutma!
- **Ana baba ve komşu hakkı önemli.** Onları kırma. İyi geçin. Dualarını almaya çalış.
- **Bir şeye ne çok sevin ne de çok üzül.** Bir anda her şeyi var eden de yok eden de Allah'tır. Bir işin önüne değil, sonuna bak. Ölüm var, unutma.
- **Alçak gönüllü ol.** Kibirlenme, kibir imânın düşmanıdır. [illegible]bi (turâb) ol.
- **Nefsine sahip ol.** Eline, diline, beline sahip ol. Aşırı yeme[illegible] ve içkiden sakın. Kimseyi çekememezlik etme.
- **Musahiplik ve kirvelik önemli; ama...** Bu "dünya-ahret kardeşliği"ne "tek can" olabilecekseniz girin.
- **Ehl-i beyt yolundan ayrılma.** Peygamber ve ehl-i beyt'ini örnek al. Onlarsız ibadet nafiledir. Her zaman Hakk'ın, haklının ve mazlumun yanında yer al. Kerbelâ'yı hatırla.
- **Allah'a şükret.** Allah'a şükrünü eksik etme. Hakkında hayırlısını dile. Sabırlı ol; sabırdan selâmet, selâmetten rahmet doğar.
- **Allah'a güven.** Doğrunun yardımcısı ve sahipsizin sahibi Allah'tır; O'na sığın. Her işte bir hayır vardır; bir kapı kapanırsa bir başka kapı açılır; umudunu kesme....

ve benzeri nice tespit ve öğütlerde bulunan ve bunları kendi tutum ve davranışlarında eksiksiz uygulayıp çevresine örnek olan; **her an'ı mucizat dolu hayatı ile karşılıksız IŞIK ve UMUT KAYNAĞI... Didar Ana**

El el'e, el Hakk'a Didar Ana

Sen Didar'sın duan Mevla'ya
Müracaatın güzel, tez işittirirsin Allah'a
Secde kıldım, bağlandım Allah'a
Bir de bizim için yalvar Ali'ye
Niyazım var Hacıbektaş Veli'ye
Medet!

"Karanlık ülkesinden dağlar aşarak
Bu dünyaya Didar için geldim dostlar
Sevginin nehri gibi kaynayıp taşarak
Bu dünyaya Didar için geldim dostlar[illegible]
A. Yeşevi

Ankara'da iken, 7 Kasım 1968'de, yakın çevresine, 10 Kasım'da Hacıbektaş'a gitmek üzere hazırlık yapmalarını söyledi. Dokuz Kasım gece yarısı yaşanan "gönül kışı"na çağrıldıklarından habersiz olan sevenleriyle birlikte, üç gün önceden planladığı yolculukla, 10 Kasım 1968'de PİR'e geldi ve bir makam da ÇİLEHANE'de kurdu.

Gönüllerin "DİDAR"ı... Ne mutlu, Niyaz'ına erenlere... 10 Kasım 1968

Resim 51: Didar Ana türbesi içinde bulunan tabela. 17.08.2019, Hacı Bektaş.

Resim 52: Didar Ana Türbesinin dıştan görünümü, 17.08.2019, Hacı Bektaş.

Resim 53: Didar Ana Türbesinden alınan yeşil ip ve toprak. 18.09.2019, Hacı Bektaş.

Resim 54: Şücaettin Veli Dergâhı bahçesinde Anabacılara ait birkaç mezar, 08.07.2019, Eskişehir.

Resim 55: Abdal Musa Türbesi bahçesi KK59 (yeşil takkeli), Aydın'dan gelen diğer ziyaretçiler, 07.07.2019, Antalya.

Resim 56: Meşhed toprağından yapılmış secde mühürleri ve İmam Rıza'nın türbesinden alınan yeşil bez, 19.07.2019, Meşhed-İran

Resim 57: Kerbela toprağından yapılmış secde mühürleri ve tesbih, 18.07.2019, Kum-İran

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Aksüt, Hamza (2012). Aleviler, Türkiye- İran- Irak- Suriye Bulgaristan. Ankara: Yurt Yayın Kitap.

Al-i Katit, Haşim (2015). Beyrut'tan Hakikate Yolculuk. (Çev. Cevher. Caduk). İstanbul Kevser Yayınları.

Altınok, Baki Yaşa (2013). Sıdki Baba Divanı. Ankara: Sistem Ofset Basın Yayın Dağıtım.

Aras, Bahtiyar Murat (2019). Pazarcık Türkmen Alevileri. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Aslanoğlu, İbrahim (1992). Şah İsmail Hatayi, Divan, Dehname, Nasihatname ve Anadolu Hatayileri. İstanbul: Der Yayınları.

Âşık Paşazade (2018). Tevarih-i Al-i Osman. (Haz.M. a. Yekta. Saraç, Kemal. Yavuz). İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Bahadır, İbrahim (2005) Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler. İstanbul: Su Yayınları.

Başköylü Hasan Efendi (2017). Hakk'ın Emri Rızası, Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Bayat, Fuzuli (2015). Türk Mitolojik Sistemi 1. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli (2016). Mitolojiye Giriş. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli (2016). Türk Mitolojik Sistemi 2. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli (2017). Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli (2017). Türk Kültüründe Kadın Şaman. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayram, Mikail (2008). Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum. İstanbul: Nüve Kültür Yayınları.

Bezirci, Asım (2010). Pir Sultan Yaşamı Kişiliği Sanatı. İstanbul: Evrensel Basın Yayın.

Boratav Pertev Naili (2016). Türk Mitolojisi. Ankara: Bilgesu Yayınları.

Boy, Hüseyin (2018). Mürşid-i Kamilullah Hasan-ı Sani'den Hak ve Hakikat Yolu. Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Campbell, Joseph (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. (Çev. Sabri. Gürses). İstanbul: İthaki Yayınları.

Cavanşir, Babek, Ekber Necef (2006). Şah İsmail Hata'i Külliyatı. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Cıbıroğlu, Yıldız (2017). Kadın Saçı Büyü ve Türban. İstanbul: Payel Yayınları.

Çoruhlu, Yaşar (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Dedekargınoğlu, Hüseyin (2012). Dede Garkın Süreğinde Cem. Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Demirtaş, Mehmet (2018). Seyyid Şücaettin Veli Ocağı ve Erkânı. İstanbul: Kalender Yayınevi.

Demirtaş, Mehmet (2018). Seyyid Şücaettin Veli Ocağı. İstanbul: Kalender Yayınları.

Düzdağ, M. Ertuğrul (2018). Şeyhülislam Ebu's-suud Efendi Fetvaları. İstanbul: Kapı Yayınları.

Ebu Cafer Muhammet Bin Cerirü't- Taberi (2007). Tarih-i Taberi. (Çev. M. Faruk. Gürtunca). İstanbul: Sağlam Yayınları.

El- Kazvini, Muhammet Kazım (2019). Hazret-i Zeybep. (Çev. M. Cevher Caduk). İstanbul: Revak Yayınları.

El- Kureşi, Bakır Şerif (2014). Müminlerin Annesi Hazret-i Hatice. (Çev. M. Cevher Caduk). İstanbul: Revak Yayınları.

Eliade, Mircea (2015). Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. (Çev. Ali. Berktay). İstanbul, Kabalcı Yayınları.

Eliade, Mircea (2017). Mitlerin Özellikleri. (Çev. Sema. Rifat). İstanbul: Alfa Yayınevi.

Fahir, Yusuf Nizametten (2016). Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum. Haz. Kahraman Özkök. İstanbul: Revak Yayınları.

Faroqi, Suraıya (2017). Anadolu'da Bektaşilik. (Çev. Işıl. Karaelmas Erdem). İstanbul: Alfa Yayınları.

Fatma Şadiye (2012). Hazret-i Peygamber'in Sırrı Hazret-i Fatıma. Hazırlayan: Arzu Meral. İstanbul: Revak Yayınları.

Gardin, Nanon, Robert Olorenshaw vd (2014). Larousse Semboller Sözlüğü. (Çev. Beyza. Akşit). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1995). Velayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Gültepe, Necati (2017). Türk Kadın Tarihine Giriş. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gümüşoğlu, Dursun (2006). Tacü'l- Arifin Es- Seyyid Ebu'l- Vefa Menakıbnamesi. İstanbul: Can Yayınları.

Gümüşoğlu, Dursun (2013). Ahmed Edib Harabi Divanı Yaşamı ve Tüm Şiirleri. İstanbul: Can Yayınları.

Güzel, Abdurrahman (2011). Hacı Bektaş Veli El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Kabaklı Çimen, Latife (2008). Türk Töresinde Kadın ve Aile. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kafesoğlu, İbrahim (2017). Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler Mülahazalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kafesoğlu, İbrahim (2011). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karadağ, Hüseyin (2013). Aşk Kervanım Şiirler- Deyişler. Ankara: Hazar Reklam Matbaası.

Karakaya- Stup, Ayfer (2016). Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık Alevi Kaynaklarını Tarihini ve Tarih Yazımını Yeniden Düşünmek. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karatay, Osman (2017). İlk Oğuzlar Köken Türeyiş ve Erken Tarihleri Üzerine Çalışmalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karatay, Osman (2019). Türklerin İslamiyeti Kabulü. Ankara: Kripto Yayınları.

Kaygusuz, İsmail (2008). Abdal Musa Sultan Velayetname. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.

Koca, Şevki (1999). Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı. İstanbul: Nazenin Kültür.

Köprülü, Mehmet Fuad (1991). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köprülü, Mehmet Fuad (2018). Edebiyat Araştırmaları. İstanbul: Alfa Yayınları.

Köprülü, Mehmet Fuat (2017). Anadolu'da İslamiyet. İstanbul: Alfa Yayınları.

Kummi, Şeyh Abbas (2014). Mefahitü'l- Cinan. Çev. Cafer Bendiderya. İstanbul: Tesnim Yayınları.

Kuzakçı Bölükbaşı, Başak (2019). ''Bozkır Kültüründe Türk Kadının Yeri ve Öne Çıkan Türk Kadın Şahsiyetleri.'' Şu Kitapta: Editör Bedrettin Dalan. Tarih Boyunca Türk Kadını. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, sayfa numaraları.27-106.

Maden, Fahri (2019). Hacı Bektaş-ı Veli. İstanbul: Erdem Yayınları.

Mikov, Lyubomir (2008). Bulgaristan'da Alevi Bektaşi Kültürü. (Çealh). v. Orlin. Sabev- Orhan Sİstanbul: Kitapyayınevi.

Muharremi, Gulam Hasan (2013). Şia Tarihi. (Çev. Hakan. Karacan). İstanbul: Kevser Yayınları.

Musavi, Seyyid Muhammet (2015). Peşaver Geceleri Şiilik- Sünnilik Üzerine Münazara. (Çev. Komisyon). İstanbul: Kevser Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (2012). İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır İlyas Kültü. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (2017). Selçuklular Osmanlılar ve İslam Tepitler, Problemler ve Öneriler. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (2018). Türk Sufiliğine Bakışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (2018). Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Okan, Nimet (2018). Canların Cinsiyeti Alevilik ve Kadın. İstanbul: İletişim Yayınları.

Orhan, Hüseyin (2017). Alevi İbadet. Ankara: Lotus Ajans Basın İletişim.

Öz, Baki (1997). Bektaşilik Nedir? İstanbul: Der Yayınları.

Özdal, Selin (2018). Hünkâr'ın Gelini Arife Ana. Ankara: Dilek Ofset.

Öztelli, Cahit (1978). Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Öztoprak, Halil (1990). Kuran'da Hikmet Tarihte Hakikat, Kur'an'da Hikmet İncilde Hakikat. İstanbul: Can Yayınları.

Öztürk, Türkan (2018). Ölümsüzlere Duyulan Aşk. İstanbul: Berdan Matbaacılık.

Pınarbaşı, Gülenay (2011). Anadolu'nun Ermiş Kadınları. İstanbul: Okur Kitaplığı Yayınları.

Pınarbaşı, Gülenay (2016). Anadolu'ya Adını Veren Kadınlar. İstanbul: Okur Kitaplığı Yayınları.

Roux, Jean Poul (2017). Eski Türk Mitolojisi. (Çev. Musa. Yaşar. Sağlam). Ankara: Bilge Su Yayınları.

Sarıyar, Mehmet (2008). Hubyar Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkanı. İstanbul: Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği.

Sarmış, İbrahim (2013). Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Selçuk, Ali (2017). Anşa Bacılı Ocağı. İstanbul: Çizgi Kitapevi.

Solak, İsmet (1998). Zöhre Ana- Cemden Gelen Nefesler. 10. Baskı, Ankara, Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı.

Tanrıkulu, Raşit (ty.). Cemde Makamlar ve On İki Hizmet Bilgisi. Ankara: Şura Yayıncılık.

Taş, Kibar (2019). Orta Asya'dan Anadolu'ya Uzanan Köklü Tarihi İle Kureyşan Ocağı. Ankara: Berikan Yayınevi.

Telif Komisyonu (2016). Hidayet Önderleri 3, Hz. Fatıma. İstanbul: Kevser Yayınları.

Temren, Belkıs (1998). Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu. Ankara: Bektaşi Kültür Derneği Yayınları.

Togan, Zeki Velidi (2019). Umumi Türk Tarihine Giriş. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Tur, Derviş (2012). Erkanname. İstanbul: Can Yayınları.

Turabi, Murtaza (2013). Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali. İstanbul: Kevser Yayınları.

Uraz, Murat (1994). Türk Mitolojisi. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

Üçok, Bahriye (2011). İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Ünal, Mehmet (2012). Ali'siz Sünnilik. İstanbul: İkaz Yayınları.

Vaktidolu, Ali Adil Atalay (1997). Erzurumlu Halk Ozanı Noksani Baba. İstanbul: Can Yayınları.

Vaktidolu, Ali Adil Atalay (1998). Virani Divanı ve Risalesi. İstanbul: Can Yayınları.

Vaktidolu, Ali Adil Atalay (2012). Tam Hüsniye. İstanbul: Can Yayınları.

Vaktidolu, Ali Adil Atalay (2014). İmam Cafer-i Sadık Buyruğu. İstanbul: Can Yayınalrı.

Webster, Paula (2016). ''Anaerkil: Bir İktidar Vizyonu.'' Şu Kitapta: Hazırlayan Rayna Reiter. Kadın Antropolojisi. (Çev. Bürge Abiral). Ankara: Dipnot Yayınları, sayfa numarası. 153-170.

Yıkmış Salman, Meral (2014). Hacı Bektaş Veli'nin Evlatları, 'Yol'un Mürşitleri Ulusoy Ailesi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, Nimet (2008). Fars Mitolojisi Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Yıldırım, Nimet (2011). Ardavirafname. İstanbul: Pinhan Yayınları.

Yıldırım, Rıza (2017). Aleviliğin Doğuşu Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri 1300- 1501. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, Rıza (2018). Geleneksel Alevilik İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yörükan, Yusuf Ziya (2011). Alevi Bektaşi Tahtacı Nefesleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yunisan, Ali Asger, Muhammet Ali Duhayyil (2017). Ehlibeytin Anneleri Amine bint Veheb, Fatime bint Esed, Hatice bint Huveylid. (Çev. Muhammet. Mehdi. Çağlayan). İstanbul: Revak Yayınları.

Zöhre Ana (1996). Mehtaptaki Erenler. Ankara: Zöhre Ana-Ali Sosyal Hizmet Vakfı.

Zöhre Ana (1998). Ali Pirimdir Yolu Bizimdir. Ankara: Zöhre Ana –Ali Sosyal Hizmet Vakfı.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Ahteri Mustafa Efendi (2009). Ahteri-i Kebir. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akbulut, Dilara (2004), ‘‘Bir Bektaşi Cöngü Üzerine Tetkik’’, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilim Dalı, Sivas.

Akın, Bülent (2016). ‘‘Ehl-i Haklar’da Kelamhanlık Geleneği ve Kelamhan Defterlerinin Geleneğin Korunması ve Aktarımındaki Rolü: Hüma Kuşu yere Düştü Ölmedi’’ Milli Folklor, 14(111) s. 100- 116.

Aktaş, Ceren (2018), ‘‘Anadolu’dan Londra’ya Göç: Alevi Kadınların Alevilik Pratikleri ve Eşitlik Söylemleri’’, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Algül, Hüseyin (1997). ‘‘Haram Aylar’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 16, s. 105- 106.

Atalan, Mehmet (2005). ‘‘Şii Kaynaklarda Ali bin Ebu Talib ve Fatıma Mushafı’’, Dini Araştırmalar, 8(23), s. 93 – 110.

Bayatlı, Mehmet Yaşar (2010). ‘‘Irak’ta Kakailik ve Iraklı Bir Türkmen Şairi Hicri Dede.’’ Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.69-80.

Biçer, Bekir (2018). ‘‘Türklerin Müslüman Olması Meselesine Yeni Bir Bakış Denemesi’’, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi’’, 1(3), s. 112.

Bozkuş, Metin (2001). ‘‘Anadolu Selçuklularında Sosyal Dini ve Mezhebi Yapı’’, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), s. 249-257.

Bulut, Halil İbrahim (2013). ‘‘Alevi Bektaşi ve Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma Ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiplik’’, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (65), s. 101-118.

Bulut, Halil İbrahim (2015). ‘‘Safeviler’in Ehlisünnet Karşıtı Politikaları’’Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (76), s. 15-30.

Çakmak, Yalçın (2012). ‘‘Tunceli- Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik: Tarih- İnanç ve Doktrin- Ritüel’’, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelebi, İlyas (1998). ‘‘Hızır’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 17, s. 406-409.

Çeribaş, Mehmet, Serkan Köse (2018). ‘‘Alevi İnanç Siteminde Dedelik Kurumu’nun Menşei Meselesi ve Dedelik Kurumuna Dair Yeni değerlendirmeler’’, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 11(22), s. 13-27.

Çetin, Osman (1998). ‘‘Horasan’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. Cilt 18, s. 234- 241.

Çiftçi, Şaban (2014). ‘‘Allah Âdem’i kendi suretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahric ve Değerlendirmesi’’, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), s. 1-20.

Etirli, Ceyda (2018), ‘‘Alevi Geleneğinde Kadına Bakış Açısı: Şahkulu, Garipdede ve Eriklibaba Dergâhı Örneğiyle’’, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1988), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. Ankara: Sosyal Yayınları.

Gülensoy, Tuncer(2007), Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gömbeyaz, Kadir (2015). ‘‘73 Fırka Hadisinin Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Fırkaların Tasnifine Etkisi’’, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(2), s.147-160.

Gümüş, Nazlı (2011), ‘‘Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergâhındaki Kadınların ‘Alevi Kadını’ Algılayışı’’, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.

Gündüz, Tufan (2008). ‘‘Safeviler’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 35, s.379-384.

Gürkan, Salime Leyla, Nebi Bozkurt (2010). ‘‘Sünnet’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 38, s. 155-159.

Kanar, Mehmet (2016). Büyük Farsça Türkçe Sözlük. Ankara: Say Yayınları.

Kandemir, M. Yaşar (1995). ‘‘Fatıma’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 12, s. 219-223.

Kavak, Abdülcebbar (2020), ‘‘Türkmenler ve Kürtler Arasında Bektaşilik Geleneği ve Başlıca Temsilciler: Irak Örneği.’’ Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 6(2), s. 261- 277.

Keleş, Ahmet (2005). ‘‘73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme’’, Marifet Dini Araştırmalar Dergisi, 5(3), s. 25- 46.

Koçer, Velimert (2018). ‘‘Alevi Kadın İnanç Önderliği Bağlamında ‘Yaşayan Pir Zöhre Ana’ ve Kültürel İşlevi”, Folklor Akademi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, S. 156-168.

Mandaloğlu, Mehmet (2013). ‘‘İslamiyet’ten Önce Türklerde Aile Hukuku’, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (33), s. 133-159.

Menemencioğlu, Belkıs (2011). ‘‘Bektaşi ve Alevi Kültüründe Kadın’’, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (60), s. 136.

Okan, Nimet (2014), ‘‘Alevilik ve Kadın/ Alevilikte Kadın’’, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkbilim Anabilim Dalı, Ankara.

Öğüt, Salim (2000). ‘‘İhram’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 21, s. 539- 542.

Ölker, Perihan (2016). ‘‘Hz. Fatıma Destanı’’, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 0(36), s.351-366.

Öngören, Reşat (2008). ‘‘Safeviyye’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 35, s.460-462.

Öztürk, Mustafa (2006). ‘‘Hz. Ali ve Hz. Fatıma’ya Nispet Edilen Mushafların Mahiyeti’’, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(2), s. 70-93.

Paralatır, İsmail (2006). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Yargı Yayınevi.

Suileau, Dilek Kızıldağ (2006), ‘‘Elif Ana (Maraş-Pazarcık) Ziyareti Üzerine Antropolojik Bir Çözümleme’’ Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, Haşim (2007). ‘‘Ocak’’, Türkiye Diyanet Vakfı islam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 33, s. 316- 317.

Şengün, Necdet (2018). ‘‘Hz. Fatıma Mevlidi ve Vesiletü’n-necat İle Mukayesesi’’, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), s. 419-438.

Tanman, M. Baha (1996) ‘‘Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 14, s. 459- 471.

Telci, İsmail Numan (2017). ‘‘Bir Etno- Dini İnanış Olarak İran’daki Yarsan İnancı: Tarihi, Esasları ve Bugünkü Durumu.’’ e- Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi. 10(2), s.435- 454.

Türk, H. Türk, Zeki Uyanık, Arif Kala (2013). ‘‘Sultan Gözükızıl Ocağı ve Karapaça Cemi’’, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (65), s. 81-100.

Uluocak, Şeref (2014). ‘‘Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde ‘Hakka Yürümek’”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (71), s. 55-82.

Uzunpostalcı, Mustafa (1993). ‘‘Cemaat’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 7, s.288.

Üçer, Cenksu (2019). ‘‘Alevi Nitelemeli Gelenek Ya Da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi’’ e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 12(2), s. 353- 402

Üzüm, İlyas (2006). ‘‘Muhassin bin Ali bin Ebu Talip’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 31, s. 21- 22.

Yaşar, İsmail Celalettin (2010). ‘‘Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Gaziantep.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2006). ‘‘Muharrem’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 31, s. 4-5.

Yazıcı, Tahsin (1991). ‘‘Asitan-ı Kuds’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 3, s. 484-485.

Yetkin, Nazlı (2012), ‘‘Abdal Alevilerinde Toplumsal Kimlik ve Kadın (Antalya Örneği)’’, Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.

Yıldırım Erdal (2012). ‘‘Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları.’’ Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), s.157-176.

Yüksel, Emine (2016), ‘‘Alevi Bektaş, Kültüründe Yaratılış Anlatıları ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri’’, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

3. Elektronik Kaynaklar

AleviÇatıÖrgutleri.(t.y.).Erişim:29.02.2020.http://www.alevitakvimi.com/alevi-links/alevi-cati-orgutleri/

AleviBirlikleriFederasyonuResmiİnternetSitesi.(t.y.).Erişim:29.02.2020http://www.alevifederasyonu.org.tr/bilesenlerimiz.php

AleviİslamDinHizmetleriBaşlanlığı.(t.y.).Erişim15.02.2020http://www.aleviislamdinhizmetleri.com/pages/haftalik-sohbet/58/--ayn%E2%80%99ul-cemde-on-iki-hizmet

AlmaanySözlük.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://www.almaany.com/tr/dict/artr/k%C4%B1g%C4%B1rmak/

Büyük Taklit Mercii Seyyid Ali Sistani’nin Bürosunun Resmi İnternet Sitesi.(t.y.).Erişim:05.02.2020.https://www.sistani.org/turkish/book/59/3168/

Büyük Taklit Mercii Seyyid Ali Sistani’nin Bürosunun Resmi İnternet Sitesi.(t.y.).Erişim:05.02.2020https://www.sistani.org/turkish/book/59/3074/

Büyük Taklit Mercii Seyyid Ali Sistani’nin Bürosunun Resmi İnternet Sitesi.(t.y.). Erişim: 07.02.2020 https://www.sistani.org/turkish/book/59/3036/

Büyük Taklit Mercii Seyyid Ali Sistani’nin Bürosunun Resmi İnternet Sitesi.(t.y.). Erişim: 24.03.2020https://www.sistani.org/turkish/book/59/3200/

Büyük Taklit Mercii Seyyid Ali Sistani’nin Bürosunun Resmi İnternet Sitesi.(t.y.). Erişim:19.04.2020 https://www.sistani.org/turkish/book/59/3129/

CemVakfıİnternetSitesi.(t.y.).Erişim:05.02.2020https://www.cemvakfi.org/pages/inancHizmetleriDetay/71/aleviler-icin-ozel-gunler--2019-takvimi,

DiyaneİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%BCzzemmil-suresi/5495/20-ayet-tefsiri

DiyaneİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/H%C3%BBd-suresi/1587/114-115-ayet-tefsiri

Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Erişim: 19.01.2020. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/614/umre-veya-ziyaret-tavafi-esnasinda-eli--burnu-veya-baska-bir-yeri-kanayan-bir-hanefi--o-esnada-safii-mezhebini-taklit-edebilir-mi-

DiyanetİşleriBaşkanlığı(t.y.).Erişim:01.04.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/354/61-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:01.04.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ahz%C3%A2b-suresi/3565/32-34-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:01.04.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kevser-suresi/6205/1-3-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:05.02.2020.https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0ns%C3%A2n-suresi/5598/7-10-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020.https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/245/238-239-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020.https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2620/25-37-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020.https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/675/6-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/A'r%C3%A2f-suresi/973/19-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2357/9-24-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Meryem-suresi/2274/24-27-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2107/78-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2108/79-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2849/58-59-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1342/107-110-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:07.02.202https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Sebe'-suresi/3620/14-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.).Erişim:20.04.2020 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2170/30-31-ayet-tefsiri

DiyanetİşleriBaşkanlığı.(t.y.)Erişim:01.04.2020https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C5%9E%C3%BBr%C3%A2-suresi/4295/23-ayet-tefsiri

Ehlibeyt.Com.(t.y.).Erşim:05.04.2020http://www.ehlibeyt.com/kategoriler.php?kategorino=6&sayfano=

Fasih Arapça. (t.y.). Erişim: 20.04.2020https://fasiharapca.com/arapcada-renkler/3463

HacıBektaşBelediyesi.(t.y.).Erişim:23.03.2020http://www.hacibektas.bel.tr/portal/21-haci-bektas-veli-dostluk-ve-baris-odulu/

http://www.unesco.org.tr/Pages/184/19

https://alevi-fuaf.com/tr/2020/02/14/4005/ (Görülme: 29. 02.2020)
İbret. Net.(t.y.). Erişim: 06.02.2020http://www.ibreti.net/siirleri/140-s126
İbret. Net.(t.y.). Erişim: 06.02.2020http://www.ibreti.net/siirleri/136-s122
İslamDergisi.(t.y.).Erişim:19.01.2020.https://islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide-kadar/)
Karacaahmet Sultan Dergahı.(t.y.).Erişim: 07.02.2020https://karacaahmet.org.tr/duyuru-detay/78/hizir-orucu
KaracaahmetSultanDergahı.(t.y.).Erişim:15.02.2020https://karacaahmet.org.tr/kutuphane-detay/6/alevilikte-12-hizmet
Osnabrück Alevi Kültür Merkezi. (t.y.). Erişim: 06.04.2020https://osnabrueck-alevi.jimdofree.com/alevilikte-dede-nikah%C4%B1-bir-%C3%B6rnek-yeni/
PirHaberAjansı.(08.04.2018.).Erişim:05.04.2020(https://www.pirha.net/dersimdeki-cok-sayida-ziyaretin-ismi-erkeklesti-bu-ziyaretler-tanricalar-kulturunden-116240.html/08/04/2018/
TDK Güncel Sözlük.(t.y.). Erişim: 15.02.2020https://sozluk.gov.tr/
TDK Güncel Sözlük.(t.y.). Erişim: 15.02.2020https://sozluk.gov.tr/
TÜBA Sözlük.(t.y). Erişim: 14.07.2020 http://www.tubaterim.gov.tr/
TürkEdebiyatıİsimlerSözlüğü.(t.y.).Erişim:08.04.2020http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zehra-baci
TürkiyeCaferileriResmiİnternetSitesi.(31.01.2014).Erişim:02.04.2020.http://www.caferilik.com/makaleler/d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce-ve-ara%C5%9Ft%C4%B1rma/937-eyyam-%C4%B1-fat%C4%B1miyye
TürküSöleri.(t.y.).Erişim:16.02.2020http://www.turkuler.com/sozler/turku_nurhak_semahi.html
YouTube.(t.y.).Erşim:06.02.2020https://www.youtube.com/watch?v=j2vleVpIoyU
YouTube.(t.y.).Erşim:07.04.2020https://www.youtube.com/watch?v=FDj1gQpNP5k
YouTube.(t.y.).Erşim:15.02.2020https://www.youtube.com/watch?v=NrpW6LtEdkI
YouTube.(t.y.).Erşim:05.04.2020https://www.youtube.com/watch?v=ytnMyStDyh8
YouTube.(t.y.).Erşim:05.04.2020https://www.youtube.com/watch?v=Y3sv5eGs12c
YouTube.(t.y.).Erşim:15.02.2020https://www.youtube.com/watch?v=B4FocvNV7aw
YouTube.(t.y.).Erşim:20.04.2020https://www.youtube.com/watch?v=LfBi7vnuLg0
YouTube.(t.y.).Erşim:25.03.2020https://www.youtube.com/watch?v=d2kr44yPMi0
YouTube.(t.y.).Erşim:05.04.2020https://www.youtube.com/watch?v=swauxnGP2WY&t=582s
YouTube.(t.y.).Erşim:15.02.2020https://www.youtube.com/watch?v=B4FocvNV7aw
YouTube.(t.y.).Erşim:16.02.2020https://www.youtube.com/watch?v=P2zi4D0RjiI&t=1411s
ZöhreAnaForum.(t.y.).Erişim:05.11.2020https://www.zohreana.com/kategori/eserleri

Zöhre Ana Forum.(t.y.). Erişim: 14.04.2020https://www.zohreana.com/hizmet-binası

Zöhre Ana Forum.(t.y.). Erişim: 26.04.2020.https://www.zohreana.com/hizmet-binasi

4. Sözlü Kaynaklar.

Ad-Soyad, Doğum Yılı, Doğum Yeri, Eğitim Durumu, Mesleği, Medeni Hali, Görüşme Tarihi

KK1- Abdullah KOÇER, 1933, Sorgun, İlkokul, Emekli, Evli, 05.01.2018
KK2- Abuzer ÇILGIN,1968, Pazacık, İlkokul, Türbedar, Evli, 23.08.2019
KK3- Alev KARTAL, 1972, Pazarcık, Ortaokul, Ev Hanımı, Evli, 23.08.2019
KK4- Ali DEMİRBİLEK, 1980, İstanbul, Lisans, Mühendis, Evli, 04.11.2017
KK5- Ali SARICA,1978, Pazarcık, İlkokul, İşçi, Evli, 23.08.2019
KK6- Ali YANKAYA, 1958, Pazarcık, İlkokul, Emekli, Evli, 23.08.2019
KK7- Arife ULUSOY, 1929, Zile, Okur Yazar, Ev Hanımı, Bekâr, 15.08.2019, 16.08.2019
KK8- Asaf SOGAN, 1970, Pazarcık, Lise, Serbest Meslek, Evli, 23.08.2019, 24.08.2019
KK9- Aydın ÖCAL,1984, Kırıkkale, Lise, İşletmeci, Evli, 04.11.2017
KK10- Binali ARI, 1958, Tunceli, Lise, Emekli, Evli, 28.12.2019
KK11- Celal ÇELİK, 1953, Sivas, Lise, Emekli. Evli, 03.07.2019
KK12- Cennet ÇADIRCI,1953, Pazarcık, Okuma yazma bilmiyor, Ev Hanımı, Evli, 23.08.2019
KK13- Ceren ATAŞ, 1992, İstanbul, Yüksek Lisans, Çalışan, Bekâr, 04.02.2020, 06.04.2020
KK14- Döne KÖKLÜ,1948, Yozgat, İlkokul mezunu, Ev Hanım, Evli, 05.11.2017
KK15- Elif OCAK, 1949, Pazarcık, Okuryazar değil, Ev Hanım, Bekâr, 23.08.2019
KK16- Elif TÜMAY, 1955, Pazarcık, İlkokul, Ev Hanımı, Evli, 23.08.2019
KK17- Elmas ÖZMEN, 1955, Sivas, Lise terk, Ev Hanımı, Evli, 04.11.2017
KK18- Emine ALUÇ, 1977, İstanbul, Lise, Çalışan, Evli, 05.11.2017
KK19- Erkan SERİM, 1966, Ankara, Lise, Çalışan, Evli, 04.11.2017 KK20- Ethem UĞURLU, 1986, İstanbul, Çalışan Evli, 03.04.2020, 06.04.2020,
KK21- Feleknaz AKÇAEL, 1943, Doğançayır, İlkokul, Emek, Evli, 15.08.2019 KK22- Feyzullah KÜMBET,1951, Çorum, İlkokul, Emekli, Evli, 08.08.2019 KK23- Gülay TÜMAY, 1960, Pazarcık, Yüksekokul, Hemşire Evli, 24.08.2019 KK24- Hakan EKİN, 1969, Ankara, Seramik Mezunu, Çalışan, Evli, 04.10.2017, 05.11.2017, 10.11.2017
KK25- Hanım ÇILGIN, 1969, Pazarcık, İlkokul, Türbedar, Evli, 23.08.2019
KK26- Hatice AYDIN,1970, Sivas, Lisans, Muhasebeci, Bekâr, 04.11.2017
KK27- Hatice İKİZER, 1970, Adıyaman- Gölbaşı, Lise, Memur, Evli, 23.08.2019
KK28- Hüseyin DEDEKARGINOĞLU, 1952, Alaca, Lise, Emekli, Evli, 19.08.2019, 28.12.2019, 02.02.2020
KK29- Hüseyin KARADAĞ, 1939, Sivas, İlkokul, Emekli, Bekâr, 17.08.2019
KK30- Hüseyin ÖZGÖZ, 1963, Erzincan, Lisans, Emekli, Evli, 03.07.2019
KK31- İbrahim SOGAN,1929, Pazarcık, Okuryazar, Emekli, Evli, 24.08.2019

KK32- İbrahim UNKLU, 1926, Pazarcık, Okuma yazma bilmiyor, Emekli, Bekâr, 23.08.2019
KK33- İrfan KÜMBET,1972, Çorum, İlkokul, Mobilyacı, Evli, 08.08.2019
KK34- İsmail ACAR, 1970, Yozgat, Lise, Emekli, Evli, 15.09.2019
KK35-İsmail KOÇER, 1955, Sorgun, İlkokul, Emekli, Evli, 11.11.2017
KK36- İsmail USLU, 1969, Erzincan- Kemah, Lise, Hoca, Evli, 22.06.2019
KK60- Kadıncık ÖZDEMİR, 1960, Hacı Bektaş, İlkokul, Ev Hanımı, Evli, 15.08.2019
KK59- Kamuran Şen, 1955, Bergama, İlkokul, Emekli, 07.07.2019
KK37- Mehmet ERDOĞAN, 1968, Kayseri, Lisans, Memur, Evli, 04.11.2017
KK38- Mehmet GÜÇLÜ,1959, Şarkışla, Lise, Emekli, Evli, 16.08.2019 KK39- Murat GÜZEL,1982, Kahramanmaraş, İlkokul, İşçi, Evli, 24.08.2019 KK40- Murtaza ŞİRİN, 1943, Hekimhan, Ortaokul, Emekli, Evli, 07.07.2019, 16.08.2019, 17.08.2019
KK41- Naciye NALÖZCAN,1962, Suşehri, İlkokul, Ev Hanımı, Evli, 21.09.2019
KK42- Naime NAYMAN, 1957, Çorum, Enstitü, Emekli, Evli, 28.12.2019
KK43- Ökkeş SOGAN, 1937, Pazarcık, Okur Yazar, Emekli, Evli, 23.08.2019
KK44- Sakine Karaca, 1981, Darende, Yüksek Lisans, Öğretmen, Bekâr, 15.02.2020
KK45- Saniye KOÇER, 1950, Sorgun, İlkokul, Ev Hanımı, Bekar, 06.11.2017, 11.11.2019, 28.02.2020
KK46- Sefa ULUSOY, (t.y). Görüşme: 17.08.2019, Evli, 16.08.2019
KK47- Senem KAYGUSUZ, 1938, Yozgat, Okuryazar değil, Ev Hanımı, Evli, 15.05.2019, 25.02.2020
KK48- Serap GÜLEN, 1974, Ankara, Lisans, Mimar, Bekâr, 05.11.2017
KK49- Sevim YALINCAKOĞLU, 1979, Hafik, Üniversite, Muhasebeci, Bekâr, 21.09.2019, 02.02.2020
KK50- Songül ALTUNKAYA,1967, Pazarcık, İlkokul, Ev hanımı, Evli, 23.08.2019
KK51- Sultan KÜMBET, 1956, Amasya- Gümüşhacıköy, İlkokul, Emekli, Evli, 07.08.2019, 08.08.2019
KK52- Sultan ÖCAL,1946, Kırıkkale, İlkokul mezunu. Ev Hanımı, Bekâr, 04.11.2017
KK53- Sultan TURAN, 1963, Çorum, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, Evli 04.11.2017
KK54- Süheyla GÜLEN, 1957, Yozgat, İlkokul, Emekli, Bekâr, 10.11.2017
KK55- Şenay MALKOÇ,1975, Almanya, Üniversite, Muhasebeci, Evli, 14.09.2019
KK56- Tarık YILMAZ, 1986, Yozgat, Lise terk, Çalışan, Evli, 04.11.2017
KK57- Türkan ÖZTÜRK, 1955, Aşkale, İlkokul, Emekli, Bekâr, 21.09.2019
KK58- Veliyettin Hürrem ULUSOY, 1941, Hacıbektaş, Yüksek Öğrenim, Emekli, Evli, 16.08.2019

ÖZGEÇMİŞ

1989 Ankara doğumlu olup aslen Yozgatlıdır. 2012 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. 2013 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Görevine devam etmektedir.